düşünce

JAMES JOYCE

eleştiri ve deneme yazıları

çeviren: fuat sevimay

AYLAK ADAM

JAMES JOYCE

eleştiri ve deneme yazıları

Aylak Adam 22
Düşünce 08
©2013 Aylak Adam Kültür Sanat Yayıncılık
ISBN: 978-605-4849-12-3
Sertifika No: 27938
Tüm hakları saklıdır. Yayıncının yazılı izni olmaksızın
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. Basım: Kasım 2013, İstanbul
Yayın Yönetmeni: Erkan Aslan
Editör: Gül T. Temur
Düzelti: Sevgi Demir - Mısra Gökyıldız
Kapak Resmi: Ayşegül Sevimay
Tasarım: Kozmedya - Hüseyin Kozdibi (0216 631 07 90)
Baskı: Özal Matbaası (0212 565 25 99)
Matbaa Sertifika No: 26699

Aylak Adam Kültür Sanat Yayıncılık
Merkez Mah. Kesir Sok. No: 5/4 Çekmeköy/İstanbul
Tel: (0216) 640 1979 / (0542) 586 7961
bilgi@aylakadamyayinlari.com
aylakadamyayinlari.com
facebook.com/aylakadamyayinlari
twitter.com/aylakadamyayin

James Augustine Aloysius Joyce, Dublin'de doğan yazar, Dublin University College'da felsefe ve modern diller eğitimi aldı. Üniversitede okurken Ibsen'in bir oyunu üzerine yazdığı yazı, *Fortnightly Review* dergisinde yayımlandı. Yine aynı yıllarda lirik şiirler yazmaya başladı. Bu şiirler, *Chamber Music* (Oda Müziği) adlı kitapta toplandı. 1902'de Paris'e, 1906'da Roma'ya giden yazar, bir süre bankada çalıştı. 1907 kışında tekrar Trieste'ye dönerek İngilizce öğretmenliği yapmaya başladı. 1914 yılında *Dublinliler* yayımlandı. Joyce, 1915'te tek oyunu olan *Sürgünler*'i yazdı. *Sanatçının Bir Genç Adam Olarak Portresi* adlı otobiyografik romanı 1916 yılında yayımlandı. Zürih'te en büyük eseri olan *Ulysses* üzerine çalışmaya başladı ve çalışmaları *Little Review* dergisinde tefrika halinde yayımlanmaya başladı. *Ulysses* kitap olarak ilk kez 1922'de Paris'te basıldı. Dublin'de geçen yirmi dört saati anlatan roman, Homeros'un *Odysseia*'sı üzerine kuruludur. Pek çok yeni tekniğin kullanıldığı roman yayınlandığında büyük yankı uyandırmıştır. Son romanı olan *Finnegans Wake* ise 1939'da basılmıştır.

JAMES JOYCE
eleştiri ve deneme yazıları

çeviren: fuat sevimay

düşünce

AYLAK ADAM

İÇİNDEKİLER

Dış Görünüşe Aldanmayın 7
Boyunduruk 9
Dil Üzerine Çalışmalar 19
İrlanda Kraliyet Akademisi 27
Tiyatro ve Yaşam 35
Ibsen'in Yeni Tiyatro Anlayışı 47
Ayaktakımının Günü 71
James Clarence Mangan (1902) 75
Bir İrlanda Şairi 87
George Meredith 91
İrlanda'nın Bugünü ve Geleceği 93
Güler Yüzlü Bir Felsefe 97
Düşüncede Duyarlılık Çabası 101
Catilina 103
İrlanda'nın Ruhu 107
Motor Derbisi 111
Aristo Eğitimde 115
Duvara Toslayan 117
Yeni Roman 119
Tarihe Bir Bakış 121
Dinsel İçerikli Bir Fransız Romanı 123
Düzensiz Dize 127
Bay Arnold Graves'in Yeni Eseri 129

İhmal Edilmiş Bir Şair 131
Bay Mason'ın Romanları 133
Bruno Felsefesi 135
Hümanizm 139
Açıklanmış Shakespeare 143
Borlase ve Oğlu 145
İmparatorluk İnşa Etmek 147
Estetik 149
İrlanda: Azizler ve Bilgeler Adası 157
James Clarence Mangan (1907) 183
İrlanda Edebiyatının Rönesansı 195
Fenianizm - Son Fenian 197
Home Rule Dönemi 203
Sınırdaki İrlanda 209
Oscar Wilde: Salomé'nin Şairi 213
Bernard Shaw ile Sansürcünün Savaşı:
"Shewing-Up of Blanco Posnet" 219
Home Rule Kuyrukluyıldızı 223
Meraklı Tarih 229
İngiliz Edebiyatında Realizm ve İdealizm
(Daniel Defoe - William Blake) 233
Charles Dickens'ın Yüzüncü Yaş Günü 259
Rönesans'ın Evrensel Edebiyata Etkisi 265
Kabilelerin Şehri Bir İrlanda Limanında
İtalya'ya Dair Anılar 271
Aran Balıkçısının Gördüğü Serap:
Savaş Durumunda İngiltere'nin Emniyet Sübabı 277
Siyaset ve Davar Hastalıkları 283

DIŞ GÖRÜNÜŞE ALDANMAYIN[1]

Ad Majorem Dei Gloram[2]

Dış görünüşteki yüzeysel sakinlik kadar aldatıcı ve insanı baştan çıkaran başka bir şey yoktur. Ilık yaz güneşinin altında salınan berrak deniz, güz gününün solgun, kehribara çalan mavi göğü insanın gözüne ne de hoş görünür. Ama bir de bu hoş manzaraların ardında saklı, saldırgan kargaşa patlak vermeye görsün. Sakin ve uysal denizin, okyanus dalgalarıyla köpürüp kabarmış halini düşünsenize hele bir. Ama dış görünüşün altında yatan sinsiliğin en güzel örneği insan ve kaderine dairdir. Değersiz bir karakteri gizleyen mağrur bir çehrenin altından bir bakarsınız, köle ruhlu, köpek gibi bir bakış belirmiş. Şans ve kader dediğimiz, ışıltısıyla göz kamaştıran, sahte bir gururla kaplı, farfaralı süsler, hafif bir esintiyle hemen değişecek kadar oynaktır aslında. Her halükârda bir adamın karakteri hakkında bize mutlak bilgi veren bir şey vardır; gözleri. Gaddar bir zalimin bile zaaflarını gözleri ele verir ve bunun üstesinden

1. Bu metin Joyce'un 1893-1897 yılları arasında Belvedere Koleji'nde bulunduğu dönemde kaleme alınmıştır ve Joyce o yıllarda iki kez, ulusal sınavda İngilizce kompozisyon ödülüne layık görülmüştür.

2. "Yüce Tanrı'nın Adıyla" Böyle bir ifade, sonunda da "*Laus Deo Semper*" (Daima Tanrı'ya dua ederiz) ifadesiyle birlikte, o dönemlerdeki öğrencilerin metinlerinin başında geleneksel olarak yer almaktaydı.

gelemez. Birisinin suçlu ya da masum olduğunu, ruhundan süzülen erdemi veya ahlaksızlığını gözlerinden öğrenebilirsiniz. "Görünüşe aldanmayın" sözünün tek istisnası budur. Diğer tüm koşullarda gerçeği arıyor olmanız gerekir. Kraliyet ya da demokrasiye biçilmiş kıyafetler, kişinin ardında bıraktığı gölgeler gibidir. Prens'in peşine takılıp kalmış zavallı adam, ne de mutsuzdur aslında.[3] Kahpe felek, bir şeyin iyi ya da kötü sonuçlanacağını belirler. İyiliğin müjdecisi gözümüze hoş görünürken, kötülüğün habercisi ne de zalim algılanır. Krala tabi birisi, okyanustaki marifetini sergileyen küçücük bir zerreden başka bir şey değildir. Böylece algılarımızdaki oyukları görürüz. İkiyüzlülük en büyük zalimliktir; öyle ki erdemli görünüşün altındaki ahlaksızlığı gizler. Şansın peşinde koşan dostumuz, refahın gölgesinde ancak enik gibi dolaşır. Hırslarından arınmış, varlığın ve lüksün uzağında duran kişi ise, olayları basit bir gözle görmenin ve berrak bilincinden kaynaklanan mutluluğun keyfini yaşar.

3. Shakespeare, *VIII. Henry*

BOYUNDURUK[4]

[*Metnin baş kısmı kayıptır.*]... hem ana dair hem de cevaplanması zor bir sorudur. Her ne kadar adilane bir savaşla kazanılan mücadelenin kendisi de adil kabul edilse ve siyaset ekonomisinin malzemesi yapılmaması gerekse de öte yandan, insanları güç kullanarak boyunduruk altına alma yönündeki bir mücadelenin ise ancak, insanlığın emellerini ve ruhunu yok etmeye yarayacağı akılda tutulmalıdır. Ve yine, eninde sonunda insanları isyana ve kötülüğe teşvik eden, kendi içinde sonu gelmez bir çelişki barındıran da böylesi yaklaşımlardır. Boyunduruk altına almayı, kaba kuvvetin yegâne şekli olarak görmek de barbarca bir yaklaşım olur çünkü göreceğimiz gibi böylesi bir durum biraz da, baskın bir güç ile etkileşimle ortaya çıkar ve kimi zaman bu yola başvuruluyor olunması, kan akıtılmasına kıyasla daha kabul edilebilir bir seçenektir.

Sözkonusu boyunduruk olduğunda, hayatın çeşitli kademelerinde, oldukça mütevazı durumlarda dahi, ne pek öyle parıltılı ne de kötü bir üne sahip olmayan örneklere rastlarız. Toprağın bağrının[5] çapa ile sürülmesi ve ka-

4. Bu metin, Stanislaus Joyce'un Dublin'de yayımlanan *My Crucible* gazetesi için kaleme aldığı makalelerdendir ve başlığı kaybolmuş olsa da 27 Eylül 1898 tarihinde yayımlandığı anlaşılmaktadır. Üzerindeki düzeltmelerden anlaşıldığı kadarıyla Joyce'un üniversitedeki bitirme tezinin de bir parçasıdır.

5. Percy Bysshe Shelley'nin *Queen Mab* adındaki felsefi şiirinin üçüncü dizesinden.

rıklar açılması bu örneklerden birisidir. Üzüm bağlarının başıbozuk dallarını budayan veya çalı çırpıyı tırpanlayan çiftçi de, mezbeleliği boyunduruk altına alarak, düzgün bir bağ bahçeye[6] çeviriyordur aslında. Bunların her ikisi de boyunduruğa örnek teşkil eder ama denizcinin kullandığı metot daha diplomatiktir. Ne rüzgârda yolunu bulmak için gemisinin önünde karık açacağı bir sabanı vardır elinde ne de hayatını zora sokan fırtınayı doğrayabileceği bir bıçağı. Basit becerileriyle, doğanın kural tanımaz hallerinin üstesinden gelemez. Sur üflendi mi sesini kısmak mümkün değildir. Doğaya galebe çalması imkânsızdır ama sabırla deneyerek, denizin suyuna giderek, bazen rüzgârın gücünü lehine kullanarak, kimi zaman da ondan sakınarak, biraz yol kat edip biraz bata çıka, yelkenine bir yol tutturur ve teknesini sakin bir limana ulaştırmayı başarır. Değirmencinin, azgın derenin suyunu değirmentaşını döndürmek için kullanıp sonra da suyu, kendi yoluna gitmesi için salıvermesi de iyi bir örnektir. Dağların zirvesinde kaynayan sular, coşkuyla akmak ve vadileri sele bulamak niyetindedir. Ama bilge değirmenci, azgın suların gücünü ehlileştirip kendi lehine kullanır ve artık daha ılımlı bir halde, köylerin arasından sükûnetle akıp gitmesini sağlar. Suyun gücü, ticari bir faydaya dönüştürülmüştür ve artık şiirsel coşkusunu kaybetmiş olsa da, aç insanların sofrasına un ve ekmek gelmesine yardımcı olmuştur. Doğanın boyunduruk altına alınmasından sonra gelin bir de, hayvanların boyunduruk altına alınması hikâyesine bakalım. Bir zamanlar cennet bahçelerinde Âdem, gününü gün ediyordu. Gökyüzünün kuşları ve yeryüzünün yemişleri, emrine amadeydi. Ayağının dibinde bir aslan, uysal bir şekilde uyuyordu ve bütün hayvanlar, Âdem'in gönüllü hizmetkârıydı. Sonra Âdem –daha önceleri sadece şeytani bir haslet olarak duyduğu– günahla tanışınca düzen bozul-

6. John Milton, *Il Penseroso*, 50. satır.

du ve üzengilerinden kurtulan hayvanların da ruhlarının derinliklerinde barınan şiddet tortuları gün yüzüne çıkmaya başladı. İnsanın yaşadığına benzer bir isyan duygusuyla, insanın dostane hizmetkârları olmaktan çıkıp düşmanı haline gelmeye başladılar. O saatten sonra, bir yerlerde daha çok belki bir yerlerde daha az ama mutlaka insanla mücadele eder hale büründüler ve insanlara gönüllü bir şekilde hizmet etmeyi reddettiler. Güçleri gereği de çoğu zaman başarılı oldular. Ama uzun vadede, karşılarında, sözkonusu insan olduğundan ve hayvanların ellerinde kaba kuvvetlerinden başka bir şey bulunmadığından, bazıları pes etti. Köpekler gibi bazıları evlerine bekçi dikildi; at ve öküzler işlerine, arabalarına koşuldu. Ve insan, bazı hayvanları ehlileştiremese de onlardan korunmasını bildi fakat bir tür var ki gücü ve sayısıyla, insanoğlunun hayvanları ehlileştirme tehdidinden özellikle etkilenmiştir; şimdi bu güçlü kuvvetli hayvanların; yani mamutların, onca güçlerine ve insanoğluna boyun eğmemesine rağmen karşı karşıya kaldığı kaderine bakalım. Hayvanat bahçelerindeki filler, bir zamanlar, günümüzün başı dumanlı şehirlerinin olduğu yerlerde özgürce dolaşan bu devasa yaratıkların hüzünlü torunlarıdır; şimdilerde telaşla koşturup becerilerini sergilemeye çalışan şehir insanlarının olduğu, o zamanın meyve ağaçları ve ormanlarla kaplı uçsuz bucaksız alanlarında korkusuzca ve doğaları gereği yaban sürüleri halinde başıboş dolanıyorlardı. Bütün bir kıtayı baştan başa kat ediyor ve güçlerini kuzeyde, güneyde, her yerde sergiliyor, insanoğlùna, kendilerini boyunduruk altına alamayacaklarına dair meydan okuyorlardı. Ne var ki sonlarının yaklaştığı zamanlardı ve onlar bundan bihaberdi, kendileri için belirlenen iradeyle yukarılara, kutuplara doğru sürüldüler. İnsanoğlunun zapt edemediği mamutlar, başka bir güç tarafından zapt edilmişti. Dünya üzerinde meydana gelen muazzam iklim değişikliklerine göğüs gerememişlerdi. Bu

hayvanların doğal yaşam alanı olan ve her türlü imkânı sunan geniş düzlükler, güzelliğini, bereketini ve sunduklarını kaybetti. Ağaçlardan yayılan bolluk, meyvelerin çokluğu gitgide azaldı ve gün geldi, güneş yüzünü göstermez, meyveler pörsür, çalılar büyüyemez hale geldi. Bu tahrip, mamut sürülerinin korkuyla birbirlerine daha çok sokulmalarına sebep oldu. Verimli çayırlıklar yerini çorak topraklara bıraktı. Kar kış ve buzla birlikte şiddetli soğuklar bastırdığında perişan haldeki hayvanlara ölümden başka seçenek kalmadı. Tüm bunların sonucu olarak günümüzde, Sibirya Adaları'nda devasa hayvanların iskelet ve diş kümelerinin bulunduğu höyüklere rastlıyoruz. Tehlikeli kutup denizinin, duru ve sessiz göğünün altında, rüzgârların sınırlarına ulaştığı ve tuhaf ezgiler söylediği ve eski verimli bayram günlerinin özlemiyle yok olan bir türden geriye kalanın hepsi budur ve hayattayken kölesi haline getiremediği bu hayvanların yok oluşu, insanoğlunun yararına olmuştur. Ne değişik bir boyunduruk – ne kadar kusursuz ve mükemmel! Bu kıllı fillerden, bir zamanlar özgürce gezinseler de artık korkulmayan mamutlardan geriye kalan pek az hatıra vardır.

İnsanla teması olup evcilleştirilen hayvanların, küçümsenen domuzlar ya da evlerin süsü olan kediler gibi, kendi doğal yaşam alanlarında ne kadar güçlü ve yabani oldukları tartışılmaz bir gerçektir. Bunlar da diğerleri gibi uzun mücadeleler sonucu evcilleşmiş ya da Amerika'nın bizonları gibi, yaşam alanlarından sürülüp yok olmaya mahkûm edilmişlerdir. Sabırlı atlar ya da sadık köpekler gibi bütün hayvanlar zaman içinde insanın kurallarına uyup, gönüllü hizmetçisi haline gelmektedir. Bazı istisnai durumlarda ise üç mızrağın zaferine denk geliriz.[7] Güney Amerika'nın bataklıklarında ele geçirilen zehirli yılanlar ölümüne uyuşturulup, gururu kırılmış aslanlar gibi sirk-

7. Frederick Tenysson, *Sappho and Alcaeus*, 157. satır.

lerde gösteri malzemesi haline getiriliyor, burunlarına halkalar takılan ayılar sokaklarda insanlara eğlencelik çıksın diye dolaştırılıyor.

İnsanoğlunun, medeniyet tarihinde de vurgulandığı şekilde, bir şeylere hükmetme ve hükümdar olma arzusu genellikle, üzerinde hâkimiyet kurmak istediği şeylere karşı üstünlüğüyle sonuçlanmaktadır. Böyle bir arzusu olmasa ağaçlar ve bitkiler gün ışığını kesecek, tüm çıkışlarını kaplayacak, denizler ve tepeler ikâmetinin sınırları olacak, dağlardan kopan seller kulübelerini, yaşam alanlarını yıkacak ve çalılardan sıçrayan yangınlar şehirlerini kasabalarını yakıp, kül edecekti. Ama üstün zekâsı, bütün bu felaketlerin üstesinden gelmesini sağlamıştır. Sadece kendi yaşam alanlarında değil, çok seyrek olarak bulunduğu yerlerde dahi hükmü süregelmiştir. Hindistan'ın balta girmemiş ormanlarındaki kaplanların avlanması, Kanada'nın ormanlarının kesilip biçilmesi gibi.

Başka bir boyunduruk türü ise, kimi ırkların başka ırklar üzerindeki hükümranlığıdır. İnsanlar içinde beyaz adamlar mukadder fatihler olagelmiştir. Zenciler köleleştirilmiş, Kızılderililer yerlerinden yurtlarından sökülüp atılmıştır. Uzaklardaki Yeni Zelanda'da dahi ağırkanlı, barışçı Maori'lere, kendi ata yurtlarının küçük bir parçası lütuf olarak bağışlanmıştır. Göğün altındaki her yere ama her yere gitmiştir beyaz adam. Tanrı'ya şükür ki boyunduruğun en zalim ve onur kırıcı şekli olan köleliği artık uygulamıyor, uygulayamıyor. Ama yine de kölelik insanoğlunun bilincine işlemiş olsa gerek ki bazen en insanlık dışı uygulamalara karşı dahi duramamaktadır. Ne mutlu ki bu haller artık devam etmiyor ve özgürlükler üzerindeki tecavüzler, belalı Türklerden ya da bir başkasından gelsin, azimli bir muhalefetle ve kınamayla karşılanıyor. İnsanların hakları ellerinden alındığında, kişilik haklarına karşı kural tanımayan teşebbüsler olduğunda, ayrıcalıklara saygı

gösterilmediğinde, kuru gürültü ya da boş sloganlarla değil, bütünüyle akıl yoluyla ve aptalca romantik söylemlerden ziyade, bu değerleri koruma arzusundaki insanların boyun eğmez direnciyle karşılanmaktadır.

Şu ana kadar insanların sadece...

[Metnin yarım sayfası kayıptır.]... kişi bir konuya fazlasıyla yoğunlaşırsa çabaları boşa gidebilir ve bazen bir konunun izahı, yazarı aşar; bir mantıkçı bir konu hakkında çok detaylı akıl yürütmeler uyguladığında kimi zaman işin özünü kaçırır ve tezinde sonuca ulaşacağı yöntemlerden uzaklaşır. Hayale dayanan işlerde de bazen oldukça doğurgan bir kavram yazarı alıp, edebi açıdan öylesine hoş yerlere götürür ki kimi zaman okur, ne anlatıldığını idrak etmekte zorlanır, hislerini allak bullak eder, ortaya çıkan kompozisyon çok güzel ve etkileyicidir ancak metin, bulutların ardında ve anlaşılması zor bir rüya gibidir. Böyle şeylere, Shelley'ninkiler[8] gibi hayalperest şiirlerde rastlanır ve bu, onların şiirlerini muğlak ve gizemli bir havaya bürür. Bununla birlikte şiirin hissettirdiklerinden alacağımız –büyük ve harika– lezzet, metnin içine ihtiyat ve dikkatle yerleştirilip aşırılığa kaçılmasına engel olunduğunda, gerçek ve üstün anlamı dikkatlice, ulvi bir edayla, daha fazla korku, merak ve saygı uyandıracak şekilde, loş bir gizem altındaki mütevazı ışıklar içinde önümüze serilirse daha iyi idrak edilir ve insanların gözlerinden saklanan, bir ağacın yaprakları ya da çiçekleri gibi onları avutan, dua ettiren, huşu içinde bırakan nesneler daha kolay şekilde yorumlanır. Bu sonuca, bize sunulan büyük hediyenin boyunduruk altına alınmasıyla ulaşılır ve sahiplendiğimiz her şey de aslında böyledir. Bu hediyeyi sahiplendiğimiz ölçüde ve sözkonusu sağlıkken, yeterince dikkat ettiğimiz, akli melekelerde ise ağır baskı altına almadığımız müddetçe güçlü bir şekilde gelişmesini sağlarız. Sanatta ise, heykel

8. Percy Bysshe Shelley (1792-1822).

ve resimde, bir sanatçının dikkatini celp edecek olaylar büyük bir biçimsizliğin içinden veya kaba çamurların arasından ortaya çıkacaktır; vecd halindeki bir müzisyende ise en hoş melodiler çoğunlukla zaman ve mekândan bağımsız kaotik bir şaşkınlıkla, küçük çanların çın çın ötmesi gibi ortaya dökülecektir.[9]

İnsanın hükmetme arzusunun hayvan ve bitkiler üzerindeki etkileri ile onların doğasını en kötü şekliyle nasıl tahrip edip egemenlik kurduğu, bunu nasıl kendi lehine ve menfaatine çevirdiği üzerinde durduk. Dünya üzerinde, doğanın büyüme azminin tüm idareyi eline aldığı, yaprakların gün ışığını kestiği, toprağın dal budak sardığı, tehlikeli sürüngenlerin ve vahşi börtü böceğin, olağanüstü güzel renk cümbüşü ve verimlilik içinde kol gezdiği, sadece ve sadece yaban hayatının kural tanımazlığıyla gölgelenen yerler vardır. Ama insanoğlunun böylesi yerlere kendi tarzını taşıması sonucu, insanın menfaati, sömürdüğü doğayı da bu sonuca katlanır hale getirecektir. Yazıldığı gibi: –"Cennetin gerçek hizmetkârları cennet bahçelerine, beraberlerinde Tanrı'nın da ruhuyla girdiklerinde, oranın havasına başka bir ruh daha üflenir ve böylece zehirli yılanlar, ağaçlar, haşarat ve böcekler, insan ruhuna zarar veremeyecek hale gelirler."– Tam da özlemi çekilen bir egemenlik söylemi. Bu arada, galebe çalan insanın, dünyanın en zayıf türleri üzerinde uyguladığı gücü ve kendi akli melekelerinin, boyunduruğu altına aldığı doğanın üzerindeki etkilerini ele aldık ve bize geriye, insanoğlunun fetih arzusunu, içgüdülerini, gücünü, uyguladığı işler ve amaçladıkları arasında nasıl taksim ettiğini anlamak kalıyor.

Norveç destanlarındaki şövalyelerle derebeylerine

9. *Hamlet III.* Bu paragraf klasik sanata karşı öne sürdüğü sembolizme atıfta bulunuyor olabilir.

dair halk hikâyelerinde[10] ve günümüzde Hall Caine'in[11] öykülerinde, gücünü Bersirk[12] özgürlüğüne harcamasına izin verilmiş insanoğlunun tutkuları sonucu oluşan tahribata dair sayısız örnek vardır. Geleneksel yaşamda, bir zamanlar o yaban yerleri evleri, yurtları olarak gören Thor, Ospakar, Jason ya da Mylrea[13] gibi karakterlerin daha az örneği vardır. Çağdaş medeniyet, zamanının fırsatlarına benzer, böylesi toptancı bir gedik bulunmasına izin vermeyecektir. Şimdiki neslin şehirlerdeki çocukları, öfkelerinin uzantısı olarak birilerine boyun eğdirmeyi sağlayacak derecede vahşi bir tutkuya sahip değiller. Sıradan insan –her ne kadar Güney Avrupa'da kan davası halen yaygın olsa da– şeytanın vesvesesine pek maruz kalmamaktadır ama kendi hemcinsleri üzerinde egemenlik kurmak için de çokça fırsat geçer eline. Aksilik, eleştiri, salakça bir kibir, hor görme, dedikodu, yardımın reddi, kinayeli ve kırıcı sözler, nankörlük ve arkadaşlığın ihmaliyle birlikte – bütün bunlar başkalarını boyunduruk altına alma merakımız için her daim hazır beklerler. Bir de şu, hayvanların doğal faydalarıyla ve atılgan içgüdüleriyle pek benzeşmeyen, insanlara has, muhteşem hayır işleri var ki bu hayır meseleleri durduk yerde oluşmaz; içsel nezaket sonucu hoşluktan ve iyilikten geldiği söylenir; harekete geçmekte biraz utangaçtır ama her şeyi iyi tarafıyla yorumlar; uğruna kurban edilen her şeyin makbul olduğu, güzelliğini ve mevcudiyetini ulvi değerlerden alan Cennet duygularıyla dikte eder; düşünce atmosferiyle varlığını sürdürüp başarılı olur ve öylesine dingin ve huzur doludur ki bu düşünceler, yeryüzüne

10. John Milton, *L'allegro*, 119. satır.

11. Sir Thomas Henry Hall Caine (1853-1931): Britanyalı melodram ve roman yazarı.

12. İskandinav efsanelerinde adı geçen savaşçılar.

13. Thot ve Ospakar, Norveç destanlarında, Jason ise Yunan mitolojisinde yer alan kahramanlardır. Daniel Mylera ise Hall Caine'in *Deemster* (1887) şiirinde anılır.

insanların arasına karıştıklarında acı çekmezler, kendi nazik havalarını kendi kendilerine söyleşerek ve varlıklarını hissettirerek sürdürürler – ki bu sözde bencillikten uzak ruh hali, tuhaf bir çelişkiyle, her şeyde kendisini bulmak, nüfuz etmek, her yeri kaplamak ister.

Yine insana, Cennet bahçelerinden iletilen göreve göre boyunduruk, hem dünyaya hem de kişinin kendisine sağladığı faydalar göz önüne alındığında, doğrudan bir etkiye sahip değil midir? Carlyle,[14] "İşe yaramaz cangıl," der, "temizlenir ve şehirlerde sağlıklı yeni nesiller boy verir ki...

[Metnin yarım sayfası kayıptır.]... bazıları, sebeplerini boyunduruk altına almakta, tutkularını boyunduruk altına almaktan daha fazla zorluk çekerler. Gerçekten de insan zihninin doğru okunması sonucu, sadakatsizliğin yol açtığı baş ağrısı dehşet uyandırmaz ve böyle bir duygu hor görülmez. İnsanların tutku ve sebepleri vardır ve ehliyet doktrini, özgür düşünce doktrininin mükemmel bir karşılığıdır. İnsanların sebepleri, ilham aldığımız yazarın bildirdiği üç niteliği yani, *pudica, pacifica, desursum* –iffet, huzur ve üstünlük– yüklenmedikçe bilgelik içermez.[15] Ve kaynağını bilgelikten almadıktan sonra nasıl başarılı olabilir ki? Ve dünyevi zekâ gözlerini bilgeliğin sıfatları olan *pudica, pacifica ve desursum*'a kapadığı takdirde Abelard'ın tökezlemesine ve düşmesine sebep olan engellerden nasıl kaçabilir?[16]

Boyunduruğun özünde, üstün olanın fetih arzusu yatar. Daha asil ve iyi olan ya da diğerlerine göre daha sağlam temellere oturan her ne varsa, vakti saati geldiğinde arzu edilen zaferin malzemesi olacaktır. Hak, iktidar sapkınlığına bulandığında ya da daha doğru anlatacak

14. Cariyle, İskoç yazar ve tarihçi (1779-1881).

15. James 3: 17.

16. Peter Abelard (1079-1142), Fransız skolastik filozof, Héloise'in aşkı.

olursak, adalet kaba kuvvete dönüştüğünde boyunduruk gerçekleşir – ama kalıcı değil geçicidir. Geçmişte çokça görüldüğü şekilde kanundışı bir biçimde gerçekleştiğinde, kendi iç mücadelesi sonucu, cezası da gecikmeyecektir. Boyunduruğun işlemeyeceği bazı şeyler vardır ve bunlar, her zaman olduğu ve olması gereken şekilde muhafaza edilirse, iyi insanların ruhunda asil duyguların tohumu atılacaktır ve zafer sonrası teselli ve rahatlık umanları da koruyacaktır. Boyunduruk, imparatorluklar gibidir ve fethe dayanır. Artık fethedemeyecek duruma düştüğünde ise sonun başına gelmiştir. İnsan doğasının tıynetinden gelir ve büyük oranda kişinin bulunduğu konumun sorumlusudur. Siyasi açıdan etkin bir faktördür ve milletlerarası ilişkilerde belirleyici güce sahiptir. İnsanların yetenekleri arasında da önemli bir etkiye sahiptir ve dünyanın hoşgörüsüz kanunlarının yapılmasında rol oynar – böylece özgürlük adı altında da, kısıtlayıcı yasalarla, gücün belli ellerde toplanmasıyla, idari yöntemlerle, sınırlama ve kanunlarla da boyunduruk yaşanabilir ve ...

[*Metnin yarım sayfası kayıptır.*]... güç için mücadele ve kızıl kanlara bulanmış fetih için ikna çabası, karşımıza değişmez bir başka kuralı çıkarmıştır; nezaket son kertede iyiliğe baskın çıkar ve bu da başka bir boyunduruk şeklidir.

Son

Jas. A. Joyce27/9/98 Not: Metinde, kurşunkalemle eklenmiş düzeltmeler, büyük oranda silindiği için kayda alınamamıştır.

DİL ÜZERİNE ÇALIŞMALAR[17]

San' Maria Novella kilisesinde, Memmi tarafından resmedilmiş, "Yedi Dünyevi İlim"[18] adıyla anılan yedi figür vardır. Bu figürleri sağdan sola okuyacak olursak birincisi, "Kelimeler Sanatı" yedincisi ise "Aritmetik"tir. İlk figür sıklıkla "Dilbilgisi" olarak da anılır çünkü daha çok harflere dayanmaktadır. Sanatçının bu düzenlemeyle anlatmaya çalıştığı anafikir, beher ilim dalından bir diğerine sağlanan gelişmeye; Dilbilgisi'nden Retorik'e, Retorik'ten Müzik'e ve en sonunda Aritmetik'e ulaşıldığına işaret etmektir. Konularını seçerken iki varsayıma dayanmıştır. Öncelikle ilmin ilk ayağının, insanın başlangıçta ve en doğal haliyle algıladığı dilbilgisi olduğunu ve ardından da ilmin son ayağının, diğer tüm ilim dallarının bir bütünü olmaktan ziyade hepsinin sonucu olan, aynı zamanda "insan hayatının sayısal ifadesi" olarak betimlediği aritmetik olduğunu

17. Bu metin, Stanislaus Joyce'un Dublin'de yayımlanan *My Crucible* gazetesi için kaleme aldığı makalelerdendir ve 1899 tarihli yayınındaki düzeltmelerden anladığımız kadarıyla, bir önceki metin gibi, Joyce'un üniversitedeki bitirme tezinin de bir parçasıdır.

18. Joyce bu tespiti, John Ruskin'in (1875-77) yıllarında yayımlanan *Floransa Sabahları* adlı eserinin 1894 tarihli bir baskısındaki *"Beşinci Sabah"* bölümüne dayanarak yapmıştır. Freskler Floransa'daki İspanyol Şapeli'nde yer almaktadır. Şapel, St. Thomas Aquinas'a adanmıştır ve Yedi Kutsal Sanat'ı betimler. Eser Memmi'ye değil, Simone Martini (1283-1344) ve Andrea Di Buonaiuti'ye (1338-77) aittir.

varsayar. İkinci olarak da veya belki de öncelikle, dilbilgisinin; yani harflerin bir ilim dalı olduğunu varsayar. İlk varsayımı, eğer daha fazlasını söylemiyorsa, Dilbilgisi ve Aritmetik'in bir arada, insan hayatındaki ilk ve son ilim dalları olduğu yönündedir. İkinci varsayımında da, daha önce belirttiğimiz şekilde, Dilbilgisi'nin bir ilim dalı olduğunu özellikle vurgular. Bu her iki varsayım da, harflerin ilimin konusu olduğunu inkâr eden ve onları aritmetikten bambaşka bir alanın konusu olarak gören Aritmetik'in meşhur takipçilerinin fikirlerine karşı gelmektedir. Kimilerine göre edebiyat, sadece kökeni itibariyle, Dilbilgisi ve karakterleri açısından ilim olarak değerlendirilebilir ancak bu ilişki dahi bu saplantılı aritmetikçilerin nazarında pek bir şey ifade etmez.

Böyle düşünenler umarım ki en azından, bir kişinin dostuyla iletişim kurabilmesi için konuşmayı biliyor olmasının gerekliliğinin hakkını verirler. Biz ise kendi adımıza, bir entelektüelin temelini oluşturan en önemli çalışmalardan birinin matematik olduğunu düşünüyoruz. Matematik, hüküm yeteneğini ve mantık yürütmeyi en çok geliştiren çalışmadır. Kişiye hem dikkatli ve düzenli bir çalışma metodunun lezzetini sağlarken, hem de entelektüel kariyerinin ilk aşamadaki donanımını oluşturur. Biz çoğulcu yazarlar, her ne kadar konunun ateşli bir takipçisi olmasak da isteksizlikten ziyade köklü bir kerahat duygusuyla bu yönde fikir beyan ederiz. Her ne kadar Matthew Arnold'ın her konuda olduğu gibi bunda da farklı fikirleri olsa da,[19] bu konuda çağımızın güçlü isimleri tarafından destekleniyoruz. Bir yanda tahayyüle dayanan sanatın yandaşları artık, matematik eğitiminin fevkalade önemini fark etseler de, öte yanda bu katı eğitimin takipçilerinin, bu katılığın bir kısmını ve uzlaşmaz teoremlerini de kendi düşüncelerine bulaştırıp içselleştirmeleri sonucunda, dil üzerine yürü-

19. Matthew Arnold (1822-88), *Edebiyat ve Bilim*.

tülen çalışmaları, kendi bilimsel çalışmalarına kıyasla aşağı seviyede ve sıradan bir uğraş olarak görmeleri, acınacak bir haldir. Dilbilimcilere, bu tür haksız muameleye karşı protesto hakkı verilmelidir ve savunmaları mutlak surette dikkate değer olacaktır.

Matematiği bilgelik olarak görüp yüceleştirenler, onun nizami bir disiplin ve bilim olduğunu, gerçeklere dayandığını, daha zarif bir dal olsa da hayale dayanan edebiyatın aksine teorik bir çalışma olduğunu savunurlar. Bu yaklaşım, her ikisi arasında keskin bir sınır çizgisi çeker; bununla birlikte Matematik ve sayısal bilimler, her yerde hazır ve nazır bulunan doğal güzelliğe gürültü etmeden, edebiyatın da bu güzelliğe cazibesiyle katkı sunduğu gibi Matematiğin simetrisiyle katılırlar; öte yanda edebiyat da matematiğin intizam ve kurallarını paylaşır.[20] Kaldı ki mücadeleden kaçıyor değiliz ancak bilinsin isteriz ki "Dil ve Edebiyat" lehine zırhlarımızı kuşanırken, bir yandan da zihin için en önemli çalışmanın matematik olduğunu düşünmekteyiz ve Edebiyatı doğrulama niyetimiz onu, matematiğin bu anlamda önüne koyma amacı gütmez.

Edebiyatın hayal mahsulü olması ve hayallerle ilgilenmesi, gerçeklere dayanmaması ve fikirleri de kesin bir şekilde ele almaması nedeniyle hor görülmesi gerektiği yönünde bir beyan, düpedüz deli saçmasıdır. Birincisi, dil üzerine yürütülecek çalışmalar en başından değerlendirilmeli ve yavaşça, dikkatle, sağlam bir zeminde ilerlemelidir. Bazıları bir dilin dilbilgisinin, imlasının ve etimolojisinin[21] kendiliğinden oluştuğunu sanırlar. Oysa bir dilin etimolojisinin tespiti için, aritmetik tablolar gibi doğru bir metotla çalışılması gerekir. Yine birileri bunu kabullense de bir dilin tarihle ilişkilendirilmesinin, kökeninin sözdizimiyle ispatlanmasının hayali ve eğlencelik işler olduğunu

20. Bkz. Bernard Bosanquet'in *Estetiğin Tarihi* adlı eseri.

21. Kökenbilimi.

söyleyecektir. Dil üzerine çalışmalar matematiksel temellere dayandırıldığında, bu temellerin sağlamlığından emin olunduğunda ve bunun sonucunda hem üslup hem de sözdizimi bakımından yüzyıllar boyunca nasıl dikkatle inşa edildiği anlaşıldığında, bu çalışmalar o dilin kökenlerini gösterir. Yani sığ ve derbeder oluşumlar değillerdir; doğru ifade biçiminin kuralları, düzenlemeler, bazen gerçeklere bazen hayallere dayanan fikirlerdir. Ve fikirlere gelince, düz zemindeki tanımlamalarla,[22] dokunaklı betimlemelerin coşkun etkisiyle, şişirilmiş sözcüklerle, sel gibi küfür ve hakaretlerle, mecazlar, kinayeler, en yüksek duyguları koruyormuş ve bu fikirlerin doğal bir yansımasıymış gibi dökülen sözlerle, bu fikirlerin anlamları, anlaşılması zor bir hal alır.

İkincisi, bu düşünceyle aramıza mesafe koymamıza rağmen eskiden kabullenmeye meyilli olsak da, matematikçilerin savunulamaz "madem" gerekçeleri nedeniyle, şiir ve hayal gücünün derin bir entelektüel birikim barındırmaması sebebiyle küçümsenmesini ve adlarının tümden görmezden gelinmesini kabul edecek değiliz. Kütüphanelerimiz yalnızca bilimsel çalışmaları mı içermelidir? Bacon ve Newton, rafları tekeline mi almışlardır? Shakespeare ve Milton için hiç yer yok mudur? Bir bilim olan ilahiyat, Katolik veya Anglikan olsun, irfan ya da öğretiye dayansın, belli yaşam biçimlerini yasaklarken bir zamanlar şiiri tabu haline getirerek, öte yandan "Hıristiyan Takvimi"ni de[23] dışlamamış mıdır? Dilin yüksek aşamaları, üslup, sözdizimi, şiir, hitabet ve konuşma sanatı, her ne denirse densin, gerçeğin temsilcileridir. Santa Maria kilisesindeki bir kelime oyununda gerçeği, aynadaki bir yansıma

22. Shakespeare, *V. Henry*

23. *Hıristiyan Takvimi* (1827): Oxford'da edebiyat kürsüsünde profesör olan (1831-1841) Anglikan John Keble'ın (1792-1886) dizeleri. Oxford Hareketi'nde de etkin öneme sahiptir.

olarak görürsünüz. Aristo okulunda dillendirilen şekliyle, "Kötü bir amaç gerçek bir hitabete dönüşebilir," ifadesi külliyen yanlıştır. Son olarak, bilimin dünya medeniyetine daha çok katkı yaptığı iddia edilecek olursa, buna bir sınırlama getirmek gerekir. Bilim ilerleme kadar, maneviyatı kırmaya da sebep olabilir. Dr. Benjuila'yı[24] hatırlamamız gerekir burada. Cerrahi deneyler onu geliştirdi mi? "Kalp ve Bilim" (!) Evet, kalpsiz bilimlerde büyük tehlike vardır, gerçekten büyük bir tehlike, sadece insanlıktan uzaklaştıran... Onun durumunda, kalbi kırılmış ve çarpılmış, laboratuarının kapısında sempatiden uzak, sakatlanmış hayvanların karanlığa gömülü, dehşet içinde, bacaklarının arasında dolaştığı halde olmak istemezdim. Bilimin, ilahi ya da insani olsun, tek başına, insanlığın iyiliği üzerinde değerli bir değişikliğe yol açacağını zannetmeyin; sadece insanların ilgisini kendi alanına yöneltecek, kendi lehine olacak işlerde insanlığa hayrı dokunacak ve hepsi bir yana, insanı, adı üstünde, ölümlü olduğu için, bütün bu drama içinde önemsiz bir rol alan küçücük bir faktör olarak görecektir. Ya da başka şekilde, daha öteye gider ve ilahi nesnelere yönelecek olursa, zorlu bir konuda, mantıktan ziyade, güven ve duaya dayalı bir zemine oturacaktır.

Bu şekilde matematikçilerin nahoş savlarından kurtulmuşken, dil çalışmaları üzerine özellikle de kendi çalışmalarımızla ilgili bir şeyler söylemenin de vaktidir. Öncelikle, kelimelerin tarihinde insanoğlunun tarihine dair çok fazla olguyla karşılaşırız ve günümüzde kullanılan kelimelerle geçmişin kelimelerini karşılaştırdığımızda, dış etkenlerin kelimeler ve toplum üzerindeki etkilerinin örneklerini görebiliriz. Bazen, ***villain***[25] kelimesinde olduğu gibi, artık böyle bir gelenek var olmadığı için, anlamları

24. Wilkie Collins (1824-89) tarafından kaleme alınan *Yürek ve Bilim* (1882) romanından.

25. Edebiyatta kötü adam. (ç.n.)

tamamen değişmiş, baskın bir nedenle telaffuzları farklılaşmış kelimelere rastlar, bazen de deyimleri yok olup giden, deyişleri hüzne bulanan orijinal bir dilin artık tamamen kullanılmaz hale geldiğini görürüz. İkincisi, bu bilgi, dilimizin daha saf ve berrak hale geldiğini ve bu nedenle biçem ile kompozisyon yeteneğinin de geliştiğini gösterir. Üçüncüsü, dilimizle yarattığımız edebiyatımızda kullandığımız kelimeler, bize ulaşana kadar saygın bir şekilde biçimlenmiştir. Dil içerisinde kelimeler, özlerinin bozulmaması için düz bir yolda ilerlemelerine yardımcı olan, ilerledikçe genişleyip, büyüyen bazı kestirmelerin yanı sıra hep aynı anayolda yürümesini sağlayan yapıtaşlarıdır. Ve bu nedenle, İngilizcenin hâkimleri olarak adlandırabileceğimiz bu kelimeler, benzetme ve referanslarımızı oluşturan temellerdir ve üzerlerinde yapılacak çalışma aynı zamanda dil üzerine çalışmanın da temeli olduğu için değerlidir. Yine bu nedenle çok büyük ve ciddi bir dikkat gerektirir. Dördüncüsü ve en önemlisi de, dil üzerine, onu kullanan kişiler tarafından yapılacak dikkatli bir çalışma, barındırdığı bilginin gücünü ve onurunu doğru bir şekilde anlamanın tek doğru yoludur. Doğa elverdiğince büyük yazarların duygularını anlamanın, kalp ve ruhlarına girmenin, şahsi düşüncelerine ayrıcalıklı bir şekilde hâkim olmanın tek yöntemi budur. Kullanılan dil üzerine çalışmak bizleri, düşünce iklimlerini anlamak kadar, bilinçaltımızdaki kelime haznelerine ve dili lezzetli bir biçimde kullanma becerilerine ortak eder. Sizin de başınıza gelir mi bilmem, insanlar heyecanlandığında dil sanki onlara sırtını döner, kelimeler abuk sabuk, laf kalabalığı yaparak kuru bir şekilde, kendilerini tekrarlayarak söylenir. Etrafınıza bir bakın, birçoklarının en basit duygularını dahi, doğru bir İngilizce ile ifade etmekte zorlandığını göreceksiniz. Böyle tespitlerin birçoğu o halde, sadece bu tür sorunları gidermekle kalmaz, dili mükemmel değişikliklerle iyi bir telaffuza ka-

vuşturup güzelleştirir. Burada daha fazla detayına inemesek de, daha önceki cehaletimiz ve ihmalimiz görmemizi engellerken şimdi duygularımızla kavrayabildiğimiz şekilde daha güzel anlaşmamızı sağlar.

Kendi dilimizin etrafında çok dolanmış olmamak adına biraz da klasik dillere bakalım. Latince üzerine –yazarın Yunanca konusundaki bilgisizliğini mazur görün– dikkatlice yürütülecek bir çalışma çok faydalı olacaktır. Latincenin İngilizce ve birçok Avrupa dili üzerinde çok kuvvetli etkisi olması nedeniyle böylesi bir çalışma, birçok kelimenin kökenini anlamamızı, dolayısıyla daha doğru ve uygun bir şekilde kullanmamızı sağlayacaktır. Öte yandan Latince, kitap ve düşünceleri ancak tercümeyle anlaşılabilen bilim adamı ve felsefecilerin ortak kabullendiği dil, yani bilimin dilidir. Dahası Latince, tıpkı Shakespeare gibi, ne dediği hemen anlaşılacak şekilde, herkesin ağzındadır. Latince bilmeyenler tarafından dahi Latince alıntılar kullanılır ve bu yaygın kullanım bizi, onu anlamaya, çalışmaya zorlar. Üstüne üstlük kilise ritüellerinin de yegâne dilidir Latince. Dahası, bu dili bilenler için, kendi dilimizdeki deyim ya da kalıplara göre çok daha kolay anlaşılabilecek özlü sözlere sahiptir ve böylece onu kullananlara entelektüel bir faydası dokunur. Örneğin Latince bir ifade ya da kelime, tek başına öylesine kapsamlı, o kadar çok anlam barındırır ve o kadar çok kelimenin yerine geçer, üstelik fonetik açıdan da öyle lezzetlidir ki İngilizcedeki hiçbir kelime onun yerini tam olarak tutamaz. O nedenle Vergilius'un Latince metinleri o kadar özgündür ki tercümeye kalkışmak büyük bir meydan okumadır. Dolayısıyla böyle bir dilin uygun İngilizceyle tanımlanması büyük bir muhakeme gücü, bilgi birikimi ve özverili bir çalışma ister. Ama Latince, eğitmenlerin diline indirgenmeden önce, Lucretius, Vergilius, Horace, Cicero, Pliny ve Tacitus gibi büyük ve söyledikleriyle, yüzyıllar ötesinden muhaliflerini ezmiş, ortaya koy-

dukları gerçeklerle layığıyla okunmayı hak eden isimlerin dilidir. Üstelik bu dili kullanan devlet, uçsuz bucaksız, tarihin gördüğü en geniş, en büyük topraklara sahipti ve devrinin neredeyse bütün büyük adamlarını içinde barındırıyordu ve ordularının fetihleriyle gücün sahibi olmuş bir Cumhuriyet'in yazarları olan bu büyük isimlerin eserleri, düşünceleri, Arabistan'dan Cebelitarık'a kadar, hatta kendisinden nefret eden Bröton'lardan İskandinavya'ya kadar biliniyordu.

[*Metin burada sona eriyor.*]

İRLANDA KRALİYET AKADEMİSİ[26]

ECCE HOMO – İŞTE İSTEDİĞİNİZ O ADAM

Munkacsy'nin, büyük Avrupa şehirlerinde sergilenen resmi şimdi de İrlanda Kraliyet Akademisi'nde görücüye çıkıyor.[27] "Pilatus'la görüşmeden önce İsa" ve "Çarmıha gerilmiş İsa" resimleriyle birlikte, Çile yürüyüşünü temsil eden üçlemeyi oluşturuyorlar. Resmin en etkileyici tarafı, hayatın birebir yansıması ve gerçekçi izdüşümü olmasıdır. Resme bakan birisi, resimdeki kadın ve erkeklerin pekâlâ ete kemiğe bürünmüş insanlar olduklarını, bir büyücü tarafından dilleri kilitlenmiş halde, sessizce olan biteni izlediklerini düşünebilir. Dolayısıyla resmin, her şeyden önce dramatik ve kusursuz bir formu olduğunu ve insan psikolojilerinin tabloya yansımış hali olduğunu söyleyebiliriz. Drama dendiğinde duyguların tezahürünü anlıyorum; drama çekişme, sürtüşme, duyguların evrimi ve her yönde harekettir. Drama bağımsızdır; var olan ama kontrol edi-

26. Bu metin yine, Joyce'un Dublin'de yayımlanan *My Crucible* gazetesinde yer alan makalelerindendir. "İşte istediğiniz o adam, dedi Pilatus." Yuhanna 19:5.

27. Mihail Munkacsy, Macar ressam Miska Leo Lieb'in (1844-1900) takma adıdır. Ecce Homo'nun da içinde bunduğu İsa hakkındaki üçlemesi, Macaristan Debrecen'deki Déri Müzesi'nde görülebilir.

lemeyendir. Kırsal bir portre ya da harman ve tınaz yığınları, bir mersiyeden veya bir ahlakçının[28] monoton trajedi tuzağından daha fazla pastoral değildir. Çoğu zaman olduğu gibi birisinde sadece dingin bir sessizlik, diğerinde dehşet olsa da, ne ilki ne diğeri, tek bir ana denk gelen tam bir dramayı yansıtmaz. Duyguların donduğu bir an diyebiliriz belki, oysa aradığımız süregelen bir eylem ve paylaşılan bir ifadeyse, bir oyun veya müzik eseri ya da bir resim sonsuz umutları, insanlığın arzu ve nefretlerini veya insanın engin doğasını yansıtıyorsa, o doğanın bir aşaması da olsa, o eser gerçek bir dramadır işte. Maeterlinck'in[29] karakterleri, muteber bir sanat algısının ışığında incelendiğinde, ortak bir duygu oluşturan, hesap edilemez, gezgin, kaderin eline terk edilmiş – ki aslında medeniyetimizin öğüttüğü, tekinsiz ve esrarengiz kişilerdir. Her ne kadar cüceleştirilmiş ve kukla gibi olsalar da yansıttıkları duygular insana dairdir ve çağrışımları dramadır. İşte bu dramanın kelime anlamına özdeş bir durumdur fakat Munkacsy'nin eserine uyarladığımızda, doğru tanımlama için birkaç ilave söze ihtiyaç duyar.

Heykel sanatında, drama yönünde atılmış ilk adım, ayakların ayrılmasıydı. Bundan önce heykel, olgunlaşmamış bir hali yansıtan, kalıplaşmış şekilde üretilen, insan vücuduna ait kopyalardı. İşin içine hayat ve hayatın iz-düşümü yansıyınca sanatçının işlerindeki formlar canlandı ve teması belirgin hale geldi. Bu doğal olarak heykelin, insanın bronz ya da mermerden anlık bir modelini oluşturmasından kaynaklanmaktadır. Her ne kadar heykel, ilk bakışta daha gözalıcı olsa da, bir resme kıyasla görece daha az dramatize etme şansı vardır. Kalıp kullanımından aldığı güç, ressamın arka plan ve gölgeleme ve becerik-

28. Fransızca kibar "siz" yerine samimi "sen" şeklinde kullanılmıştır.

29. Maurice Kont Maeterlinck (1862-1949): 1892'de yayımlanan *Pelléas et Mélisande* adlı eseriyle ünlenen Belçikalı şair ve yazar.

li konumlandırmalarıyla eşdeğer görülebilir ve bu şekilde natüralizm, tuval üzerinde renkleriyle, canlandırdığı hayatlarla çok daha tamamlanmış ve daha saf bir bütün olarak ortaya çıkar. Ele aldığımız resimde de bu saf bütünlük, çok daha katmanlı biçimde ortaya çıkar ve hacimli bir tabloda, renklerin cümbüşünün de katkısıyla, mükemmel bir şekilde resmedilmiş heykellerle karşılaşırız. O halde "Ecce Homo"yu, tuval üzerine incelikle işlenmiş yetmiş figürün bizi nerelere götürebileceğine dair farklı bir örnek olarak ele alabiliriz. Dramayı sahneyle sınırlamak büyük bir yanlıştır; drama, oynanabildiği kadar resmedilebilir veya şarkılara dökülebilir ve "Ecce Homo" başlı başına bir dramadır.

Ayrıca, tiyatro adı altında sahneye konulan çoğu eserden daha dramatik bir eleştiriyi hak ediyor. Bana göre böyle bir sanat eserinin teknik yönünü konuşmak oldukça gereksiz. Elbiselerdeki gölgeler, havaya kalkmış eller ve açılmış parmaklar, eleştirinin ötesinde bize bir teknik ve beceriyi işaret ediyor. Resmin dar bölmesinde, tamamı ustaca resmedilmiş bir kalabalık öbeklenmiştir. Tek kusur valinin sol elinin yapmacık duruşudur. Bakan kişide sakat olduğu veya kötürüm bir kolun, üzerindeki giysi tarafından saklandığı izlenimi uyandırır. Arka fon izleyicilere açılan sütunlu bir verandayla çevrilidir ve ardındaki binaların ortasında safir rengi gökyüzünün aydınlattığı bir koridor görürüz. Resme bakınca, sağ tarafta dip köşeye doğru, pencerelerin izdüşümüyle neredeyse aynı açıya sahip bir platforma ulaşan yirmi basamaklı bir merdiven görürsünüz. Yakıcı güneş ışıkları bu platformu çevreleyen duvarın üstüne düşer ve alanın geri kalanını gölgede bırakır. Duvarlar dekore edilmiştir ve meydanın ardında Roma askerlerinin kalabalık halde görüldüğü bir geçit vardır. Kalabalığın platformun hemen altındaki ilk yarısı sütunların arasına sıkışmıştır ve önlerinde sallanan, onlara paralel

bir zincirin ardındadırlar. Resimdeki tek hayvan olan uyuz bir sokak köpeği, zincirin önünde büzüşmüştür. Askerlerin bulunduğu platformda iki figür göze çarpar. Bir tanesi ellerini önünde kavuşturmuş, yüzü meydandaki güruha dönük ve parmakları, hemen önündeki sete dokunuyor. Tüm sırtını ve omuzlarıyla, kollarının bir kısmını kapatan kırmızı bir şal var üzerinde. Öte yandan bedeninin ön kısmı, belden yukarıya çıplak. Başında sarımtırak, tacı andıran ancak derme çatma bir şey var ve kavuşturduğu ellerinin arasında da upuzun, ince bir kamış tutuyor. Bu İsa. Diğer kişi ise aşağıda toplananlara daha yakın ve setin üzerinden onlara doğru eğiliyor. İsa'yı işaret ediyor, sağ kolu birilerini işaret edercesine ancak sol kolu ve eli, daha önce anlattığım gibi sakat gibi duruyor. Bu ise Pilatus. Bu iki ana figürün aşağısında, parke döşeli sahanlıkta ise bağırıp çağıran Yahudi güruh bulunuyor. İfadeler, farklı yüzler, jest ve mimiklerle açığa vurulmuş ve özellikle öfkeyle açılmış ağızlar çok başarılı. Felce uğramış, dağılmış, gayri ahlaki sefillerin çerçevesi var; karşılarındaki kurbanı, hayvanca bakışlarla, öldürecekmiş gibi süzüyorlar. Hemen setin altında sırtını, kaslı kollarını ve sıkılmış yumruğunu görebildiğimiz, sinirli bir protestocu var ama bu kişinin yüzü seçilemiyor.[30] Ayaklarının dibinde, merdivenlerin kıvrıldığı yerde bir kadın yere eğilmiş. Yüzü hastalıklı bir solgunlukla; fakat titrek bir duyguyla yansıtılmış. İki yana açtığı güzel kolları, hayvanca böğüren topluluğa karşı merhamet istermişçesine tezat oluşturuyor. Saçının birkaç tutamı, filizlenmiş dallar gibi sarkmış. İfadesi saygılı ve gözleri gözyaşlarıyla ıslanmış halde. Toplumun bilindik öğelerine kaşı tövbekârları temsil eden, üzüntüye kapılmış, ağlayan ve feryat eden birisi. Ürkek halinden anlaşıldığı kadarıyla Mecdelli Meryem olsa gerek bu kadın. Hemen ardında sokak köpeği ve onun da yanında bir sokak çocuğu var. Bize

30. Bu figür Charles Kingsley tarafından ideal bir şekilde benimsenmiştir.

sırtı dönük ve her iki kolu, gençliğin verdiği coşkuyla açık, parmakları ayrı ve dik.

Kalabalığın kalbinde, iyi giyimli bir Yahudi tarafından itilip kakıldığı için sinirlenen birisi var. Gözleri öfkeyle kısılmış ve dudakları iğrenç bir şekilde köpürmüş. Öfkesinin sebebi, modern İsrail'de oldukça rağbet gören bir kıyafet giymiş, zengin bir adam. Daha ayrıntılı anlatmak gerekirse yüzünde sinirden kabaran çizgileri alnından başlayıp, burnunun hizasına kadar belirginleşen ve aynı yay şekliyle yanaklarına doğru kıvrılan, tutam tutam yoluk sivri sakallı adam. Üstdudağının altından ön iki dişi görünürken, altdudağı tamamıyla kapalı. Azgın solumalarını sanki kulağınızda duyar gibisiniz. Bir kolu, alay edercesine, önündeki adamın omzunun üzerinden ileri uzanmış. Kolun hemen yanında, kuyu gibi açılmış ağzıyla yüzünün her yanına şaşkınlık yayılmış, kocaman bir surat var. Daha yakın planda da zafer sarhoşu bir fanatiğin yarım çehresini görüyoruz. Yün entarisi çıplak ayaklarına kadar uzanıyor, kafası dimdik, kolunu muzaffer bir edayla kaldırmış. En geride aptal bir dilencinin sulanmış gözlerini görüyoruz. Her tarafta yeni bir yüzle karşılaşıyoruz. Koridorun revaklarının altındaki karanlık köşelerde kukuletalar, nefret, öfke, kocaman açılmış ağızlar, boyundan kopacakmış gibi ileri atılmış kafalar... Duyduklarıyla dehşete kapılmış, endişeli, yaşlı bir kadın ve az ötesinde avam sınıfından olduğu belli bir başkası. Güzel, solgun gözleri var ve bütün bedeni seçiliyor ama dangalakça boş bakan gözler bunlar. Küçük çocuğu onun dizlerine dolanmışken, bebeği omzunda uyuyor. Bütün bunlar, etrafındaki kalabalığın tiksintisinden bağımsız değil, küçük boncuk gözlerinden taşan isyanı çakmak çakmak bakışlarından okunabiliyor ve ırkının sergilediği bilgelikten uzak tavrın bir temsili. Hemen ardında Yuhanna ve Meryem figürleri bulunuyor. Meryem neredeyse bayılmış. Güneşsiz bir şafak gibi beti benzi atmış, özellik-

leri belirgin. Saçları simsiyah, büründüğü şal beyaz. Neredeyse ölü gibi ve sanki çektiği ıstırap onu ayakta tutuyor. Yuhanna'mn kolları Meryem'i kavramış, sıkıca tutuyor. Yüzü belli bir amaçla ve kısmen kadınsı resmedilmiş. Kahverengi saçları omzuna dökülüyor ve bedeni, taşıdığı kaygı ile acıyı yansıtıyor. Merdivenlerde, duyduklarıyla kendinden geçmiş ama yine de merkezdeki figüre kuşkuyla bakan bir haham var. Hemen ardında askerler. Çehrelerinde bir küçümseme mevcut. İsa'ya tezgâhtaki bir ürün gibi, kalabalığa da azgın hayvanlar misali bakıyorlar. Pilatus ise, onları temsil edecek kadar Romalı olmadığı gerekçesiyle, makamının hak ettiği onur ve saygıdan mahrum tutuluyor. Yuvarlak yüzü kafatasıyla uyumlu ve saçları kısacık kesilmiş. Bir sonraki adımı hakkında fikir sahibi olmadığı aşikâr, gözlerini kocaman açmış. Beyaz üzerine kırmızı şeritli Romalı harmanisi giyinmiş.

Bütün bunlardan anlaşılacağı şekilde resim, yoğun, sessizce dramatik; hayatın ikilemine ve karmaşasına katılmak için sanki sihirli bir değnek bekliyormuş gibi mükemmel bir bütünlük oluşturmaktadır. Bu bütün içinde eser istediğini ön plana çıkarıyor. Her iki cinsiyete ve her türlü sosyal statüye sahip, öfke seline kapılmış insanların ruh hallerine dair tüm temel durumların korkunç bir gerçeklikle resmedildiği bir örnek. Bu haliyle her türlü övgüyü hak ediyor ve şunu da belirtmeliyiz ki sanatçının bütün derdi insanı ve elinden geldiğince insanlık hallerini yansıtmak. Böyle bir kalabalığı resmedebilmek için insanın vicdan terazisinin çok hassas bir dengeye sahip olması gerekir. Pilatus kendi çıkarını düşünüyor, Meryem anaç, ağlayan kadın pişmanlık duyuyor, Yuhanna, büyük bir keder taşıyor olsa da metanetini koruyan güçlü bir adam, askerler fetheden muktedirlerin azmini ve üstünlüğünü taşıyor ancak fetih gururlarıyla çelişen, tuhaf bir ifade de var yüzlerinde. Meryem'i bir Madonna, Yuhanna'yı da müj-

deci olarak çizmek daha kolay olurdu belki ama sanatçı Meryem'i bir anne, Yuhanna'yı da sıradan bir adam olarak resmetmeyi seçmiş. Bu seçimin ziyadesiyle yerinde ve zekice olduğunu düşünüyorum. Pilatus'un Yahudilere dönüp, "Alın işte istediğiniz adam," dediği bir anda Meryem'i dini bütünlerin kutsal anası ve kiliselerimizin koruyucu bakiresi olarak göstermek yobazca bir hata olurdu. Bu iki kutsal figürü, böyle bir resmin içinde bu şekilde gizlemek dâhiyane bir fikir. Resimde insanüstü gösterilecek, insanın kalbine dokunacak herhangi bir şey varsa da sadece İsa'nın varlığında ortaya çıkabilir. Ama İsa'yı hangi gözle görürseniz görün, duruşunda herhangi bir hile yok. Bakışında kutsal bir yön, insanüstü bir anlam yok. Bu sanatçının el becerisiyle ilgili bir durum değil ki, istese her şeyi yapabilecek bir beceriye sahip. Bu onun kendi seçimi. Van Ruith,[31] bir ara, "İsa ve tapmaktaki tüccarlar" konulu bir resim yapmıştı. Niyeti, ilahi cezalandırmayı resmederek yüksek bir takdire ulaşmaktı ama eli onu yanılttı ve sonuç sıradan bir ifade ve sükûnetti ki bunun, anlatılmak istenen hadiseyle örtüştüğü söylenemez. Munkacsy ise asla fırça darbelerinin gücünün altında kalmıyor ve olaya bakış açısı insani değer yargılarına dayanıyor. Netice itibariyle eseri drama. İsa'yı, kendisine ihanet eden kullarını nefret ve hor görerek gözleyen Tanrı'nın kutsal ruhu olarak çizmeyi seçseydi, drama insanlarla ilgili olacağı için drama olmaz, ilahi adaletin resmedilmesi olurdu. Onun yerine sanatçının tasavvuruyla, büyük bir eğitmene karşı insanoğlunun isyanını anlatan çok güçlü bir drama haline bürünmüştür.

İsa'nın yüzü direncin, tutkunun –kelimeyi tam anlamıyla kullanıyorum– ve gözüpekliğin enfes bir tasviri. Belli ki kalabalığın bağırış çağırışı umurunda değil. Onlarla hiçbir ortak yönü olmadığı aşikâr ve ırkına dair özelliklerini muhafaza ediyor. Ağzını kahverengi bir bıyık çevreliyor

31. Horace Van Ruith (1839-1923): İngiliz, figüratif ressam.

ve yanaklarından kulaklarına kadar, taranmamış ama düzenli, aynı renkte sakalı uzanıyor. Alnı kısa ve kaşlarını ön plana çıkartıyor. Burnu Yahudi burnu ama aynı zamanda keskin kartal hatlara sahip, burun delikleri ince. Solgun mavi gözleri, şiddetli bir ıstırabın kusursuz temsili olarak kaşlarının altında hafif açık. Keskin ama vurucu değiller ve kısmen büyülenmiş bir şekilde kısmen de acıyla göğü delip geçiyorlar. Tüm yüze bakacak olursak, dünya nimetlerinden vazgeçmiş, adanmış ve tutkulu bir adam görebiliriz. Çile yolundaki İsa'nın giysisi, cenderesini yansıtacak şekilde kırmızı. Edebi şekilde ifade etmek gerekirse, "İstediğiniz kurban karşınızda." Temanın bu şekilde ele alınması beni, onu drama olarak adlandırmama yöneltti. Hıristiyanlığın kurucusunun, kutsal, büyük bir değerin yaşadığı trajediyi, sıradan insanların gözüyle ve insanlığın ortak acısına bürünmüş, olağan bir şekilde, dünyevi bir dram olarak sunuyor resim. Toplumdan böyle bir esere itiraz gelmeyecek, aksine benimseyeceklerdir. Munkacsy'nin algısı toplumun algısına göre, sıradan bir sanatçının sıradan bir manava göre algısının yüksek olması gibi, daha yüksektir ama sapkın Wagner'in kırsal hayata yaklaşımını da andırır.[32] İsa'nın kutsallığına inanmak, laik Hıristiyanlığın bariz bir göstergesi değildir. Fakat doğru ile yanlış, gerçek ile yalan arasında, Golgota'nın[33] dramında da örneklendiği şekilde, onay gerektirmeyen bir durumdur.

J. A. J – Eylül 1899

32. Richard Wagner, *Geleceğin Sanatı* adlı eserinde kırsal hayatla şehir hayatının zıtlığını betimler.

33. İsa'nın çarmıha gerildiği tepe. (ç.n.)

TİYATRO VE YAŞAM[34]

Tiyatro ve yaşam arasındaki ilişkinin hayati olduğu ve olması gerektiği gerçeğine rağmen, tiyatronun tarihine baktığımızda bu ilişkinin her zaman göz önünde tutulmadığını görürüz. Kafkasların batısına baktığımızda tiyatronun ilk ve en iyi örnekleri Yunanistan'da sergilenmiştir. Tarihi bir inceleme içine girecek değilim ama bu konuyu göz ardı da edemem. Antik Yunan tiyatrosu, bereket tanrısı olan, eğlenceli hayat hikâyesiyle trajik ve komik tiyatro unsurlarının gelişimine zemin hazırlayan Dionysus Kültü üzerine gelişmiştir. Yunan tiyatrosundan konuşuyorsak eğer, yükselişinin biçeminden kaynaklandığını da akılda tutmamız gerekir. Antik dönem tiyatrosunun içinde bulunduğu koşullar, yazarı yönlendiren, oyuncuları sınırlayan uygulamalar içeriyordu ve bunlar daha sonraki dönemlerde tüm yörelerde, anlamsız ve saçma kanonlara dönüşecekti. Bu nedenle Yunanlar, bilgelikten yoksun, dar görüşlü atalarının ardılları olarak bu etkilenilmiş söyleyiş biçimini onur meselesi yaptılar. Bundan başka bir şey söylemeyeceğim. Antik Yunan tiyatrosunun sonunun geldiğini söylemek barbarlık olarak görülse de edebi gerçek budur.

34. Stanislaus Joyce imzasıyla, *My Crucible*'da 10 Ocak 1900 tarihinde yayımlanmış, ilk tam metindir. Notlardan anladığımız kadarıyla Dublin Üniversitesi'nde bir sunumda da kullanılmış ve rektör tarafından okunmuştur.

İyi kötü görevini tamamlamıştır ve altın harflerle kaleme alınmış olsa da artık söyleyeceği söz kalmamıştır. Bugüne kadar ulaşmış olması sanatsal kalitesinden ziyade eğitsel yönü nedeniyle olmuştur. Savunucuları tarafından dahi artık kaldırılamamaktadır. Hiyerarşik geleneği ve törensel formunun durağanlığı arttıkça, Aryan dehasını usandırmaya başlamıştır. Buna karşı, kaçınılmaz olarak bir reaksiyon gelişmiş, klasik tiyatro dini motiflerden doğmuş ve takipçileri edebi metinlere yönelmiştir. Bu reaksiyonda, zaten can çekişmekte olan antik tiyatroya, Şekspiryen hizbiyle ölüm darbesi vuran İngiltere büyük rol oynamıştır. Shakespeare, her şey bir yana edebiyatçıydı; mizah, belagat, ilahi müzikler ve teatral güdülerin karışımından oluşan çok zengin bir kabiliyeti vardı. Ortaya koyduğu ihtişamlı işler, ondan öncekilere göre çok daha yüksek bir doğallığa sahipti. Sırf dram değil, edebi anlamda yüksek diyaloglar da içeriyordu. Burada, tiyatroyla edebiyat arasına bir sınır çekmeliyim.[35]

Toplum, insanları sarmalayan tuhaf koşulları ve durumlarını içeren değişmez kanunlar sonucu vücut bulan bir olgudur. Edebiyatın ilgi alanı da, bu istemdışı koşullar, onların uzantısı olan mizah ve yaşam tarzıdır – oldukça geniş bir alandır ve gerçek bir edebi sanatçı kendisini bunlarla ilişkilendirir. Tiyatronun işi öncelikle tüm çıplaklığı ve ilahi ciddiyetiyle, esas teşkil eden kanunlar oluşturmasıdır ve ikincil öncelik bu kanunları destekleyen alacalı konulardadır. Bu kadarı anlaşıldığında dahi, daha mantıklı ve dramatik bir sanata karşı gerçek saygı ortaya çıkacaktır. Böyle bir ayrım yapmadığımızda sonuç kaos olur. Şiirsel tiyatro adına lirik gösteriler, edebi tiyatro adına psikolojik

35. Bkz. *Estetiğin Tarihi*, Bosanquet. "Shakespeare, her yönüyle bir devrin başlangıcını değil kapanışını temsil eder. Ondan sonra ulusal tiyatro diye bir şey olmamıştır." Edebiyat ve tiyatro arasındaki ayrım için Richard Wagner'in *Geleceğin Sanatı* adlı eserine de bakılabilir.

diyaloglar ve geleneksel kaba güldürü de komedi etiketiyle karşımıza çıkar.

Tüm bu eski tiyatro anlayışının, abartılı jestlerle[36] giriş görevini yaptığını ve edebiyat meraklılarının gözetimi için, artık arşivlerdeki yerlerine kaldırılabileceklerini söyleyebiliriz. Yeni bir tiyatro anlayışının olmadığını söylemek ya da böyle bir şeyin büyük bir patlama olduğunu bildirmemek abestir. Yerimiz kısıtlı ve vaktimi bu görüşleri çarpıştırmakla harcamayacağım. Ancak bugün benim için, marifetli ellerde yönetilen ve idareli bir şekilde kullanılan günümüz tiyatrosunun, öncüllerinden daha uzun ömürlü olacağı, gün gibi aşikârdır. Bu yeni ekol hakkında birçok yorum yapılmıştır. Toplum, gerçekleri kavramakta biraz yavaş hareket eder ve toplumun önderleri de yanlış tanımlamaya meyyaldirler. Eskiden dolu dolu tabaklarla beslenmeye alışmış olanlar, yeni bir diyete başladıklarında öfke krizlerine tutulurlar. Bunlar için ilgi alaka, cennet bahçeleridir. Cornelius'un bağırtıları, Trapassi'nin ilahi duruşu, Calderon'un karakterlerinin Pumblechook'u andıran kalın kafalılığı...[37] Tüm bu karakterlerin çocuksu halleri insanlara hoş gelir. Böylesi eleştiriler ciddiye alınmamalıdır ama şunu da belirtmek gerekir ki bu eski tip kahramanların, maskara kimlikleri de vardır! Yeni ekolde ilerleyenler, bu karakter yapısını olduğu yerde bırakmış, kendisine yeni bir yol çizmiştir. Haddon Chambers ve Douglas Jerrold ile Sudermann ve Lessing'in[38] tarzlarını bir karşılaştırın. Yeni ekolün sanatı bu anlamda çok daha üstündür. Bu üstünlük, ölçülmesi zor bir kalibre içerdiği için ancak doğal bir tespittir. Wagner'in en düşük seviyesi dahi –müziğiyle–

36. Macbeth.

37. Pierre Corneille: Fransız tiyatrocu; Pietro Trapassi: İtalyan şair ve opera seria'nın yaratıcısı; Pumblechook: Bir Dickens karakteri; Pedro Calderon: İspanyol şairi ve tiyatro yazarı.

38. Dönemin melodram ve komedi yazarları.

Bellini'den[39] üstündür. Geçmişin goygoycularına rağmen, yeni tiyatronun ustaları duvarlarını inşa etmeye devam ediyor, insan psikolojisini yansıtan daha ferah evlerle birlikte, kasveti tanımlayacak tavan aralarına ve evler arasında köprü ile gizli geçitlere de yer veriyorlar binalarında.

İzninizle, tiyatro dünyamızın bu yeni ziyaretçileriyle, yeni kavramlarıyla ne anlatmak istediğimi biraz daha açayım.[40] Tiyatrodan anladığım, duygular vasıtasıyla gerçeğin ortaya konmasıdır; tiyatro çatışmadır, sürtüşmedir, evrimdir ve sınırsız bir şekilde harekettir; bir şekle bürünmeden önce de bağımsız bir biçimde vardır aslında; sahneye konularak dile getirilir ama kontrol edilemez. Fantastik bir yaklaşımla, insanlar hayat sahnesinde yerlerini aldığından beri üzerlerinde ve içlerinde, varlığından hayal meyal haberdar oldukları, aralarında misafir ettikleri ve zamanla, kendilerine el versin diye aramaya koyuldukları bir ruh olduğu söylenebilir. Hava gibi değişime karşı hassas olan bu ruhlar, bakış açılarını değiştirmedikleri ve gökkubbe başımıza yıkılmadığı sürece bedenlerini terk etmeyeceklerdir. Zaman içerisinde, şu veya bu bedeni mesken tuttukları görülecektir – ama kişinin bir anlık yanlış davranışıyla kişiyi terk eder ve mekânda boş kalırlar. Birisinin kolayca tahmin edeceği şekilde bir cin, adresi belirsiz bir mektup, bir denizkızı gibidir bu ruhlar. Bu nedenle onlar ile mekânlarını ayrı tutabiliyor olmamız gerekir. Kırsal bir manzara ve saman yığınlarının her zaman pastoral bir görüntü yaratmaması gibi mersiyeler ya da ağdalı öğütler de her zaman bir trajedi oluşturmaz. Ne sükûnet ne de kaba kuvvet tiyatroyu gölgelemeyecektir. Duygularımızın nasıl tonlandığı, diksiyonun ve hareketin nasıl idare edildiği, bir

39. Vincenzo Bellini (1801-35): *I Puritani* operası, Joyce'un *Ölüler* öyküsünde de anılan İtalyan besteci.

40. Bu satırları takip eden açıklamanın benzeri *"Ecce Homo"*da da kullanılmıştır.

oyunun, bir müziğin ya da bir sahnenin umutlarımızı nasıl yansıttığı, arzu ve nefretlerimiz veya doğamıza yönelik sembolik bir sunum, her ne kadar doğanın bir anı olsa da, o zaman işte tiyatroya dönüşür. Burada tiyatronun birçok farklı biçiminden bahsetmeyeceğim. Kendisine uygun olmayan her biçimi, heykeltıraşın ilk adımı gibi dışlamıştır zaten. Fazilet, gizem, bale, pantomim, opera, bunların hepsinin üstünden hızlıca geçilmiş ve ıskartaya çıkmışlardır. Tüm bunların uygun bileşimi olan tiyatro ise bozulmamıştır. "Sunakta yedi kandil olsa da, biri düşer sadece."[41]

Çağdaş tiyatro, hangi şekli alırsa alsın geleneksel ve eskinin üstüne yapılanmış olmamalıdır. Edebiyatta, diğer sanatlara kıyasla daha düşük bir seviyede olması nedeniyle, geleneğe yer vardır.[42] Edebiyat, vurgularla varlığını sürdürür, insan ilişkilerindeki geleneklerden doğar. Tiyatro ise, kendini doğru bir şekilde tanımlayacak olursa, gelecek adına gelenekle savaşmalıdır. Tiyatroyla ilgili berrak bir fikre sahipseniz, fikrinizin bir manifestoya büründüğünü görebilirsiniz. Tiyatro öylesine gönül işi ve saygıdeğer bir daldır ki hiçbir kalp barındırdığı doğruluğa, özgür yaklaşımına, doğal teatral yapısına ve görselliğine kayıtsız kalamaz. Tolstoy'un dediği gibi, öncelikle "Ne yapmalıyız?" sorusu gelecektir.[43] Öncelikle zihnimizi riyakârlıktan arındırmalı,[44] destek olarak ortaya sürdüğümüz sahtekârlıklarımızı bertaraf etmeliyiz. Özgür insanlar

41. W. B. Yeats'ın *The Countess Kathleen* eserindeki kontesin, ölüm anındaki konuşması. Aynı metin, *The Day of Rabbblement* (Ayaktakımının Gücü) metninde de kullanılmıştır.

42. Bkz. "*James Clarence Mangan*". "Edebiyat, günlük yazımla şiir arasındaki engin alandır." Joyce'un başka metinlerde edebiyata dair söylediği, "Edebiyat tüm sanatların en üstün halidir," ve heykelle kıyaslamasında "Edebiyat ruha en çok hitap eden sanat dalıdır," gibi ifadelerle, burada kullandığı ifade arasında çelişki vardır ve kimilerine göre, burada kastettiği başka bir tanımdır.

43. Bkz. Leo Nikolayeviç Tolstoy, "Ne yapmalıyız?".

44. "Sevgili dostum, öncelikle zihnini riyakârlıktan arındır.", *Samuel Johnson'ın Hayatı*, James Boswell (1783).

ve özgür bir toplum gibi eleştirmeli ve burada yönteme de önem vermeliyiz. Folk bu konuda birçok şey yapabilir.[45] "*Securus judicat orbis terrarum*",[46] "Meraklanmayın, dünya yargılar," sözü, insanoğlunun ortaya koyduğu sanatsal formlar için çok da yüksek bir motto değildir. Zayıf karşısında zalimce davranmayalım, şu sözümona edebiyatçıların[47] ciddi-komik bildirilerini, anlayışlı bir gülümsemeyle karşılayalım. Tiyatro dünyasına mantığın egemen olduğunu varsayarsak, şimdi azınlığın faydasına olan şey kabul görecek ve bu şekilde Macbeth veya Yapı Ustası Solness'in[48] daha ileri seviyeleri kaleme alınabilecektir. On üçüncü yüzyılın tumturaklı eleştirmenleri o zaman, o eski eserlerle bu yeniler arasında dağlar kadar fark olduğu söyleyebilirler.

Tiyatro ile oyuncu arasında, görmezden gelemeyeceğimiz bazı gerçeklikler de sözkonusudur. Tiyatro temelde toplumsal bir sanat dalıdır ve geniş kitlelere hitap eder.[49] Tiyatro –en önemli unsurlarının da bize bildirdiği şekilde– sınıflarüstüdür. Sanata değer veren ve üretken bir toplumda tiyatro, tüm sanatsal kurumlar içinde muhakkak ki en tepedeki yerini alır. Ve üstelik doğası gereği kalıp altına girmesi ve mücadele edilmesi öyle zordur ki eleştiri ötesidir. Örneğin *Yaban Ördeği'ni* eleştirmek imkânsızdır ve ancak, kişisel bir sıkıntı gibi kavramaya çalışabilirsiniz.[50] Gerçekten de Ibsen'in bu ve sonraki oyunları sözkonusu olduğunda, tiyatroya dair eleştiri, münasebetsizlik çerçevesindedir. Diğer sanat kollarının hepsinde kişisellik dedi-

45. Wagner, *Geleceğin Sanatı*.

46. Joyce bu sözü, Dublin Katolik Üniversitesi'nin kurucusu John Henry Newman'ın *Apoiogia Pro Vita Sua* adlı eserinden alıntılamıştır.

47. Asıl metinde, yazı çiziyle uğraşanlar benzeri geçmektedir.

48. *Yapı Ustası Solness:* Henrik Ibsen'in oyunlarından biri.

49. Wagner, *Geleceğin Sanatı* eserinde, "Dramatik bir sanat eseri ancak, onunla yüzleşen geniş halk kitlelerine hitap ediyorsa dikkat çekecektir," diyor.

50. Ibsen, *Yaban Ördeği* (1884).

ğimiz şey, abartılı vurgular, yerel duygular tezyin ve ilave tatlar olarak görülür. Burada ise sanatçı kendinden tamamen vazgeçerek, Tanrı'nın örtülü yüzü ile bir arabuluculuk vazifesi yüklenmektedir.[51]

Bana, tiyatronun fırsat mı gereklilik mi olduğunu soracak olursanız, kesinlikle "gereklilik" olduğunu söylerim. Hayvani içgüdünün insan zihnine en keskin biçimde uyarlanmış halidir hatta. İnsanoğlunun, dünyanın varoluşu kadar eski, mazgallardan fırlatılan ateş topları gibi görülür olma arzusunun da ötesinde, yapıcı ve biçimlendirici olma isteği vardır. Tüm sanat dallarının gerekliliği buradan kaynaklanır.[52] Tekraren, tiyatro, sanat dalları içinde bu malzemeye en az ihtiyaç duyandır. Dünyanın kalıba sokulabilir malzemeleri ile taşları yok olursa, heykel bir hatıraya dönüşür; doğadaki pigmentler tükenirse, resim sanatı da kesintiye uğrar. Ama taş, kaya, pigment olsa da olmasa da, tiyatro her zaman var olacaktır. Ben üstelik tiyatronun, hayatın içinden anlık çıktığına ve hayatla yaşıt olduğuna inanıyorum. Ve aslında medeniyet kendi mitlerini yaratmıştır, erken dönem tiyatroda bunun izlerini görürüz. *Parsifal*'ın yazarı[53] bunun farkına varmıştır ve bu nedenle de eseri kaya gibi sağlamdır. Mitlerde yer alan kahraman sınırı aşıp, duaların yükseldiği mabetlere sığındığında, teatral imkânları oldukça azalmıştır. Yine de, göbek bağlamış cemaatinin rahatını bozacak şekilde, hak ettiği yeri almaya uğraşır.

Büyürken insanlar nasıl değişirse, tiyatronun amaçlarına göre de değişkenlik gösterirler. Antik tiyatronun savunucuları, tiyatronun etik değerlere hizmet etmesi gerektiğini savunurlar ve bu doğrultuda da insanı yönlendirmesi, yüceltmesi ve eğlendirmesi gerektiğini söylerler.

51. Wagner, *Geleceğin Sanatı*, sf: 198-201.

52. Wagner, *Geleceğin Sanatı*.

53. Wagner'in son eseri *Parsifal*, 1882'de kaleme alınmıştır.

Ama işte bu gardiyan kafalıların da atladığı bir nokta var. Tiyatronun bu işlevlerden birini ya da tümünü yerine getiremeyeceğini söylemiyorum ama hepsini yerine getirmesinin zorunlu görülmesine de karşıyım. Sanat, dinin ruhani küresine yükseltilmeye çalışıldığında genellikle, gerçek dingin sükûnetini kaybeder. Bu dogmanın aşağı seviyeleri çoğunlukla daha eğlencelidir. Sanatçıdan, Cyrano'ya rakip olacak şekilde, ahlaki değerlere vurgu yönünde böylesi nazik bir talep, her eylemden sonra, "her kıtanın sonunda bir alkış alıyorum" u (*A la fin de l'envoi je touche*) tekrarlamak, büyüleyicidir.[54] Sevimli-yerel mizacı nedeniyle bu zihniyete yönelik eleştiriden feragat edebiliriz. Striknin çuvalıyla Bay Boerly veya dehşet içindeki Bay Coupeau, damalı cüppesiyle hazin bir görüntüden başka bir şey değillerdir.[55] Ne var ki bu saçmalık, hikâyedeki kaplanın kuyruğunu yemesi gibi, kendini çabucak tüketir.

Bir başka sinsi kavram da güzellik beklentisidir. İddia sahiplerine göre güzellik, sıklıkla kansız bir ruhaniyet olduğu kadar zorlu bir hayvanlığı da barındırır. İnsanlar nezdinde güzellik görece bir nitelik taşıdığı ve dış görünüşün çok ötesine geçmediği için, tiyatronun bununla ilgilenmesini beklemek tehlikeli olacaktır. Güzellik, estetiğin *swerga*'sıdır;[56] ama gerçek daha ağır basar ve güvenilirdir. Sanat, gerçeklerle ilgilendiği zaman sağlam bir nitelik kazanır. Evrensel anlamda beklenmedik bir olayın gerçekleşmesi halinde gerçek, güzelliğin eşdeğerine denk düşen evimiz olacaktır.[57]

Sabrınızı tüketecek olsam da, tartışmak istediğim bir konu daha var. Bay Beerbohm Tree'den bir alıntı yapa-

54. "Her basamakta yeni bir tokat yiyorum,", *Cyrano de Bergerac*–Edmond Rostand.

55. Mösyö Coupeau, Emile Zola'nın *L'Assomoir* eserindeki bedbaht bir karakter.

56. Hinduzim'de, Meru dağındaki dünyevi cennet.

57. *Güzel Ev*, Robert Louis Stevenson'ın bir şiirinin adıdır (1881).

cağım, "Bu günlerde kader, felsefi şüpheyle karşılanır olmuşken, sanatın görevinin, bize karanlıktan çok aydınlığı göstermek olduğuna inanıyorum. Bize maymunlarla ilişkimizi göstermekten ziyade meleklerle olan bağıntımızı hatırlatmalıdır."[58] Bu ifade de doğru bir yaklaşım olsa da biraz daha anlaşılır hale gelmesi lazım. Bay Tree, insanların sanata, kendilerini idealize edilmiş halde görebilecekleri bir aynaya bakar gibi baktıklarını öne sürüyor. Aksine insanların, sanatta kendi izdüşümlerini nadiren akıllarına getirdiklerine inanırım ben. Geleneğin prangaları çoğu zaman ellerini kollarını bağlar. En nihayetinde sanatın, çoğunluğun ikiyüzlülüğü tarafından değil de ebedi koşullar tarafından yönetileceğini söylüyor Bay Tree, bu yönetim hakkını ilkinden alarak. Bunu mutlak doğru olarak kabul ediyorum. Ama unutmamak da gerekir ki ebedi koşullar, modern toplumun koşulları değildir. Sanatın ruhu, dini, ahlaki, görsel kaygılar ve idealize etme yönündeki eğilimlerle zarar görmektedir. Tek bir Rembrandt, bir galeri dolusu Van Dyck'tan[59] daha değerlidir. Ve biçimsiz, dikkat çekici bir insani çaba barındıran ve gerçekçilik hayaleti karşısında yorganların altına saklanma ihtiyacı içinde bir bebeğin güdülerini besleyen de, sanattaki bu idealizm doktrinidir. Toplum, kılıç şakırtıları duymadığı takdirde trajediyi sahiplenmez, imla kılavuzuna uymadığı takdirde romantizmden tiksinir, akan kana kahramanlık atfedip üzüntüyle karşılar. Bu çılgınlık ve cinnet nöbetiyle tiyatronun kendilerini aptallaştırmasını beklerler, Purveyor hayatı tiye alarak sermaye sağlar kendisine ve sonra da, patronlarının mental dışkıları edebi biçimde sunulurken, tiyatronun kuytusunda kendisini tedavi eder.

Şimdi bu görüşler değerini yitirmişse amaca hizmet

58. Kraliyet Tiyatro Akademisi'nin kurucusu Herbert Beerbohm Tree (1853-1917).

59. Hollandalı ressamlar.

eden nedir? Sahneye hayatı –gerçek hayatı– mı koyacağız? Filistin korosu, işe yaramayacağı gerekçesiyle, "Hayır" diyor. Ne kadar da, sözde aykırı ve kendini beğenmiş ticari bir bileşim. Parnassus ve merkez bankası, çerçilerin ruhlarını bölüşmüş gibi. Hayat bugünlerde gerçekten sıkıcı bir hüzünden ibaret. Birçoğu, çok yaşlı bir dünyada çok geç dünyaya gelmiş Fransızlar[60] gibi hissediyor ve tükenen umutları, sinirleri alınmış cesaretsizlikleri son bir şeye, beyhude yaşanmış bir hayata işaret ediyor[61]. Epik vahşet, ihtiyatlı bir polislikle engellenir, şövalye ruhu, bulvarların son moda kehanetleriyle öldürülür.[62] Ne bir madalya şıkırtısı, ne kahramanlık nişanesi, ne de bir selamlama! Romantizme dair bütün gelenekler Bohemya'da kalmış. Yine de varoluşun kasvetli aynılığını düşünüyorum da, dramatik bir hayat sahneye konabilir. En bilindik mekânlar ile yaşayanlardan ölüme en yakın olanlar dahi bir tiyatroda rol alabilirler. Eski güzel zamanlar için vahlanmak, açlığımızı sundukları soğuk taşlarla gidermek, günahkârca bir aptallık olur. Hayatı gözlerimizle gördüğümüz gibi algılamamız, insanları gerçek hayatta tanıdığımız şekilde kabullenmemiz, hayata bir peri masalında sunulduğu şekliyle bakmamamız gerekir. İnsanın içinde yer aldığı ve paylaştığı büyük ve gerçek komedi, gerçek bir sanatçıya, dün de bugün de yarın da sınırsız malzeme sunar. Olayların seyri, yerkabuğu gibi değişmiştir. Gemilerin, Tarsus'un[63] kayın ağaçlarından biçilmiş ahşapları, denizlerin fırtınalarında çürümeye yüz tutmuş, zaman, muazzam bir koşturmacanın içinde yitmiş; Armida'nın[64] bahçeleri kurumuş, ağaçsız

60. Alfred de Musset.

61. Hamlet.

62. Modaya karşı yapılmış eleştiri için bkz. *Sanatın Geleceği*, Wagner.

63. Eski Ahit'te anılan bir şehir adı. "Yehova, Ofir'e altın aramaya gitmek için Tarsus'un ağaçlarını yontup bir gemi yaptı." Krallar, 22:48.

64. İtalyan şair Torquato Tasso'nun *Gerusalemme Liberatta* (Özgür Kudüs) adlı eserinde betimlenen bahçeler.

kalmıştır. Ama ölümsüz arzular, bir şekilde ifadesini bulan insana dair geçekler, kahramanların çağında da, bilim çağında da ölümsüz, capcanlı. Loş ışıklar altında, inzivaya çekilmiş gibi sergilenen Lohengrein,[65] sadece Antwerp'e dair bir efsane değil dünya çapında bir eserdir. Bilindik bir salonda geçen *Ghosts* (Hortlaklar),[66] kökü derinlerde, dünyanın merkezine kadar uzanan, yaprakları göğe, cennete kadar uzanan bir *Igdrasil*[67] ağacını andıran, evrensel bir oyundur. Birçoğu böyle bir oyunla işleri olmayacağını ve alıştıkları biçimin kendilerine yeteceğini düşünür. Ama bugün dağın tepesinde durup, öncemize ve sonramıza bakıp, olmayana hasret çekerken, uzaklarda bulutların arasında görünen berrak gökyüzünü fark edemiyoruz; mahmuzların zoruyla, çalıların bürüdüğü izde, elimize tutuşturulan bastonlar[68] ya da kuvvetli rüzgâra karşı bürünelim diye verilen saf ipekten şallar, ne işimize yarar ki... Doğru pozisyonumuzu anlar anlamaz daha iyi bir hale geleceğiz ve anlar anlamaz kendi yolumuza koyulabileceğiz. Bu arada sanat, özellikle de tiyatro bize, daha geniş bir bakış açısı sağlayan, temeli sağlam, pencereleri iyi ve adil, soluk alma alanları yaratacaktır. "... Toplumumuzda ne yapacaksınız Bayan Hessel?" diye sorar Rörlund – "İçeri taze hava girmesini sağlayacağım Pastor," diye cevaplar Lona.[69]

65. *"Lohengrein"*, Richard Wagner (1847).
66. *"Hortlaklar"*, Henrik Ibsen (1881).
67. Yggdrasil, İskandinav mitolojisinde kökleri cennete ulaşan ağaç.
68. Papa Alexander, *The Rape of the Lock*, Kanto IV, 124.satır.
69. Henrik Ibsen'in *Pillars of Society* oyununun ilk sahnesinden.

IBSEN'İN YENİ TİYATRO ANLAYIŞI[70]

Henrik Ibsen'in tiyatro tarihinde çığır açan, *A Doll's House* (Bir Bebek Evi) oyununu yazmasının üstünden yirmi yıl geçti. Bu süre zarfında ünü denizleri aştı, ismi tüm kıtalarda duyuldu ve yaşayan birçok kişiden daha fazla yorum ve eleştiriye maruz kaldı. Dini ve sosyal yönden bir reformcu, Semitik, doğruluk âşığı ve büyük bir tiyatrocu olarak tanındı. Haksız yere her şeye burnunu sokan birisi olmakla da şiddetle itham edildi, zararlı bir sanatçı, anlaşılmaz bir mistik ve bir İngiliz eleştirisindeki sözlerle, "Pislikte eşelenen bir köpek"[71] olarak. Tüm bu farklı yöndeki eleştirilerin şaşkınlığı arasında, büyük kahramanlara özgü dehası günden güne belirginleşmeye başladı. Olumsuz çığlıklar zamanla yerini koro halindeki övgülere bıraktı. Konuya ilgisi az olanlar dahi bu Norveçli'ye yönelen ilginin, çeyrek yüzyıla yakın zamanda üst düzeye ulaştığını fark ettiler. Modern çağlarda imparatorlukların düşünce iklimini

70. Bu makalenin *Fortnightly Review* dergisinde yayımladığı gün Ibsen'in *When We Dead Awaken* (Biz Ölüler Uyandığımızda) oyunu sahnelenecekti. Joyce daha sonra *Fortnightly Review* dergisinin editöründen, Ibsen'in makaleyi okuduğunu ve çok beğendiğini öğrenmiştir. Bundan cesaret bulan Joyce, Ibsen'e 1901'in Mart ayında bir mektup yazarak, kaleme aldığı makalenin henüz ham ve eksiklerinin olduğunu ve en iyisini her zaman kendisine sakladığını söylemiştir.

71. Bu ifade George Bernard Shaw'un *Quintessence of Ibsenism*'e (1891) eserinde yer almıştır.

bu denli sarsan bir başkasının olup olmadığı sorgulanabilir. Ne Rousseau ne Emerson ne de Carlyle; bu devlerin hiçbiri bu kadar ses getirmemişti. Bu durum biraz da Ibsen'in kendi ketumluğundan kaynaklandı. Düşmanlarına karşı iki çift laf etmeye tenezzül ettiği çok az görülmüştür. Fırtınalar koparan tartışmalar dahi sükûnetini bozmayı beceremiştir. Eserlerinin etrafında edilen sözler, çalışmalarını zerre etkilemedi. Tiyatro üretimi, bir dâhide az rastlanır biçimde, saat düzeniyle devam etti. Sadece bir kez, *Ghosts* (Hortlaklar) üzerine yapılan saldırılara cevap verdi. Ama *Yaban Ördeği*'nden *John Gabriel Borkman*'a kadar eserleri, mekanik bir düzenle, iki yılda bir gelmeye devam etti. Böyle bir çalışmanın gerektirdiği enerjiye sahip olan kimseler bile, eserlerde kaydedilen olağanüstü aşama karşısında şaşıracaktır. Modern hayata dair on bir eseri yayımlandı Ibsen'in.[72] *Bir Bebek Evi, Hortlaklar, Halk Düşmanı, Yaban Ördeği, ... Hedda Gabler, ... John Gabriel Borkman* ve son olarak yeni oyunu, *Biz Ölüler Uyanınca* 19 Aralık'ta Kopenhag'da sahneye kondu. Yazarının gücünü ispatlar biçimde, şimdiden bir düzine dile çevriliyor. Oyun nesir olarak ve üç sahne yazılmış.

Ibsen'in bir oyununun muhasebesini yapmaya kalkışmak elbette kolay bir iş değildir. Konu, bir tarafıyla çok sıradan, bir yönüyle de olağanüstüdür. Bu oyunların onda dokuzunun şuna benzer açılış cümlesi olduğunu hatırlamamızda fayda var; "Arnold Rubek ve karısı Maja, oyunun başında dört yıldır evlidirler ancak bu birliktelik pek de mutlu devam etmiyordur. Her iki taraf da birbirinden rahatsızdır." Böyle yavan bir başlangıçtan çok fazla şey beklenmez belki ama öyle devam etmez. Profesör Rubek ve karısının ilişkilerinin en mahrem hallerini dahi gözümüzün önüne taşır. Bir sürü karmaşanın, inceden inceye

72. Joyce, Ibsen'in ilk dönem eserleri olan *Love's Comedy, Brand, Peer Gynt, Emperor and Galilean*'ı listeye dahil etmemiştir.

hesaplanmış, yalın bir gösterimidir. Neredeyse, trajik bir hayatın, hem lehte hem aleyhte olanlar için, kabaca, iki farklı sütunda kaleme alınmış halidir. Edebi anlamda her ne doğruysa, her üç perdede de tiyatronun bu temel değerlerini görebilirsiniz. İlk kelimeden son kelimeye kadar lüzumsuz tek bir söze, cümleye rastlanmaz. O nedenle dramatik bir ifade nasıl olması gerekiyorsa oyun, kendi fikrini böyle açık ve bilinçli bir şekilde aktarır. O halde Ibsen'in çağdaş tiyatrosunun manifestosu, "Bir an, bir oyunun bütününe dair anafikri veremez," diye dillendirilebilir. Birçok başka oyun için ise durum bunun aksidir. Çoğu kez tekrar ısıtılıp önümüze sunulmuş yemeklerdir – orijinal olmayan fikirler, bulvar zihniyetiyle övülen baykuş ötüşleridir. Üstünkörü işler alkış alır. Ama Ibsen gibi bir adamın eseri sözkonusuysa, eleştirmeye koyulan kişiyi büsbütün batıracak güce sahiptir. Ibsen'in eserini yorumlamaya soyunan kişinin yapmayı umabileceği şey, daha bariz noktaları birbiriyle ilişkilendirip, işaret edip çözümlemekten ziyade, karmaşık yapıyla ilgili tahminlerde bulunmak olabilir. Ibsen sanatında öyle bir ustalık mertebesine ulaşmıştır ki çok basit bir diyalogla kişilerinin içinde bulundukları farklı ruhi bunalımları sergileyebilir. Bu nedenle kullandığı analitik metot, kahramanlarını, nispeten kısa bir süre olan bir iki günlük yaşamlarına odaklanarak, tüm yönleriyle tanımamızı sağlar. Örneğin, Solness'i sadece bir gece ve takip eden akşam, Hilda Wangel'in evine girdiğinde görmemize rağmen, hayatının her soluğunu duyumsamış gibi içimize sindirmiş hissederiz. Oyuna dikkat kesildiğimizde, Profesör Rubek'i önce, sandalyesinde oturup gazetesini okurken görüyoruz ama hayat hikâyesi önceden önümüze döküldüğü için, düşünce yapısının her ayrıntısına bizzat vâkıf olarak, kâğıdın neresinin solgun neresinin daha okunaklı olduğunu ayırt edecek kadar, gazeteyi sanki biz okuyormuşuz gibi tadına varıyoruz.

Daha önce belirttiğim şekilde oyun başladığında Profesör Rubek, bir otel bahçesinde kahvaltısını etmektedir, daha doğrusu kahvaltısının sonuna gelmiştir. Hemen yakınındaki bir sandalyede de eşi, Maja Rubek oturmaktadır. Mekân Norveç'te, denize yakın, popüler bir kaplıcadır. Ağaçların arasından iskele ve onun hemen ötesinde, nehrin denize açıldığı yerde, üzerinde dalgaların oynaştığı fiyort görülmektedir. Rubek, orta yaşlarında meşhur bir heykeltıraş, halen gençliğini koruyan Maja ise, ışıltılı gözlerinde hüzün barındıran güzel bir kadındır. Sabah sakinliğinde, sessizce gazetelerini okumaktadırlar. Dikkatsiz bir göze her şey sıradan ve huzur içinde görünür. Kadın, bezgin ve huysuz bir şekilde, etraflarındaki sükûnetten şikâyet ederek sessizliği bozar. Arnold gazetesini, mülayim bir tavırla kenara bırakır. Sonra oradan buradan konuşmaya başlarlar; önce sessizlikten, sonra mekândan ve etraflarındaki insanlardan, bir gece önce geçtikleri istasyonlardan, uykulu hamallardan ve amaçsızca yanan peron ışıklarından. Buradan hareketle insanların hayatlarındaki ve kendi evliliklerinde meydana gelen değişimlerden bahsetmeye başlıyorlar. Sonra adım adım asıl sorunla yüzleşmeye başlıyoruz. Tüm konuşmalara şahit olurken, evliliklerinin dışarıdan görüldüğü gibi ideal yürümediğini, içten içe çürüdüğünü görüyoruz. Bu iki insanın derin dünyaları yavaş yavaş gün yüzüne çıkıyor. İhtimal tiyatrosunun canlandırıcı *fin-de-siecle* sahneleri seziliyor. Hanımefendi biraz zorlu gözüküyor. Kocasının, özlemlerine karşı verdiği ancak boş çıkan sözlerini hatırlatıyor.

Maja: Beni yüksek bir dağa çıkartıp, dünyanın bütün ihtişamını göstereceğini söylemiştin.

Rubek (*Biraz duraksadıktan sonra*): Buna da mı söz vermiştim?

Kısacası, ilişkilerinin temelinde sahte bir şeyler yattığını görüyoruz. Aynı anda, kaplıca havuzlarından dön-

mekteki diğer otel müşterileri, bir şeyler konuşup, gülüp eğlenerek geçip gitmektedirler. Kaplıcanın idarecisi tarafından uyarılırlar. Bu adam tipik, geleneksel memur örneğidir. Bay ve Bayan Rubek'i, rahat uyuyup uyumadıkları sorusuyla selamlar. Rubek, otel misafirlerinin kaplıcayı gece de kullanıp kullanmadıklarını, çünkü geceleyin parkta, beyazlar içinde birisinin dolaştığını gördüğünü söyler. Maja, duyduğuna dikkat kesilmişken otelin yöneticisi, otelin sol tarafındaki bungalovu kiralayan, tuhaf bir bayan olduğunu ve orada, yanında bir tek kişiyle, bir rahibeyle birlikte kaldığını söyler. Konuşma devam ederken tuhaf bayan ve yanı başında ona eşlik eden rahibe geçip, bungalova girerler. Olay Rubek'i etkilemiş gözükür ve diğer yanda Maja'nın da dikkati kabarır.

Maja (*biraz kırgın ve sinirle*): Bu bayan belki de senin modellerinden birisidir Rubek? Hafızanı zorlasana bir.

Rubek *(Şaşkınlıkla)*: Model mi?

Maja (*kışkırtıcı bir gülümseme eşliğinde*): Gençlik günlerinde diyorum. Sayısız modelle çalıştığını söylerdin ya – çok uzun zaman önce tabii.

Rubek (*aynı tonla*): Ah, hayır sevgili Maja. İşin aslı bir tek, biricik modelim oldu benim. Yaptığım her şeyde yanımda olan tek bir model.

Süregelen konuşmada bu yanlış anlaşılma kendisine yol bulurken otelin idarecisi, yaklaşmakta olan biri nedeniyle korkuya kapılır. Otelin içine sıvışmaya yeltenir. Ne var ki yaklaşan kişinin gür sesi, olduğu yere mıhlar onu.

Ulfheim'ın sesi (*sahne gerisinden duyulur*): Dur bir dakika adamım. Şeytan görsün yüzünü, dur dedim sana. Neden hep kaçıyorsun ki benden?

Bu söylenişle, ikinci önemli başoyuncu sahneye adımını atar. Ayıboğan kılıklı, uzun boylu, kaslı, yaşı sezilemeyen bir tip olarak tarif edilir. Yanında hizmetçisi Lars ve birkaç av köpeği vardır. Lars oyun boyunca tek bir söz

etmez. Ulfheim onu bir tekmeyle kovalar ve Bay ve Bayan Rubek'in yanlarına gelir. Bay Rubek'le, meşhur heykeltıraş olarak adı kulağına çalındığından, sohbete koyulur. Bu kaba saba adamın, heykel üzerine ilginç tespitleri vardır.

Ulfheim: .... Her ikimiz de, yani kocanız ve ben, zor malzemelerle çalışıyoruz hanımefendi. O, mermer bloklarıyla mücadele ediyor ve ben de, insanı canından bezdiren ayı kaslarıyla uğraşıyorum. Ve sonunda her ikimiz de –malzemenin efendisi olarak– savaşı kazanıyoruz. En iyisini bulana kadar, bizi daha fazla yorsa da mücadeleden vazgeçmiyoruz.

Rubek (*derin düşünceler içinde*): Söylediklerinde büyük doğruluk payı var.

Bu ayrıksı yaratık, belki de aykırılığı nedeniyle, Maja'nın üzerinde büyüleyici bir etki bırakıyordu. Ağzından çıkan her söz, kişiliğini ağ gibi kadının üzerine salıyordu. Rahibenin siyah kıyafetine alaycı gözlerle bakıyordu. Dünyasından uzaklaştırdığı bütün yakın dostlarından, sakince bahsediyordu.

Maja: Peki, en yakın dostlarınıza ne yaptınız?

Ulfheim: Vurdum onları, doğal olarak.

Rubek (*adama bakar*): Vurdun mu?

Maja (*sandalyesini geri çekerek*): Öldürdün mü yani?

Ulfheim (*başını sallar*): Asla ıskalamam hanımefendi.

Ne var ki "en yakın dostlarım" sözüyle kastettiği köpekleri çıkar ve bu dinleyicilerini biraz olsun rahatlatır. Onlar sohbet ederken rahibe, bungalovun önünde hanımı için bir sofra hazırlamıştır. Yemeklerin sıradanlığı Ulfheim'ın diline dolanır. Böylesi kadınsı perhizlerle eğlenmeye başlar. Ulfheim iştahı konusunda gerçekçidir.

Ulfheim (*ayaklanır*): Hassas bir kadınsınız belli ki hanımefendi. O halde benimle gelin! Bunlar (*köpekleri*) ellerine geçen eti kemiği, takır tukur yiyip, afiyetle yutarlar. Bu onlar için olağandır!

Bu yarı iğrenç yarı komik davet üzerine Maja, kocasını bungalovdan çıkan tuhaf kadınla bırakıp, uzaklaşır. Profesör ve kadın, neredeyse aynı anda, birbirlerini fark ederler. Kadın, Rubek'e ünlü "Diriliş Günü" eserinde, baş modellik yapmıştır. Onun için çalışmış olmanın verdiği güvenle adama yaklaşır. Rubek ve kadın, dostane bir sohbete dalarlar. Kadın, adama az önce giden kadının kim olduğunu sorar. Rubek, biraz da tereddütle, karısı olduğunu söyler. Sonra, adam, kadına, evli olup olmadığını sorar. Evlidir. Kocasının şimdi nerede olduğunu sorar.

Rubek: Nerede şimdi?

Irene: Mezarın birinde, başında güzel bir mezar taşı ve iskeletine saplanmış bir mermi ile.

Rubek: Kendisini mi öldürdü?

Irene: Evet, bana bunu yaptırmayacak kadar iyi yürekliydi.

Rubek: Kaybı nedeniyle yas tutmuyor musun Irene?

Irene (*anlamaz*): Yas mı? Ne kaybı?

Rubek: Ne kaybı mı? Bay Satow'un kaybı tabii ki.

Irene: Adı Satow değildi.

Rubek: Değil miydi?

Irene: İkinci kocamın adı Satow idi. Rus'tu.

Rubek: O nerede peki?

Irene: Uzaklarda, Ural Dağları'nda. Altın madenlerinde.

Rubek: O halde orada yaşıyor herhalde.

Irene (*omuzlarını silker*): Yaşıyor mu? Ne yaşaması. Onu öldürdüm.

Rubek (*bakar*): Öldürdün mü— !

Irene: Her zaman yatağımda bulundurduğum, keskin bir hançerle öldürdüm onu.

Rubek, tüm bu tuhaf sözlerin ardında bir şeyler gizlendiğini fark etmeye başlar. Ciddi bir şekilde kendisi, sanatı, kadın ve başeseri "Diriliş Günü"nden bu yana geçen

hayatı hakkında düşünmeye başlar. Eseri aslında tamamlamadığını ve hayatında eksik kalan bir şey olduğunu fark eder. Irene'e, birbirlerini son gördüklerinden beri nasıl yaşadığını sorar. Irene'in buna cevabı, bütün eserin anafikrini vermesi nedeniyle çok önemlidir.

Irene (*yavaşça sandalyesinden kalkar ve ürperir*): Uzun yıllar boyu ölüydüm. Gelip, kollarımı arkamda kavuşturdular ve beni sarıp sarmalayıp bir mezara indirdiler. Üstümü demir levhalarla kapadılar. Sonra da mermerle kapadılar ki mezardan yükselen haykırışlarımı dünyadan duymasınlar.

Irene'in büyük resimde üstlendiği ima sayesinde Ibsen, kadınlar hakkındaki engin bilgisini bir kez daha kanıtlıyor. Başka hiçbir adam, heykel ve modeli arasındaki ilişkiyi, bunun üzerine uzun uzadıya düşünmüş olsa bile, böylesine incelikle ifade edemezdi.

Irene: Kendimi bütünüyle ve korunmasız bir şekilde senin bakışına teslim ettim (*uysalca*) ve sen bana bir daha hiç dokunmadın...

*

Rubek (*etkilenmiş bir halde kadına bakar*): Ben bir sanatçıyım Irene.

Irene (*karamsar bir şekilde*): Tam da bu. Tam da bu sebeple.

Kendisi ve kadına karşı daha önce sergilediği tutum hakkında çok daha derin düşündükçe, sanatı ile hayatı arasında uçurumlar olduğunu ve sanatının, becerisinin, dehasının mükemmellikten ne kadar uzak olduğunu görmekle sarsılır. Irene onu terk ettiğinden bu yana, eşin dostun resmini çizmekten başka bir şey yapmamıştır. Sonunda içinde bir çözülme alevlenir ve berbat ettiği şeyleri düzeltmek konusunda ki bu konuda ümitsiz değildir, çabalamaya karar verir. Takip eden diyalogda, Brand[73] oyununa bir

73. *"Portrait"*e anlatım biçimi olarak oldukça benzeyen bir oyun.

güzelleme vardır.

Rubek (*kendisiyle, belli belirsiz bir mücadele içinde*): Eğer yapabilseydik, ah keşke ...

Irene: Yapacak olduğumuz şeyi neden yapmıyoruz?

İkisi de, içinde bulundukları durumun dayanılmaz olduğunu düşünür. Kadın, Rubek'in kendisine karşı derin bir sorumluluk hissettiğini fark eder ve bunu ayırt ettikleri anda, Ulfheim'ın etkisi altında coşkun haldeki Maja sahneye girer ve ilk perde sona erer.

Rubek: Beni ne zaman aramaya başladın Irene?

Irene (*acı dolu bir dokunuşla*): Sensiz olamayacağımı fark ettiğimden beri. Birisinin asla yaşamaması gereken bir duygu.

Rubek (*başını eğerek*): Evet, ne acı ki bu doğru. En güzel çağının dört yılından üçünü bana verdin sen.

Irene: Fazlası, sana verdiğim daha fazlasıydı – o zamanlar çok cömerttim.

Rubek: Evet, oldukça hovardaydın Irene. Bana tüm çıplaklığıyla sevgini verdin —

Irene: Bakman için —

Rubek: Ve yüceltmem için...

*

Irene: Ama en değerli hediyeyi unuttun.

Rubek: En değerli mi... Hangi hediyeydi o?

Irene: Sana genç, hayat dolu ruhumu verdim. Ve onu sana verince ruhsuz kaldım (*ona odaklanmış şekilde bakar*). Ölümüm bu nedenleydi Arnold.

Bu bölük pörçük anlatımdan dahi ilk sahnenin, usta işi olduğu anlaşılır. Hiçbir özel çaba sarf etmeden, oyun rahat bir şekilde yükseliyor. On dokuzuncu yüzyıl otelinin bakımlı bahçesi yavaş yavaş, dramatik bir mücadelenin sahnesi haline dönüşüyor. Her bir karakterle ilgili, takip eden sahneye taşman bir merak kabarıyor. Durum, aptalca anlatılmak yerine eylemle aktarılıyor ve tam kapanış anı,

bir eşik gibi gözümüzün önüne seriliyor.

İkinci sahne, dağlardaki bir sanatoryumun yakınında açılıyor. Bir kayanın ardından fışkıran şelale, sahnenin sol yanma doğru akıyor. Geri planda birkaç çocuk oyun oynayıp, gülüşüyorlar. Akşam vakti. Rubek bir tepeciğin yanında uzanırken görünüyor. Maja ise tırmanış kıyafetleriyle sahneye geliyor. Küçük derenin üstünden, bastonu yardımıyla atladıktan sonra Rubek'e sesleniyor ve yanına geliyor. Rubek eşine, yeni arkadaşıyla birlikte eğlenip eğlenmediğini ve avlayacak bir şey bulup bulmadıklarını soruyor. Konuşmalarını keskin bir mizah süslüyor. Rubek, yakınlarda mı avlanmayı planladıklarını soruyor. Eşi, büyüklük taslayarak cevaplıyor.

Maja: Ayıların çıplak dağlarda bulunmadığını varsayıyorsun, değil mi?

Sohbetin sonraki konusu, kaba saba Ulfheim. Maja, çok çirkin olması sebebiyle adamı takdir ediyor – sonra aniden kocasına dönüp, aslında onun da çirkin olduğunu söylüyor. Rubek, bu suçlama üzerine yaşını öne sürüyor.

Rubek (*omzunu silker*): İnsan yaşlanır. İnsan dediğin yaşlanır Bayan Maja.

Bu yarı şaka yarı ciddi muhabbet onları daha ağır konulara taşır. Maja, boylu boyunca çimenlere uzanıp başını nazikçe Profesör'e yaslar. Sanatın gizemli ve iddialı bakış açısına göre biraz aykırıdır hali.

Maja (*neredeyse küçümser bir gülüşle*): Ama yine de ve her zaman bir sanatçısın.

Ve tekrar —

Maja: Eğilimin hep kendini kendine saklamak olmuştur ve – düşüncelerini hatırlasana. Ve tabii işlerin hakkında sana ahkâm kesemem. Sanattan ve bu tür şeylerden anlamam. (*Sabırsız bir mimikle*) Ve pek de umursadığımı söyleyemem.

Konuşmayı, eşiyle tuhaf kadın arasındaki konuya sü-

rükler ve sinsice, aralarında ne olduğunu anlamaya çalışır. Rubek, kendisinin sadece bir sanatçı, kadının da onun ilham kaynağı olduğunu söyler. Ardından, evli geçirdiği beş yılın, entelektüel açıdan bir düşüş olduğunu itiraf eder. Kendi ışıklarında, sanatı hakkındaki duygularını görmektedir.

Rubek (*gülerek*): Ama tam olarak aklımdan geçen bu değildi.

Maja: Neydi o halde?

Rubek (*ciddileşerek*): Şuydu – sanatçının becerisi ve görevi hakkındaki bütün bu konuşma bana, çok boşlukta, çukurda, dipte anlamsızca dolandığımı hatırlattı.

Maja: O zaman bunun yerine ne koyacaksın?

Rubek: Hayatı, Maja.

Ortak mutluluklarına dair yaptıkları önemli sorgulama ve canlı bir tartışma sonucu, ayrılık konusunda sözlü bir mutabakata varırlar. Mevzu böyle mutlu şekilde ilerlerken Irene, çalılıkların arasından gözükür. Sporcu çocukların arasındadır ve bir süre onlarla kalır. Maja, uzanmakta olduğu çimenlerden kalkıp Irene'in yanma gider ve esrarengiz bir şekilde kocasının, küçük bir mücevher kutusunu açmak için yardıma ihtiyacı olduğunu söyler. Irene, başını eğip Rubek'e doğru ilerlerken Maja, neşeyle avcısını aramaya koyulur. Takip eden diyalog dikkat çekicidir. İkinci perdenin özünü barındırır ve bütün dikkatinizi emer. Aynı zamanda böyle bir sahnede, diyaloga eşlik eden mimiklerle anlam kazandığını da eklemeliyiz. İki rolün üstlendiği anlatım, diyaloğun içindeki fikirlerde saklıdır. Sahnedeki oyuncuların böyle bir sahneyi oynama zekâsı veya oradaki duyguyu alaşağı etme ihtimallerini ilgiyle izliyoruz.

Bu iki kişinin çalılıklardaki konuşmasından, hayatlarının gidişatına dair vurucu, dikkate değer bilgiler ediniyoruz. Her cümlenin ilk sözleri, ayrı bir değişimi, ayrı bir tecrübeyi anlatıyor. Irene, Arnold'ın rahatsız bilincinin

onu takip etmesi gibi, rahibeyi, gölgesi gibi takip ediyor. İstemeden de olsa bu kadar çok itirafta bulununca, aralarındaki büyük bariyerlerden biri yıkılıyor. Birbirlerine güvenleri bir dereceye kadar tazeleniyor ve eski bilindik hallerine dönüyorlar. Irene, heykele karşı duyduğu nefreti açıkça dile getiriyor.

Irene (*tekrar yoğun bir şekilde*): Evet, senin için – sıcak bir bedeni kolay bir şekilde elde etmiş bir sanatçı için, genç bir bedenden ruhunu çekip çıkartmak –çünkü sen bir sanatçısın en nihayetinde– çok basit ve sıradan bir iştir bu.

Rubek'in hak ihlali gerçekten büyük olmuştur. Sadece ruhunu çekip aldığı için değil, üstüne ruhunun çocuğunun da hakkı olan hâkimiyeti engellediği için. Çocuğu derken Irene heykeli kastetmektedir. Irene bu heykeli, en içten duygularıyla, kendisinden doğmuş kabul etmektedir. Onun, becerikli heykeltıraşın ellerinde şekillendiğini gördükçe, heykele karşı içindeki annelik duygusu, sevgisi ve üzerindeki hakkı kabarmış, güçlenmiş ve kesin hale gelmiştir.

Irene (*daha sıcak ve duygu dolu bir ses tonuyla*): Ama o heykelin ıslak haliyle, kilden sıyrılması, sevdiğim –tüm o şekilsiz malzemeden sıyrılıp ortaya çıkması– bizim yarattığımız, çocuğumuz. Senin ve benim.

Rubek'ten beş yıl boyunca uzakta kalmasının sebebi de aslında bu güçlü duygularıdır. Ama şimdi çocuğa –kendi çocuğuna– ne yaptığını duyunca, adama karşı kızgınlık besleyen güçlü doğası tekrar ortaya çıkar. Zihni ıstırap içinde olan Rubek, kadın onu, yavrusu bir hırsız tarafından çalınmış bir kaplan gibi dinlerken, açıklamaya çabalar.

Rubek: Gençtim o zamanlar – hayat tecrübem yoktu. Diriliş'e ancak, genç, masum, tecrübesi olmayan bir kadın tarafından en güzel şekilde modellik yapılabileceğini ve bu şekilde insanların onda, çirkin, kirli bir şey görmeksizin, ihtişam ve zarafete tanıklık edeceklerini düşünmüştüm.

Ne var ki hayat tecrübesi arttıkça idealini geri plana atmış, çocuğunu ana hedefi olmaktan çıkarmış, ancak arka plandaki bir figür olarak görmüştür. Rubek, kadına doğru döndüğünde, onu neredeyse hançerlemek üzere olduğunu fark eder. Bir anlık dehşet sonrası savunmaya geçer ve yaptığı hataların izahına girişir. Irene'e durum, işlediği günahları şiirsel bir havaya büründürmek istemesi gibi görünür, öyle ki çok pişman ve acı çekiyormuşçasına. Rubek'in yanlış sanatı uğruna kendisinden ve bütün hayatından vazgeçmiş olduğu gerçeği içine dert olmaktadır. İçten içe, büyük bir hüzünle ağlar.

Irene (*biraz toparlanarak*): Dünyaya çocuklar getirmeliydim –bir sürü çocuk– gerçek çocuklar – mezar taşlarını andıran çocuklar değil. Bunu yapabilirdim. Sana –şiirine– hizmet etmemeliydim.

Rubek, şiirsel bir havada, cevapsız dikiliyor, eski, mutlu günlerin özlemini yaşıyordu. Ölmüş hazları onu avutuyordu. Irene ise Rubek'in ağzından istemsizce dökülen bir söze takılmıştı. İşindeki yardımı nedeniyle ona teşekkür borçlu olduğunu söylemişti. Bunun hayatındaki çok önemli bir bölüm olduğunu ifade etmişti. Rubek'in karmakarışık zihninden daha fazla itiraf dökülmüyordu ki birçoğu zaten dile gelmişti. Dereye, Taunitz gölünde geçirdikleri günlerde olduğu gibi çiçekler atmaya başlar. Yapraktan yaptıkları, derede salınan, Lohengrein teknesinin bir benzeri olan küçük salları hatırlatır. Orada yaptıkları şeyin anılmasında bile bir gizem saklıdır.[74]

Irene: Salını sürükleyenin yel olduğunu mu söylüyorsun?

Rubek: Öyle mi dedim? Evet, bunu kastettim (*oyundadır halen*). Baksana martılar derenin üzerinde nasıl da

74. Kuğuların Şövalyesi olarak anılan *Lohengrein*'in Almanca versiyonu. Burada iki mecaz vardır. Birincisi insanın kuğu bedeninde canlanması ve ikincisi, soruları felakete yol açan kadın.

uçuşuyor.

Amaçsızca, çocukça bir kederle oynarlarken, çalıların ardından Ulfheim ve Maja çıkagelir. Bu ikisi, yüksek yamaçlarda macera peşinde koşmaktadırlar. Maja, kendi eğlenceli havasıyla kocasına bir şarkı mırıldanır. Ulfheim, alaycı bir kahkaha eşliğinde Rubek'e iyi geceler diler ve Maja'nın eşliğinde dağlara doğru kaybolurlar. Irene ve Rubek aynı anda aynı düşünceye kapılırlar. Ne var ki o anda, alacakaranlıkta, kasvetli gözlerini her ikisinin üstüne dikmiş bulunan rahibenin soğuk görüntüsü belirir. Irene, Rubek'ten uzaklaşır ama gece çalılıklarda tekrar buluşmak üzere söz verir.

Rubek: Gelecek misin Irene?

Irene: Elbette geleceğim. Beni tam burada bekle.

Rubek (*rüyadaymışçasına*): Yükseklerde bir yaz gecesi. Seninle. Ah seninle (*gözleri birbirini yakalar*)... Ah Irene, bu bizim hayatımız olabilirdi. Kendi kendimize heba ettiğimiz, ikimiz birden.

Irene: Telafi edilemeyen şeyleri ancak ne zaman görürüz (*kısa keser*).

Rubek (*sorgulayarak kadına bakar*): Ne zaman?

Irene: Ölüp de tekrar dirildiğimizde.

Üçüncü sahne, yüksek bir tepedeki geniş bir düzlükte sahnelenir. Toprak yarıklarla kaplıdır. Sahnenin sağına doğru bakıldığında, sislerin ardına gizlenmiş zirveler gözükür. Sahnenin solunda ise eski, kırık dökük bir kulübe vardır. Gökyüzünün pırlanta gibi parladığı sabah saatleridir. Gün ağarmıştır. Maja ve Ulfheim düzlüğe gelirler. Duyguları, dile getirdikleri düşüncelerle açıkça belirir.

Maja (*kendisini kurtarmaya çalışarak*): Bırak, bırak da gideyim diyorum!

Ulfheim: Gel, gel diyorum sana! Yoksa beni ısıracak mısın? Bir kurt gibisin. Ulfheim ısrarından vazgeçmeyince Maja, kendisini uçurumdan aşağı atmakla tehdit eder. Ulf-

heim, bunu yaparsa un ufak olacağını söyler. Lars'ı rahatsız edilmesinler diye tazıların peşine göndermiştir. Lars'ın köpekleri hemen bulamayacağına güveni sonsuzdur.

Maja (*sinirli bir bakışla*): Hayır, hayır diyorum.

Ulfheim (*kolunu yakalar*): Lars'tan endişeleniyorsan – benim tarzımı bilir, göreceksin.

Maja, kendisini zorla adamın kollarında bulunca, onun hakkında ne düşündüğünü samimiyetle anlatır. Dobra tavrı ve gözlemleri, ayıboğanı memnun eder. Maja, adamı kontrol altında tutmak için bütün zarafetini kullanır. Otele dönmesi gerektiğini söyleyince, onu kahramanca omzunda taşımayı teklif eder. Kedi köpek gibi oynaşmaktadırlar. Bu atışmalarının içinde Ulfheim'ın bir sözü, önceki hayatına ışık tutması bakımından özellikle dikkat çekicidir.

Ulfheim (*sabrı tükenmiş vaziyette*): Bir keresinde genç bir kızı aldım – onu sokakların çamurundan alıp, kollarımla taşıdım. Onu, kalbimin hemen yanında tutuyordum. Böylece, ayağının bir taşa takılıp düşmesini önleyerek ona hayatı bağışladım (*kahkahayla*). Ve karşılığında ödülüm ne oldu biliyor musun?

Maja: Ne elde ettin?

Ulfheim (*kadına bakar ve gülümser*): Boynuzlandım! Bak, açıkça görebilirsin. Bu, komik bir hikâye değil mi bayan ayıboğan?

Bu güven karşılığında Maja da adama kendi hayatını, özellikle Profesör Rubek'le evli olduğu günleri anlatır. Sonuç olarak bu iki belirsiz karakter birbirlerinden etkilenirler ve Ulfheim konumunu, şu sözlerle belirtir;

Ulfheim: Şu ahir ömrümüzün kalanını birlikte geçirsek güzel olmaz mıydı?

Maja, birbirlerine verdikleri söz dolayısıyla adamın, dünyanın harikalarını gösterme, evlerini sanatla donatma gibi sorumlulukları olmaksızın, kendisini bir bayırdan aşa-

ğı omzunda taşıyacak olmasından memnun olur. Ayrılmak üzereyken, geceyi çalılıklarda geçirmiş olan Rubek ve Irene, düzlüğe gelirler. Ulfheim, Rubek'e, aynı patikada yürüyüp yürümediklerini sorduğunda Rubek açık bir biçimde cevaplar.

Rubek: Evet, tabii ki (*Maja'ya bir bakış atarak*). Bundan böyle bu tuhaf hanımla yollarımız ayrılmayacak.

Bir yandan aşk melekleri çalışırken, öte yanda halen çözülmesi gereken büyük bir sorun vardır ve büyük bir eser sona yaklaşmaktadır. Maja ve Ulfheim'in siluetleri şafakta küçülmektedir. Kaderleri çizilmiştir ve artık dikkat etmemize gerek kalmamıştır. Ama diğer ikisi, dağın eteğinde, tüm bakışları üzerlerine toplamaktadır.[75] Ulfheim, aniden elini tepeye doğru kaldırır.

Ulfheim: Size söylüyorum, fırtınanın yaklaştığını görmüyor musunuz? Rüzgârın çığlığı da mı kulağınıza çalınmıyor?

Rubek (*kulak kabartarak*): Daha ziyade Diriliş Günü'ne başlangıç sesleri gibi geliyor.

*

Maja (*Ulfheim'ı sürükleyerek*): Hadi acele edelim de bir an önce aşağıya ulaşalım.

Bir seferinde birden çok kişiyi taşıyamayacağı için Ulfheim, Rubek ve Irene'e yardım göndereceği sözünü vererek, Maja'yı kucaklar ve tepeden aşağı hızlı ve dikkatli adımlarla inmeye başlar. Dağın ıssız düzlüğünde adam ve kadın bir başlarına kalır – artık sanatçı ile modeli olmaktan çıkmışlardır. Ve sabahın sessizliğinde büyük bir değişim yavaşça süzülmektedir. Sonra Irene, Arnold'a terk ettiği adamların kadınların arasına dönmeyeceğini söyler, artık kurtarılmayı beklemeyecektir. Ayrıca, artık her şeyi anlatabileceği için, birleşmelerinin hayatının bir dönemi olduğunu söylediğinde onu nasıl da çılgınca öldürmeye

75. Fjaell: Dağ.

niyetlendiğini anlatır.

Rubek (*karamsar bir şekilde*): Neden kendini tuttun ki?

Irene: Çünkü aniden dehşetle fark ettim ki sen zaten ölüydün – uzun zamandır.

"Ama," der Rubek, "içimizdeki aşk canlı, coşkun ve güçlü bir şekilde."

Irene: Dünyevi hayata dair aşk – dünyada geçirilen güzel, mucizevî hayat –o gizemli hayat– ikimizin içinde de ölmüş durumda.

Üstelik önceki hayatlarının zorlukları da vardır. Burada, oyunun en yüksek noktasında bile Ibsen'in ustalığını ve gerçekliğini görüyoruz. Sanatçı dehasıyla her şeyi yerli yerine koyuyor ve hiçbir şeyi atlamıyor. *Yapı Ustası Solness*'te en çarpıcı an birisinin çıkıp, "Oh! Aklım çıkıyor," diye haykırdığı sahnedir. Daha vasat bir sanatçı, Bygmester Solness'in[76] trajedisini bu denli güçlü aktaramazdı. Aynı biçimde bu oyunda Irene duygularını, vahşi bakışların önüne bütün çıplaklığıyla sermiş, toplum onu dışlamıştır ve artık çok geçtir. Ama Rubek bunların hiçbirine aldırmaz. Bütün söylenenleri rüzgârın önüne katar ve karar verir.

Rubek (*kadını kollarına alarak*): Öyleyse bırak bu iki ölü –biz ikimiz– hayatı son bir kez, mezarlarına gitmeden önce, tadınca yaşasınlar.

Irene (*feryat eder*): Arnold!

Rubek: Ama burada, bu yarı karanlıkta değil. Bu berbat soğuk içimizi titretirken değil.

Irene (*tutkuyla*): Hayır – yukarı, ışığa, göz kamaştıran ihtişama! Vaat edilen cennete!

Rubek: Orada düğünümüzü yapacağız, Irene – ah sevgilim.

Irene (*gururla*): Güneş de bize şahitlik edecektir Ar-

76. *Yapı Ustası Solness* (1892).

nold.

Rubek: Tüm ışıklar bize özgürce bakabilir ve tüm karanlıklar da, (*elini tutar*) o zaman benimle olur musun, ah nazik gelinim!

Irene: Özgürce ve memnuniyetle seninle olurum, lordum, ustam!

Rubek (*elini tutup çekerek*): Önce şu sisleri aşmalıyız Irene ve sonra...

Irene: Evet, sislerin arasından geçip, gün ışığıyla parlayan zirveye ulaşmalıyız.

(*Sis kümeleri sahneyi kaplar. Rubek ve Irene, el ele tepeye doğru tırmanırlar ve az sonra bulutların arasında yiterler. Fırtına yaklaşmaktadır*)

(*Rahibe, soldaki tepenin yamacında belirir. Durup, aranırcasına sağına soluna bakınır*)

(*Maja'nın çok uzaklardan şarkı söyleyen sesi yankılanmaktadır*)

Maja: Özgürüm! Özgürüm! Özgürüm! Tutsaklığım sona erdi! Bir kuş kadar özgürüm!

(*Aniden, dağların tepesinden kopup gelen bir gök gürültüsü duyulur. Rubek ile Irene'in karlara gömülmüş, karlarla birlikte sürüklenen bedenleri belli belirsiz seçilir.*)

Rahibe (*kollarını onlara doğru açıp feryat eder*): Irene! (*Bir an sessiz kalır ve sonra haç çıkartır*) *Pax Vobiscum*!

(*Maja'nın muzaffer bir edayla söylediği şarkısı halen duyulmaktadır.*)

Ibsen'in yeni oyununun, birbirinden kopuk, kabaca tasviri bu şekilde. Ibsen'in oyunları eyleme ya da olaylara dayanmaz. Karakterler dahi, her ne kadar mükemmel bir biçimde tasarlanmış olsalar da, oyunlarının en önemli öğesi değildirler. Daha çok çıplak bir biçimde oyunda –büyük bir gerçeğin algılanması ya da büyük bir sorunun ortaya konması veya karakterlerin ikilemlerinden bağımsız ve onların önüne geçen bir ikilem olsun– dikkatimizi celp eder.

Ibsen, sonraki oyunlarının hepsinde, uzlaşmaz halleriyle ortalama hayatları göz önüne sermiştir. Nazmı arka plana itmiş ve asla, ne moda olanın ne de geleneksel olanın peşine takılmıştır. Dramatik konusu zirveye ulaştığında dahi bayağı numaralara sapmamıştır. Halk Düşmanları'nı daha azametli bir dille yazması ne de kolay olurdu – Burgos'u meşru bir kahramana dönüştürseydi örneğin. Eseri banal bulan eleştirilerin yerini olağanüstü övgüler alırdı. Ama sağda solda söylenenlerin Ibsen'in pek umurunda olduğu söylenemez. Önemli olan eserdir. Dehası ve her çabasına yansıttığı su götürmez tarzı sayesinde, medeni dünyanın dikkatini hep çekmiştir. Her ne kadar bugün değerini bulmuş olsa da yine de zafer krallığı için daha fazla zaman geçmesi, daha çok anlaşılması gerekecektir. Bu oyunla ilgili burada, dramaturji detaylarını tartışmak değil derdim, daha çok oluşturduğu karakter yapısının altını çizmekti.

Ibsen, bu karakterlerde kendisini tekrar etmiyor. Bu oyunda –uzun bir serinin sonuncusu olarak– alışılmış tarzının dışına çıkmış ve aşmıştır. Ulfheim, nasıl da bir roman kahramanı gibidir. Elbette onu yaratan el, kurnazlığından bir şey kaybetmiş değil. Ulfheim bence, oyundaki en yeni karakter. Sürpriz paketi gibi. Oyun onun farklı duruşu sayesinde, ete kemiğe bürünür. Oldukça vahşi, bir o kadar da ilkeldir. Vahşi gözleri, Herne veya Yégof'unkiler[77] gibi fılfır fıldır döner. Lars'ı, ağzını hiç açmadığı için es geçebiliriz. Rahibe ise oyunda bir kez konuşur ama oldukça etkileyicidir. Sessizce, hükümlüymüş ve sembolik görevini yerine getiriyormuş gibi Irene'i takip eder.

Irene de eşdeğerleri arasında yerini almalıdır. Ibsen'in insanların iç dünyasına dair bilgisi, en çok kadın karakterlerde su yüzüne çıkar. Gözlem gücüyle kişiyi büyüler; onları kendilerinden daha iyi biliyormuş gibidir. Gerçekten de böylesine mükemmelen muktedir bir kişi için bunlar

77. *Wild Huntsman* mitindeki Yégof ve Hérne.

söyleniyorsa, ruhunda mutlak bir kadın karışımı vardır. Olağanüstü kesinliği, oldukça yerinde kadınsı tespitleri, tatlı dokunuşları belki de bu karışıma atfedilebilir. Ne olursa olsun kadın ruhunu bildiği, tartışılmaz bir gerçekliktir. En derin sırlarına kadar vâkıftır ve bunları dillendirmiştir. Yanı sıra karakterlerinin psikolojik altyapıları, Hardy ve Turgenyev'in çalışmalarından ya da Meredith'in[78] ayrıntılarda gezinen yapısından daha az bilimsel değildir. Araya sıkıştırdığı bir kelime, bir cümle ile sayfalar dolusu anlatımın yapacağını, daha iyi bir şekilde yapar. O halde Irene, büyük karşılaştırmaya hazır olmalıdır; ancak bundan haberdar edilsin ki cesurca hazırlansın. Her ne kadar Ibsen'in kadınlarının evrensel doğruları varsa da kendilerini farklı şekillerde gösterirler.

Yani Gina Ekdal,[79] hepsinden daha fazlasıyla komik bir karakterdir ve Hedda Gabler trajiktir –hatta bu kadar yaşlı olmasa– dünyevi kelimeler yetersiz kalır. Ancak Irene bu kadar kolay bir sınıflandırmaya tabi tutulamaz; kişiliğinden ayrı tutulamayan tutkudan uzaklığı sınıflamayı engeller. Bizi daha çok, ilginç bir şekilde, iç dünyasıyla etkiler ve kendisine çeker. Ibsen'in önceki kadın karakterleri her ne kadar mükemmel olurlarsa olsunlar, Irene'in ruh derinliğine ulaşıp ulaşmadıkları sorgulanabilir. Entelektüel kapasitesi nedeniyle bakışlarımız ona odaklanır. Üstelik yoğun bir şekilde ruhani bir kişiliktir – en geniş ve geçek anlamıyla. Zaman zaman bizi aşar, Rubek'te olduğu gibi üzerimizden süzülerek geçer. Kimilerine –ruhani bir kadın olarak– bir sanatçının modeli kimliğiyle, metnin harmonisini bozduğunu ve kusurlu olduğunu düşündürebilir. Bu kanıya katılmadığımı söylemeliyim; yersiz bir değerlendirme olur. Ama değerlendirme biçimi ne olursa olsun,

78. Thomas Hardy: İngiliz şair ve yazar, Ivan Turgenyev: Rus yazar, George Meredith: İngiliz romancı ve şair.

79. *Yaban Ördeği*'nden (1894).

üzerine düşünülebilir. Ibsen bu konuya da, başka konulara olduğu gibi geniş bir bakış açısıyla, sanatçı duyarlılığıyla ve sempatiyle eğilir. Onu bütün olarak, bir tepeden, tam bir görüşle, meleksi bir tarafsızlıkla ve güneşe çıplak gözle bakabilecek bir duyarlılıkla görür. Ibsen, zeki bezirgânlardan oldukça farklıdır.

Maja, bireysel duruşunun dışında oyundaki teknik bir işlevi yerine getirir. Yükselen gerilim karşısında bir ferahlama sağlar. Havai yapısı, kasvetli havanın karşısında dengeleyici bir unsurdur. Onun, temel tanımı olan özgür, frapan hali, Irene'in münzeviliğinin ve Rubek'in donukluğunun dengesidir. Maja'nın bu oyundaki etkisi, Hilda Wangel'in *Yapı Ustası Solness*'teki etkisine eşdeğerdir. Ama Nora Helmer kadar da sempatimizi kazanmaz. Öyle bir derdi yoktur.

Rubek, oyundaki ana karakterdir ve tuhaf bir biçimde en geleneksel olanıdır. Elbette, Napolyonvari selefi John Gabriel Borkman ile karşılaştırıldığında gölgesi sayılabilir. Yine de Borkman'ın canlı, aktif, enerjik, oyunun başından sonuna kadar ve hatta ölürken dahi dur durak bilmeyen bir kişilik olduğunu, öte yandan Arnold Rubek'in ölü, hatta doğumundan itibaren umutsuz bir şekilde ölü olduğunu akılda tutmak gerekir. Buradan hareketle dahi oldukça ilginç bir kişiliktir, nevi şahsına münhasır olmasa da dramatik önemi nedeniyle... Ibsen'in tiyatrosu, daha önce de belirttiğim gibi karakterlerden bağımsızdır. Kişiler sıkıcı olabilirler ama içinde yer aldıkları eserler, tartışmasız biçimde canlı ve güçlüdür. Bu anlamda Rubek asla sıkıcı değildir! Kendi içinde, çok güçlü karakterler barındıran Torvald Helmer ya da Tesman'dan çok daha ilginçtir. Ne var ki Arnold Rubek'in, Eljert Lovborg gibi bir deha olmadığını söylemeliyiz. Eğer Eljert gibi olsaydı, hayatının kıymetini daha çok bilirdi belki de. Ama sanatında yansıttığı gerçekliği ve ulaştığı ustalığı dikkate alacak olursak

–düşüncenin sınırlarında gezinen bir ustalık– büyük hayatında fark edilemeyen, gizli, belki öldüğünde anlaşılacak, ölümünden öte bize sesleneceği şeyler vardır.

Çok değinmediği tek karakter, kaplıca idarecisidir ki zaten sınırlı yapısıyla çok da önemli değildir. Sıradan bir idareciden daha fazlası ya da azı değildir. Hepsi bu.

Hepsi ilginç ve derin olan karakterler hakkında söyleyebileceklerim bunlar. Ama oyunda, karakterlerden ayrı olarak, düşünce izleğinin kıyılarında dolaşan dikkate değer noktalar var. Bunların en başında, hemen dikkat çeken ve ilk bakışta tesadüfi izlenimi veren oyunun arka planını oluşturan manzaradır. Ben bu manzaranın bir şey anlattığını düşünüyorum. Ibsen'in son eserlerinde, kapalı odalardan çıkma arzusu gözlemlenir. *Hedda Gabler*'den sonra bu arzu çok daha baskındır. *Yapı Ustası Solness* ve *John Gabriel Borkman*'ın son sahneleri de açık havada geçer. Ama bu oyunda, her üç sahne de "taze havada" oynanır. Oyundaki böylesi detayları önemsemek, ultra-*Boswellian* fanatizmine yakın bir tavır olarak algılanabilir. Aslolan ise, büyük bir sanatçının düşünce iklimini anlamaktır. Ve böyle bir yaklaşımın, dikkate değer olduğunu ve üzerinde durulması gerektiğini düşünüyorum.

Tekraren, son birkaç sosyal eserinde, erkeklerin zavallı yönleriyle ilgili de birkaç vurgu vardır – ki on yirmi yıl öncesinin katı metinlerinde böyle bir şeyin dillendirildiği asla duyulmamıştır. Yani Rubek'in ustalık eserinde, *Diriliş Günü*'ndeki kadın figüründeki dönüşümle ilgili olarak felsefi açıdan, hayatın ikilemleri ve iç içe geçmiş amaçlarına karşı, bir uyanışla tekrar uzlaşabilecekleri umuduyla sempatik bir yaklaşım –gerekli ivmeyi yakalarsa– zavallı insanlığımızın ihtişama kavuşabileceği beklentisi vardır. Oyuna dönecek olursak, eleştirisiyle iyi bir amaca hizmet eder miyiz bilmem. Birçok şey bunu ispatlayabilir. Henrik Ibsen, bu dünyaya gelen, eleştirinin ancak zayıf bir doku-

nuş yapacağı nadir adamlardan birisidir. Takdir ve anlamaya çalışma, bu açıdan en doğru yorum şeklidir. Dahası, dramatik eleştiri olarak adlandırılan eleştiri türü, onun oyunları için lüzumsuz bir ilaveden başka bir şey olmayacaktır. Bir sanatçının sanatı mükemmelse, eleştiri fuzulidir. Hayat, eleştirilmek üzere değil, yüzleşip yaşanmak üzeredir. Ve yine, sahnelenmesi gereken oyunlar varsa, bunlar öncelikle Ibsen'inkilerdir. Bunun tek sebebi, oyunlarının, başkalarının kütüphanelerin raflarını kaplayan eserleriyle çokça ortak nokta taşırken, bunu çok daha keskin ve yoğun düşüncelerle örülü şekilde yapıyor olmasıdır. Kimi sorular, hayat boyu zihnimizi meşgul ederken kimi görüşlerin, dolaysız, anlık verilerle gelmesi gerekir. Ibsen'in eserlerini bu yönle de anlamaya çalışmak gerekir. Sonuçta Ibsen'in üzerine iki üç yıl kafa yorduğu bir soruna, bizim bir veya ikinci okumamızda vâkıf olmayı beklemek de pek akıllıca değildir. Bu nedenle tiyatronun kendi yolunda yürümesini istemek daha iyidir. Ama en azından bu oyunda Ibsen'in elinden gelenin en iyisine yakınını bize verdiği kesindir. Eylem, ne *Toplumun Temel Taşları*'nda olduğu gibi çok karmaşıktır ne de *Hortlaklar*'da olduğu gibi bizi basitliğiyle hırpalamaktadır. Hovardalığın sınırlarındaki kaba saba Ulfheim'da kendimizi tuhaf hissederken, Maja ve Rubek'in incelikli küçük görmelerinde mizahi bir taraf görürüz. Ibsen, eserini özgür bırakmıştır. Küçük karakterlerine, alışılmış acılar dayatmamıştır. Birçok oyununda bu geri plandaki karakterler eşsiz kişiliklerdir. Şahit Jacob Engstrand, Tönessen ve şeytani Molvik! Ama bu oyunda küçük karakterler gerçekten de geri plandadır ve dikkatimizi çekmelerine izin verilmez.

Sonuç itibariyle –en büyüğü olmasa da– yazarın en büyük eserleri arasında sayılabilir. On muhteşem selefi olan, *Bir Bebek Evi* ile başlayan serinin son halkası olarak görülebilir. O halde, dramaturji tarzı, karakterleri ve ilgi-

yi odaklaması açısından mükemmele yakın bu eser, antik ve modern tiyatronun kilometre taşları arasındaki sağlam yerini almıştır.

AYAKTAKIMININ GÜNÜ[80]

Nolan, "Birisi halk yığınlarından tiksinmediği sürece gerçeğin ve doğrunun âşığı olamaz," der[81] ve sanatçının da, her ne kadar kalabalıklardan faydalansa da kendisini sıradan insanların arasında izole etmeyi başarması gerektiğini savunur. Sanatın ekonomisine dair radikal sayılabilecek bu söylem, özellikle kriz zamanlarında uygulanabilir ama bugün, umutsuzca verilen kurbanlar sayesinde sanatın en yüksek formu yakalanmışken bir sanatçının, "ayaktakımı" benzeri terimler kullandığını görmek tuhaftır. İrlanda Edebi Tiyatrosu, modern sahnenin steril ve güdümlü yapısına karşı sergilenen en son protesto hareketidir.[82] Protesto notu, yarım yüzyıl önce Norveç'te dile getirilmiş, o günden beri birkaç ülkede, gurur, yanlış yorumlama ve

80. 1901'de yayımlanmıştır. Joyce tarafından imzalanmış ve düzeltmeler olan bir nüshası Yale koleksiyonunda bulunmaktadır.

81. Giordano Bruno (1548-1600): İtalyan filozof, Nola yakınlarında doğmuştur. Stanislaus's göre Joyce, bu makaleyi okuyanların, ifadenin sahibinin bir İrlandalı yazar olacağı yanlış kanısına kapılacaklarını –makalenin aslında İrlanda'da ailelere ait unvanlar kullanıldığı için– ve sonra sözün Giordano Bruno'ya ait olduğunu öğrenince, hem isme ve hem de düşüncelerine ilgilerinin artacağını hesaplamıştır.

82. İrlanda Edebi Tiyatrosu: 1898'de W. B. Yeats, Lady Gregory, Augusta ve Edward Martyn tarafından kurulmuştur. Yeats'in amacı İrlandalı tiyatrocuların olduğu kadar Avrupalıların da eserlerini sahneye koymaktı. Tiyatro, İrlanda Milliyetçi hareketi ve Katolik Kilisesi'nin muhalefetiyle karşılaşmıştır.

komik hallerin sahiplerine karşı uzun, cesaret kırıcı mücadeleler verilmiştir. Orada ya da burada zafer kazanılmasına, inancın arkasındaki sağlam duruş ve her kahramanca davranış küçük bir katkı sunmuştur. İrlanda Edebiyat Tiyatrosu, ilerlemenin kalesi olduğu iddiasından vazgeçmiş, ticarileşmeye ve vahşiliğe karşı savaş açtığını ilan etmiştir. Kısmen sözünün arkasında durmuş, eski şeytanı içinden çıkarmış ve popüler istekleriyle ilk temasında da haklarından vazgeçmiştir. Popüler şeytan, müptezel şeytandan daha tehlikelidir. Yığınlar çok şey ifade eder ve sözlerini çevirip altına bulayabilir. Bu yaklaşım bir kez daha baskın çıkmıştır ve İrlanda Edebi Tiyatrosu'nun tam da şimdi, Avrupa'nın en ihmal edilmiş ırkı olan ayaktakımının malı olduğu kabul edilmelidir.

Burada incelemek ilginç olacaktır. Resmi kurumlar Avrupa kültürüne ait başeserler oluşturulması yönünde görüş bildirdiler ancak işin gerisi gelmedi. Böyle bir proje kesinlikle gerekliydi. Yasakçı zihniyet Dublin'de etkili değildir ve bu sayede *Ghosts* ve *The Dominion of Darkness*[83] gibi eserler ortaya çıkabilirdi. Kamu hükmünü dikte etmeye kalkan güçlere karşı mücadele edilmediği sürece hiçbir şey ortaya çıkmayacaktır. Ama tabii Kontes Cathleen'in dahi menfur ve sakıncalı sayıldığı ortamda, yöneticiler Ibsen, Tolstoy veya Hauptmaun[84] ise sergilemeye utanırlar. Teknik bir nedenle de olsa böyle bir proje gerekliydi. Mucizevî bir gelişme gösteremeyen toplumlar, sanatçısına asla sanatsal bir model sunmaz ve sanatçı da yurtdışına bakmak zorundadır. Sudermaun, Bypruson ve Giocosa[85]

83. Bealtaine, İrlanda Edebiyat Tiyatrosu'nun resmi yayın organıydı. Hem Ibsen'in *Hortlaklar*'ı hem de Tolstoy'un *Karanlığın Gücü*, İngiltere'de Lord Chamberlain tarafından yasaklanmıştı ama bu sansürün İrlanda'da bir hükmü yoktu. Bkz. *"Bernard Shaw ile Sansürcü Arasındaki Mücadele"*.

84. Gerhart Hauptmann (1862-1946): Alman tiyaro yazarı, edebiyatçı, şair. Joyce muhtemelen Hauptmann'ın eserlerini çevirmiştir.

85. Hermann Sudermann: Alman yazar; Bjornson: Norveçli yazar; Giovanni

gibi ikinci sınıf, ciddi sanatçılar dahi, İrlanda Tiyatrolarında sahnelenen eserlerden daha iyilerini yazabilirler. Ama tabii yöneticiler, böylesi kendilerince uygunsuz yazarları, eğitimsiz, yarı cahil ayaktakımına sunmaktan hoşlanmazlar. Onlara göre uysal ve yüksek ahlaklı ayaktakımı, *La Bestia Trioufate*'i vızıltı gibi görür ve Echegaray'ı hastalıklı bulurken, Melisandé'nin saçını savurması[86] karşısında nazlı nazlı kıkırdarlar ve bu kişiler kendilerini şiirsel hazinenin ve entelektüel birikimin koruyucusu sayarlar.

Bu arada sanatçılara ne demeli? Bay Yeats'in dâhi olduğunu ya da olmadığını söylemek eşdeğer derecede sakıncalıdır. Amaç ve biçem bakımından *Sazlıklarda Esen Yel* üst düzey bir şiirdir ve *The Adoration of Magi*, (ancak büyük Rus klasiklerinde görülebilecek seviyede bir hikâye) Bay Yeats'in yarı-tanrı konumuna yükseldiğinde neler yapabileceğini gösterir. Ancak bir sanatseverin istekleri gelgeçtir ve Bay Yeats'in, kendi özsaygısının dahi engel olamadığı kalleş adapte olabilme içgüdüsü, ayıplanmalıdır. Bay Martyn ve Bay Moore'un çok orijinal yazarlar olduğu söylenemez. Bay Martyn, iflah olmaz beceriksizliğiyle, zaman zaman tavsiye ettiği Strindberg'in saldırgan ve histerik gücüne asla sahip değildir; ve onu okuyan birisi, tumturaklı laflar ettiği bazı bölümlerinde dahi derinliğinin olmadığının bilincindedir. Bay Moore ise, muhteşem bir taklit yeteneğine sahiptir ve birkaç yıl öncesine kadar romanları, İngiliz yazarlar arasında büyük kabul görebilirdi. Ancak *Vain Fortune* (birileri buna *Esther Waters*'ı da ekleyebilir) güzel, orijinal bir çalışma[87] olsa da Bay Moore, başka eserlerindeki Flaubert, Jakobsen[88] ve D'aununzio esintilerini

---

Giacosa: İtalyan edebiyat adamı.

86. Maurice Maeterlinck, *Pelléas et Mélissande* (1892).

87. *Esther Waters* (1894): Moore'un en beğenilen eserleri arasındayken *Vain Fortune* (1891) o derece başarılı değildir.

88. Jens Peter Jacobsen (1847-1885): Danimarkalı romancı.

temizlemekle meşguldür; çünkü iki dönem *Madame Bovary* ve *Il Fuoco* arasında bulunmaktadır. *Celibates*[89] ve takip eden romanlarda ise Bay Moore'un kendi edebi söylemine döndüğü açıktır ve bu geri dönüşü yeni bir istek açıklayabilir. Böylesi dönüşler şimdilerde makbuldür ve Bay Moore'un kendine yarattığı ada takdir görmektedir. Yine de Bay Moore, kendisine alan yaratmak üzere halen, Pater ve Turgenyev'den yanlış alıntılar yapmış olsa da, sahip olduğu istek sonucu ortaya çıkan eserlerinin, sanatın geleceğine bırakacağı bir şey yoktur.[90]

Böyle durumlarda, pozisyonu açıklamak zorunludur. Bir sanatçı çoğunluğun sesine kulak verirse, bunun yarattığı fetişizmin bulaşıcılığından da kaçamaz ve kendi aldanışını da hesaba katamadığı gibi popüler bir harekete kapıldığında da bunun risklerini üstlenmek zorunda kalır. Bu nedenle İrlanda Edebi Tiyatrosu, bu zokayı yutarak kendi gelişimini başıboş hale bırakmıştır. Kendisini, özgür iradesinden boşlayan kişi –bastırılmış coşku, zekice imalar ve düşük hırstan kaynaklanan yüzergezer fikirleri nedeniyle– artık sanatçı olarak anılamaz. Ama asıl sorun, şüpheli bir istek ve tüm nefretini bir okşamaya bırakan bir ruh miras bırakıyor olmasıdır; ve en bağımsız görünenler, ilk teslim olacaklardır. Ama bizim işimiz *Doğruluk*la. Başka yerlerde Hıristiyanlığın ölmekte olan büyük mirasını taşımayı hak eden adamlar var. Vakti saati gelmeyecekmiş gibi halefini, *Michael Kramer*'in yazarında bulmuş durumda. Oysa saati çoktan dolmuştur belki de.[91]

JAS A. JOYCE *15 Ekim 1901*

89. George Moore'un *Celibates*'i (1895).

90. Moore Hall.

91. İbsen'in *Yapı Ustası Solness* eserinden.

JAMES CLARENCE MANGAN (1902)[92]

"Bir hatıra bırakırım elbet ... ... beni sevenlerin varlığında yaşayan."[93]

Sanatın sakin ortamında yeşeren klasik ve romantik ekollere karşı itiraz sesleri yükseleli beri çok olmuştur, böylece klasik dönemin olgunlaşmış halinin romantik dönem olduğunu yanlış bir şekilde varsayan eleştiri kurumları, bu dönemlerin her birinin, kendi zihinsel yapılarının farklı olduğunu ayırt etmeye başlamıştır. Eleştirilerin boyutu genelde nezaketten uzak olmanın yanı sıra kimi zaman eleştirinin doğrudan isimlere yapıldığı zannı hâkim olsa ve zamanla bu eleştiri ortamı karmaşık bir mücadele olarak algılansa da her ekol, bir diğerinin sınırına dayanana kadar ilerleyip, ardından kendi içinde sürtüşmeye başlayınca, klasik ekol kendi bünyesindeki materyalizme karşı savaşır, romantik ekol ise tutarlılığını korumaya çalışır. Bu huzursuzluk her türlü edimin sonucu sayılabilir ve bu nedenle olumludur, en nihayetinde de her ekolü daha derin bir görüşe ulaştırır. Öte yandan eleştirinin olmama-

92. Bu metin Joyce tarafından ilk kez, Dublin Üniversitesi Edebiyat ve Tarih Kurumu önünde, Mayıs 1902'de okunmuştur. James Clarence Mangan; 1830'lu yıllarda İrlanda milliyetçi hareketlerinin içinde yer almış, birçok dergi ve gazetede metinleri yayımlanmış bir şairdir.

93. Mezar taşından alıntıdır.

sı, ekolleri değerlendirmeyi engelleyerek standart işlerin ortaya çıkmasına sebep olur. Romantik ekol genellikle, idealleri için uygun mesken bulamayan ve onları belirsiz figürler olarak yansıtmayı seçen, belli sınırlamaları hiçe sayan ve muhatabına göre yüksek ya da alçak algılanan bu figürleriyle, kimi zaman bunları amaçsızca dolanan soluk gölgeler olarak yansıtan, muğlak tavırlı ve sabırsız mizacı nedeniyle, başkalarından ziyade kendi içinde ağır bir şekilde yanlış yorumlanır ve daha sabırlı hale gelmediği muhakkak olan aynı mizaç yüzünden, ışığın gölgeden de öteye geçip karanlığa büründüğünü, gözle görülür şeylerin üstlerinin örtüldüğünü, üzerlerine çalışılıp entelektüel kültürün anlamlarının ötesine geçerek, sözle anlatılamaz, rağbet gören sanatın daha kötü hale geldiğini iddia eder. Bu doğada bize de bir yer açıldığına göre, yıldızların ötesine ve suların derinliklerine nüfuz edebilen sanatın, bu muazzam hediye karşısında vahşet göstermemesi gerektiğini söylemeliyiz. En büyük şükrün romantik ekolden gelmesi beklenirken (En münevver Batı şiirleri[94] es geçilmiş olsa da) sanatçının içindeki sabırsız mizaç da aranır hale geldi. Sanatçıyı yargılarken, içinde bulunduğu sanat ortamının yasaları da unutulmamalıdır; çünkü kelimelerle oynaşan bir adamı, şiirin yüksek yasalarıyla yargılamak çok sık düşülen bir hatadır. Mersiye aslında tek ritmik ifade şekli değildir; ama şiir, her türlü sanat içinde kendi ifade tarzını baskın çıkartır ve sanat içinde neyin şiirsel olmadığının belirlenmesi için yeni terimlere gereksinim olsa da tek bir sanat biçemi için "edebiyat" terimi kullanılabilir. Bu arada edebiyat, sözlü gelenekten şiire kadar (felsefeyle birlikte) uzanan bir alan için kullanılan tabirdir, öte yandan mersiyenin büyük kısmı edebi değildir ve bu nedenle en özgün yazar ve düşünürler dahi sıklıkla onurlu unvanlardan mahrum bırakılırlar. Wordsworth'ün birçok eseri,

94. Stanislaus'a göre burada William Blake'e esrarengiz bir gönderme vardır.

Baudelaire'in tümü ise edebi mersiyelerdir ve edebiyatın değer yargılarıyla ele alınmaları gerekir. Son olarak da her bir sanatçının, bilgiyle ve insanlar zaman içinde onları unutuyor diye tatil yapmayan yasalarla ilişkisini nasıl kurduğu sorgulanmalıdır. Bu bir mesaja ulaşmak amacıyla değil, dua eden yaşlı bir kadın veya bağcığını bağlayan bir genç gibi konuları ele alan eserlerin hangi mizaçla ortaya çıktığını ve orada neyin iyi yapılıp neyin vurgulandığını görmek içindir. Shakespeare veya Verlaine'e ait, özgür ve canlı görünen, bahçeye düşen yağmur damlaları ya da akşam ışıkları gibi herhangi bir bilinçli amaca yabancı bir şarkı, başka türlü iletilmesi mümkün olmayan bir duygunun ritmik bir konuşma şeklinde keşfidir. Ama sanata ulaşacak tarzı yakalamak saygı duyulacak bir eylemdir ve birçok geleneğin dışlanması gerekir çünkü elbette, zındıklık ağına bürünmüş en derindeki bölge, sağlıklı sonuçlar çıkmasını engelleyecektir.[95]

Parsifal'ın sorduğu masum bir soruydu: "İyi olan kimdir?"[96] Bu soru insanın aklına, belli bir eleştiri veya modern bir yazarın, dar bir kıyafet gibi oturan[97] biyografisini okurken gelir ve bu şekilde cevaplanabilir. Bu eleştiriler ciddi olmadığında eğlenceli olabilir ama ciddi olmaya çalıştıkları zaman durum daha kötüdür. Böylece Mangan, ülkesinde hatırlandığında (bazen adının edebi alanlarda anılması nedeniyle), yurttaşları, böylesi bir şiirsel oluşumun dürüst bir zemine oturmadığından şikâyet ederler ve egzotik becerilere sahip ancak yurtseverlikten yoksun bir adamdan böyle değerli eserlerin çıkmasını sürpriz olarak nitelendirirler. Mangan hakkında yazanlar,[98] bir ayyaşla

95. Bkz. SH: 84.

96. Richard Wagner'in *Parsifal*'ındaki bu soru yinelenir.

97. Stanislaus'a göre burada Robert Browning'e esrarengiz bir gönderme vardır.

98. Joyce'un zihninde, Mangan mitinin oluşmasında suçu bulunan kimi yazarlar vardır.

esrarkeşin arasındaki dengeyi kollar gibi dengeli davranmak zorunda hissetmişler ve "Osmanlı" veya "Kıpti"[99] gibi dizelerden öğrenilebilecek ne olduğunu anlamaya çalışmışlardır: ve unutulmaması gerekir ki Mangan kendi ülkesinde bir yabancıdır, sokaklarda dolanan itici bir figür, eski bir günahın kefaretini çeken yalnız bir adam gibi görünür. Novalis'in tabiriyle, ruhun hastalığı olan hayat,[100] belki de işlediği günahı dahi unutmuş olan Mangan'ın üstünde, elbette büyük bir kefarettir ve işin acı kısmı, içindeki iyi sanatçı tarafı, insanların yüzlerine yansıyan kötülük ve zayıflıkları oldukça iyi tespit etmektedir. Bu durumunu, öfke aracı haline getirdiği adalet terazisi sayesinde başarıyla yürütür ama bir çılgınlık anında sessizliğini bozarak diline doladığı kişiyi nasıl çamura buladığına ve itibarını sarsmak istediği kişiye karşı kinini nasıl kustuğuna şahit olur, çocukluğunu nasıl baskı altında, babasından gördüğü şiddetle huzursuz geçirdiğini, neden tanıdığı herkesi iblis gibi gördüğünü anlarız.[101] Elbette, kimsenin kendisine karşı haksız yere böyle davranmadığını söyleyecek kadar zekidir ve haksızlığı da adaletin içinde bir unsur olarak görür. Üstüne halen, böylesi korkunç bir öykünün, düzensiz bir zihnin sonucu olduğunu düşünenler, böylesi duygusal bir çocuğun, doğayla temasının nasıl keskin bir şekilde gerçekleştiğini anlayamazlar. Ne var ki Mangan, üzüntü ve zekâyı bir arada besleyen acıları içine işlediği için, bir türlü teselli bulamaz. Birileri ona, hayatının erken dönemiyle ilgili aktardıklarının, çektiği acılara temel teşkil ettiğini ve belki de kısmen yanlış olduğunu ifade ettiğinde, "Kim bilir, uydurmuş da olabilirim,"[102] demiştir. Dünya, gördüğünüz

99. Mitchel ve O'Donoghue, Mangan'ın tercümesi sorununu, "Apokrifa" ve "Sapkınlıklar" olarak sınıflandırarak gidermişlerdir.

100. Novalis, Alman filozof ve şair Friedrich Leopold'un takma adıdır.

101. Joyce burada Mangan'ın *Yayımlanmamış Bir Otobiyografinin Sunumu* eserinden alıntı yapmaktadır.

102. Meehan.

gibi, onun için gerçekliğini yitirmiştir ve bir sürü hatanın aslında iyi olduğu varsayımıyla yaşamaya başlamıştır. Tüm genç ve basit kalplerin üretebileceği bu tür hayaller, nasıl olur da gerçekçi bir etki bırakır?[103] Doğası gereği oldukça duygusal olan birisi, güvenli ve yorucu gerçek hayatında, rüyalarının ve hayallerinin etkisinden kolay sıyrılamaz. Onlardan bir zaman şüpheye düşebilir ve uzakta durabilir ama birilerinin onu inkâr ettiğini duyduğunda, gururla dönüp yine onlara sığınır ve duygular zayıflığına baskın çıkınca ya da bu örnekte olduğu gibi zayıflığını başka bir şekle büründürünce dünyayla arasını da bulur. Karşılığında, dehşetli bir başkaldırıya kadar sükûneti alır ve kalbinin arzusuyla yüksek sesle alay edildiğinde, fikrini sakınmadan, kabaca ve ısrarla dışavurur. Öyle bir tavrı vardır ki dışarıdan bakan birisi gurur ya da tevazu barındırdığını söyleyemez ve sadece gözünde parlayan ışık ile ipeksi saçlarını görür. Bu saf duruş yine de onun için bazı tehlikeler içerir ve sonunda, onu farklı kılan da bu aşırılıklarıdır.[104] Onun ve halkının[105] arasındaki kalbi duygular hakkında bir şeyler yazılmıştır ve görünen odur ki üçlü bir aşk komedisindeki[106] aktördür ama erkeklerle içli dışlı iken kadınlara karşı utangaçtır ve kendi bilincine çok önem verip, başkalarına karşı eleştirel bir tutuma sahipken, bir beyefendinin kullanacağı dile sahip değildir. Kiminin yapmacık ve eğreti, kiminin garabet bulacağı, konik bir şapka, bol pantolonlar, eski bir şemsiyeden oluşan kıyafetlerinin için-

103. Hayalleriyle hayat birikiminin ortasında duran bir sanatçı tasavvur ediyor. Bu yaklaşım W. B. Yeats'in "Şiir ancak, rüyalarda ulaşılabilecek hayallerin tezahürüdür," söylemine karşı ifade edilmiştir.

104. Mangan'ın züppelik üzerine stratejisini anlamak için bkz. *Gölgede Acayip Bir Macera – Komet* (1833).

105. Mangan'ın *Bir Sevgilinin Ölümüne* adlı şiiri, öğrencisi Catherine Hayes'in ölümü üzerine yazılmıştır (1833).

106. D. J. O'Donoghue.

de, bu yarı bilinçli hali görebilirsiniz.[107] Uzak diyarların ilmi, Doğu masalları, onu uzak zamanlara taşıyan Ortaçağlardan kalma elyazmalarının muhtevası, bir örümcek ağına düşmüş gibi zihninde toplanmıştır. Edebi bir şeyler patlatabileceği birkaç dille haşır neşir olmuşluğu vardır ve insanoğlunun ayak basmadığı Peristan'a varana kadar pervasızca bir sürü edebi eser okumuştur. Eleştiriye meyyal çakalların da dilini tutmak için büyük bir tevazu ile, Timbuktu dilinde yetersiz olduğunu ama bunun, bu dildeki metinlerinin kabahatlerini örtecek bir özür olmadığını söyler. Prevorst'un[108] kâhinlerinin hayatlarına da ilgi duyar ve Ortaçağların ruhunu ön plana çıkaran, "hiçbir şeyin ölçülemediği" olağanüstü doğasında, Watteau'nun[109] nasıl bir dünyada yaşamış olduğunu algılamaya çalışır.[110]

Amerikan dergilerinde Duffy[111] tarafından yayımlanan, (birkaçı hariç olmak üzere,) bazı şiirler hakkındaki, hiç toparlanmamış ve bilinmeyen yazıları belli bir düzene dayanmadığı gibi genelde sağlıklı bir düşünce de barındırmaz. Denemelerinin birçoğu insanda iz bırakmasa da okur bu metinlerin arkasındaki şakaya bulandırılmış saldırgan tutumu ve iyi niyet barındırmayan cümleleri sezer. Umutsuz yazar ile hünerli bir işkencenin kurbanı olan çarpık metinleri arasında bir benzerlik vardır. Mangan'ın, içinde bulunduğu toplum ancak günlük meselelerle ilgilendiğinden, sözkonusu şiir olunca bu meseleleri kapsıyorsa dikkatini çektiği unutulmamalıdır. Mangan kendisini kollayacak şekilde yerel bir edebiyat geleneğine sığınarak yaz-

107. Meehan.

108. Frédérique Hauffe, on dokuzuncu yüzyılda psikosomatik halüsinasyonların kurbanı olmuştur. Bkz. Mangan'ın *Prevorst'un Kâhinlerinin Ruhuna Bir Bakın* şiiri.

109. Antoine Watteau (1736-1819): Fransız ressam.

110. Bu Walter Pater'ın *Saray Şairlerinin Prensesi* eserindeki son sözdür; *Hayali Portreler* (1887).

111. Joyce, Mangan'ın muğlak tavrını mübalağa eder.

mamıştır. Yazdıklarını çok zaman gözden geçirmemiş ve Moore ile Walsh'la[112] kendi alanlarında rekabet etmiştir. Ama elbette, yazdıklarının en iyisi buna istisnadır çünkü yazdığıyla hayalimize gelen şey, sanırım ki rüyası bizler olan, bizi kendisinden türeten ve kendisi de bizden türeyen – kor halinde bir kömürü[113] andıran nefesi, yaratımın zihni olan (Shelley'nin hayalini kullanarak) şeylerin anasıdır. Mangan'ın en iyi eserlerinde kimi zaman yabancı duygulara rastlansa da, hayali güzelliğin ışığını yansıtan hayali bir kişilik, daha canlı bir şekilde karşımıza çıkar. Doğu ve Batı bu kişilikte karşılaşır (nasıl olduğunu biliyoruz); orada suretler, yumuşak, şeffaf tüller gibi birbirine karışır ve kelimeler birbirine pırıltılarla eklemlenirken, kulağımıza çalınan nağme İrlanda ya da İstanbul'dan olsun, nakaratı aynıdır. Ruhundaki ışığı kaybetmiş bir müminin tekrar aydınlanması gibi, ruhunun pirüpak olması gibi, Amin.[114] Müzik, kokular ve nur etrafında dolanır ve şairimiz bu güzel ruha uygun şebnem tanelerini veya yüzüne konduracağı bir anne zarafetini arar. Yüzünde bütün dünyayı yansıtan, bütün gören gözlerin aşk ile saygı duyacağı bir sahne belirmiştir. Vittoria Colonna, Laura veya Beatrice[115] –her ne kadar bu yüze birçok kişinin gölgesi düşmüş olsa, bir ayaklanmanın kuluçkasını anımsatsa ve bu farklı sükûnet, Mona Lisa'daki gibi aşk dolu bir sakinlik[116] barındırsa da– ölümsüz olan, kaderden muhkem, her şeye katlanabilen bir bütünü temsil eder; ve ak pak, kutsal elleriyle bakir bir çiçeği, çiçeklerin en güzelini tutar ve tüm bu, fikirlerin vücut bulmuş halidir. Doğu, uysal bir şekilde ayaklarının

112. Thomas Moore (1779-1852): İrlandalı şair; Edward Walsh (1805-90): İrlandalı şair.

113. Percy Byshee Shelley, Şiirin Savunması, 1821'de derlendi, 1840'ta yayımlandı.

114. Mangan; *"Al-Hasan'ın Son Sözleri"*.

115. Michelangelo, Dante ve Petrarch'ın hayranları.

116. Walter Pater'in, *Leonardo Da Vinci* makalesindeki yorumuyla kıyaslayın.

altına serilmiştir ve tüm hazinelerini ona sunması gerekir! Safran sarısı kumlarda köpükler bırakan deniz, Balkanların yalnız sedirleri, gülistandan[117] kokular barındıran altın bezemeli avlular – bütün bunlar, onun gönüllü olarak hizmette bulunduğu yerde olacaktır. *Mihri'ye* dizelerinde olduğu gibi saygı ve barış, gönlün hizmetinde olacaktır.

"Yıldızım, ayışığım, gece yarım, ayışığım,
Saklı kal sen, saklı kal!"[118]

Ve müzik, *Bay Maurice Fitzgerald'a Ağıt* ve *Kara Rosaleen*'de olduğu gibi, sona yaklaşıp mest ettiğinde, Whitman'ın[119] kalitesine erişemez aslında ancak Shelley'nin muğlak dizeleri kadar kararsız ve kıymetlidir. Şimdilerde bu nota boğuk bir sestir ve bazı tutkulu sözler yankılanır ardında[120] ama en azından iki şiir, "Popüler Swab şarkısı" ve Wetzel'in[121] bir kıtasının çevirisi, biteviye süren müziği destekler. Küçük bir çiçek yaratmak için, Blake der ki,[122] yılların işidir ve tek bir lirik eser dahi Dowland'i ölümsüz kılmıştır;[123] ve başka şiirlerdeki bölümler öylesine güzeldir ki Mangan dışında birisi tarafından kaleme alınamazdı. *Kathaleen-Ny-Houlahan*'da tuzağına düşeceğimiz hiçbir okulun öğretmeyeceği ve içsel bir emirle itaat edeceğimiz, kıtaları tersyüz eden bir ustalık olmasaydı bir de modern

117. İranlı şair S'adi'nin *Gülistan* adlı şiiri (1258).

118. *Guiney* 263.

119. Walt Whitman (1819-92): Amerikalı şair.

120. John Mitchell'e *göre* Mangan'ın dokunaklı dizeleri oldukça gerçekçiydi, kahkahası boş ve acı doluydu. Bazı şiirlerinde mizaha yakın dursa da aslında bu tavrıyla mutsuz ve acı dolu halini gizlemek niyetindeydi ve bu şekilde kendi acıları ile dünyayı ciddiye alanlarla dalga geçiyordu.

121. Conrad Wetzel, İyi Geceler (1859).

122. William Blake, *Cennetle Cehennemin Evliliği.*

123. John Download: İngiliz bestekâr ve şair (1563-1626). Joyce'un Download'un şiirleri arasında en sevdiği dizeler *"Ağlama artık, üzgün pınar"*dır.

ekollerin taptığı Poe'nun[124] müzikal ekosunu kurnazca kullanmasaydı, şiir sanatı üzerine bir inceleme yazabilirdi.

Onun şiirleri yanlışı, acı çekeni, acı çekenlerin özlemlerini ve bu acı anında yükselen feryatları hatırlar. Acı, yüzlerce şarkının temasıdır ama bu şarkıların hiçbiri asil bir sefaleti konu alan şiirler kadar yoğun olamaz, favorisi Swedenborg'un dediği gibi, ruhu genişleten bir formdur bu.[125] Naomi, kendisine acı verdiği için ismini Mara'ya çevirip, bu isimleri, unvanları ve kendi kendini kaybetmesine yol açan bu kızgın değişimi açıklayan da, artlarındaki derin duygu, hüzün ve acı değil midir?[126] İçinde münzeviliğine ya da Ortaçağlarda insanlara, kapatıldıkları zindanlardan cennete ilahiler söyleten imanı bulamadığı için kefaretini ödemek uğruna, son oyunun sahnelenmesini beklemektedir. Kendi umutsuzluğunun üstesinden gelecek cesarete sahip olmadığı ama tüm hastalıklarını unutabildiği ve birazcık iyilik gördüğünde küçümsenmesinin üstesinden gelebildiği için Leopardi'ye[127] kıyasla daha zayıftır ve bu nedenle belki de hatırasında sahip olduğu –ve onu sevenlerde de kararlı bir aşkla yaşayan– kötümser bir kahramanlık, insanlığın müsekkin kaderine karşılık kendi tanıklığını koymak amacıyla dillendirdiği, eserlerine kurnazca yedirdiği bu durumdur. Böylece gözünü karartır ve dünyevi işleri, düşmanca tavırları olan kadınlara ve zorlu erkeklere bırakır. Doğrusunu söylemek gerekirse, bambaşka biri gibi, ömrü boyunca ölüme âşık olmuştur[128] ve bir kadına asla aşk duymamışken, yaşlı insanlar gibi, bulutlar

124. Edgar Allan Poe: Amerikalı yazar (1809-1849).

125. Emmanuel Swedenborg (1688-1772): İsveçli filozof.

126. Naomi, İbranice "memnun", Mara, İbranice "acılı" anlamına gelir. Akrabalarının ölümünden sonra Nora Betlehem'e dönüp, "Bana bundan sonra Naomi olarak değil, Mara olarak seslen," der (Kökler I: 19-20).

127. Giacomo Leopardi (1798-1837): İtalyan şair ve filozof.

128. John Keats, "Çoğu zaman, eziyetsiz bir ölümün âşığı olmuşumdur", *Büllbüle Ağıt*.

arasından süzülüp gelecek Azrail'i[129] hoşlukla karşılayacaktır. Ona göre dünyevi şehvete fazlaca bulanmış ruhlar, öte hayatta arzu rüzgârlarının[130] önünde savrulan, harcanmış hayaletler olarak dolanacaklardır ve kendisi için arzuladığı, bedeninin verdiği acıları sonlandıracak, huzura kavuşturacak çabalardır.

Şiir, en fantastik halinde dahi, oyuna karşı bir başkaldırı, hakikate karşı duygu ihtiva eden bir isyandır. Gerçeğin zuhuru olan, en basit idraki dahi kaybetmiş olanlara fantastik ve gerçekdışı görünür; genelde savaşta da bulunur ve hafızanın evlatlarının[131] yaptığı gibi tarihin muhasebesini tutmak yerine, bir atardamar gibi içinde bulunduğu anı pompalar ve altı bin yıl boyunca bir değer yaratır[132]. Çağların ve tarihin birbirini izlediğini savunanlar ve gerçeği inkâr edenler, bir şeyi iki kelimeyle anlatmayı sevdikleri ve böylece tüm dünyayı kavradıklarını düşündükleri için şüphesiz kalem adamlarıdır.[133] Bu anlamda ve daha birçok yönden Mangan, kendi devrinin ve türünün adamıdır. Tarih öylesine yakasına yapışmıştır ki yaşadığı en hararetli anlar bile onu bu konumundan kurtaramaz. Hüzünlü dizelerinde de hayatında da, yağmacıların adaletsizliğine karşı gelir ama ekose kumaş ya da Kelt takılarına tuttuğu yas kadar üzülmez bu konularda. Bir efsanenin, sınırı asla çizilmemiş ve döngüsünün içinde bölündükçe kaybolan, son ve en kötü kısmını miras olarak alır kendisine.[134] Bu ge-

129. Mangan'ın "Ölüm meleği" şiirinin adı İslam'daki Azrail'den gelmektedir.

130. Dante, *Inferno* (Cehennem).

131. "Hayal, var olan ve değiştirilemez olanın temsilidir. Masal veya alegori, hafızanın kızlarıdır." – William Blake.

132. "Bir sanat eserinin etkisi altı bin yıl sonrasına dahi uzanabilir ve bir şairin görevi ancak bu zamanın sonunda tamamlanır." – William Blake, Milton.

133. "Tarihi ve kaderi, âşık olduğu memleketinin gölgesinden ibaretti.", Mitchel (1859).

134. Öğrencilerinin genç bir Fenian olduğunu düşündükleri Davin'in açıklamalarına bakın (*Portreler*, 152). Hemşiresi ona İrlanda dilini öğretmiş ve sislerin ardında gizlenen İrlanda mitlerini anımsatmıştır.

leneği çok fazla içselleştirdiği için durumu, tüm acıları ve hatalarıyla kabullenmiştir. Bunu nasıl dönüştüreceğini bilememiştir ve içine sinen haliyle, öylece miras bırakmıştır; tiranlara karşı ruhundan fışkıran şiir, gelecekte çok daha katı, kalıcı tiranlar yaratacaktır.[135] Son tahlilde tapındığı figür, kendisine yapılan saldırılara karşılık işlediği cinayetler nedeniyle perişan haldeki, deliliği çoktan aşmış, ölüme yaklaşmakta ama ölmeyeceğine inanan ve domuzların çiçeklerini eşelediği gizli bahçelerinden yükselen çığlıklara kulak veren bir kraliçedir. Novalis, aşkın evrenin duası[136] olduğunu söylemişken Mangan'ın anlattığı nefretin güzelliği olabilir; saf nefretin saf aşk kadar mükemmel olduğu. Mangan'ın ırkının yüksek geleneklerine gayretli bir ruh vahşetle eşlik eder –acı adına dökülen gözyaşına duyulan aşk– ve bu vahşet çağrısı, zarif bir istek, büyük bir erdem ve sabır olarak gözümüze sokulur.[137]

Her çağ, kendi şiir ve felsefesinin tasdikini yapmalı; içinde barındırdığı insan aklını, geçmişe ve geleceğe bakışını, ebedi olup olmadığını değerlendirmelidir. Felsefi akıl her zaman detaylı bir hayata eğilimlidir – Goethe'nin ya da Leonardo Da Vinci'nin hayatı gibi; oysa şairlerin hayatı daha yoğundur –Dante veya Blake'in hayatı gibi– ve kendisini çevreleyen hayatı merkezine alarak yarattığı müziği gökkubbeye ulaştırır.[138] Mangan'ın eliyle dar ve histerik bir milliyetçilik son bir düzenlemeye tabi tutulur ki bu zayıf yapılı figür ayrıldığında, akşam karanlığı tanrıların katarlarını kapladığında kulak kabartan birisi, dünyayı terk ettiklerini duyabilir. Fakat ilahi kişilerin öngörüsü olan eski tanrılar, pek çok kez ölür ve tekrar doğarlar. Her ne

135. Bkz. *Bir İrlanda Şiiri*, s. 62.

136. Novalis, Fragmente, Fortsetzung 452.

137. İrlanda'nın ulusal karakterinin mükemmel bir izdüşümü olan Mangan ile Mitchel'ıkıyaslayın.

138. Bkz. *SH* 85.

kadar ayaklarını alacakaranlık kaplasa, gözlerini karanlık bürüse de mucizevî bir ışık ruhlarını yeniden ve yeniden canlandırır. Ne zaman ki kısır ve hain düzen yıkılır, şarkı söyleyen bir ses duyulur. Önceleri dipten, ardından yavaş yavaş ormanları ve şehirlerdeki insanların yürekleri ile dünyevi hayatı kaplayan yüce bir ruhla –*det dejlige vidunderlige jorliv det gaadefulde jordliv*[139]– güzel, cazip ve gizemlidir.

Gerçeğin görkemini taşıyan güzellik,[140] hayal, gerçeğin özüne veya görünür dünyanın tasarımına yoğun olarak ulaştığında olağanüstü bir hale varır ve ruh gerçeğin ötesine geçer, güzellik eğlencenin kutsal ruhu haline gelir. İnsan korkusunun ve gaddarlığının sıklığı kadar, lüks ile elde edilen bu kötücül canavar, hayatı rezil bir hale getirmek üzere vardır ve somurtur. Ölümün şeytaniliğinden konuşacak olursak, ürkek bir cesarete sahip adam, cehennemin ve ölümün anahtarlarını yakaladığı zaman, dipsiz çukurlara fırlatıp atar ki hayatı kutsadığını ilan etsin, doğruluğun görkemi kutsallaştırılsın ve ölüm, hayatın en güzel formu kılınsın.[141] Bizi sarmalayan bu engin konular ve kendi hafızamızdan çok daha büyük olan büyük hafıza,[142] yaşamsız, coşkunluktan yoksun bir andır; asaletle yazılmış olan hiçbir şey boşuna yazılmamıştır, bu umutsuz vakalar zekânın gümüş kahkahasını henüz duymamış olsa da... Heyhat, kendinden öncekiler gibi, onların yüksek seviyesi gibi, acıyla hatırlansa da, ilham yoluyla, ruhun devamlılığının teyidi olacakları açık değil midir?[143] James A. Joyce

139. "Dünyanın bu muazzam, güzel hayatı, gizemli, esrarengiz hayatı,", Ibsen, *Biz Ölüler Uyanınca*, 3. Sahne.

140. Bkz. SH 85 ve *Portreler*, 174.

141. Joyce bu paragrafta Hauptman'ın Michael Kramer'deki babasını tercüme eder. Aynı zamanda, "Ölüm, hayatın en üst seviyesidir!" Ullysess 15. 2099'de aynı duruma işaret eder.

142. Joyce, Yeats tarafından Cambridge'li Eflatuncu Henry Moore'dan (1614-87) ödünç alınan sözleri kullanıyor.

143. "Bu nedenle insanın ruhu, devamlılığı teyit eder." (Stephen Hero 85)

BİR İRLANDA ŞAİRİ[144]

Bunlar, yakın zamandaki milli hareketlerde üstlendiği rolle Davis'e benzetilen ve birkaç yıl önce yitirdiğimiz bir şairin dizeleridir.[145] Şiirler, genel merkez tarafından basılmıştır ve iki önsözü bulunan, emekçiler, toplumsal gelişmeler, yönetim kademeleri, müzikal eserler hakkında içeriğe sahip bir eserdir. Milli hassasiyetlerin bir nevi yansımasıdır ve böyle olduğu için, önsöz yazarları esere, en yüksek payeleri vermekte sakınca görmez. Ancak bu tür payeler, edebi bir dayanağı olmadığı sürece dikkate alınamaz. Bir yazarın iyi niyetiyle veya ahlaki yaklaşımıyla değerlendirilemeyeceği gibi, kullandığı kelimelerin değerlendirildiği bir an gelir ve şu da akılda tutulmalıdır ki bugünlerde edebiyat, ateşli taraftarların ve dogma sahiplerinin vahşi tecavüzü altındadır. William Rooney'in şiir ve baladları hakkında bir inceleme, onu el üstünde tutanların

---

"Bloom, Stephen'ın, insanın edebiyatın devamlılığındaki etkisi, yönündeki düşüncelerinden derin bir şekilde etkilenmiştir." (Ullysess 17. 29-30)

144. Daily Express, 11 Aralık 1902, Dublin. Joyce bu metinde, William Rooney'nin *Poems and Ballads* isimli eserini irdeliyor. Rooney, gazeteci ve İrlanda dili öğretmenliği yapmış, kitaba önsöz yazan Arthur Griffith'le birlikte Birleşik İrlandalılar adına çalışmıştır. Joyce değerlendirmesine karşı gelen eleştirileri, "Şu büyük kelimenin, yurtseverliğin büyüsüne kapılmamış olsa, çok daha iyi eserler ortaya koyabilirdi," diye cevaplamıştır.

145. Thomas Osborne Davis (1814-45): Şair, Genç İrlandalılara mensup, gazeteci *The Nation* dergisinin kurucularından.

fikirlerini etkilemez. Tema sürekli, sabit bir fikirle milliyetçiliktir, öylesine ki okur 114. sayfada D'Arcy MacGee[146] adını görünce emin olamayıp, bir kaşını kaldırır. Ancak temanın işleniş biçimi aynı saygın tutarlılığı göstermez. *St. Patrik Günü* veya *Dromceat*'de Denis Florence M'Carthy ve Ferguson'un kötü taklitlerine rastlarsınız; bu kitapta Bay T. D. Sullivan ve Bay Rolleston'dan dahi izler vardır.[147] Ama *Roilig na Riogh*, bütünüyle *Clonmacnoise'un Ölüsü*'nün[148] gölgesindedir ve şiire dair bir yeteneği olmayan Bay Rolleston'ın şiiri, daha ziyade mezar kitabelerini andırmaktadır. Dikkatle ardı ardına dizdiğiniz kelimelerden ancak bu kadarı çıkar ve bu dizelerin pek kayda değer olmadığı şüphesizdir çünkü çok dikkatsizce kaleme alınmıştır ve anlamsızdır. Özensiz bir çalışma çok öteye gittiğinde olumlu ve erdemli bir şey ortaya çıkabilir; oysa sıradan bir dikkatsizlik, yanlış ve anlamsız bir ifade oluşturur[149]. Bay Rooney ise bu stilde neredeyse ustadır ki bu ne iyiye ne kötüye yorulabilir. Maedhbh'in dizelerinde der ki;

"Tepelerin eteğinde, derelerin yanında,
Onu yere yıktılar ve kurganını diktiler,
Erin'in en kahraman kızı–
Alev yalımları gibi cesur."

Yazar burada planlamanın da ötesinde direkt kaba ifadeler kullanımını kabullenmiş ve doğru bir kelime yakalasa dahi doğru bir şekilde kullanmayı becerememiştir. Mangan'ın Homer tarzı mecazı "şarap-karası" onun

146. Thomas D'Arcy MacGee (1825-68): Şair, Genç İrlandalılara mensup, gazeteci. 1857'de Kanada'da bakanlığa kadar yükselmiş, 1868'de Fenian'lar tarafından suikaste uğramıştır.

147. Denis Florence McCarthy (1817-82): Şair, bilim adamı, Dublin Üniversite dergisi ve *The Nation*'da yazıları yayımlanmıştır.

148. Rooney'in *Poems and Ballads* eserindeki şiirlerinden.

149. Stanislaus'un bu konudaki yorumu için bkz. *My Brother's Keeper.*

kâğıdında, renk skalasının hiçbir yerine denk düşmeyecek şekilde anlamsızlaşır. Mangan'ın şu ifadesi ne kadar farklıdır;

"O kaleyi bilir misiniz hani,
Şarap-karası denizin yamacındaki!"

Burada, ufuktaki kızıllığın arasından süzülen bir renk akla düşer. Ama yazarın kaleminden yurtseverlik dökülürken birisinin düşünmesi gerekenler bunlar değildir. Edebi bir şey yaratma kaygısı, sanatın zirvesine ulaşma derdi yoktur, olsa olsa geleneksel formda, belli bir biçime sahip olma arayışı vardır. Aksine burada art arda dizilmiş bitkin dizeler –adak şiiri gibi– görüyoruz. Görünen o ki gazeteler, toplumun belli duygularını harekete geçirmek için ve bir enerjiyi yönlendirmek için yazılmıştır. Fakat kutsal ve canlı bir enerji barındırmaz çünkü bir anlamda kendini, usanmış ve aptal bir ruh, geri alma ve intikam bahisleriyle dolu, tiranlara sövüp sayan, daha da ileri gidip, kendi cehennemi alazlarında feryat figan eden, en azından kendi cehenneminde ölü gören birisinden gelmektedirler. Din ve dinin temelini oluşturan müttefikleri insanı, büyük şeytanın varlığına ikna edebilir ve böyle dizelerin yazarları da kaleme aldıklarıyla, İrlanda'nın genç insanlarını umuda ve eyleme yönlendirdiklerine inanırken Bay Rooney'i de büyük şeytanın varlığına ikna ederler. Ve aslında bizi mutsuz eden şey bu büyük kelimelerin acısına kapılmamış olsa daha güzel bir biçimde de yazabilirdi. Kitabın hiçbir bölümünde güzelliğin kalitesine varan, güvenilirlik sağlayan, ayrı ayrı bütünü oluşturan[150] bir parça yoktur ama bir parça vardır ki şuurlu bir hayatın izlerini taşır. Dr. Douglas Hyde'ın dizelerinin, "Bir Rica" isimli çevirisidir ve konu-

150. Aquinas'ın sözlerinin tercümesi: "Güzellik için üç şey gerekir; bütünlük, uyum ve ışıltı." *Portrait,* 178.

suyla dikkate değerdir.[151] Şöyle başlar;

"O son karanlık anda yatağımda uzanırken,
O çıplak, dar, boğuk yatağım,
Eşim dostum, konu komşum yanı başımda,
Ve ölümün kanatları ağırlaşan havada çırpılıyor."

Kendisi hakkında terk edilmişliği toparlayarak ilerler ve bunu, takip eden canlı dizeleriyle başarır. Üçüncü dize zayıftır ama dördüncü dize çarpıcı şekilde iyidir ve övgüyü hak eder:

"Gece çöküp de son nefesimi verdiğimde,
Ölümün solgunluğu yüzüme düşünce,
Kalbim ve elim kımıldamaz hale gelince,
Ulu Tanrım, Kurtarıcım, gözet beni!"

Kendisine dair tüm acizliği anlattıktan sonra ilahi cezbe tutuluyor ve dualarını ilahi güce yönlendiriyor. Kişisel bir hayatın içindeki kendini, kendisiyle birlikte ölümün de idrak anını anlatıyor. Ve bu şekilde, tüm hatalarını, günahlarını hatırlayıp sessizliğe yol alıyor.

William Rooney'in şiir ve baladları,
"Birleşik İrlandalılar" Dublin.

151. Douglas Hyde (1860-1949): Bilim adamı ve siyasetçi. Gal Partisi'nin kurucu başkanı.

GEORGE MEREDITH[152]

Bay George Meredith, İngiliz edebiyat adamlarının arasında sayılır ve Bay Hall Caine ile Bay Pinero'ya[153] yakınlığıyla bilinir. Çağdaş çalışmalarının kokusunun üstüne çokça sindiği bir dönem, genelde yanlış anlaşılmasına yol açmıştır, o nedenle hiçbir yazarı takdir etmeyen birisi çıkıp da o yazarın neden böyle moda olduğundan şikâyet etmemelidir.[154] Bay Jerrold, kitabının biyografik bölümünde, toplum beğenisini kazanmış muazzam eserler kaydetmiştir ve kitabı yalnızca bunu yapmakla yetinseymiş oldukça iyi bir iş çıkarabilirmiş; çünkü toplum beğenisi teyit gerektirir ve bu şekilde Bay Meredith'in şehit mertebesine yükseltilmesi de kaçınılmaz olurdu. Bay Jerrold romana olan sadakatini itiraf eder ve *Modern Aşk*'ı *Vita Nuova* (Yeni Hayat)[155] ile aynı kefeye koyar. Kimse Bay Meredith'in dili doğrudan kullanması yönündeki gücünü yadsıyamaz (kıt-

152. Daily Express, (4 Aralık 1902).Joyce bu metinde, Walter Jerrold'ın, Meredith'in *An Essay towards Appreciation* adlı eserine getirdiği eleştirisini yorumlamaktadır.

153. Arthur Wing Pinero (1855-1934): İngiliz oyun yazarı.

154. Stanislaus'a göre ağabeyinin bu cümlesinde "bir miktar art niyet" bulunmaktadır (*My Brother's Keeper,* 204). W. B. Yeats de ilk karşılaşmalarında Joyce'a, bir şaire yakışır konuşmadığını söylediğini ve Joyce'un özür dilediğini bildirir.

155. Meredith: *Modern Love,* Dante Alighieri: *Vita Nuova.*

lıkla ilgili bir resme dair yazdıkları şöyledir; "Açlıktan ölen beyler, eşekarısı ve güve gibiydiler,"[156]) ama yine de bu akışkan kalitesinin içinde, zekiden alınıp aptala aktarılan lirik etkiyi kaybeder zaman zaman. Ve edebiyat geleneğine hâkim olanlar için açıktır ki bu kalitenin yerine bir şey konamaz. Bay Meredith'in, onun bir şair olmasını engelleyen arzulu beyni, günümüzde de kabul gören romanlar yazmasına yardımcı olmuştur. Bay Jerrold romanlarını üstünkörü incelemiştir ve böyle yaparak sanırım, okurlarını da yanlış yönlendirmiştir. Bu romanların destansı bir tarafı yoktur kaldı ki Bay Meredith'in de böyle bir kaygısı olmamıştır zaten. Ama felsefi metinler olarak çok değerlidirler ve meseleleri, bir filozofun direngen tarzıyla ele alır. Bir filozofun romanı, kendimizi dünyanın züppeliklerine[157] kaptırmadığımız sürece okunmaya değerdir ve Bay Meredith'in kitabı, çok dikkat çekici olmasa da kesinlikle değerlendirilmeye layıktır.

George Meredith: *Takdire Şayan Metinler* –
Walter Jerrold.

156. George Meredith: *The Appeasemenet of Demeter*.
157. Kral Lear.

İRLANDA'NIN BUGÜNÜ VE GELECEĞİ[158]

Oldukça sağlam eserlere sahip Anglo-İrlanda edebiyatının son örneklerinden olan bu kitabında Bay Gwynn, muhtelif makale ve eleştirilerden ilgi alanı olarak birbirlerinden oldukça farklı ama konu başlığı olarak aynı çatı altında toparlanabilecek on metni bir araya getirmiş. Tüm metinler doğrudan veya dolaylı olarak İrlanda'yla ve İrlanda üzerindeki İngiliz medeniyeti etkileriyle ilgilidir; İngiliz düşünce tarzına belirgin bir suçlama getirmektedir. Bay Gwynn'in dönüştürmeye çalıştığı şeyin bir milli hareket olduğu söylenebilir ve o da kendisini zaten Milliyetçi olarak tanımlamaktadır fakat kendisinin de altını çizerek belirttiği şekilde, onun milliyetçiliğinde uzlaşmaz bir taraf yoktur. İrlanda'ya Kanada'nın statüsüne benzer bir statü verilse, Bay Gwynn derhal, tereddüte düşmeden bir emperyaliste dönüşebilir. Bay Gwynn'in hangi parti içinde yer alması gerektiğini söylemek biraz zor çünkü Meclisçiler için fazlasıyla Kelt, Fransız dostları tarafından dahi ifade edilmeye başlandığı şekilde, gerçek yurtseverler için fazlasıyla ılımlıdır.[159] Ama yine de Bay Gwynn'i, İrlanda edebiyatı ve İrlanda endüstrisi yaratmaya çalışan-

158. Joyce bu makalesinde, milliyetçi şair Stephen Gwynn'in (1864-1950) İrlanda'nın Bugünü ve Geleceği isimli eserini inceliyor.

159. Bkz. *Stephen Hero,* sf: 66.

ların safına dahil edebiliriz. Kitabındaki ilk metinler edebi eleştirilerdir ve en az ilginç olanlar da bunlardır. Bazıları olay kayıtlarından öteye gitmez, bazıları da sadece, İngiliz okuruna Kelt uyanışı hakkında fikir vermek üzere kaleme alınmıştır. Bay Gwynn, çağdaş İrlanda yazarlarına sempati beslemektedir ama onlarla ilgili yaptığı eleştiriler kayda değer değildir. İlk metninde Mangan'ı keşfeden birinin edası vardır ve şaşkınlıkla, O'Hussey'in "Maguire'a Övgü"sünden bazı dizeler aktarır. Bay Gwynn'e göre bu birkaç dize, çağdaş Kelt sesini duyurmak için yeterlidir. Eserleri kıymet bakımından farklılıklar göstermektedir ve belli bir seviyenin (Yeats istisna) üstüne çıkmadığı gibi kimi zaman öyle sıradanlaşır ki sadece resmi kayıtlara geçer. Ortaya koyduğu eser güncel ilgiyi yakalasa da, soylulaştırdığı insanlar içinde bir yabancı gibi dolaşan, buna rağmen kendi özünde yakaladığı lirik formla romantik şiirin en iyi örneklerinden birini veren Mangan gibi bir adamın eserlerini üçüncü bir gözle inceleyecek niteliğe ulaşamamaktadır. Öte yandan hakkını vermek gerekir ki Bay Gwynn'in eseri, İrlanda'nın farklı noktalarında ortaya çıkan endüstriyel, basmakalıp metinlerden daha başarılıdır. Batı İrlanda'daki balıkçılıkla ilgili ortaya koyduğu muhasebe, mandıralar, yeni ve eski tip halıcılık hakkındakiler oldukça ilginçtir. Bu metinler pratik tarzda ele alınmış ve birçok detay barındırıyor olsa da aynı zamanda ilginç anekdotlar da içermektedir. Bay Gwynn'in mizahi yönü de vardır ve bir milliyetçide böyle bir yönün bulunması memnuniyet vericidir. Bir gün balık tutarken tanıştığı yaşlı bir çiftçiden, geleneksel hikâyeler ve eski ailelere dair bilgiler dinlemiş olmanın büyük bir şans olduğunu söylüyor. Bay Gwynn'in balıkçı içgüdüleri, anlaşılan yurtseverlikle ilgili bir şeyler yakalamasına yardım etmiş ki başka bir günü anlatan metninde, "Clancarty'ler büyük adamlardı, şimdi öylesi kaldı mı?" diyen başka bir çiftçiyle doğru dürüst konuşamadığı-

na hayıflanıyor. Bu eserin basılmış olmasını, böyle bir eseri basmayı görev bilen Dublin firmasına borçluyuz.[160]

"İrlanda'nın Bugünü ve Geleceği" –
Bay Stephen Gwynn

160. "Bu arada makalemde böyle bir şey yazmamıştım... basım ve yayımla ilgili. Bunları editörüm eklemiş olsa gerek." Stanislaus Joyce. Sözkonusu İrlandalı yayıncı Hodges&Figgis'tir.

GÜLER YÜZLÜ BİR FELSEFE[161]

Bu kitapta, hayatları bize tuhaf gelen inançlar tarafından düzenlenen insanların öykülerini okuyacağız. Yazar eserine, Budizm hakkında kısa bir bilgilendirme yaparak başlamış ve bu inancın tarihçesiyle birlikte temel prensiplerini de belirtmiş. Budizm efsanelerinin en güzellerinden bazılarını anlatmayı ihmal etmiş – atların ayaklarının altına çiçekler serpilmesi veya Buda ile karısının tanışma hikâyesi gibi. Yine de Budizm felsefesini (bu doğru bir tanımlamaysa şayet) bize aktarabiliyor. Burmalıların, böylesi barışçı ve zeki bir felsefeyi takip etmelerinin doğal olduğu vurgulanıyor eserde. Beş şey onlar için şeytanidir – ateş, su, fırtına, hırsızlar ve yöneticiler. Barışa ve insani değerlere karşı olan her şey şeytanidir. Her ne kadar Budizm, varoluşun kötülüklerine karşı kurgulanmış bir felsefe olup, kişisel hayat ve arzuların yok edilişine dayansa da Burma'nın insanları bu felsefeyi, günlük hayata uygulamanın zekice ve basit bir yöntemini bulmuşlardır. Bize vahşi maceralar, hem avcı hem de avın kendisi olan insanların öykülerini miras bırakmış olan medeniyetimiz ise aceleyle ve mücadeleyle donanmıştır. Aslında hiçbir önemi olmayan konularla öylesine meşguldür ki savaş alanlarındaki

161. *Daily Express* (Dublin, 6 Şubat 1903).

üstün gelme mücadelesini reddedecek küçücük bir gülümsemenin değerini dahi es geçer. Bir Burma atasözü der ki; "Bir adamın varsıllığı, kalbinin iyiliğidir." Uzun yıllarını Burma'da geçirmiş olan Bay Hall bize, mutluluğu ve her koşulda zihnen huzurlu olmayı her şeyin üstünde tutan, buraların yüksek değerlerini yansıtan bir Burma portresi çiziyor. Mutluluk bu insanlar arasında uyulması gereken bir ibadet gibi; sarılara bürünmüş, dua eden, tespihlerini çeken rahipler, bir festivale sallarıyla katılan ve ellerinde fenerleriyle inananlar, akşam alacasında sayvanın gölgesinde, genç adamların avluya gelmesini bekleyen bir kız – bütün bunlar, gözyaşı ve feryatla işi olmayan güler yüzlü bir felsefenin motifleri. Hayata dair incelikler ihmal edilmemiş; sinir ve kabalığın ayıplandığı, hayvanların sahipleri tarafından, canlı varlıklar olarak saygı ve tolerans gördüğü bir toplum. Bay Hall, bu insanların fatihlerinden birisi ve savaşçı bir toplumun bireyi olarak, bu şartlarda siyasi bir gelecek öngörmüyor. Ama yine de orada huzurun egemen olduğunu; edebiyatta, sanatta, milli hassasiyetlerde kendine özgü bir düzenin hâkim olduğunu biliyor. Ma Pa Da'ya dair, "Ölüm Teslimiyettir" adlı bir hikâyeyi aktarıyor bize ve bu hikâye öylesine dokunaklı ki okuduğunuzda Burma masalları hakkında kesinlikle daha fazlasını bilmek istiyorsunuz. Başka bir yerde, Burma'dan çıkma aşk şarkılarından birinin düzyazıyla oyuna çevrilmiş halinden bahsediyor ve aşağıda bir bölümünü vereceğim bu dizelerde de görülebileceği gibi, müzikle beslenmese de anlattığı hikâyeyle ruhumuzu ele geçiriyor;

"Ay, gecede lotusun üstüne düşüyordu, lotus ay tarafından aydınlanıyordu ve benim yârim, onların çocuğuydu. Tomurcuk gece açıldı, çocuğum uyandı, yapraklar kenara çekildi ve çocuğum doğdu.

O tüm çiçeklerden daha güzel; yüzü günbatımı gibi tatlı; saçları gecenin tepelerden salınması gibi; teni bir mü-

cevher gibi parlak.[162] Öylesine sağlıklı ki hastalık yanına dahi yaklaşamaz.

Rüzgâr çıkınca korkuyorum, esintilerde telaşlanıyorum. Güney rüzgârlarının onu almasındandır korkum. Öylesine muhteşem ki, nefesim ona zarar vermesin istiyorum.

Giysileri altından, gümüşten ve altından, bilezikleri altından. Kulakları değerli taşlarla bezeli ama gözleriyle hangi mücevher yarışabilir ki?

O çok gururlu ve tüm erkekler ondan korkuyor. Çok güzel ve çok gururlu bu nedenle tüm erkekler ondan korkuyor.

Dünyada onunla kıyaslanabilecek bir güzellik yok.

Bay Hall, kolay ilerleyen bir tarzda, çok hoş, ilgi çekici konuları ve hikâyeleri işleyen bir kitap kaleme almış. Romanların bunca popüler olduğu bir zamanda, dini ve ruhani konulara değinen böyle bir kitabın dördüncü baskıya ulaşmış olması memnuniyet verici.

"*Bir Toplumun Ruhu*" – H. Fielding Hall – Londra.

162. Joyceburada "çiçek" kelimesini "demet" anlamında kullanıyor.

DÜŞÜNCEDE DUYARLILIK ÇABASI[163]

Bu kitaptaki kişilerin sıradan insanlar olduğunu iddia eden; tartışmaya meyyal, zorlu birisi olsa gerek. Kitapta anılan kişiler, ne mutlu ki insan denen hayvanın barışı uğruna, hiç de sıradan değiller. Çünkü sıradan insanlar hiçbir zaman, görünür olmanın başarı olup olmadığını enine boyuna tartışmaz. Ama bu sıradışı kişiler, böylesi ilginç bir konuyu öylesine gerçeklikten uzak bir maharetle tartışıyorlar ki konuşmaları, Bay Austie tarafından sıkıcı bir şekilde uzatılarak aktarılıyor. Kitapta aktarılan tartışmanın tarafları, olduklarından çok daha ciddi görünüyorlar ve an geliyor düşüncenin kesinliği hakkında, kesinlik zihnin alışkanlığı olmamasına ve önermelerin bir sonucu olmasına rağmen uyuşmazlığa düşüyorlar. Yine bu konuşmanın tarafları, düşüncede kesinlik hakkında tartışırlarken kahir çoğunluğu, ifadelerin bilginin bir sonucu olduğunu belirtiyor ve bu konuda hemfikir oluyorlar, üstüne bu "mantıklı inanç"ın başlı başına bir oksimoron olduğunu atlıyorlar – ve aralarında bir tane bile felsefeci bulunmayan bu insanların sözleri, yüksek perdeden doğrularmış gibi aktarılıyor. Yine de bu kitap, düşünceyle ilgili bir çaba ortaya koyuyor ve söyledikleriyle dikkati kamçılamasa da, okuru, düşünce ikliminde bir eyleme yöneltiyor.

"Sıradan İnsanların Söyleşileri" James Austie. K.C.

163. Daily Express (Dublin, 6 Şubat 1903).

CATILINA[164]

Bu oyunun Fransız çevirmenleri önsözlerine, Ibsen'in Dresden'deki 1875 tarihli baskısındaki önsözünden, Ibsen'in erken dönemini mizahi bir gözle yansıtan bazı kısımları eklemişlerdir. Oyun, Ibsen henüz yirmisindeyken ve bir eczacının yanında çalışan yoksul bir öğrenciyken, gecenin artakalan vaktinde, 1848'te yazılmıştır. Catiline[165] karakterini yaratırken Sallust ile Cicero'dan etkilendiği görülmüştür ve yaşadığı Norveç'in özelliklerini yansıtan, kısmen tarihi, kısmen siyasi bir oyun yazmaya koyulmuştur. Oyun, Christiania Tiyatrosu ve yayıncılar tarafından kibarca reddedilmiştir. Ne var ki Ibsen'in arkadaşlarından birisi, masrafını karşılayarak ve oyun yayımlanır yayımlanmaz Ibsen'in dünya çapında ün kazanacağına inanarak, oyunu yayımlatmıştır. Birkaç nüsha satıldıktan sonra Ibsen ve arkadaşı, paraya ihtiyaçları olduğu için kalan nüshaları bir domuz kasabına satmışlardır. "Bazı zamanlarda," diye yazar Ibsen, "hayati ihtiyaçları erteleme şansımız yoktur." Bu oldukça öğretici bir hikâyedir ve bir Ibsen oyunu okurken unutmamamız gerekir ki oyun tamamlanır tamamlanmaz yayımlanmıştır. *Catilina*'nın yazarı, sosyal

164. *The Speaker* (Londra, 21 Mart 1903). Bu metnin *The Speaker*'da yayımlanmasına W. B. Yeats önayak olmuştur ve bu gelişme Joyce'u çok mutlu etmiş, entelektüel birikiminin fark edildiği duygusunu taşımasını sağlamıştır..

165. Lucius Sergius Catilina (İ.Ö. 108-62): Roma'da, yoksulluğa düşmüş, soylu bir ailenin oğlu. Şehre karşı ihaneti Cicero'nun konuşmalarında ve Crispus'un tarihinde dillendirilmiştir.

dramaların yazarı olan Ibsen değildir.[166] Fransız çevirmenlerin öne sürdüğü gibi her türlü biçimsel kuraldan kaçan coşkulu bir romantik olduğu için retoriklere değinmemiş bir yazardır. Genç Goethe'nin de simya deneylerine giriştiğini hatırladığımızda bu, hiç de tuhaf gelmeyecektir ve Goethe'nin, "Bir adamın gerçek kimliği, takip eden nesillerdeki gölgesidir,"[167] ifadesine dayanarak, yeni nesiller Ibsen'in romantik tarafını da Goethe'nin gençlik hayallerini de unutacaktır.

Yine de bu erken tarz, bazı yönleriyle, sonraki tavırları hakkında öngörüde bulunmamızı sağlar. *Catilina*'da, huzursuz ve can çekişmekte olan bir toplumdaki üç figür öne çıkar – Catiline, karısı Aurelia ve neşeli bir bakire olan Fulvia.[168] Ibsen, oyunlarını genelde üç kişi üzerinden anlatan bir yazar olarak bilinir –genelde bir erkek iki kadın– ve eleştiriler, Ibsen'in nesnelliğini överken dahi, kadınlarının aslında hep tekrar eden, farklı isimlerdeki aynı kişiler olduğunu tespit eder; Nora, Rebecca, Hilda, Irene ki belki de buradan, Ibsen'in hiç de nesnel olmadığını düşünebiliriz. Ortak değer yargısı hisleri olan ve her türlü uzlaşmazlığı ayna gibi yansıtan sanat eserlerini işkence gibi gören seyirciler adına konuşan eleştirmenler, bir zaman, üçlü yapılanmayı anlamadıklarını itiraf etmekteydiler. *Catilina*'daki bazı karakterlerin kendileri kadar acınacak halde olduğunu öğrenmek, hoşlarına gidecektir belki de. İşte, Catiline'in genç bir akrabası olan Curius'un, Catiline'in Fulvia ve Aurelia ile olan ilişkilerini anlayamadığını belirten bir bölüm;

> Curius: *Les aimerais-tu toutes deux a la fois? Vraiment je n'y comprends plus rein.*

166. Bkz. *"Ibsen'in Yeni Tiyatro Anlayışı"* 30.
167. Bu ifadenin kaynağı tespit edilememiştir.
168. Ibsen'in oyununda *Furia* ile ilgili bir hata.

Catilina: *En effet c'est singulier et je n'y comprends. Rien moi-méme.*[169]

Belki de eleştirmenin anlamadığı, işin içindeki trajedidir ve oyunun temeli, mutluluğu ve müdahil olmamayı temsil eden Aurelia ile önceleri, başkalarının hayatına müdahil olan ve günahının sürüklediği mabetten kaçtığında Catiline'in kaderi haline gelecek olan Fulvia ile aralarındaki mücadeledir. Çatışma ve tartışma çok az kullanılmıştır bu oyunda ve okur, yazarın romantizmin temel taşlarını kullanmaya pek de meraklı olmadığını rahatlıkla görebilir. Her ne kadar içindeki romantik mizacı bir kenara koyuyor olsa ve gençlik genelde engellere tahammül etmese de, kendisini dünyaya anlatmanın bir yolunu buluyor ve elindeki gerçek silahlarını ne zaman kullanacağını çok iyi biliyor. Okur, oyunun çözümlemesinin Aurelia lehine olduğu kolay sonuca çabuk ulaşmamalıdır çünkü son sahneye kadar karakterler belirgin şekilde öne çıkmazlar ve oynanan oyun, gerçek hayatla ancak oyuncuların bedenleri üzerinden ilişkilendirilebilir. Ibsen'in ilk dönemiyle sonraki dönemi arasında ve romantik tarzla klasik tarz ararındaki en belirgin fark da burada ortaya çıkar. Romantik mizaç, sabırsız ve uygunsuz hali nedeniyle, kahramanca tavırlar ortaya dökmediği sürece kendisini uygun şekilde ifade edemez. *Catilina*'da kadınlar mutlak tiplerdir ve böyle bir oyun, sonunda dogma sunmaktan başka işe yaramaz – bir rahip için çok uygun, bir şair içinse çok kötü bir durum. Üstelik geleneğin kırılması açısından da ki modern çağın işidir bu, mutlakiyet soğuk karşılanır ve hiçbir yazar çağının ruhundan kaçamaz. Tiyatro yazarları, sabırlı ve mükemmel sanatın prensibi olan, oyununu karakterleri üzerinden aktarma işini, her zamankinden daha

169. Curius: İkisini de aynı anda mı seviyordun? Bunu anlayamıyorum. Catilina: Gerçekten de tuhaf ve ben de anlayamıyorum inan ki.

çok hatırlamalıdır. Bir sanat eseri olarak *Catilina*, erdem kavramına pek yer vermez ve dikkatli bir göz, Christiania Tiyatrosu'nun yöneticileri ile kimi yayıncıların neyi kaçırdıklarını görebilir – kendine ait olmayan yeni bir formla mücadele eden yeni bir yazardır bu. Bu tarz, anlık sürçmelerle, kural tanımazlığı sonuna dek kadar zorlayan ve bir başeser tanımını hak eden Peer Gynt örneğinde olduğu gibi komediye kadar gider. Daha sonra gelen eserlerde bu yapı kaybolur, binayı, konuşmaları ve eylemleri, esnek bir ritimle birleştiren ve *Hedda Gabler*'e kadar ilerleyen ikinci bir tarz takip eder. Olayların başlangıcından çok sonucunu takdir etmek bizim çağımızın karakteristiği olduğundan çok az kişi bu parmak ısırtan cesareti fark eder. Hayalin, akışkan yapısı nedeniyle boşluğa düşmemesi için sıkıca, sihirli yapısını kaybetmemesi için de nazikçe kavranması gerekmektedir. Ibsen güçlü, geniş ve hayalci yapısıyla, kendisine malum olan şeyleri birleştirmeyi bilmiştir. Belki zamanla profesyonel eleştiri, toplumsal tiyatroları en iyi taraflarıyla kabul ederek –beceri ve entelektüel sahiplenmenin en başarılı örnekleri olarak– bu birleşimi profesyonel eleştirinin bir doğrulaması olarak alacaktır. Ama aynı zamanda, Balzac'ın[170] büyük zekâsı etrafından dolaşıp, o sularda kendi biçimsiz cennet ve cehennemlerini yaratan, Dante'yi, Dante'nin şanssız önyargılarından sıyrılarak okuyan, inancı bir kenara koyan ve ardından kesinliği atan genç nesil, bu işgalden rahatsız olacak ve bunun karşısında bilinçle durup, sakin ve ironik bir metot geliştirecektir. Bu histeri çığlıkları, birçok benzeriyle bir arada –savaş, devlet ve din sesleri– fıçıda mayalanacaktır. Ama avcı köpeklerinin tasmasına sıkı sıkıya yapışmış vaziyette zirvelerde dolaşan Boötes'in, bütün bu çığlıklara kulak tıkadığına emin olabiliriz.[171]

170. Honoré de Balzac (1799-1850): Fransız yazar.

171. Boötes, kuzey yarımkürede görülen bir takımyıldızıdır.

İRLANDA'NIN RUHU

Aristo, fikir yürütmenin temelinde, çocukluk çağından gelen bir duygu olan, "merak"ın[172] bulunduğunu söyler ve orta yaşımızdaki bir fikir yürütmeden bahsediyorsak da, bu fikir yürütmenin meyvelerini görebilmek için kişinin başarılarına ve bilgeliğine bakılmalıdır. Ama bugünlerde insanlar çocukluğu, orta yaşı ve yaşlılığı birbirine karıştırır oldular; medeniyetimizin dayattığı zorluklara rağmen yaşlılığa ulaşanlarda bilgeliğin gitgide azaldığını görüyoruz ve yürümeye, konuşmaya başlar başlamaz bir işe sürülen çocuklarda ise "ortak hissiyatın" arttığına şahit oluyoruz. Belki de yakın gelecekte sakallı küçük çocuklar kenarda alkışlarken, kısa şortlar giyinmiş yaşlılar sokakta top koşturuyor olacak. Bunun, Bayan Gregory'nin ülkesinin ilerleyen yaşına uygun olarak, İrlanda'da da gerçekleşmesi mümkün. Yeni kitabında efsaneleri ve gençliğe dair kahramanlıkları bir kenara bırakmış, acıları ve bunaklığıyla zirveye ulaşmış bir ülke sermiş gözlerimizin önüne. Kitabının yarısı, Batı İrlanda'daki yaşlı kadın ve adamlara dair. Bu yaşlı insanların anlatacak bir sürü canavar, cadı, kara eldivenli adamlar ve köpeklerinin hikâyesi

172. Aristo, *Metafizik.*

var. Hikâyelerini birbiri ardına uzun uzadıya, sürekli tekrarlarla (çünkü boş vakitleri var), ateşin karşısında veya bahçenin bir köşesinde anlatmaya meraklılar. Anlattıkları şifalı otlar veya devalarla ilgili hüküm vermek zor çünkü bunlar onların uzmanlık alanı ve ülkelerin ruhuna sinmiş geleneğe dair olgular ile bunları bilmemek belki daha iyi olabilir çünkü şifa verecek diye kaynattığınız papatya, aklınızı yitirmenize de yol açabilir. Ama hikâyeleri hakkında daha rahat konuşabiliriz. Bu hikâyeler kesinlikle, fikir yürütmenin temeli olarak niteledi̇ğimiz merak duygusundan farklı bir duyguya dayanır. Hikâyeyi anlatanlar yaşlıdırlar ve hayal dünyaları bir çocuğunkinden farklıdır. Anlatıcı, harikalar diyarını canlı tutmaya çalışır ama zihni uyuşuk ve uykuludur.[173] Bir hikâyeye başlar ve ondan bir başkasına geçer ve hiçbiri tatminkâr bir hayal bütünlüğüne sahip değildir, hiçbiri Sir John Daw'un, sonunda ağlatan şiirlerine benzemez.[174] Bayan Gregory, anlatıcıyı sıklıkla hikâyesine dönmesi konusunda uyardığına göre durumun bilincinde olsa gerek ve hikâye artık toparlanamaz hale geldiğinde de daha anlaşılır kısımlara odaklanarak sonuca gitmeye çalışmaktadır; bazen "yarı ilgili ve kısmen sabırlı" halde dinlemektedir. İşin güzeli, kitabında ne zaman bıkkın vaziyette kırsal manzaralar anlatsa, Bay Yeats'in muhteşem bir kuşkuculukla kaleme aldığı, en keyifli kitabı *Kelt Şafağı*'nı[175] hatırlamamıza yol açıyor. Bu şekilde, Raftery marifetiyle, sağlıklı ve doğal bir şeyler giriyor şiire.[176] Bilindiği gibi bu şiirlerin acayip bir dili vardır ve en basit konuyu, şiirle hicve dönüştürebilir. Aşk (her ne kadar Bayan Gregory, Batı kökenli aşk şiirlerinde yanlış bir taraf bulsa

173. Bu yaklaşım, Joyce'un *Aran Balıkçısının Gördüğü Serap* metninde ortaya koyduğu "köylü" betimlemesiyle çelişmektedir.

174. Ben Johnson (1572-1637), *Sessiz Kadın*, 1609

175. W. B. Yeats, *Kelt Şafağı* (1893)

176. Antoine O Reachtaabhra veya Raftery (1784-1835): İrlandalı şair müzisyen.

da) ve nedamet şiirleri de yazabilir kuşkusuz. Raftery, ozan geleneğinin son temsilcisi olarak, bu geleneğin güçlü izlerini taşır. Bir gün yağmurdan sakınmak için bir çalılığı kendisine örtü yapar; önceleri çalılık Raftery'i yağmurdan korur ve o da çalı için övgü dolu dizeler söyler. Ardından çalı artık onu koruyamaz hale geldiğinde, lanetli dizeler dökülmeye başlar. Bayan Gregory onun dizelerini, Batı baladlarını, Dr. Douglas Hyde'ın şiirlerini tercüme eder. Kitabını, yine Dr. Douglas'tan, üçlü merkezine, kimi zaman aziz, kimi zaman serseri, kimi zamansa şair olan efsanevi kişilikleri yerleştiren ancak dördüncüsü milli duygular taşıyan, tek perdelik dört oyunun tercümesiyle tamamlar. "Bodur tiyatro" (bu terim doğru olur mu bilmem) etkisi az ve uygun olmayan bir sanat biçimidir ama yine de resim ve müzikleriyle, Mallarme gibi yazarlar ve *Özetleme*[177] gibi eserleri sunması bakımından kolay anlaşılır bir türdür. Bodur tiyatro bir tür eğlence olarak görülmelidir ve Bay Douglas'ın derdi de, *İpte Salmım'*ı[178] yazarken eğlenmekti ve Bayan Gregory, bu eserin tercümesinde, aşağıdaki dört dizeden de anlaşılacağı üzere, diğer çalışmalarına göre çok daha başarılı olmuştur.

"Arpın melodileri çalındı kulağıma
Cork'un yollarını arşınlarken
Uzaklardan senin sesini duydum
Uzaklarda senin dudaklarını gördüm."

Bu kitap, günümüzdeki birçok eser gibi kısmen görsellerle bezelidir ve doğrudan veya dolaylı biçimde İrlanda inanışlarını ifade etmektedir. Hem maddi hem manevi

177. James Abbott McNeill Whistler (1834-1903): *Nocturnes* isimli eserinin başlığında Stephane Mallarme ve Catulle Mendes'den esinlenen Amerikalı ressam. Joyce'un bu ilişkiyi belirtmiş olması, her iki sanat dalının birbirini beslediğine olan inancına işaret eder.

178. Bkz. *Ayaktakımının Günü* metnindeki notlar.

birçok savaş yaşamış İrlanda pek çok inanışın hatırasını yaşatmaktadır –öyle bir inanç ki muzafferlere karşı duyulan nefretin tedavisi mümkün olmayan– ve konuşturduğu yaşlı insanlara kendi hükmünü söyleten Bayan Gregory, kendi adanmışlığını Whitman'm mağluplara yönelik söylediği bölümlerle süsleyebilirdi – "Savaşlar, kazanıldığı sanılan ruhlarda kaybedilir."[179]

Şiirler ve Rüyalar; İrlanda Dilinden Tercüme ve Çalışmalar Bayan Gregory Hodges Figgis – Dublin

179. Joyce, *Ölüler*'de de kullandığı Walt Whitman'dan, birincisi Lady Gregory tarafından epigraf olarak kullanılan ve ikincisi bizzat Joyce tarafından önerilen iki yaklaşımı karşılaştırıyor.

MOTOR DERBİSİ – ŞAMPİYON FRANSIZ'LA BİR SÖYLEŞİ[180]

Bay Henri Fournier'ın işyeri, Anjou yolunun sonunda, Madeleine Kilisesi'ne yakın bir yerdedir. Bay Fournier'ın yöneticiliğini yaptığı "Paris Otomobil"in yönetim merkezi de bu adrestedir. Anakapıdan girdiğinizde sizi sundurmalı geniş bir avlu karşılar ve bu avluda farklı güç, şekil ve renkte sayısız otomobil sergilenir. Öğleden sonraları bu avlu, motorların, kornaların farklı dillerde konuşan alıcıların, tamir ekiplerinin, çalan telefonların sesleriyle doludur ve bu hengâmenin içinde iki üç saat beklemeye sabrınız yoksa, Bay Fournier'i görmenize imkân yoktur. Ama otomobil alıcıları bir bakıma boş vakti bol olan insanlar. Bu mekân sabahları nispeten daha sakin ve ben de dün sabah, iki denemeden sonra Bay Fournier'ı görmeyi başardım.

Bay Fournier atletik, hareketli, koyu kızıl saçlı, genç bir adam. Sabahın erken saatlerinde olsa da görüşmemiz sık sık telefon konuşmalarıyla kesiliyor.

"Bay Fournier siz, Gordon-Bennett kupasının yarışmacılarından birisiniz değil mi?"

180. *Irish Times* (Dublin, 7 Nisan 1903) Joyce bu gazetenin Fransa muhabiri olmayı umuyordu ama başaramadı. Paris'ten iki makale gönderdi fakat Paris karnavalı hakkındaki ikinci metni kabul görmedi.

"Evet, Fransa'yı temsil edecek üç kişiden biri benim.""Madrid'deki ödül için yarışacaklardan biri de sizsiniz, yanlış hatırlamıyorsam?"

"Evet."

"Hangi yarış daha önce, İrlanda'daki mi, Madrid'deki mi?"

"Mayıstaki Madrid yarışı daha önce. Uluslararası kupa, temmuzdan önce olmaz."

"Sanıyorum yarışlar için sıkı bir hazırlık dönemi geçiriyorsunuz?"

"Monte Carlo'dan Nice'e koşulan bir turdan yeni döndüm."

"Kendi yarış arabanızla mı?"

"Hayır, daha küçük motorlu bir araçla."

"İrlanda'da hangi araçla yarışacağınızı belirlediniz mi?"

"Hemen hemen."

"Markayı sorabilir miyim – Mercedes mi?"

"Hayır, Mors."

"Beygirgücü?"

"Seksen."

"Bu araçla ulaşabileceğiniz–"

"En yüksek hızı mı soruyorsunuz?"

"Evet."

"Saatte yüz kırk kilometre."

"Ama tüm yarış boyunca bu hızı koruyamazsınız, değil mi?"

"Tabii ki. Yarışmadaki ortalama hız daha düşük olacaktır."

"Kaç olabilir ortalama hız?"

"Yüz civarı, belki biraz fazlası. Yüz ila yüz on arası gibi."

"Bir kilometre yaklaşık yarım mildir, değil mi?"

"Biraz daha fazlası sanırım. Bir mil kaç yardaya denk-

ti?"

"Yanılmıyorsam bin yedi yüz altmış."

"O halde sizin yarım miliniz sekiz yüz seksen yarda eder. Bizim kilometremiz ise tam bin yüz yardaya eşit."

"Demek ki sizin azami hızınız yaklaşık seksen altı mil ve ortalamanız da saatte altmış bir mil."

"Hemen hemen."

"Korkunç bir hız! Bu hızla yollarımızı yakabilirsiniz! Kat edeceğiniz yolları gördünüz mü daha önce?"

"Hayır."

"O halde parkuru bilmiyorsunuz?"

"Paris'teki bir gazeteden gördüğüm kadarıyla, şeklen biliyorum."

"Ama yine de daha fazlasını bilmek isterdiniz sanırım."

"Elbette. Aslında yarış bitmeden İrlanda'ya gidip bir bakmayı planlıyorum."

"İrlanda'da kalacak mısınız?"

"Yarıştan sonra mı?"

"Evet."

"Sanmıyorum. Çok isterdim ama ne yazık ki zamanım olmayacak."

"Sanırım sonuca dair fikrinizin sorulmasından hoşlanmazsınız."

"Evet, sormasanız iyi edersiniz."

"O halde en azından hangi ülkeden en çok çekindiğinizi öğrenebilir miyim?"

"Hepsinden – Almanlar, Amerikalılar, İngilizler. Hepsi çekinilecek rakipler."

"Bay Edge hakkında ne söylemek istersiniz?"

Cevap yok.

"Son ödülü o almıştı değil mi?"

"Ah, evet."

"O halde sizi en çok zorlayacak rakip o olsa gerek."

"Evet... Ama bakın, Bay Edge son yarışı kazandı fakat... Nasıl desem... Herkesten kötüdür, ancak diğerleri motor arızası verirse başarılı olabilir."

Bu ifadeye hangi açıdan bakarsanız bakın, doğruluğunu tartışmak zor gözüküyor.

ARİSTO EĞİTİMDE[181]

Bu kitap, *Ahlak*'ın ilk üç kitabından, onuncu kitaptan ve *Siyaset*'in bazı bölümlerinden derlenmiş. Ne yazık ki derlemenin bütünüyle eğitimle ilgili olduğunu söyleyemeyiz ve etraflı bir inceleme değil. Ahlak, hem lehte hem de aleyhte olanlar tarafından peripatetik felsefenin zayıf tarafı olarak kabul edilir. Aristo'nun kuramlarının çağdaş dönemde biyoloji gözüyle ele alınması –bilim taraftarlarının gözde yaklaşımıdır– eski dönemdeki metafizik[182] kanalıyla değerlendirilmesinden daha az doğrudur muhtemelen. Elbette, doğrularına ulaşması ancak kendi ciddi metodunu uyguladığı zaman gerçekleşmiştir. Eğitim hakkındaki teorileri ise ilgiden yoksundur ve devlet kuramının alt başlığı olarak ele alınmıştır. Bireyselcilik, Antik Yunan zihnine kolayca anlatılamaz ve eğitimle ilgili teoremini öne sürerken Aristo, büyük çoğunluğun ilgi alanına eğilmek yerine yorumunu, Yunan devletinin durumuna göre şekillendirmiştir. Dolayısıyla bu kitabı, felsefi edebiyatın değerli bir parçası kabul etmek zor olacaktır ancak Fransa'daki,[183] felsefeyi ayağa düşüren bilimciler ile materyalistler arasın-

181. Daily Express (Dublin, 3 Eylül 1903).

182. Burnet burada iki kez Aristo'nun "biyolojici" yönünü vurguluyor.

183. Burada, devlet ile kilisenin kesin ayrımını dillendiren Fransız siyasetçi Emile Combes'a (1835-1921) bir gönderme var.

daki çekişmeye dair son eğilimler dikkate alındığında, işin bu tarafına ışık tutabilir ve bir zamanlar "bilenlerin ustası" olarak kabul edilen birisine, bu konuda söz hakkı vermek faydalı olabilir.[184]

Aristo Eğitimde – John Burnet – Cambridge

184. *"Maestro di color che sanno"* nun tercümesi (Dante, *Inferno*). Aynı zamanda bkz. Ullysess 6-7.

[DUVARA TOSLAYAN][185]

Netice itibariyle mahlas kullanılarak yapılan bir edebiyatın, kendine göre avantajları vardır. Kötü edebiyatı adıyla anmak, bir anlamda şeytana hizmet etmektir.[186] Valentine Caryl'ın kitabı şark kurnazlığıyla kaleme alınmış, monologlar zorlukla ilerliyor – silik bir düzyazıyla anlatılmış hikâyeler. Bu eserde ortaya çıkan, konunun yetersizliği sonucu, böbürlenmeyle başlayıp, dikkatle okunduğunda yere çakılan bir yapı.

Duvara Toslayan – Valentine Caryl – Londra

185. Daily Express (Dublin, 3 Eylül 1903) Bu makalenin başlığı tespit edilmediği için metin, incelediği kitabın adıyla anılmıştır. Joyce bu makalede, Valentine Caryl mahlasını kullanan Valentina Hawtrey'in kitabını eleştiriyor.

186. "Ağabeyim bu kitabı ağır bir şekilde eleştirirken mahlas kullanımına da gönderme yapıyor. Ne var ki bir yıl sonra öyküleri *Irish Homestead*'te ilk kez yayımlandığında kendisi de, tavsiyelere uyarak (tavsiye benim değildi) 'Stephen Dedalus' adını kullanmış ama daha sonra bu seçiminden dolayı pişman olmuştur." Stanisław Joyce (1955).

YENİ ROMAN[187]

Bu eser, genellikle Kızılderili yaşamını anlatan hikâyelerden bir derleme. Okur, özellikle Kızılderili büyülerinden hoşlanıyorsa kitabın ilk beş bölümünü –Prens Aga Mirza'yla ilgili bölümler– eğlenceli bulacaktır. Böyle hikâyelerden beklenen, işin aslı, duygulara hitap etmesidir ama biz, profesyonel büyücülerin uzun uzun açıklamalarıyla karşılaşıyoruz. Kamp hayatını canlandıran hikâyeler olgunlaşmamış bir gaddarlıkla anlatılıyor ki bunun maçolukla karıştırılması endişesi taşınır hep. Ancak roman okuru, yarattıkları medeniyetle günden güne öylesine sınırlandırılıyorlar ki Mandeville'in[188] zamanındaki, büyüyü, canavarları, avlanıp avlamayı ekmek su gibi doğal gören insanlara benzemiyorlar.

"Yükselen Amaçlar"[189] gibi bir eserin yazarı tarafından kaleme alınan bir kitabın toplum tarafından ilgi göreceği kesindir. Bay Allen'ın olağanüstü beceri sergilediği bir eser henüz görülmemiştir ancak okurun ilgisini canlı tutacak ve onların hislerine tercüman olan, sabırla örülmüş birçok eser kaleme almıştır. Yazarın konuya sızması mı demeli bilmiyorum, birisinin kendinden menkul akıl sağlığını

187. *Daily Express* (Dublin, 17 Eylül 1903)

188. Kutsal topraklara yolculuk yapan hacılara rehberlik etmesi için kaleme alınan *Travels* (Seyahatler) kitabının yazarı olduğu tahmin edilen Sir John Mandeville.

189. James Lane Allen, *The Increasing Purpose* (1900).

fark etmemesi mümkün değil – çayır çimenin cesareti de diyebiliriz (Başlığa uygun düştüğü için Şekspiryen tanımlamayı kullanıyorum).[190] Stili neredeyse her zaman temiz ve berraktır. Sadece çok cafcaflı olmaya çalıştığı zamanlarda ufak tefek hatalara düşer. Metodu psikolojiktir, metinlerde ince bir öyküleme var ve her ne kadar bu yakıştırma birçok edebi günah içerse de, Bay Allen'dan Henry James'e kadar ulaşan bir büyük mesafe (*longo intervallo*[191]) olarak nitelendirilebilir. Bu bir skandal trajedisi, bir adamın itirafıyla aniden sona eren ancak yıllar sonra, birçok denemeden sonra dünyanın, zamanın ve değişimin topluma faydalı olacağına inandığı bir anda yinelenen bir aşk hikâyesi. Bu aşk hikâyesi, biraz daha az veya çok daha geleneksel olan birkaç başka aşk hikâyesiyle çevreleniyor. Ancak kişiler oldukça orijinal –Bayan Conyers'ta[192] olduğu gibi– ve kitap okurunu, keskin ve canlı bir ırkın, oldukça kederli zamanlarda, panteistik bir ruhun etkisi altında olan başka ırklar arasında kaderini araması konusuyla esir alıyor. Çok etkileyici bir bölümde, "Onun için," diyor yazar, "onun için, hayatlarımızın kendi tasarrufumuzda olmadığının ve başımıza her ne geliyorsa başka güçlerden kaynaklandığının hatırlatıldığı bir andı. Arzularımız, kollarımızı açabildiğimiz kadar veya sesimizin evrende gidebileceği yere kadar ulaşır. Ama kendi amaçları için, bizle ya da bizsiz, bizi koruyan ya da tüketen bir evrende... Ve bizlerin, o evrenin kanunları hakkında, ormandaki yaprakların şekillerine ve ne zaman canlanıp ne zaman, hangi rüzgârla kuruyup düşeceklerine karar verme yetkisi kadar yetkimiz var."

"*Prens Aga Mirza'nın Maceraları*" Aquila Kempster – Londra

"Çayır Çimenin Cesareti" James Lane Allen – Londra

190. *V. Henry*

191. *"longo intervallo"*; büyük mesafe.

192. *The Mettle of the Pasture*'daki bir karakter.

TARİHE BİR BAKIŞ[193]

Bu kitabın konusunun hicvi göndermelerini, satıraralarını veya Bay Pollock'ın hiçbir romanın Katolik kilisenin entrikalarından[194] daha eğlenceli olamayacağı sözünü bilmiyor olabilirsiniz. Bay Pollock, tarihi metodun gizemleriyle yola çıkmış olsa da, entrikaların açık, detaylı ve özgür (şu ana kadar ki eleştiriler de bunu teyit ediyor) bir dökümünü ortaya koyuyor. Kitabın, açık ara en ilgi çekici bölümü, Sir Edmund Godfrey'in[195] öldürülmesiyle ilgili hikâye – öylesine artistik gizemleri olan bir cinayettir ki De Quincey'nin dahi takdirini kazanmıştır, ardından çok az belge toplanabilmiş, yalancı tanıklarla bastırılmış, Lord Acton'un çözülemez bir gizem olarak tanımladığı bir ölümdür. Ama bu siyasi ve dini kinin en yüksek düzeyde olduğu dönemde bile adalet özlemi canlı olduğu için, Green ve Berry gelecek nesillerin (en azından bu konuda hemfikir olanların) ruhunda tutsak edilmiştir.[196] Garibanlara küfredenler arasında Prauce ve Bedloe aynı derecede ayıplanmamıştır. Prauce sonuçta, sadece kendisini kötü bir durumdan kurtarmaya çalışıyordu oysa Bedloe, kor-

193. *Daily Express* (Dublin, 17 Eylül 1903).

194. II. Charles'ın öldürülüp, Katolikliğin tekrar tesis edilmesi çabalarına bir gönderme.

195. Sir Edmund Berry Godfrey (1621-78): İngiliz bakan ve siyasetçi.

196. Robert Green, Henry Berry ve Laurence Hill 1679'da, Miles Prance'in şahitliği sonucu asılmışlardı.

kunç, ebleh suratlı lideri Oates'un[197] maşalığını yapan bir vahşiydi. Bu entrikayla bağlantılı, lehte ve aleyhte yapılmış yorumları okumak büyüleyici ve Charles'ın olaylara müdahalesini okuyunca da gerçekten sempati duyuyoruz. "Karışıklığın ortasında Kral, tüm tarafları kendi ciddiyetsizlikleri içinde Newmarket'ta terk etmiştir".[198] Sonuçta Kral, Oates'un duruşmasına ustalıkla müdahale etmiş ve onu en öz şekliyle, "Yalancı bir üçkâğıtçı" olarak tanımlamıştır. Bay Pollock'ın, elebaşı olarak suçlananları ele alış biçimi, onun anabaşlıkta[199] Mabillon'dan bir alıntı kullanmasını haklı kılıyor ve okur, L'estrange'ın[200] komik, tutarsız, tahrif edilmiş eseriyle Pollock'ın eserini kıyaslandığında, bu eserin ne denli sabırla ve özenle hazırlandığını daha net görebiliyor.

"Katolik Kilisenin Entrikaları" – John Pollock –
Londra

197. Bedloe, açık bir şekilde Oates'un izinden gidiyordu.

198. *Katolik Entrikaları*'ndan yanlış bir alıntı.

199. John Mabillon (1632-1707): Fransız, Benedikt rahibi ve paleograf.

200. Sir Roger L'Estrange (1616-1704): *The Observer*'ın, Whigs ve Oates'a karşı saldırgan yazılar kaleme alan, kraliyet yanlısı yazarı.

DİNSEL İÇERİKLİ BİR FRANSIZ ROMANI[201]

Önemli Fransız eserlerinin bazı çarpıcı sayfalarından alıntılarla tekrar basılan ve şimdilerde başarılı bir şekilde Fransızcadan İngilizceye çevrilen bu roman, Londra'da Paris'tekinden daha fazla ilgi görmüşe benziyor. Özellikle, çağdaş ve iğrenç bir kuşkuculukla (kilise insanlarının nitelemesiyle) sesi yankılanan ve bazen azizlerinin dualarında lanetlenen, dünyanın güzel, büyüleyici, gizemli ruhuyla saldırıya uğradığı öne sürülen, uzlaşmaz Ortodoksluğu ele alıyor. Bireylerinin çoğu Pascal'ın[202] izinden giden Katolik bir ailenin atası olan Augustine Chanterpie, katı ve ibadetin zorunlu olduğu bir inanca bağlanmıştı ve kaderi gereği, böyle bir hayat şeytani güçler tarafından korunduğu sürece, zavallılık ve masumiyete az çok bulanmış, kurban edilmekten uzak bir hayat sürüyordu. Ama ne var ki atalarından birisi, kendisine gençliğinde bağışlanan kutsal kimliği terk etmiş ve dünyanın mükemmel, eğlenceli züppe hayatını tercih etmişti.[203] Ailesinin kasvetli evinin aksine, "Günah Evi" diye anılan, dünyevi zevklere boğulmuş bir

201. *Daily Express* (Dublin, 1 Ekim 1903).

202. Blaise Pascal (1623-62): Fransız filozof, matematikçi ve Jansenizm savunucusu.

203. Kral Lear.

ev inşa etti. Ama kendisi için şanssızlık olsa gerek, her iki mizacın da etkilerini taşıyan Augustine, ruhani hayatın savunularını yavaş yavaş kaybederken, insan sevgisini ince, içten içe alevlenen şekilde yaşamaya başladı. Augustine ile Madam Manole'ün ilişkileri başarılı bir şekilde tasarlanıp, güzelce yansıtılmış ve incelikli bir sıcaklıkla okura taşınmıştır. Basit bir anlatım her zaman etkileyicidir ve bize sunulan hayatlarla ilgili tahminde bulunduğumuzda oldukça bol, karmaşık, bütün olarak ele alınması gereken bir durumla karşılaşırız:

"Augustine ve Fanny şimdi yalnızlardı. Chene Pourpre'ya doğru yönelmişken yolun ortasında birden durdular ve öpüştüler... Ne ışık ne de bir ses vardı. Gökkubbenin altında bir şey yoktu ama öpücükleriyle sarhoş olmuşlardı. Arada ellerini bırakıp birkaç adım uzaklaşıp birbirlerine baktılar."[204] Toplumun baskısının âşıkların üstüne çöktüğü ve bu duyguların paramparça edilişinin anlatıldığı son bölümler, takdire şayan bir anlatım ve biçem taşır. Metin, canlı vurgularla ilerlerken, gittikçe daha sıklıkla duraklar ve sonunda bu duygular tükenirken (fantastik bir etkiyle) yerini dua mırıltılarına, titreyen ruhların belirsizliğine bırakır. Politik ve dini öğeler barındıran romana olan yoğun ilgi günümüze özgü bir durum ve Huysmans'ın romanlarında günden güne biçem dışına daha da fazla çıkıp daha komik hale gelmesi sonucu Paris, belki de edebi anlamda kutuplaşma yaratan biçimlerden yorgun düşüyor.[205] "Günah Evi"nin yazarı, tekraren, baştan çıkarılmış bir kariyere sahip olmanın avantajından yoksundu ve dönmeler arasında kabul edilmiyordu. Masum bir kadın ya da adamın dünyanın karışıklığına göğüs germesi çok da yeni bir

204. Joyce, *Günah Evi*'nden bir bölümü kısaltarak alıntılıyor. 163.

205. Joris-Karl Huysmans (1848-1907): *A Rebours, La-bas, En Route, La Cathedrale* ve *L'Oblat* adlarında bir siyasi-dini beşlemesi bulunan Fransız romancı.

konu değildir belki ancak hikâye bu romanda öyle vurucu işleniyor ki daha ham ve dokunaklı olmaktan uzak olan, Borget'nin *Mensonges*'una[206] kıyasla daha fazla övgüyü hak ediyor. Neo-katoliklerin birçoğuna göre Katolikliğe daha sempatik bakan Marcelle Tinayre, hayat âşığı ve dünya nimetlerinden payını almak isteyen bir adam. Her ne kadar romanın sayfaları, doğamızın değişken hallerine uygun ve her türlü etkiye açık olan masumiyet ve dindarlıkla örülmüş olsa da yazar, trajedisini Jansenist Christ'in korkunç imgesi ve onun hayaletinin acı hali ve kimsesizliği üstüne oturtmuş.[207]

"*Günah Evi*" – Marcelle Tintyre

06. Joseph Bourget (1852-1935), *Mensonges* (1887).

07. Jansenizm, Cornelius Jansen (1585-1638) tarafından kurulmuştur. Skostik felsefeye karşıdır, Tanrı'nın alnımıza yazdığı kadere ve arzularına amade mamız gerektiğini belirtir.

DÜZENSİZ DİZE[208]

Bay Langbridge, şiirlerinin önsözünde öyle çok edebi müritlik itiraf etmiş ki okur, kitaptaki sonsuz sayıdaki farklı biçim ve etkileşime baştan hazır oluyor. Bay Langbridge'in kötü tarzının gerçekten olumsuz bir yanı var. Browning'in en kötü taraflarına, bir usta asla suçlanamazmış gibi hastalıklı bir duyguyla öykünülmüş. Toprağa karışan gözyaşları, kör dilenciler, anasının kuzuları, zavallı kâtipler, aşure misali kötürümler, yarı Amerikan yarı Cockney tarzıyla, kolayca tahmin edilen tavırlarını, gündelik halleriyle bezenmiş halde anlatsınlar diye birbirine katılmış. Bunun sonucundan daha içler acısı ne olabilir bilmiyorum. Şunu söyleyebilirim, bunca karışım yetmiyormuş gibi Bay Langbridge kalkıp araya birkaç tane de, çok kötü bir tekniğin göstergesi sayılabilecek soneler koymuş. "Maurice Materlinck'e[209] yazılmış satırlar, temasıyla çok farklı olduğu için, bütün bu banal kakafoninin[210] dışında tutulmalı ve Bay Langbridge için tek arzumuz, başka bir şey yayımlatmak isteyeceği zaman, komediye olan yatkınlığını görüp, şansını burada denemesi olacaktır.

"Şiirler ve Efsaneler" – Frederick Langbridge – Londra

208. Daily Express (Dublin, 1 Ekim 1903).
209. *Baladlar ve Efsaneler*, 3.
210. Burada ağlak bir drama kastediliyor.

BAY ARNOLD GRAVES'İN YENİ ESERİ[211]

Bay Graves'in trajedisi için Dr. Tyrrell'm[212] kaleme aldığı önsözde, *Clytemnaestra*'nın İngilizce çevirisinin, *Calydon'daki Atalanta*[213] gibi bir Yunan oyunu olmadığını, daha doğru bir ifadeyle, çağdaş bir tiyatrocunun bakış açısıyla yazılmış bir Yunan hikâyesi olduğuna işaret ediliyor – başka bir deyişle kendi değeri çerçevesinde değerlendirilmesi ve edebi anlamda bir antika gibi görülmemesi gerekiyor. İkincil dil konusunu bir tarafa bırakacak olursak Dr. Tyrrell'ın fikrine katılmak kolay görünmüyor. Aksine, inşayla ilgili bazı kusurlar göze çarpıyor. Bay Graves eserini Agamemnon'un iffetsiz karısı üzerine inşa etmiş ve onu ilgi odağı haline getirmiş. Konuşmanın en genel anlamıyla ve oyun bütünüyle, bir suçun ardından hak edilen ceza üzerine kurlu olduğu için, Orestes'in ilahi intikamın maşası sıfatı ve kraliçenin suçla ilişkili doğası belli ki Bay Graves'in ilgisini çekmemiş. Oyun, sokak dincileri tarafından genellikle lanetlenen ve aslında daha nesnel olması beklenen patolojik bir değerlendirme yerine, ahlaki bir yaklaşımla sonlanıyor. Davranış kuralları, ahlak felsefesiyle ilgili kitaplarda bulunabilir fakat işin uzmanları onu

211. *Daily Express* (Dublin, 1 Ekim 1903).

212. Robert Yelverton Tyrrell (1844-1914): İrlandalı oyun yazarı.

213. *Atalanta in Calydon* (1865), Algernon Charles Swinburne (1837-1909): İngiliz şair ve oyun yazarı.

asıl, Elizabeth komedilerinde bulabilirler. Üstelik ilgi, o esnada Agamemnon kendi mekânında kendi kraliçesi tarafından, kendi zafer gecesinde öldürülmek üzereyken ve kızı Electra ile gut hastalığıyla alakasız bir tartışmaya tutuşmuşken, bir yandan metresine[214] hem gizli kapaklı bir küçümsemeyle yaklaşıp hem de o kadın uğruna her şeyi tehlikeye atmak üzere olan Clytemnaestra'ya yanlışlıkla yöneltilmiştir. Gerçekten beş sahnenin içinde en komiği, ölümle ilgili olandır. Ayrıca üçüncü sahnede Clytemnaestra ile Egisthus'u henüz suçüstü yakalamış seyircinin zihninde, Orestes'in kendinden geçmiş hali, gerçek ölümün etkisini azaltmaktan başka bir işe yaramıyor. Bu hataların, sanatsal yapının hayati noktalarında gerçekleştiği dikkate alındığında, tesadüfi olarak adlandırılamazlar ve her şeyin üstesinden açıklayıcı yazımla gelmeye çalışan Bay Graves, en azından, bu bölümde her türlü bozuk ifadeyi kullanmak suretiyle, metindeki anlık ferahlamayı bu açık dille aşma dürüstlüğünü göstermiştir. Ne var ki bugünlerde kaleme alınan dizelerin birçoğuna göre öne çıkan ve zihin bulanıklığına karşı kehanet de sayılabilecek, peygamber Tiresias'ın çığlığının duyulduğu şu dizelerdir:

"Kendine Gel! Uyan! / Tepeden aşağı yuvarladığın kaya, / Olduğun yeri değiştirmezsen seni ezecek."

"Clytmnæstra" – Arnold Graves – Londra

214. Egisthus.

İHMAL EDİLMİŞ BİR ŞAİR[215]

Tennyson'ın, "Tanrı ülkeleri, insanlar da şehirleri yaratmışsa, kasabaları da şeytan yaratmış olsa gerek," dediği anlatılır.[216] Sıkıcı monotonluk, sefalet, kaçınılmaz ahlaki çöküş –hepsi iyi niyetle taşra diye adlandırılıyor– Crabbe'in dizelerinin değişmez unsurlarıdır. Edmund Burke ve Charles James Fox tarafından kollanan, Scott, Rogers, Bowles ve edebi mafya babası Fitzgerald'ın[217] arkadaşı olan Crabbe'in edebiyat çevrelerinde adının anılması, biraz da bu çevresi sayesindedir. Nihai bir hüküm olmayan ihmal, bu şekilde kolaylıkla açıklanabilir. Elbette Crabbe'in eserleri silik ve sıradandır ve muhtemelen Wordsworth'ün karşılaştığı eleştirilere cevap vermesi gibi bir durumla dahi karşılaşmamıştır. Bunun aksine, Papa veznini başarıyla kullanması en büyük başarısıdır ve Papa'nın çok kısıtlı mükemmelliğine rağmen taşranın anlaşılması güç trajedisini ustalıkla anlatması takdire şayandır. Anlattıkları, kendi iddiasına göre İngiliz edebiyat tarihinde yer alacak metinlerdir. Yanlış duygular ve beyefendi stilinin moda olduğu

215. *Daily Express* (Dublin, 15 Ekim 1903).

216. Bkz. *George Crabbe*, 118.

217. Edmund Burke: İrlandalı siyaset felsefecisi, Charles Hames Fox: İngiliz siyasetçi, Walter Scott: İskoçyalı romancı, Samuel Rogers: İngiliz şair, William Lisle Bowles: İngiliz şair, Edward Fitzgerald: İngiliz şair ve çevirmen.

ve taşra hayatının Kailyard ekolü[218] tarafından keskin bir şekilde sömürüldüğü bir zamanda Crabbe, gerçekçiliğin şampiyonu olarak ortaya çıkmıştır. Goldsmith, kırsalı ön plana çıkaran yaklaşımıyla ve dizelerine kattığı, Arcadian dediğimiz taşraya özgü zarafetle onun önünde yer almıştır, bu doğru ama hangi yabancılık, doğru yaklaşım ve sempati eksikliğiyle "Auburn", "The Village" (Köy), "The Borough" (Kasaba), "Parish Register"ı (Kilise Kayıtları) kıyaslayabiliriz ki?[219] Bu son andıklarım artık şimdiki neslin kulaklarında yer etti ve şimdiki monografinin amacı da İngilizcenin ihmal edilmiş yazarlarından birinden bir duyum yakalamaktır. Sözkonusu yazar, saygıdeğer ve karşılaştırmalı eleştirinin en özenli isimlerinden birisidir ve birçok ekol ve teorinin arasında Crabbe gibi bir isim de de, aklı başında bir örnek ve ağırbaşlı tarzıyla, köylülerin hayatını sadık bir şekilde dile getirmiş olması ile muhteşem Hollandalı'yı hatırlatması nedeniyle yer bulabilir.[220]

"*George Crabbe*" – Alfred Ainger – Londra

218. İskoç edebiyatına yön veren "Kailyard Ekolü", dar bir duygusallığı savunmaktaydı.

219. Auburn, İrlandalı yazar Oliver Goldsmith'in eseri *The Deserted Village*'da kullandığı bir addır.

220. Hollandalı manzara ressamı Adriane van Ostade (1610-84).

BAY MASON'IN ROMANLARI[221]

Birbirinden konu ve tarz olarak oldukça farlı olan bu romanlar, Leonardo'nun gözlemlerinin merakla gerçeğe dönüştürülmüş halleri gibidir. Bazı kamutanrıcı psikolojilerinin ilgilerine yönelik bilinçteki koyu kırılmaları keşfe çıkan Leonardo, aklın kendi yarattığına benzemeye çalışma eğilimini not etmiştir. Ona göre, bu eğilim nedeniyle birçok ressam, resmettikleri başkalarının portrelerinin altına kendilerinin yansımasını gizlemiştir.[222] Bay Mason da belki aynı tarzla, hikâyelerini, şüphesiz bir şekilde kendi anlayışının kalıbı olarak ele almıştır. Bay Mason'ın ele aldıkları içinde okur, erken yaşta çöken kocayı fark edecektir. *Morrice Buckler'ın İltifatları*'nda bu Julian Harwood iken, *Zamparalar*'da bu serseri Gorley'dir ve *Balkon'daki Miranda*'da Ralph Warriner'dır. Her üç kitapta da sağı solu belli olmayan davranışlar sergileyen bir kadın, romanların klasik tipi, gürbüz, akıllı uslu bir İngiliz erkeğiyle ilişkilendiriliyor. Yazarın etkisi dışında, kendi kendine gelişen, sahneler ve zamanlar içinde büyük değişkenlik gösteren bu hikâyeyi takip etmek ilginçtir. Küçük ve ilginç bir olgu, her hikâyede Horrace'ın ortaya çıkıyor olmasıdır. *Morri-*

221. *Daily Express* (Dublin, 15 Ekim 1903).

222. Eğer çirkinseniz resmetmek için güzel yüzler seçer ama yine çirkin suretler ortaya çıkarırsınız.

ce Buckler'ın İltifatları'nda hikâyenin ağırlık noktası olan Tirol kalesinin planı, Horace'ın Elzevir planı üzerine yapılmıştır. *Zamparalar*'ın Horace'ı[223] ise, Clarice'in klasik güzelliği gibi birkaç kez övgüye değer bulunmaktadır. Ve *Balkon'daki Miranda*'da da bir kez daha, ilginç Wilbraham figürü, çapulculuk ve şantaj yapan Horace yorumu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bay Mason, büyük yerleşimlerden uzak sahne ve zamanları yazmakta çok daha başarılıdır. *Zamparalar*'daki Belgravian atmosferi (Bay Mason'ın Bernard Shaw'la paylaşması gereken bir tanımlama) büyük bir zekâ veya olayla canlandırılamamış olsa da *Balkon'daki Miranda*, İspanya ve Fas'a özgü oldukça hoş sahnelere sahiptir. Ama yine de Bay Mason'ın en iyi romanı kesinlikle *Morrice Buckler'ın İltifatları*'dır. Hikâye kılıç ve pelerin üzerinedir ve Sedgemoor[224] senelerinde geçer. Almanya, kalelerde geçen entrikalar için çok uygun bir zemindir ve bu macera dolu romantik hava, çok fazla modern roman okumuş birisine farklı bir bakış açısı verebilir. Dil ve üslup da oldukça başarılıdır. *Balkon'daki Miranda* güzel bir roman adı, değil mi?

223. On yedinci yüzyılda Leyden'de basım işiyle uğraşan Elzevir ailesi, aralarında Horace gibi Latin yazarların da bulunduğu, bin altı yüzden fazla eşsiz eser yayımlamıştır.

224. Belgravia, Londra'nın varlıklı bir banliyösüdür. Sedgemoor Savaşı 1685'te gerçekleşmiştir.

BRUNO FELSEFESİ[225]

Öncelikli ilgi alanı biyografik kitaplar olan İngiliz ya da yabancı Felsefe kütüphaneleri[226] dışında, İngiltere'de, Nola'nın[227] şehidinin felsefesini ve hayatını ele alan bir eser bulunmamaktadır. Bruno, 16. yüzyılın ortalarında doğmuş olduğuna göre, ona düzülecek bir övgü –ve böyle bir övgü İngiltere'de ilktir– biraz geç kalmış sayılır. Bu kitabın yaklaşık üçte biri Bruno'nun hayatına ayrılmış ve geri kalanında da onun felsefi sisteminin anlatımına ve kıyasına yer verilmiştir. Günümüzün milyonerler çağında, böylesi bir hayat, kahramanlık masalı gibi okunabilir. Bir Dominiken rahibi, bir Çingene profesör, eski felsefelerin yorumcusu ve yenilerinin yaratıcısı, oyun yazarı, polemikçi ve kendi savunmasını yapan bir konsey ve son olarak, Campo de Fiori'de[228] yakılmış bir şehit – Bruno, tüm bu sıfatların ve yaşanan kazaların (kendisi de yaşananları böyle tanımlardı) arasından günümüze kalıcı ve ruhani bir bütün olarak geliyor. Geleneği, erken dönem hümanizmle birleştirerek felsefi düşüncesini, peripatetik (gezgin) yönteme ulaştırmıştır. Beyni sürekli yeni hipotezler üretmekle meşguldü,

225. Daily Express (Dublin, 30 Ekim 1903).

226. Frith, *Giordano Bruno'nun Hayatı* (1887).

227. "Ghezzi ... Bruno'nun korkunç bir heretik olduğunu söyledi. Bense korkunç olanın, Bruno'nun yakılması olduğunu söyledim." *Portreler*, 210.

228. Campo dei Fiori, Roma'dadır.

uzlaşmaz mizacı sürekli onu tartışmaya zorluyordu ve her ne kadar hipotezler, bir felsefeci tarafından spekülasyon ve fırsat doğduğunda da karşı tez olarak geçerli bir şekilde kullanılabilecek olsa da, hipotez ve tartışmalar Bruno'nun sayısız sayfalarını, büyük bir bilgelik arayışına yol açıcı olarak dolduruyorlardı. Onun felsefesinin bazı parçaları –çok yönlü olduğu dikkate alınırsa– bir kenara konabilir. Hafıza üzerine tezleri, Raymond Lally'nin sanatı üzerine yorumları, ironik Aristo'nun dahi şüpheye düşmediği netameli alanlarda yaptığı gezinti, ahlak bilimi, sadece çok fantastik ve Ortaçağ'a dair[229] olduğu için ilgi çekicidir. Öte yandan Bruno saygıya, bağımsız bir gözlemci olduğu için layıktır. Modern felsefenin babası tanımını, Descartes veya Bacon'dan çok daha fazla hak eder.[230] Sırasıyla rasyonel, mistik, teist ve pantesit olan sistemi, asil zihni ve eleştirel zekâsıyla tanımlanır ve doğaya karşı –*natura naturata*[231]– ateşli bir sempati besler ki bunun Rönesans'ın ruhu olduğu söylenir. Skolastik[232] düşüncenin form ve meselesini uzlaştırma girişiminde –sisteminde, ürkütücü ruh ve beden isimleri metafizik karakterlerini çok az andırır– Bruno, Spinoza'nın[233] meraklı önsezisini temellendiren, zorlu bir hipotez ortaya koymuştur. O halde Coleridge'ın, kendisini dualist ve ardından da Heraklitçi[234] olarak tanımlaması ve kendisini şu şekilde ifade etmesi tuhaf değil midir: "Doğadaki ve ruhtaki her güç, varoluşlarının amacı ve koşu-

229. Giordano Bruno'nun Paris dönemine ait eserleri kastediliyor.

230. Francis Bacon (1561-1626): İngiliz devlet adamı ve filozof, René Descartes (1596-1650): Fransız filozof. Bruno'nun bu kıyasını görmek için bkz. Giordano Bruno, 324.

231. Bu *"natura naturans"* ve *"natura naturata"* karşılaştırmasının bir yarısıdır.

232. Skolastikler, Ortaçağ'daki Hıristiyan dünyasındaki teolojik ve felsefi sistemin profesörleridir.

233. Benedict Spinoza (1632-77): Hollandalı panteist filozof. Joyce, Spinoza üzerinden Bruno'yu açıklamaya çalışıyor.

234. Heraklit (İ.Ö. 544-483): Yunan filozof.

lu olarak, karşıtına doğru evrim geçirmelidir; o halde her karşıt, tekrar bütünleşmeye bir eğilimdir."[235] Ve bu, Bruno'nunki gibi amacı, her türlü kompleks yapıyı sadeleştirmek olan her felsefenin birincil iddiası olmalıdır. Prensip, ruh, benzeşlik, evrensellik, ruhani veya maddi herhangi bir şeyle ilintili her şey, eleştirel felsefenin[236] görüşüne göre nedensiz kabul edilen Aquinas'ın *Materia Prima*'sının[237] herhangi bir maddeyle bağıntısı gibi sonsuz ilişkiler silsilesi de, coşkulu din tarihçileri için belirgin bir değer ifade eder. Tanrı-sarhoşluğuna sahip olan Spinoza değil, Bruno'dur.[238] Ne var ki maddesel evrenden içe doğru baktığında ona, Neopolitanlar gibi ruhun hastalığının krallığı veya Hıristiyanlar için olduğu gibi bir tecrübe dönemi olarak görülmez, daha ziyade ruhsal eylemi için bir fırsattan, kahramanca bir hevesten ziyade Tanrı ile bütünleşme yönünde bir heves olarak görür. Mistisizm'i Molino'nunkiyle veya St. John Şövalyeleri'ninkiyle benzer görülebilir;[239] içinde sakincilik veya manastır karanlığına dair bir şey yoktur; güçlü, esrik ve militandır. Bedenin ölümü, varoluşa verilen bir aradır ve bu inancın erdemi sonucu ile kanıtı olarak boğuntuya getirilen çelik gibi sağlam karakteri nedeniyle, ölümden korkmayan, yüce gönüllerden birisi haline gelir. Bizim açımızdan, sezginin özgürlüğünü haklı çıkarması, edebi bir abide olarak görülmelidir ve böyle bir mücadeleyi onurla sürdüren kişi, kutsanmış, efsanevi Averroes ya da Scotus Erigena'dan daha saf olarak değerlendirilmelidir.[240]

"*Giordano Bruno*" – Lewis McIntyre – Londra

235. Samuel Taylor Coleridge (1772-1834), *The Friend* (1818).

236. Bu, Immanuel Kant (1724-1804) ve takipçilerinin felsefesidir.

237. Temel mesele.

238. Bu işaret, Giordano Bruno'da mevcuttur, 110.

239. Miguel de Molinos (1640-97) ve St. John Şövalyeleri (1542-91) İspanyol mistisizmine ait unsurlardır.

240. Averroes olarak da bilinen İbni Rüşd (1126-98): Cordobalı – Endülüslü filozof; John Scotus Erigena (815-77): İrlandalı filozof.

HÜMANİZM[241]

Profesör Schiller, barbarlığın kendisini felsefede iki farklı maskeyle gösterebileceğini söyler; biçemin barbarlığı ve mizacın barbarlığı. Profesör Schiller'in felsefesine göre barbarlığın karşılığı hümanizm, ya da bazen adlandırdığı şekliyle Pragmatizm'dir.[242] O nedenle hem mizaç hem de biçim olarak ince bir hümanizm beklentisi içinde olmaya hazırlanan birisi, "*A priori*[243] felsefelerin tümü bulunmuştur," gibi sürpriz ifadeler okumaya hazırlanmalıdır; "Pragmatizm, 'Vur ama beni duy!' aşamasına ulaşmıştır," "O (Skolastik düşüncenin ejderhası), bir ruhtur ...!!! çamurlu bir tekniğin içinde yerlerde sürünür, kendisini değersiz araştırmaların içine gömer, kendisini insan görüşünden saklar (ama insani görüşten değil, Profesör Schiller!) kurumuş çerçöpün pis toz dumanı arasında."[244] Ama bunlar detaydır. Pragmatizm hatırı sayılır bir şeydir. Mantık geliştirir, saf düşüncenin saçmalığını gösterir, metafizik için ahlaki bir temel hazırlar, doğruluk kriterinin faydacı yönünü ortaya çıkarır ve "*mutlak*" kavramını bütünüyle

241. *Daily Express* (Dublin, 12 Kasım 1903).

242. Charles S. Pierce (1839-1914) tarafından kurulan, William James (1842-1910) tarafından geliştirilen ve Schiller'in Avrupa'da en büyük müridi olduğu felsefi yapı.

243. "Neyin öncel" olduğuna dair felsefi yaklaşım.

244. Bu alıntı Schiller'in *Felsefi Metinler*'inden alınmıştır.

emekliye ayırır. Başka bir deyişle pragmatizm, ortak akıldır. Okur, bu nedenle, "faydalı bilgi" olarak adlandırılan post-Platon diyalogda, William James'in müridinin Plato ve Aristo'nun hayaletlerinin ayıplı bir konuma yönelttiğini bulmaya şaşırmayacaktır. Duygusal psikoloji başlangıç noktası olmuştur ve felsefenin izleği bir düzene konmalıdır. Eğer Profesör Schiller, akılcı psikolojiyi oluşturmayı başlangıç noktası olarak almışsa, durumunu iyi bir temele oturtmuş olacaktır ama akılcı psikolojiyi ya hiç duymamış ya da dikkate almıyor olsa gerek. Ölümsüzlük üzerine makalesinde bir gerçeğe dikkat çeker – insanların büyük çoğunluğu, hayatlarının, bedenin varlığının sona ermesiyle son bulacak olmasıyla pek ilgili değildir. Doğruluğun testi ve nihai başvuru noktası olarak insanlığın hükmünü etkin kıldıktan sonra, uzun yıllardır üyesi olduğu anlaşılan Fiziki Araştırmalar Topluluğu'nun iddialarını temel alarak, azınlığı savunarak sonlandırır fikrini. Mantığın böylesine radikal bir şekilde oluşturulması iyi bir şey midir? Ama sizin pragmatist dediğiniz, fırsatçı olmadığı sürece hiçbir şey değildir ve ortaya koyulan farklı felsefi yaklaşımları skorla inkâr etseler de bir yandan da kötümserliğin, "*der Geist der stes verneint* – Hep reddeden ruh"[245] olduğunu ilan etmiştir. Goethe'nin Mefistofeles'i, kitaptaki en eğlenceli metinlerden birisidir. Karakteristik bir cümlesinde, "Maskelerinin en zarifi," der Profesör Schiller, "en alışılmış maskesi, Faust'taki, *Lord* hariç tüm kişileri aldatmış olmasıdır ve bu nedenle Goethe, ben hariç tüm okurlarını aldatmıştır."[246] Ama Profesör Schiller'in, nasıl bir şeytan[247] olduğunu bilemediğimizden Tanrı'dan alınmış bir yaratık

245. "der Geist der stets veneint." – "Ruh her zaman hayır der." – Faust , Goethe.

246. *Felsefi Metinler*, 168.

247. İngiliz Hegelci filozof Francis Herbert Bradley (1846-1924) bu ifadeyi, İngiliz Darwinci filozof Herbert Spencer'a (1820-1903) karşı kullanır.

olan (İngiliz kuşkucularının, İngiliz duygusal-teolojistlerden alıntısı olan bir terimle) ve üstelik Bay Bradley'in *Mutlak*'ı ve Bay Spencer'ın *Bilinmez*'i gibi, etkisiz ve yok olmuş varlıklarla müttefik bir yaratık olan, Goethe'nin *Faust*'undaki *Lord*'la ilgili keşfini paylaşmaktan tatmin olduğunu söylemekte zorlanırız.

"*Hümanizm; Psikolojik Metinler*" – F. S. C. Schiller
– Londra

AÇIKLANMIŞ SHAKESPEARE[248]

Bu kitabın yazarı, kısa bir giriş notuyla kitabın, Shakespeare'i eleştiri ve araştırma metinleri sayesinde detaylı tanıyanlar için değil, büyük ustanın sekiz oyununa dair daha ilginç ve entelektüel bir yaklaşım sunmak amacıyla, genel okuyucu için kaleme alındığını söylüyor. Kitapta bu temenniyi doğrulamak pek kolay değil. Kitap oldukça uzun –küçük türde yaklaşık beş yüz sayfalık– ve pahalı. Kitabın sekiz bölümü Shakespeare'in bazı oyunlarının uzun uzun muhasebesini yapıyor – anlaşıldığı kadarıyla gelişigüzel seçilmiş. Eleştirel nitelikte bir yaklaşım yok; yorumlar yetersiz, sığ ve sıradan. Alıntılar kitabın yaklaşık üçte birini kaplıyor ve itiraf etmeliyiz ki yazarın Shakespeare'i değerlendirme şekli oldukça saygısızca. Jül Sezar'ın ilk sahnesinde Marcellus'un yaptığı konuşmayı yapmacık bir özetle, on altı satır olarak aktarırken ne var ki altı tanesini hiçbir eksiltme yapmadan birebir almış. Belki de toplumun edebi diyet konusundaki kıskanç dikkati, Bay Canning'i, büyük şairin on altıda onunu aktarmama konusunda zorlamış. Belki de şu cümleyi de dikte ettiren aynı dikkattir; "Aşil'in asil yoldaşı, bilgelikte olduğu kadar kahramanlıkta da Aşil'le yarışır. Her ikisinin de Truva'nın işgali süresinde felsefi söylemlerini, olağanüstü enerjik bir

248. *Daily Express* (Dublin, 12 Kasım 1903).

gayretle dillendirdikleri farz edilir. Arada sırada büyük amaçlarına ara verip, derin bilgeliklerini yansıtacak sözler sarf ederler..."[249] Anlaşılacaktır ki bu kitabın özeti, antik tiyatroların el ilanları kadardır. Burada temel çoğunluğun kafasını karıştıracak hiçbir psikolojik altyapı, karşılaştırma, güdü tespiti gibi şeyler yoktur. Bir karakter "asil"dir veya "kötü adam"dır, bir bölüm "büyük" veya "uzdilli" ya da "şiirsel"dir. III. Richard hesabına bir sayfa, "York o zaman der ki," veya "Gloucester şaşkınlıkla şöyle cevaplar," ya da "York der ki,", "Gloucester cevaplar,", "York sinirle söylenir," gibi tek satır veya değinmelerle ilerler. Bu kitapta belki de bizim fark edemediğimiz oldukça naif bir yön var ama ne var ki toplum, böyle bir naifliğe on altı şilin ödemekte zorlanır. Ve aynı toplum, cevaplar, alıntılar ve yanlış alıntılarla değinmelerden oluşan beş yüz sayfayı zorlukla okuyacaktır. Ve sayfa numaraları bile yanlış...

"Shakespeare'in Sekiz Oyunu Üzerine Çalışma" – A. S. Canning – Londra

249. *Sekiz Oyunuyla Açıklanmış Shakespeare*, 6.

[BORLASE VE OĞLU][250]

Borlase ve Oğlu öncelikle aktüel bir eser olduğu için değerlidir. Önsözün, geride bıraktığımız mayıs tarihini taşıdığı dikkate alınırsa okur, yazarın peygamber vasıflarına sahip olduğuna ya da en azından, bir melodram yazarı için önemli bir özellik olan ilgi çekici konular yakalama becerisini kendinde barındırdığına ve aktüel olaylara olan özel aşinalığına inanabilir. Mekân, Ermenilerin bir tartışma yaşadığı Peckham Rye civarıdır ve üstelik hikâyenin *epitasis*'i (Ben Johnson'ın dillendireceği şekilde) Latin Amerika insanlarının[251] yaşadığı devrim sürecinde, tahıl stoklarının asgari seviyelere düştüğü dönemdir. Fakat yazar, böyle kinayelerden elde edilebileceğinin ötesinde bir ilgiye sahiptir. Zola'nın *Camberwell*'i olarak anılır ve bu yakıştırmanın uygunsuzluğu ile *Borlase ve Oğlu* gibi bir romanın neyi başaramadığını görmek için de belki de Zola'ya çevirmeliyiz yüzümüzü. *Au Bonheur des Dames*'da[252] Zola, ihtişamı ve utanç anlarını en içten haliyle gözler önüne sermiştir ve terzi titizliğiyle epik bir eser kaleme almıştır. O esere kıyasla çırak işi sayılabilecek *Borlase ve Oğlu*'nda yazarımız,

250. *Daily Express* (Dublin, 19 Kasım 1903) Metnin başlığı yoktur.

251. 26 Ekim'de Ermeni Devrim Komitesi'nin başkanı suikaste uğramış, 3 Kasım'da Panama, Kolombiya'dan bağımsızlığını ilan etmiş ve devrim başlamış, 14 Kasım'da Birleşik Devletler, Panama'nın bağımsızlığını tanımıştır.

252. Emile Zola, *Au bonheur des dames* (1883).

sefil bir açgözlülüğün, düşük ücretli işçiliğin, sıradan insanların entrikasının ve geleneklerinin çok daha küçük bir tuvalde resmini aktarmıştır. Varoş zihniyeti güzel değildir ve çalışması, duygusuz bir kuvvet olarak tasvir edilmiştir. Borlase'in yapmacık davranışları abartılmıştır ve hanımağalar, Dickens karakterlerini andırır. İç içe geçmiş haline rağmen *Borlase ve Oğlu* orijinal bir değere sahiptir ve hikâye, biraz zayıf olsa da incelikle ve zekice ele alınmıştır. Bütünüyle, kitabın düğüm kısmı birisinin sorgusuz sualsiz kabullenemeyeceği kadar sevimsizdir.[253]

"*Borlase ve Oğlu*" – Baron Russell – Londra

253. Bu ifadeyle Joyce, Daily Express editörü Longsworth ile dalga geçmektedir ve bu makale, Longsworth'ün Joyce'u tehdit etmesiyle, Joyce'un Daily Express'teki son işi olmuştur.

İMPARATORLUK İNŞA ETMEK

Afrika'nın kuzeyinde imparatorluk inşa etme girişimleri, Güney Afrika'da olduğu kadar başarılı olmamıştır. Kuzenleri, gökyüzündeki gezintileriyle Parizyen toplumu hayrette bırakırken, Sahra'nın yeni imparatoru Mösyö Jacques Lebaudy, Palais'in[254] daha ağır ve tehlikeli atmosferinde maceraya atılmaya hazırlanıyordu. Bugün Mösyö André'nin, daha önceki *Frosquetta*'sı[255] Jean Marie Bourdiec ve Joseph Cambrai adında iki denizcinin kıyafetiyle belirmesinden önce ortaya çıkıyordu. Mösyö Lebaudy'nin etkinlikleri sonucu oluşan hasar ve sorunlar sonucu yüz bin frank hasar oluştuğunu iddia ederler. Yeni imparator, anlaşıldığı kadarıyla, tebaasının hacimli varsıllığı konusunda pek de dikkat etmemiştir. Onları çölün ortasında, tedariksiz bir vaziyette kendisi dönene kadar beklemeleri için terk etmiştir. Yerliler tarafından esir alınmışlardır ve esaretleri süresince açlıktan ve susuzluktan kıvranmışlardır. İki ay boyunca hapis kalırlar ve Mösyö Jaurés kumandasındaki Fransız askerleri tarafından kurtarılırlar. Bunlardan birisi sonradan Havre'da hastane arkadaşı olur ve bir aylık tedavi ardından toparlanmaya başlar. Tazminat talepleri

254. Paul ve Pierre Lebaudy, deneysel havacılıkla ilgileniyorlardı. Palais de Justice.

255. Celp duyurusu 6 Kasım'da yapılmıştı. Frasquita, Jacques Lebaudy'nin yatının adıydı.

reddedilmiştir ve artık hukuk mücadelesi verirler. Maitre Aubin ve Maitre Labori'nin tutunduğu savunmadaki iki Fransız denizcisinin durumu budur. Benoit gibi öne atılan İmparator çalışanlarından kefaret anlaşmasına gitmelerini talep eder. Davanın Fransız Cumhuriyeti ile Sahra İmparatorluğu arasında olduğunu varsayar ve başka bir milletin mahkemesinde görülmesi gerektiğini savunur. O nedenle İngiltere, Belçika ve Hollanda'ya dilekçeyle başvurur. Ne var ki dava kaybedilir ve yeni imparatorluğun ne maddi yönden ne de prestij açısından bir kazanımı olmaz. Tartışma aslından; yani koloninin ticari bir sömürüye dönüşmesinden sapmıştır ve koloni ruhunun Fransız halkından ne denli uzak olduğu düşünüldüğünde Mösyö Lebaudy'yi, geçici hevesli olma suçlamalarına karşı savunmak kolay olmuyor. Yeni görüntü, kamunun onun yanında olmadığı yönündedir. Yeni imparatorluğun kariyerine, Bechuanland Komisyonu'ndaki[256] Güney İmparatorluğu'nunki gibi iyi bir yönetimle başlamadığı görülüyor. Ama yine de bu yeni girişim, yeni millet oluşumu, uluslararası kamuoyunun dikkatini celp etmeye adaydır ve Parislilerin ilgisini, nispeten önemsiz Rejané ve *les petits oiseaux* üzerinden kısmen çekmeyi başaracaktır.[257]

James A. Joyce / Dublin / Kasım 1903

256. 1895'te Britanya Beşönland'ı (Botswana) Cape Kolonisi'ne bağlanmıştı.
257. Gabrielle Réjane (1857-1920): Fransız aktis.

[ESTETİK]

(Paris Defteri)[258]

Arzu, bizi bir olguya yönelten duygu iken nefret, bizi bir şeyden uzaklaştıran duygudur ve içimizde barındırdığımız bu duyguları, komedi ya da trajedi ile kabartmaya çalışan sanat, uygunsuzdur.[259] Komediye daha sonra değineceğim. Trajedi, dehşet ve acıma duygularını uyandırır ruhumuzda.[260] Dehşet, insanın kaderinde affolunmaz ve ağır ne varsa, onlardan önce bizi tutsak eden, gizli sebebiyle bizi birleştiren duygu iken öte yandan acıma ise, insanın kaderinde affolunmaz ve ağır ne varsa, onlardan önce bizi tutsak eden ve bizi insani acılarda birleştiren duygudur.[261] Ancak, uygunsuz bir sanatın trajedi eliyle heyecanımızı kabartmaya çalıştığı nefret duygusu ise, trajik sanata uygun düşen duygular olan dehşet ve acıma hislerinden farklıdır. Çünkü nefret bizi huzurdan uzaklaşmaya, bizi bir yerden gitmeye zorlar, buna karşın dehşet ve acıma, cazibesiyle bizi huzur içinde, birlikte tutar. Trajik sanat bedenimi bü-

258. Aşağıdaki maddelerden ilk ikisi Joyce'tan günümüze ulaşan tek bir sayfadan, geri kalanlar *James Joyce – Paris Defteri*'nden alınmıştır.

259. Bkz. Stephen'ın da "uygunsuz" sanat eserlerini pornografik ve didaktik olarak tanımladığı *Portreler,* 172 – 4.

260. Aristo, *Poetics,* 1449.

261. Bkz. *Portreler,* 171-2.

ziştürdüğünde yaşadığım duygu dehşet değildir çünkü huzurdan uzaklaşıyorumdur. Üstelik böylesi sanat bana neyin affolunmaz ve ağır olduğunu da göstermez, durağan ve telafi edilemez olanı kastediyorum, insan kaderinde neyin olağandışı ve telafi edilemez olduğunu gösterdiği için, ne beni gizli bir sebeple birleştirir ne de beni sadece belirgin bir sebeple birleştirir ..... Ve aynı zamanda benim, insanın acısına karşı belirgin bir sebeple sinirlenmemi sağlayan bir sanat eseri, insan acısına karşı beni engelleyen ve bu nedenle trajik koşullara uygun olmayan bir sanat eserinden daha trajik değildir ..... Son olarak dehşet ve acıma, ruhumuzdaki acıyla ilişkilidir – içimizdeki iyiliği heyecana geçiren bir mahrumiyet duygusu.....

..... Ve gelelim komediye. Uygunsuz bir sanat, komedi eliyle duyguları etkilemeye çalıştığında arzuyu kabartmayı amaçlar ama ne var ki komik sanata uygun düşecek asıl duygu, eğlencedir.[262] Arzu, daha önce de gördüğümüz şekilde, bizi bir olguya yönelten duygu iken eğlence, içimizde sahip olduğumuz iyi duygulardan dolayı aldığımız keyiftir. Uygunsuz bir sanatın komedi eliyle harekete geçirmeye çalıştığı arzu duygusu, görüldüğü şekilde, keyiften ayrı düşer. Arzu bizi huzurdan uzaklaştırdığı için bir şeylere sahip kılabilir; oysa keyif, bizi huzur içinde tuttuğu için bir şeylere sahip olmamızı sağlar. Arzu, bu nedenle ancak, kendi içinde tatminkâr olmadığından, ötesini arayan komik sanat eseriyle içimizde uyanabilir. Fakat kendisinin ötesinde bir arayışa yöneltmeyen komik sanat eseri içimizde keyif duygusu oluşmasına yol açar. İçimizde keyif uyandıran her türlü sanat bu nedenle komiktir ve yine bu keyif duygusunun, dayanıklı veya kazara olsun, genel olarak veya tesadüfen olsun, uyanmış olması nedeniyle insanın kaderinde sanatın az ya da çok mükemmel

262. Bu ifade, Aristo'nun komediye dair "ortalamanın altındaki insanların algısı" tanımından oldukça uzak düşmektedir. (*Poetics*)

bir hükme sahip olduğu söylenebilir. Trajik sanat komik sanatın doğasında bulunabilir ve bu nedenle trajik bir eser de bizde keyif duygusu uyandırabilir. Buradan anlaşılacağı üzere sanatta trajedi noksan tarzken, komedi ise kusursuz tarzdır ..... Tekraren tüm sanat eserleri, bir yanıyla dehşet ve acıma duyguları açısından statiktir ve öte yandan keyif duygusu, bizi mahkûm kılan duygudur. Sonuç olarak huzur, güzelliğin korunması için nasıl da gereklidir –trajik olsun, komedi olsun, her türlü sanatın sonucu olarak–, bizi dehşet, acıma ya da keyif duygusuna yöneltmek üzere bize sunulan hayallerin, uygun bir şekilde sunulmasını ve tarafımızdan uygun şekilde görülmesini sağlayacak koşul, işte bu huzurdur. Güzellik nitelik olarak görülebilen, dehşet, acıma ve keyif ise zihnin yarattığı algılar olduğundan .....

J. A. J., 13/2/03, Paris

..... Sanatın üç biçemi vardır; lirik, epik ve dramatik. Sanatçının hayalini, direkt kendisiyle ilintili bir şekilde sunduğu sanat liriktir; Sanatçının hayalini, kendisiyle başkaları arasına konumlandırdığı sanat epiktir; Sanatçının hayalini direk başkalarıyla ilintili bir şekilde sunduğu sanat liriktir .....[263]

J. A. J., 6 Mart 1903, Paris

Ritim, herhangi bir bütün içindeki parçayla parçanın veya bütünle tek bir parçanın ya da parçaların veya herhangi bir parçanın, parçası olduğu bütünle, ilk düzgün ilişkisi olarak değerlendirilebilir... Parçalar, ortak bir sona ulaşabildikleri takdirde bütünü oluşturabilirler.[264]

James A. Joyce, 25 Mart 1903, Paris

263. Stephen Hero 81-2; *Portreler,* 180. Bkz. Bosanquet, *Estetiğin Tarihi,* 55.
264. *Portreler,* 173.

"Sanat doğanın kopyasıdır"[265] şeklinde yanlış algılanan bir deyim vardır. Aristo burada sanatı tanımlamaz; sadece "Sanat doğayı kopyalar," der ve sanatsal sürecin doğal süreçle benzeştiğini anlatmak ister... Örneğin heykelin, hareket içermemesi nedeniyle, durağan bir hali yansıttığını söylemek yersizdir. Heykel, ritmik olduğu kadar hareketlidir. Heykel ritmiyle değerlendirilmelidir ve bu ritim uzaydaki hayali bir harekettir. Heykelin, uzayda hareketle kendini ifade eden, durağan bir sanat olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

James A. Joyce, 27 Mart 1903, Paris

Sanat, insan doğasını, duygusal veya zihinsel anlamda estetik bir sonuca ulaştıran eylemdir.[266]

James A. Joyce, 28 Mart 1903, Paris

Soru:[267] *Dışkı, çocuklar ya da sidik, neden sanat olarak değerlendirilmesin?*

Cevap: Dışkı, çocuklar ve sidik insan tarafından üretilir – insan doğasının maddesel sonuçlarıdır. Üretim süreçleri sanatsal değil doğaldır ve ulaştıkları sonuç estetik değildir. Bu nedenle sanat eseri olarak kabul edilemezler.

Soru: *Fotoğraf sanat mıdır?*

Cevap: Fotoğraf duygusal bir anın yansımasıdır ve bu şekilde estetik bir sonuç yaratabilir ama insan eliyle oluşmuş bir yansıma değildir. Bu yüzden sanat sayılamaz.

Soru: *Bir kütüğü baltasıyla yaran bir adam, tesadüfen bir inek şekli elde ederse bu sanat eseri midir?*

Cevap: Bir kütük üstünde, balta darbesiyle oluşan

265. Aristo, *Physics* 194a 21-2.

266. *Portreler,* 174. Bu ifade Bernard Bosanquet'in *Hegelci Felsefe ve Sanata Giriş* eserinin "Sanatsal Güzelliğin Algılanması" adlı üçüncü bölümüne yoğunlaşmaktadır.

267. Bu tartışma metoduyla ilgili bkz. *Portreler*: "Bu hoş gözüküyor, dedi Lynch gülerek. Gerçek bir Skolastik pislik."

inek şekli, insan eliyle oluşmuş duygusal bir yansımadır ama estetik sonucu olan bir yansıma değildir. Bu nedenle sanat eseri değildir.

Soru: *Evler, giysiler, mobilyalar, vb. sanat eseri midir?*

Cevap: Evler, giysiler, mobilyalar, vb. mutlak surette sanat eseridir. Duygusal malzemesi olan insan yansımalarıdır. Bu şekilde estetik bir sonucu olan nesne, sanat eseridir.

(Pola Defteri)[268]

Bonum est in quod tendit appetitus –
St. Thomas Aquinas[269]

İyi, sahip olunduğunda lezzet bırakan şeydir: Arzu edilen. Gerçek (doğru) ve güzel, arzunun yönlendirmesi sonucu ulaşılmaya çalışılan en inatçı olgulardır. Gerçek, anlaşılabilir ilişkiler sonucu tatmin edilen ve dindirilen entelektüel lezzet sonucu arzulanır. Güzellik ise estetik lezzet sonucu arzu edilir ve duygusal ilişkiler sonucu tatmin edilip, dindirilir.[270] Doğruya ve güzelliğe ruhen sahip olunur. Doğru zihinsel gelişim sonucu, güzel kavrayış sonucu... Ve onlara sahip olmayı arzulayan lezzetler; zihinsel ve estetik lezzetler, bu nedenle ruhani lezzetlerdir.

Pola. J. A. J. 7. XI. 04

268. Aşağıdaki maddelerden ilki Joyce'tan günümüze ulaşan tek bir sayfadan, geri kalanlar ise *James Joyce-Pola Defteri*'nden alınmıştır.

269. "İyi, arzunun yöneldiği şeydir" Summa Theologica. Joyce, bu ve takip eden paragraflarda Aquinas'ın düşüncelerinden hareket etmektedir.

270. *Portreler*, 211.

Puclera[271]*) sunt quae visa placent –*
St. Thomas Aquinas[272]

Kavranmasından memnuniyet duyulan şeyler güzeldir. O nedenle güzellik, kavranmasıyla estetik lezzeti tatmin eden duygusal bir nesnenin kalitesidir. O nedenle kavrama eylemi en az iki aktivite içerir, idrak veya basit bir şekilde algı aktivitesi ile onaylama aktivitesi. Eğer basit algı aktivitesi,[273] her diğer aktivite gibi kendiliğinden memnuniyet yaratıyorsa, kavranan her duygusal nesnenin bir şekilde ve muhtemelen güzel olduğu söylenebilir. Ve en iğrenç nesnenin dahi, kavranması halinde güzel olduğu veya olabileceği de...[274] Basit algı aktivitesi olarak da anılan kavrama eylemi mevzubahis ise belli bir güzelliği olmayan bir nesne olabileceği söylenemez.[275]

Kavrama eyleminin ikinci kısmı olan onaylama aktivitesini ele aldığımızda, daha ileri giderek denebilir ki onaylama aktivitesinin uzantısı olmayan bir basit algı durumu asla mümkün değildir. Çünkü onaylama aktivitesiyle bir karar aşamasından bahsediyoruz. Bu aktiviteyle olası her durumda hissedilen (duygusal) nesnenin tatminkâr olduğu ya da olmadığı söylenebilir.[276] Ama onaylama aktivitesi, bütün diğer aktiviteler gibi, kendiliğinden memnuniyet vericidir ve bu nedenle kavranan her nesne, görece ikincil derecede güzeldir. Sonuç olarak en iğrenç nesnenin dahi bu nedenle güzel olduğu söylenebilir ve önsel şekilde basit

271. "Güzel olan, görüldüğünde mutluluk duyulan şeydir"; (*Portreler,* 156, 174, Stephen Hero 100).

272. Aquinas'ın, "Güzelliği temellendiren üç şey *integritos, consonontio, claritas,*" ifadesine vurgu yapılıyor.

273. "Bağlı tatmin" kavramının üstü çizilmiş.

274. "Güzellik" kavramının üstü çizilmiş.

275. "Güzel ve iyi olarak tanımlanamayacak hiçbir şey yoktur." (Dionysus, *Kutsal İsimler*, 704)

276. *Portreler,* 176.

algıyı harekete geçirmesi nedeniyle güzeldir.

Hissedilen nesneler ne var ki yukarıda sözü edilen nedenlerle değil de, kavrama sonucu oluşan, onları kavrama sonucu edinilen tatminin derecesi veya sürekliliği gibi doğal nedenlerle geleneksel olarak güzel ya da değil diye değerlendirilirler ve bu anılan sebeple estetik felsefesinde "güzel" ve "çirkin" kelimeleri kullanılır. O halde geriye, bu iki kelimenin sadece görece tatmini belirttiğini söylemek kalır ve güzel, çirkin kelimelerinin kullanıldığı hissedilen her nesne, kavranması estetik bir hareket oluşturan herhangi bir nesne, kavranmış olması bir şekilde tatmin yarattığından, işte sırf bu yüzden dahi, üçüncü kez, ısrarla söylemek gerekir ki güzeldir...

J. A. J. Pola 15. XI. 04.

(Kavrama Eylemi)[277]

Kavrama eyleminin en az iki aktivite içerdiğini söyledik, – idrak veya basit anlamda algı aktivitesi ve onaylama aktivitesi. Ne var ki kavrama eyleminin bütüne ulaşması için üç aktivite içermesi gerekir – üçüncüsü tatmin aktivitesi. Bu her üç aktivitenin kendi içinde memnuniyet yaratması nedeniyle kavranan herhangi bir şey iki kere, hatta üç kere güzeldir. Estetik felsefede güzel ve çirkin sıfatları temelde, doğaya nispetle, üçüncü aktiviteye uygulanır, hissedilebilir herhangi bir nesnenin elde bulundurulması süresi sonucu oluşan tatminin derecesine göre ve bu nedenle estetik felsefe sıfatlandırmasıyla güzel olarak adlandırılan bir nesne, kavrama eyleminin bütün üç aşamasını da içerdiğinden, üç kez güzeldir. O nedenle güzelliğin kalitesinin kendi içinde, bu üç aktiviteye tekabül eden üç bileşen içermesi gerekir...

J. A. J. Pola 16. XI. 04.

277. *Portreler*, 178-81.

İRLANDA: AZİZLER VE BİLGELER ADASI[278]

Milletlerin de bireyler gibi kendi egoları vardır.[279] Bir ırkın kendisine, başka ırklarda olmayan özellikleri ve zaferleri yakıştırması alışılmadık bir durum değildir – ataları-mızın kendilerini, Aryan ve kutsanmış Yunan topraklarında yaşamayan herkesi barbar olarak nitelendiren asil Antik Yunan'ın mirasçıları olarak saydığından beri. İrlandalılar da, daha zor açıklanabilir bir şekilde, adalarını azizlerin ve bilgelerin diyarı olarak tanımlamaya bayılırlar.[280]

Bu onursal yakıştırma dün ya da evvelki gün icat edilmiş değil elbette. Aslında bu çok eskilere, adanın gerçekten de bilgelik ve kutsallık merkezi olup, kıtayı da kültürüyle etkilediği günlere dayanır. Hacı, âlim, büyücü ya da keşiş olarak bilginin ateşini ülkeden ülkeye taşımış İrlandalıların listesini yapmak zor olmayacaktır. Bugün dahi onlardan kalan izlere, uzak diyarlardaki metruk sunaklarda rastlanabilir: Kahramanın adının bile okunamadığı bir efsanede veya gelenek yazıtında veya Dante'nin *Inferno*'sunda kıla-

278. Bu metin, *"L'Isola dei Santi e dei Savi"* adıyla yayımlanan İtalyanca aslından çevrilmiştir. Çeviride Joyce'un düzeltmelerine rastlanmaktadır.

279. "Bireyler için egoizm her ne ise, milletler için yurtseverlik de odur." Herbert Spencer, *Sosyoloji Çalışmaları* (1888).

280. Joyce'un aktardığı, erken Hıristiyan dönemine ait bu bilgilerin ana kaynağı P. W. Joyce'a ait *"Gal İrlandasının Kısa Bir Tarihi"*dir (1893).

vuzun, sonsuz işkence içinde kıvranan bir Kelt büyücüsünü mimlediği şiirsel bir kinayede olduğu gibi;

"Quell'altro che nei fianchi é cosi poco
Michelle Scotto fu che veramente
Delle magiche frodi seppe il giuoco"[281]

İşin aslı tüm bu bilge ve azizlerin işlerinin dökümünü çıkartmak için, vakti bol bir Bollandist'in[282] sabır ve tecrübesine ihtiyaç vardır. En azından St. Thomas'ın meşhur muhalifi, zarif doktor olarak anılan (meleksi doktor St. Thomas ve meleksi! Doktor Bonaventura'dan ayırt edebilmemiz için) ve zamanının vakanüvislerine göre yenilmez bir diyalektik ustası olarak bilinen John Duns Scotus'u[283] analım. Anlaşıldığı kadarıyla İrlanda o zamanlar, farklı topraklardan öğrencilerin bir araya geldiği, ruhani konulardaki eğitiminin şanı şöhreti çok yüksek, muazzam bir açık hava okuluymuş. Böylelerinin savlarına büyük ihtiyatla yaklaşmak gerekse de böyle görkemli bir geçmiş (her ne kadar bu dini gayret halen İrlanda'yı etkilemekte ve şüpheciliği engelleyip, yeni bir fikir üretimini çok zor kılsa da), kişisel fikirlerle değil bütünle değerlendirilmelidir. Yine de ikna olmak ihtiyacı duyarsanız, Almanların tozlu arşivleri sizi bekliyor. Ferrero bugünlerde bize, bu sözümona iyi Alman profesörlerinin, Antik Roma cumhuriyeti ve Roma İmparatorluğu'na dair keşiflerinin, neredeyse

281. Oradaki, arkalarda ve küçücük görünen diğer kişi / Gerçekten de Michelle Scotto olmalı şu yandaki / Her numarasını bilir büyünün hani (Cehennem, XX. 115-17)

282. On yedinci yüzyılda, *Analecta Bollandiona* ve *Acta Sonctorum* üzerine uzun uğraşlı çalışmalar yapan ve Azizlerin Hayat Öyküleri'nde standartlar belirleyen Belçikalı Cizvitler.

283. John Duns Scotus (1265-1308): Filozof, ilahiyatçı ve İrlandalı değildi. Joyce bu ismi, John Scotus Erigena ile karıştırıyor.

baştan aşağı yanlış olduğunu bildiriyor.[284] Belki de öyledir. Ama hatalı olsun ya da olmasın, Shakespeare'i, büyülenmiş gözleriyle bakan yurttaşlarından önce (William'ı o zamana kadar görece değersiz gören, lirik şiire yatkın, ağzı laf yapan nazik bir şeytan ama İngiliz birasından da ancak biraz daha fazla makbul), dünya çapında dikkate şayan bir şair olarak keşfeden de bu eğitimli Almanlardı. Aynı şekilde, beş Kelt milletinin dili ve tarihiyle kendi başlarını belaya sokan da yine bu kişilerdi.[285]

Birkaç yıl önce Dublin'de Gal Ligi[286] kurulana değin elde olan tek İrlanda dilbilgisi ve sözlüğü de Almanların çalışmaları sonucu ortaya çıkmıştı. İrlanda dili, Hint-Avrupa dil ailesine mensup olsa da İngilizceden, Roma'da konuşulan diller ile Tahran'da konuşulan dil ne kadar farklı ise, aynı oranda farklıdır. Kendi alfabesi ve karakterleri, üstelik üç bin yıllık bir tarihi vardır. On yıl öncesine kadar sadece Atlantik kıyısındaki batılı köylüler ve batı yarımkürenin merkezi olan Avrupa'yı koruyan bekçileri andıran birkaç küçük adada konuşuluyordu. Şimdi Gal Ligi, dilin kullanımını tekrar canlandırdı. Birlikçilerin sözcüsü olan birkaçı dışında tüm İrlanda gazetelerinin, en az bir bölümleri İrlanda dilinde çıkıyor. Büyük belediyeler arasındaki yazışmalar İrlanda dilinde yapılıyor ve ilk ve orta dereceli okullarda İrlanda dili öğretiliyor. Üniversitelerde, Fransızca, Almanca, İtalyanca ve İspanyolca gibi diğer çağdaş dillerle aynı seviyede tutuluyor. Dublin'de sokak adları her iki dilde yazılıyor. Lig, Beurla[287] (İngilizce) konuşan birisinin kendisini sudan çıkmış balık gibi ya da gırtlağından konuşan bir kalabalığın içindeymişçesine tuhaf hissedeceği

284. Guglielmo Ferrero, *Grandezza e decadenza di Roma* (1902-7)

285. Joyce, Johann K. Zeuss gibi ekolleri kastediyor.

286. Gal Ligi, İrlanda'yı Anglosakson etkisinden temizlemek amacıyla 1893'te kurulmuştu.

287. Béarla; İrlanda dilinde İngilizce.

konserler, festivaller ve etkinlikler düzenliyor. Sokaklarda dolaşırken, ihtiyaç duyuyor olmaktan ziyade sempatik buldukları için İrlanda dilinde konuşan gençler görebilirsiniz. Ligin mensupları İrlanda dilini yaymaya çalışıyorlar ve kabak, adresleri okumakta zorlanıp sağa sola sormak zorunda kalan, zavallı postacıların başına patlıyor.

Bu dil doğu menşelidir ve birçok dil bilimci tarafından, tarihçilerin, ticaret ve denizciliğin kâşifi olarak nitelendirdikleri Fenikelilerle ilişkilendirilmektedir. Fenikeliler, denizlerdeki tekelleri sonucu, antik Yunan'dan da önce İrlanda'ya medeniyetlerini taşımışlar ve sonra da düşüşe geçip, en sonunda unutulup gitmişler. Buna rağmen ilimlerine dair gizleri kıskanç bir şekilde korunmuş ve İrlanda adasına dair yabancı dildeki ilk ifadeler, İsa'dan önce beşinci yüzyıldaki, Fenike geleneklerini yineleyen bir tarihçinin şiirinde bulunmuştur. Antik Yunan'daki komedi yazarı Plautus'un *Poenula* isimli eserinde Fenikeliyi konuşturduğu dille, İrlanda köylülerinin bugün konuştuğu Vallancey[288] hemen hemen aynıdır. Bu tarihi kişilerin, daha sonra Druidizm olarak anılan din ve medeniyeti, Mısır kökenliydi. Druid rahiplerinin açık tapınakları vardı ve güneşe, aya, meşe ormanlarına dua ederlerdi. O günün ilkel koşullarına göre İrlandalı rahipler oldukça bilgili ve Plütark sayılır ve İrlanda dendiğinde kutsal kişilerin meskeni anlaşılırdı. Orayı dördüncü yüzyılda Insula Sacra[289] olarak ilk kez adlandıran Festus Avienus idi. Daha sonra İspanyol ve Galli kabilelerin istilası ve St. Patrik ve beraberindekilerin sayesinde kan dökülmeden Hıristiyanlığın kabulü sonucu bir kez daha "Kutsal Ada" diye anılmayı hak etmişti.

İrlanda Kilisesi'nin erken Hıristiyan döneminden bu yana bütün tarihini vermek niyetinde değilim. Böyle

288. Charles Vallencey (1721-1812), *Antik İrlanda Dili Üzerine Bir İnceleme* (1772).

289. Rufus Festus Avienus (366): Romalı şair.

yapmak metni amacından saptırır ve üstelik çok da ilginç olmaz. Ama yine de "Azizler ve Bilgeler Adası" teriminin kaynağı hakkında bir açıklama yapmam ve onun tarihi temelini göstermem gerekir. Etkinlikleri özellikle milli saiklere dayanan sayısız papazı bir yana bırakarak, birçok Kelt havarisinin başka ülkelerde bıraktıkları izleri size gösterirken beni takip etmenizi rica edeceğim. Böyle gerçeklerin muhasebesini tutmak, her ne kadar bugünlerde böyle şeyler sıradan kişiler[290] nazarında, gerçekleştiği yüzyıllar ile o döneme dair ve dönemi takip eden Ortaçağ dikkate alındığında önemsiz görülüp sadece tarih açısından değil, muhtelif bilimsel ve sanatsal işlerin kilisenin vesayeti altındaki dini karakterde olsa bile, kayıtlara geçmesi bakımından önemlidir. Gerçekten de Rönesans öncesi İtalyan sanatçıları da, bazı elişleri dışında, kutsal yazıları ileten yurttaşlar ve kilise hayatına itaatkâr, Hıristiyanlık övgüsü yazan kişiler değiller miydi?

Kültürel merkezlerden bu kadar uzak bir adanın bunca vaiz yetiştirmesi garip görülebilir. Ne var ki suni bir bakış açısı bile, İrlanda milletinin arzusunun, yeni bir milleti Avrupa'ya eklemlemek değil, kadim bir milletin eski görkemli medeniyetini canlandırma arzusu olduğunu tespit edebilir.

Hıristiyanlığın adadaki St. Peter'in havariliğinde geçen ilk yüzyılında dahi, daha sonra Lorraine misyonunda azizliğe yükselen ve orada bir kilise yaptırıp yarım yüzyıl[291] dua eden İrlandalı Mansuetus'a rastlarız. Cataldus da Cenova'da teoloji eğitimi görevini sürdürdükten sonra Tarentum[292] piskoposluğuna atanmıştır. Büyük bir din

290. Bu cümlede, Joyce'un İtalyancasının zayıflığı nedeniyle anlam kayması vardır.

291. St. Mansuetus (350'ler): Lorraine'deki ilk piskopos, efsaneye göre St. Petrus'un müridi ve ilk İrlandalı aziz.

292. St. Cataldus (650'ler): Tarentum piskoposu.

adamı, yorulmaz bir seyyah ve misyoner olan Pelagius, yardımcısı Celestius[293] gibi yarı İrlandalı, yarı İskoç idi. Sedulius dünyanın büyük kısmını dolaştıktan sonra Roma'ya yerleşmiş ve en az elli dini risale ve bugün dahi Katolik ritüellerinde[294] kullanılan kutsal ilahiler kaleme almıştı. İrlanda kaynaklarında "Seyyah" olarak anılan Fridolinus Viator, Almanya'da misyonerlik yapmış ve yine Almanya'daki Seckinge'de[295] ölmüş ve orada gömülmüştür. Ateşli Columbanus Fransız Kilisesi'ni reforme etme görevine sahipti ve vaazlarıyla, Burgundy'deki bir iç savaşta yer almış, daha sonra İtalya'ya geçerek Lombards papazı olmuş ve orada Bobio[296] manastırını kurmuştur. Kuzey İrlanda kralının oğlu Frigidianus, Lucca'daki[297] piskoposlukta makam edinmiştir. Columbanus'un önce öğrencisi sonra yoldaşı olan St. Gallus, İsviçre'deki Grissons'da münzevi hayatı yaşamış, avcılık ve balıkçılıkla uğraşmıştır. Ona önerilen Constance piskoposluğunu kabul etmeyip, doksan beş[298] yaşında vefat etmiştir. Münzevi hayatı yaşadığı yerde daha sonra bir manastır inşa edilmiş ve başrahip daha sonra, Tanrı'nın lütfu ile Canton prensi olmuş, kalıntıları St. Gall[299] kasabasında halen ziyaretçiler tarafından görülebilen Benedikt kütüphanesine büyük katkılar sağlamıştır. Âlim olarak anılan Finian, İrlanda'daki Boyne nehri boyunda, Büyük Britanya'dan, Fransa'dan, Armorika'dan, Almanya'dan gelen binlerce öğrencisine Katolik dokt-

293. Pelagius (400'ler) P. W. Joyce tarafından büyük din âlimi olarak tanımlanır.

294. Erken dönem Hıristiyan şairi Sedulius'un İrlandalı olduğuna dair bir kanıt yoktur ancak Liege'li Sedulius Scotus'la karıştırılıyor olabilir.

295. Seyyah St. Fridolin, Ren üzerindeki bir adada çifte manastır kurmuştur.

296. St. Columbanus (543-615) Bobbio manastırını kurmuştur.

297. St. Frigidianus sıklıkla St. Finian olarak da anılır.

298. St. Gall (600'ler) Constance Gölü'nde münzevi hayatı sürmüş ve adına daha sonra bir manastır yaptırılmıştır.

299. St. Gozbert: St. Gall manastırının 816-837 yılları arasında başkeşişi.

rinini anlattığı ve yanı sıra (güzel günlermiş!) yemek ve yatacak yer de[300] verdiği bir din okulu kurmuştur. Ama arada sırada, öğrencilerin ışığında ders çalıştığı lambaların yağını doldurmayı ihmal etmiş olsa gerek. Birden kendini karanlıkta bulan bir öğrenci, ilahi kelamla yakarmış ve bunun sonucu ışıklar saçmaya başlayan parmaklarını yazmaların üzerinde gezdirdiğinde bilgi açlığını gidermiş. Paris'teki St. Maturin kilisesinde adına bir tablet bulunan ve Fransa için dualarını esirgememiş St. Fiacre, masrafları belediye[301] tarafından karşılanan muhteşem bir cenazeyle uğurlanmıştır. Fursey, beş ülkede manastırlar kurmuştur ve son nefesini verdiği yer olan Picardy'deki Péronne'da adına halen yortu düzenlenmektedir.[302] Arbogast, Alsace Lorraine'de tapınaklar ve şapeller oluşturulmasında aktif rol oynamış ve beş yıl boyunca Strasbourg piskoposluğunu yürüttükten sonra hayatının sonuna doğru, suçluların konduğu bir mezbelede yaşamış ve oraya, ölümünden sonra bir katedral inşa edilmiştir.[303] St. Virus, Bakire Meryem kültünün en büyük savunucusu olmuş ve Disibod, Dublin piskoposuyken, kırk yıl boyunca Almanya'nın muhtelif yerlerini dolaşıp, önceleri Disibod tepesi ve daha sonra Disenberg[304] diye anılan yerde bir manastır inşa etmişti. Rumold Fransa'da Mechlin piskoposuyken şehit[305] oldu. Albinus, Şarlman'ın desteğiyle Paris'te ve antik Ticinum (şimdiki Pavia) şehrinde, dini eğitim kurumları oluştur-

300. St. Finian Clonard (630'lar) efsanelerde İrlandalı azizlerin vasisi olarak anılır.

301. St. Fiacre (630'lar) Fransız Brie bölgesinin ve Fransız arabacılarının baş azizi. Fransa'da bir araba modeli "*fiacre*" olarak anılmaktadır.

302. St. Fursa (veya Fursey) (640'lar): Péronne'daki İrlanda kolonisinin bir üyesi kutsal kabul edilen *Vision*'un yazarı.

303. St. Argobast (670'ler): Strasbourg piskoposu.

304. St. Disibod (660'lar): Disibod (veya Dyssenberg) dağında münzevi.

305. St. Rumold (750'ler): Mechelen (Belçika) piskoposu.

du.[306] Almanya'daki Wurzburg'a piskopos olarak atanan Kilian, Baptist John ile Dük Gosbert arasındaki ayakoyunlarına karışınca, suikastçiler tarafından öldürülmüştü. Genç Sedulius, Papa II. Greogory tarafından, İspanya'daki huzursuzluğu yatıştırmakla görevlendirilmiştir ama oraya gittiğinde İspanyol rahipler, onun bir yabancı olması nedeniyle onu dinlemeyi reddetmişlerdir. İşte bu Sedulius'u İrlandalı, dolayısıyla eski Milesian ırkından olduğu için reddedenler açısından, kökeninin aslında İspanyollarla aynı olduğu savunması öylesine ikna edici olmuştur ki Oreto Piskoposluğunun sarayına yerleşmesine izin verilmiştir. İrlanda'nın İskandinav kabileleri tarafından işgali de birçok şehit öyküsü yaratmıştır. Ülkeyi ziyaret eden Kral Alfred, izlenimlerini "Kraliyet Seyahati" adıyla dizelere dökmüştür. İlk dizeleri şu şekildedir:

"Sürgündeyken gördüğüm,
İrlanda'nın güzel,
Kadınları ve kalabalıkları,
Sayısız dindar ve din adamları."

Ve on iki yüzyılın ardından bu resmin çok değişmediğini söyleyebiliriz ama yine de iyi yürekli Kral Alfred bugün aynı toprakları görse, yine yığınların yaşadığını ama din adamlarının sayısının artarken dindarların sayısının azaldığını görecekti. İngilizlerin adaya gelişini takip eden üç yüzyılın tarihini okuyacak birisinin sağlam bir mideye sahip olması gerekir ve hem İngilizlere hem de Danimarka'dan, Norveç'ten gelen istilacılara (siyah yabancılar ve beyaz yabancılar diye adlandırılmışlardır) karşı verilen mücadele adayı kan gölüne çevirmiştir.

Danimarkalılar adanın bütün önemli limanlarını[307] ele

306. St. Albinus (780'ler): P. W. Joyce'a göre şarlman olarak atanan aziz.
307. Citeriore, konuşmacıya en yakın kişi anlamındadır.

geçirdiler ve bugün İrlanda'nın başkenti olan ve yirmi yüzyılı aşkındır büyük bir şehir olan Dublin'de bir krallık kurdular. Aynı dönemde yerel krallar birbirlerini yiyip bitirmekle meşgullerdi ve küçük zaferleri karşılığında istilacılar tarafından ödüllendiriliyorlardı. Ve istila, Brian Boru'nun önderliğinde, Dublin'in kumullarından Nordik halkının püskürtülmesiyle sona erdi fakat bu istilacılardan geriye kalanlar, İrlanda halkının içinde asimile oldu. Bu gelişme, modern İrlandalı'nın[308] meraklı yapısının nereden kaynaklandığını anlamamıza yardımcı olur. Bu dönemde kültürel yapı gevşeme göstermiştir ancak yine de İrlanda, üç büyük din adamı yetiştirmeyi başarmıştır; John Scotus Erigena, Macarius ve Virgilius Solivagus.[309] Sonuncusu Fransa kralı tarafından Salzburg manastırına önerilmiş ve bilahare katedral inşa ettiği bu bölgenin piskoposu olmuştur. Felsefeci, matematikçi ve Ptolemy'nin eserlerinin tercümanıydı. Coğrafya üzerine risalelerinde dünyanın küresel olduğunu öne sürmüştür ve bu cesareti nedeniyle Papa Bonifa-ce ve Zacharias tarafından heretik olmakla suçlanmıştır. Macarius Fransa'da yaşadı ve St. Eligius manastırı, onun, daha sonra Averoizm olarak anılan ve bize Ernest Renan (Bröton-Kelt asıllı)[310] tarafından ulaştırılan doktrinini ele aldığı *De Anima* risalesini halen muhafaza eder. Panteist mistiklerden bir diğeri, Paris Üniversitesi'nde de rektör-

308. "Danimarkalıların gelmesiyle toplum hayatı ve milli yapı bozulmuştu. Şefler ve halk, hayatta kalmak için sürekli savaşmak zorunda kalmış ve bir zaman sonra çıkarları için bu savaşları sever olmuşlardı. Savaş hayatlarının birincil gayesi haline gelmişti. Yerel nezaket ve huzurlu bir yaşama duyulan saygı yok olmuştu." (Kısa Tarih) *Finnegans Wake*'de Joyce, kahramanı Earwicker'in İrlandalı kökenine vurgu yapar.

309. St. Virgilius (750'ler): Salzburg piskoposu. Joyce, Fransa'nın kralı ifadesini kullanmıştır ancak Virgilius, Frankların Kralı Pippin'in himayesindeydi ve bu hata aslında P. W. Joyce'tan kaynaklanmıştır.

310. Macarius (800'ler), her insan zihninin ayrı bir evren olduğu savına sahip monofizm doktrinini öğretmiştir.

lük yapan ve Fransız milletinin[311] de azizi olan Dionysus Areopagite'nin Antik Yunan'daki mistik teoloji kitaplarından çeviri yapan Scotus Erigena idi. Bu çeviri, Doğu'nun insanüstü sistemini Avrupa'ya tanıtan ve daha sonra Pico della Mirandola zamanında, Plato'nun çevirileriyle birlikte, Avrupa'nın dinsel düşünce temelini oluşturmaya büyük katkısı olan ve İtalya'nın[312] kutsal medeniyetini geliştiren ilk metinlerdi. Can çekişen Ortodoks teolojiye soluk aldıran ve Ardath[313] alanı gibi kutsal bir zemin hazırlayan böylesi gelişmeler sonucu, hem kitabı hem de yazarı, Papalık makamının konukseverliğiyle tanıştırmak üzere Dazlak Charles'ın eşliğinde Roma'ya çağırtan Papa'nın, bu işlere onay vermediğini söylemeden geçmek olmaz.

İngilizlerin işgalinden günümüze yaklaşık sekiz yüzyıl geçmiştir. Geçen süreye, size İrlandalıların mizacı hakkında fikir verebilmesi için vurgu yapıyorum fakat sizi, yabancı işgali altındayken olan bitenin muhasebesiyle alıkoymak niyetinde değilim. Bunu özellikle, İrlanda'nın bu dönemde, Avrupa'da entelektüel bir güç olmasının sekteye uğradığını göstermek için yazıyorum. İrlanda'nın çok üstün olduğu dekoratif sanatlar kesintiye uğradı ve kutsal, ilahi kültür kullanılamaz hale geldi.

Işık saçan bir gecenin parıldayan son birkaç ismi de solgunlaştı, çünkü gün, şafağın tekrar sökmesini bekliyordu. Yukarıda değindiğim ve Skotist ekolün kurucusu olan John Duns Scotus, efsaneye göre üç gün üç gece boyunca Paris Üniversitesi'nin bütün profesörlerinin tartışmalarını dinlemiş ve sonra tamamen ezberinden bu konuşmaları tekrarlayıp, hepsini çürütmüştür. Ptolemy'nin coğrafi ve astronomik tezlerinin son büyük savunucusu John de Sac-

311. Joyce bir kez daha John Scotus Erigena'yı karıştırıyor.

312. Pico della Mirandola (1463–94): İtalyan rönesansının yeni-Eflatuncu filozofu.

313. "Peygamber Ezra şifalı otlardan yedi ve hayaller gördü" (2 Esdras 9:26)

robosco[314] ve skolastik mazeret *Summa contra Gentiles*'in yazarının zihnini anlatmak gibi üstün bir görevi üstlenen Petrus Hibernicus[315] ve insanlık tarihinin gördüğü en keskin ve aydın zekâlardan birisi olan St. Thomas Aquinas, bu isimler arasındaydı. Ama bu son yıldızlar Avrupa'ya, eski görkemli İrlanda kültürünü hatırlatırken bir yandan da Kelt, İskandinav, Anglosakson ve Norman ırklarının karışımından yeni bir Kelt yapısı yükseliyordu. Seleflerinin buluşlarının üstüne, farklı üyelerinin özelliklerini bütünleştiren ve eski bedeni dirilten, yeni bir milli yapı oluştu. Eski düşmanlar, İngiliz saldırganlığı karşısında ortak bir savunma geliştirdiler.[316] Yeni Hibernis Hiberniores şimdi, İrlandalılardan daha İrlandalı olan ve İrlandalı Katolikleri, suyun öte yakasından gelen Kalvinci ve Lüteryan fanatiklere karşı kışkırtan, Protestanlar olmuştu. Danimarkalıların torunları, Normanlar ve Anglosakson koloniciler, Britanya tiranlığına karşı İrlandâ milliyetçiliğinin ileri gelen savunucuları oldular. Yakınlarda, bir seçim arifesinde seçmenlerine nutuk atan bir milletvekili adayı, kendisinin eski saf ırktan olduğunu savunurken, rakibini ise Cromwell yerleşimcilerinden olmakla suçladı. Bu basında uzun süre alay konusu oldu çünkü günümüz halkında kimin hangi kökenden olduğunu bilmek neredeyse imkânsız. İrlanda kökenli yurtseverler adına başka kökenlerden gelenleri inkâr edecek olursak modern hareketin kahramanlarının hemen hepsini dışlamamız gerekir: 1798 İsyanının önderleri Lord Edward Fitzgerald, Robert Emmet, Theobald Wolfe Tone ve Napper Tandy; genç İrlanda hareketinin önderleri Thomas Davis ve John Mitchell; birçok idare karşıtı Fenian; meclis engelleyicilerin kurucuları Isaac Butt ve Hoseph Biggar; ve son olarak İrlanda'yı yöneten

314. John Hollywood (1230'lar): Matematikçi ve filozof.

315. Peter Hibernicus (1224): Napoli Üniversitesi'nde hukuk profesörü.

316. Joyce "hak" kelimesini çift yönlü kullanmış olabilir.

en korkunç isimlerden olan ve damarlarında muhtemelen bir damla dahi Kelt kanı[317] bulaşmamış Charles Stewart Parnell. Milli takvimde yurtseverlere göre, kara gün olarak işaretlenmesi gereken iki gün vardır; Anglosakson, Norman istilası ve bir yüzyıl önceki iki meclisin[318] birleştiği gün. Bu bunalımın içinde iki belirgin ve önemli gerçeği vurgulamak gerekir. İrlanda, kutsal tarihiyle olduğu kadar milli değerleriyle de gurur duyar. İrlanda'nın kahir çoğunluğu bu iki geleneğe, kutsal bir değer olarak sadakat gösterir. Ama şunu da unutmamak gerekir ki İngilizler adaya, yerel bir kralın[319] ısrarlı çağrısıyla, kendi monarşilerinin[320] onayı olmadan ve biraz da isteksiz bir şekilde, ama IV. Adrian'dan papalığa ait bildirisiyle ve Alexander'dan[321] papalık mektubuyla gelmişlerdi. Güney sahillerine yedi yüz kişiyle çıkarma yaptılar, koca bir halka karşı bir grup maceracı. Bazı yerel kabileler tarafından karşılandılar ve bir yıl geçmeden İngiliz Kralı II. Henry, Noel'i Dublin'de şaşaalı bir biçimde kutladı. Üstelik parlamentoların birleşmesi Westminister'da değil, İrlandalılar tarafından seçilmiş üyelerden oluşan Dublin'deki mecliste –İngiliz başbakanın ajanları[322] tarafından kışkırtılmış yığınların bulunduğu çürümüş bir meclis ama en nihayetinde bir İrlanda meclisi– onaylandı. Bana göre, içinde bulundukları ülkenin evlatlarından birisinin çıkıp ülkenin durumunu müstakil gözlemci statüsünden bağımsız milliyetçi haline

317. Sonradan İrlandalı kimliği edinmiş çok önemli isimler.

318. Richard Strongbow önderliğindeki Norman-Gal istilası 1168'de gerçekleşmiştir. Birlik Hareketi 1800'de, İrlanda meclisini feshedip, meclisin Westminister'daki avam kamarasında temsil edilmesine izin vermişlerdir.

319. Dermot MacMurrough (1110-71): Leinster kralı ve Breffni prensinin karısını ayartan kişi.

320. II. Henry: İngiltere Kralı.

321. Papa IV. Adrian'ın papalık ilamı Laudabiliter (1155), İrlanda'nın hâkimiyetini II. Henry'ye devretmiştir. Konuya *Ulysses*'te de vurgu yapılmaktadır.

322. Joyce Robert Stewart veya Earl Cornwallis'i kastediyor olabilir.

getirmesini uman kişilere, önce bu iki gerçeğin etraflı bir şekilde açıklanması gerekir.[323]

Öte yandan tarafsızlık kolayca, gerçekleri unutmaya elverişli bir durumla karıştırılabilir. Eğer bir gözlemci, İrlanda'nın, II. Henry günlerindeki vahşi mücadelelerde parçalanmış bir yapı olduğuna ve William Pitt zamanında da kokuşmuş bir çürümüşlüğe gömüldüğüne ikna olmuşsa ve bu ikna sonucu İngiltere'nin İrlanda'ya, ne şimdi ve ne de sonra bir borcu olmadığını düşünürse, büyük bir yanılgı içindedir. Eğer muzaffer bir ülke diğerine baskı uygular ve diğeri buna karşı çıkarsa, mantıken bu, diğerinin kusuru sayılamaz. İnsanlar böyle yaratılmışlardır ve birisi kişisel çıkarlarıyla kör olmadığı sürece, sömürgeleştiren bir ülkenin, başka bir ülkenin sahillerine Hıristiyanlık dürtüsüyle çıkarma yaptığına inanamaz. Hele ki o cep İncillerinin ve misyonerlerin, toplardan tüfeklerden birkaç ay sonra geldiğini görünce... Eğer İrlandalılar, Amerikalı kardeşlerinin yaptığını yapamamışsa, bu bunu asla yapmayacakları anlamını taşımaz. Britanyalı tarihçilerin, İrlandalı ayrılıkçılara çapulcu muamelesi yaparken, George Washington'ın anısını saygıyla selamlamaları ve Avustralya'da otonom ve sosyalist bir yapı oluşmasını memnuniyetle karşıladıklarını söylemeleri, düpedüz tutarsızlıktır. İki ülke arasında ahlaki ayrılık çoktan gerçekleşmiştir. İngiliz marşı "Tanrı Kralı Korusun"un, toplum içinde yuhalanmadan, ıslıklanmadan, müziğin duyulmaz hale gelmeden söylendiğini hatırlamıyorum. Ama bu ayrılığın varlığını en açık şekliyle görmek için, Kraliçe Victoria'nın ölümünden bir yıl önce[324] Dublin'e geldiği zaman o sokaklarda olmanız

323. "Atalarım... Yabancılar gelsin de onlara tabi olalım diye çabalamış. Onların borçlarını şu ahir ömrümde ben mi ödeyeyim?" (*Portreler,* 170)

324. Kraliçe Victoria İrlanda'yı 4-26 Nisan 1900 tarihleri arasında ziyaret etmiştir. Milliyetçilerin protestolarına rağmen Dublin'in ileri gelenleri tarafından resepsiyonla karşılanmıştır. Oysa Parnell, belediyelerin kraliyet ziyaretleriyle ilgilenmesini 1890'da yasaklamıştı.

gerekirdi. Öncelikle şu hatırlanmalıdır ki İngiliz kraliyetine mensup birisi İrlanda'ya siyasi nedenlerle gitmek istediğinde her zaman, belediye başkanının onu şehir kapısında karşılamasını talep eden bir velvele yükselirdi. Son monarşik oraya gidip şerif tarafından sıradışı bir törenle karşılanarak kendini tatmin etmeyi beklerken belediye başkanı tarafından reddedilmiştir.[325] (Merakları gidermek açısından Dublin'in son belediye başkanının İtalyan kökenli Sinyor Nannetti olduğunu not etmeliyim.[326]) Kraliçe Victoria daha önce sadece bir kez, o da yarım yüzyıl önce, düğününden hemen sonra İrlanda'da bulunmuştu.[327] O zaman, ne bahtsız Stuart ailesine ve ne de İskoç Prensesi Mary Stuart'ın anısına ve efsanevi kaçak Bonnie Prince Charlie'ye sadakatini unutmayan İrlandalılar, kraliçenin kocasıyla edepsizce dalga geçmeye karar verdiler: Alman kökeni nedeniyle İngilizce'yi kekeleyerek konuşan prensi, İrlanda toprağına ayak bastığında, aynı aksanla ve başlarına lahanalar[328] geçirerek selamladılar. İrlandalıların karakteri kraliçenin hoşuna gidecek değildi. Favori bakanı[329] Benjamin Disraeli'nin emperyalist ve aristokrat fikirleriyle beslenen kraliçe, İrlanda halkının kaderini pek umursamıyordu; onlara kibirli yorumlar yapıyor ve benzer karşılıklar alıyordu. County Kerry'nin tüm bölgeyi barınaksız ve yiyeceksiz bıraktığı bir afetle karşılaştığında kraliçe, (milyonlarına sıkı sıkıya bağlı olan) tüm sosyal sınıflardan binlerce pound toplamış bulunan bir komiteyle, on poundluk[330] bir yardım çeki göndermişti. Komite ve

325. Dublin Belediyesi, Kral Edward ve Kraliçe Alexandra'nın Temmuz 1903'teki ziyaretlerinde resmi tören yapmamıştır.

326. Joseph Patrick Nannetti 1906'da Dublin Belediye Başkanı olmuştur.

327. Kraliçe Victoria, İrlanda'yı ilk kez, düğününden dokuz yıl sonra, 1849'da ziyaret etmişti.

328. Consort Prensi Albert (1819-61), Sax-Gotha dükü Ernest'in oğlu idi.

329. Benjamin Disreali (1804-81): Muhafazakâr İngiliz siyaset adamı.

330. Toplumda dillendirilenin aksine Kraliçe Victoria, 1878 kıtlığında beş bin

gönderilen çek, teşekkür notuyla bir zarfa konulup iade edilerek, geri çevrildi. Bunlardan anlaşılacağı üzere Victoria ile İrlandalı tebaası arasında kaybedilebilecek pek bir sevgiden söz edilemez ve kraliçenin görkemli hayatında İrlanda'yı ziyaret etme sebebi mutlaka siyasi amaçlarla olmalıydı. İşin aslı, kendi arzusuyla gelmiyor, daha ziyade danışmanları tarafından yönlendiriliyordu. Bu dönemde İngiltere'nin Güney Afrika'da Boer savaşında uğradığı felaket nedeniyle İngiltere, Avrupa basınında alay konusuydu ve iki cin fikirli komutan, Lord Roberts ve Lord Kitchener (her ikisi de İrlandalı ve İrlanda doğumlu),[331] yitirilen saygınlığın telafisinin, aynen 1815'te Napolyon karşısında Waterloo'da[332] düşülen durum sonrası bir başka İrlandalı asker Wellington dükünün öne sürdüğü gibi, İrlanda'dan geçeceğini düşündüler; İrlanda'dan yeni katılımcılar ve gönüllülere ihtiyaç duyulduğunda, İngiliz hükümetinin karşılığında, İrlanda alaylarına St. Patrik gününde İrlanda yurtseverliğinin sembolü üç yapraklı bayrağı taşımasına izin verilmesinden bahsediyorum. Bu sayede kraliçe ülkenin sempatisini kolayca kazanmış ve orduda yer alacak hizmetlilerin sayısını büyük oranda artırmıştır.

İki milleti ayıran körfezin genişliğini anlamanız için mutlaka, o körfezin Dublin'e bakan ağzına gelmeniz lazım. Hattı bağlayan az sayıda İngiliz askeri (çünkü James Stephens idaresindeki Fenian isyanından bu yana hükümet İrlanda'ya hiçbir zaman İrlanda alayı göndermedi) ve bu bariyerin ardında da vatandaşların kalabalığı vardı.[333] Memurlar ve eşleri, birlikçiler ve eşleri, turistler ve eşleri de-

---

pound bağışta bulunmuştu. beş pound bağışladığına dair söylenti, İrlanda folklorunun eğlencesidir. Metinde "5" rakamı silinip, yerine "10" yazılmıştır.

331. Bu askerlerin İrlanda kökenli oldukları doğrudur ancak İrlanda'da doğmamışlardır.

332. Arthur Wellesley, Wellington'ın ilk dükü.

333. Elyazması metinde Stanislaus Joyce tarafından yazılmış, "Askerlerin neden İngiliz olduğunu açıkla," ifadesi yer almaktadır.

kore edilmiş balkonlarda duruyorlardı ve kortej görüldüğünde selamlamaya, bağırmaya ve mendillerini sallamaya başladılar. Ellerinde ışıldayan kılıçlar bulunan, gösterişli süvariler tarafından korunan kraliçenin arabası geçiyor ve yanında, tören giysilerine bürünmüş, kül rengi, ahmak bir yüze sahip, neredeyse cüce gibi küçük bir kadın, kamburunu çıkarıp yaylanarak ilerliyor. Arada sırada bir selamlama karşısında, dersini kötü çalışmış bir öğrenci gibi çığlıklarla cevap veriyor. Alışılmadık mekanik hareketlerle sağa sola eğiliyor. İngiliz askerleri, kraliçeleri geçerken saygı duruşunda bulunuyorlar; arkalarında kalabalık, ihtişamlı geçit alayını ve merkezdeki hüzünlü figürünü, acıma hissi ve merakla seyrediyor. Araba geçip gittikten sonra da geride bıraktığı ize muğlak ifadelerle bakıyorlar. Bu sefer lahanalar yoktu ama İngiliz kraliçesi İrlanda'nın başkentine sessiz kalabalıkların arasından girdi. *Fleet Street*[334] köşeyazarları arasında da artık belirgin hale gelmeye başlayan bu mizaç farkı kısmen ırka, kısmen tarihe dayanıyor. Bizim medeniyetimiz, içinde Roma hukukuyla barışmış Nordik saldırganlığı, Siriac[335] dininin kalıntıları üzerine konumlanmış Burgos gelenekleri gibi farklı materyaller barındıran, yoğun işlenmiş bir yün kumaşı andırıyor. Böyle bir kumaşta saf, bakir, yanı başındaki ipliklerden etkilenmemiş bir iplik parçası aramak gereksizdir. Günümüzde hangi ırk ya da dil (İzlanda'nın buzları altında korunanlar belki) saf olduğunu iddia edebilir ki? İrlanda'da ikâmet eden hiçbir ırkın diğerine karşı böbürlenecek bir tarafı yoktur.[336] Milliyetçilik, süregelen bir şey içinde kendisini tanımlarsa, kan ya da dil gibi değişen varlıklara uyum sağlarsa anlam kazanır. Areopagite'ye Dionysus ismini yakıştıran mistik teolojist bir yerlerde, "Tanrı milletlerin sınırlarını kendi eksenine

334. İngiltere'nin Babıali'si.

335. Joyce, Ernest Renan'ın yaklaşımına karşı çıkıyor bu ifadeyle.

336. Joyce, D. P. Moran'ın yaklaşımına karşı çıkıyor bu ifadeyle.

göre ayarlamıştır," demiş ve bu muhtemelen saf bir mistik kavram değil.[337] İrlanda'da Danimarkalıların, Firbolg'ların, İspanya'dan Milesian'ların, Norman işgalcilerin, Anglosakson kolonistlerin ve Huguenot'ların nasıl bir araya gelip, sözgelimi yerel bir tanrının adı altında, yeni bir oluşum yarattıklarını gördük. Ve her ne kadar İrlanda'daki bu yeni ırk geri kalmış olsa da, doğuştan gelen haklarını bir tabak mercimeğe satmamış olması nedeniyle övgüyü hak ediyor.

İngilizleri, İrlanda'daki bu kötülükleri için suçlamak saflık olurdu. Bir sömürgecinin amatörce davranmasını bekleyemezsiniz ve İngiltere'nin İrlanda üzerinde yüzyıllar boyu uyguladığının, bugün Belçika'nın Kongo'da yaptığından ve Japon cücelerinin bir süre sonra bazı adalarda uygulayacağından farklı değildir. Ayrılıkları körükle ve varlığın üzerine kon. İngiltere farklı tarım yöntemleri uygulayarak kabileler arasına nifak tohumları ekti, yerel liderlerin gücünü askeri güç tehdidiyle yok etti. İsyan ettiğinde Katolik kiliseye zulmetti ve ancak kullanılacak kıvama geldiğinde buna son verdi. Asıl amacı ülkeyi bölünmüş tutmaktı. Eğer Liberal bir İngiliz hükümeti, İngiliz seçmeninin de onayıyla yarın bir gün İrlanda'ya bir dereceye kadar otonomi verse, muhafazakâr basın Ulster bölgesini Dublin yönetimine[338] karşı harekete geçirmekte tereddüt etmeyecekti. Kurnaz bir tilki kadar kötüydü. Silahları trampetler, partiler ve ilmikti. Parnell, İngiltere'ye batan bir dikense eğer bunu Wicklow'da geçen çocukluğunda İngilizlerin yaptıkları vahşet hakkında mürebbiyesinden duyduklarına borçludur. Kendi aktardığı bir hikâyede bir köylü, ceza hukuku tarafından suçlu bulunur ve bir at arabasının arkasına bağlanarak yerlerde sürüklenirken, albayın emriyle askerler tarafından da kamçılanır. Kamçılar

337. Dionysus, *The Celestial Hierarchy*.

338. Bu gelişme 1912'de, üçüncü Home Rule Önergesi'nde yaşanmıştır.

albayın emriyle adamın karnına indirilmiş ve adam, içorganları yerlere fışkırarak oracıkta can vermiştir.[339]

İngilizler İrlanda'nın Katolikliğiyle, fakir ve cahil oluşuyla dalga geçiyorlar. Bu hor görmeyi anlamak bazıları için zordur. İrlanda fakir çünkü İngiliz kanunları İrlanda endüstrisini, özellikle yün üzerine olanı, yok etti. Patates kıtlığı yıllarında İngiliz hükümeti, insanların açlıktan ölmesine[340] göz yumup umursamamıştır. Çünkü nüfus azalırken ve neredeyse hiç suç işlenmezken mevcut yönetimin hâkimleri neredeyse bir Osmanlı paşasının maaşını alıyorlar ve devlet memurları, neredeyse hiçbir şey yapmadan yüklü yolluklara konuyorlardı. Sadece Dublin'de örneğin, bir subay yılda yarım milyon frank kazanır. Her polis için İrlanda halkının cebinden üç bin beş yüz frank (sanırım İtalya'daki bir okul müdürünün iki katı) çıkıyor.[341] Şehirdeki sıradan bir memur, İngiliz parasıyla günlük yaklaşık altı liret kazanıyor.

İngiliz eleştirisi haklı o halde. İrlanda fakir ve üstelik siyasi anlamda çok geride. Lüteryan Reform ve Fransız Devrimi, sıradan İrlandalı'ya bir şey ifade etmiyor. Feodallerin monarşiye karşı savaşı İngiltere'de, baronların İrlanda'daki benzeri ve uzantılarının savaşı olarak biliniyor. İngiliz baronları komşularını aristokrat bir şekilde öldürmeyi biliyorlarsa İrlandalı baronlar da aynısını yapabilir. O günlerde İrlanda, asil kanda tesadüfen bulunan saldırgan eylemlerin eksikliğini hissetmiyordu. İrlanda Prensi Shane O'Neill doğası gereği öylesine cömertti ki ölümü şehvet dolu bir anına denk geldiği için toprak anaya, dizle-

339. Barry O'Brien bu hikâyeyi, *Charles Stewart Parnell'ın Hayatı* (1899) eserinde anlatmıştır.

340. *Ulysses*; "Kayıp yirmi milyon İrlandalı nerelerde şimdi? Ya dünyanın en iyisi olan kap kacağımız, kumaşlarımız. Roma'da dahi aranan yünümüz..."

341. Sinn Fein tarafından yayımlanan *Finans ve Gerileme* (1906) ile karşılaştırınız.

rinin üstünde gömülmek zorunda kalmıştı.[342] Ama yabancı politikalar sonucu hileyle bölünmüş olan İrlandalı baronlar, asla ortak bir plan dahilinde hareket etmeyi becerememediler. Kardeşleri St. George Kanalı'nın öte yakasında Kral John'a Runnymede'da Magna Carta'yı (çağdaş özgürlük adına atılmış ilk adım) imzalatmaya çalışırken güçlerini ve ülkenin enerjisini, saçma sapan savaşlarda ve iç çekişmelerle tükettiler. Avam Kamarası'nın kurucusu Simon de Montfort[343] zamanında ve daha sonra Cromwell himayesi döneminde İngiltere'de esen demokrasi rüzgârı, İrlanda kıyılarına ulaştığında cılız bir hal alıyordu. O nedenle bugünün İrlanda'sı (kaderi, ciddi dünyanın karikatürü olmak olan bir ülke), hiç aristokratı olmayan aristokrat bir ülkedir. Eski kralların torunları (asla ilk adlarını kullanmayıp, hep soyadlarıyla hitap edilmek isteyenler) saçlarında perukaları, ellerinde noter senetleriyle, adalet sarayında, asil isimlerinin ardına sığınarak, birilerini savunmaya giderken görülebilirler. İrlanda köylüsünün neden gerici ve Katolik olduğunu kavramak ya da Cromwell ve Satanist Papa'nın isimlerini nasıl karıştırdıklarını anlamak da pek kolay değildir. Kamusal hakların büyük savunucusu, İrlanda'ya geldiğinde kendi doğrularını kılıç ve ateşle yaymaya çalışan vahşi bir hayvana dönüşür. Drogheda ve Waterford'un çuvalını unutmaz. "Ya okyanusa dökülsünler ya da cehenneme," diyen bu Puritan tarafından, en uzak adalara kadar dizi dizi vurulan kadın ve erkekleri de... İngilizlerin Limerick kayalıklarında[344] yuttukları yeminlerini de... Nasıl unutsun ki? Kölenin sırtı kamçının ucunu unutur mu? İşin aslı İngiliz hükümeti, Katolikliği yasaklayarak, ona olan düşkünlüğü artırmıştır. Şimdi süregelen tartışmalar ve Fe-

342. Shane O'Neill: Tyrone Kontu (1530-67)

343. Simon de Montfort: Leicester Kontu (1208-65)

344. Oliver Cromwell, İrlanda'ya komutan olarak gönderilmiş ve Drogheda katliamı onun zamanında yaşanmıştır.

nian saldırganlığı sayesine terörün saltanatı sona ermiştir. Ceza hukuku yürürlükten kaldırılmıştır. Bugün İrlanda'da bir Katolik oy verebilir, hükümette memur olabilir, kamu okulunda öğretmenlik yapabilir, mecliste yer alabilir, otuz bir yıl boyunca toprak sahibi olabilir, ahırında beş sterlinden daha pahalı bir at bulundurabilir ve Katolik kalabalıkların arasında, hükümetin celladı tarafından yakalanıp asılma riski yaşamadan hayatını sürdürebilir. Ama bu saçma kanunlar o kadar yakın zamanda yürürlükten kaldırıldı ki halen bu kanunlar nedeniyle ihanet suçlamasıyla hapiste olan ve asılmak üzere yargılanan İrlandalı vekiller mevcut. Nüfusunun %90'ından fazlası Katolik olan İrlandalılar artık, sadece birkaç yüz kolonist için var olan Protestan kilisesinin bakımına katkıda bulunmuyorlar. Bu bir bakıma, İngiliz hazinesinin biraz para kaybettiği ve Roma Kilisesi'nin yeni bir çocuğu olduğu anlamına geliyor. Aynı zamanda yeni bir eğitim sistemi, bu kıraç topraklara yeni fikirlerin akmasına yardımcı oluyor. Belki zaman içinde İrlandalı olma bilincinin eğitimli bir uyanışı olacak ve belki de dört-beş yüzyıl boyunca ödenen diyetten sonra bir keşişin yanında bir rahibeyle birlikte çılgınca koşup, başlığını fırlatarak, uyumlu Katolik saçmalığının sona erdiğini ve uyumsuz Protestan saçmalığının başladığını haykırdığını duyabileceğiz.[345]

Ama Protestan bir İrlanda düşünülemez. Şimdiye değin İrlanda, Katolik kilisenin en sevgili evladı olageldi. Muhtemelen ilk Hıristiyan misyonerleri kibar bir şekilde karşılayan tek ülkedir ve yeni bir doktrine bir damla kan dökülmeden dönmesi imkânsızdır.[346] Yedi sekiz yüzyıl boyunca Hıristiyanlık açısından ruhani odaktı. Evlatlarını dünyanın her tarafına ilahiler okusun diye gönderdi ve

345. Martin Luther, Protestan görüşlerini reddetmesi için 1521'de V. Charles tarafından Worms şehrine çağrılmıştı.

346. Giraldus Cambrensis, Galler.

eğitimli insanları, dini metinleri yorumladı.

"İnancı bir kez sarsıldığında, Nestorious'un beşinci yüzyılda öne sürdüğü, "İsa Mesih'in iki yapısının esasta birliği" doktrinine karşı eğilimi kabullenirsek, papazların saç tıraşı, Paskalya'nın kutlanma tarihi ve son olarak Reformculukta ısrar eden birkaç rahibin azledilmesi gibi o zamanlarda var olan önemsiz farklılıklar, II. Edward'a elçilik eder. Fakat kilisenin tehlikede olduğuna dair ilk belirtide, gerçeğin elçiliğini yaptığını düşünen İrlandalı topluluklar, Avrupa'nın her tarafında mahkemelere koşup, heretiklere karşı Katolik gücünü göstermek üzere bir araya geleceklerdir. Vatikan, bu sadakatin karşılığını kendi bildiğince ödemiştir. Birincisi papalık İrlanda'yı bir hediye olarak II. Henry'e vermiştir. İkincisi, XIII. Gregory'nin dediğim dedik tavrı altında Protestan aykırılığı baş gösterdiğinde, sadık bir adayı heretik İngilizlere vermiş olmaktan pişmanlık duymuş ve bu hatanın telafisi olarak, İrlanda'nın hükümran gücü olarak, Papalık makamından puştun tekini atamıştır.[347] Bu sonraki *partibus infidelium*[348] bakımından doğal olarak hüküm sürmüştür ama Papa, bu duruma saygısızca hiçbir laf etmemiştir. Yine de İrlandalılar öylesine hoşgörülüdür ki Papa bu görevi, Alphonso[349] mahkemesinden bir asilzadenin ardından bir İngiliz'e ve bir İtalyan'a vermişken, yarın öbür gün Avrupa'da umulmadık bir sorun yaşandığında, yine de şikâyet etmeyeceklerdir. Ne var ki Vatikan kendi kutsal onurunu daha fazla düşünüyordu. Ama yine de, yukarıda gördüğümüz gibi aziz öyküleriyle zenginleşmiş bulunan İrlanda'ya dair bilgi, Vatikan konsüllerinde dile getirilmiyordu. İrlandalı bir

347. Joyce, Kraliçe I. Elizabeth'e karşı mücadelesinde İrlanda'yı kullanmış olan XIII. Papa Gregory'nin gayrimeşru çocuğu Giacomo Boncompagni'yi kastediyor olabilir.

348. "Asilerin diyarında"

349. XIII. Alphonso, 1902'de İspanya tahtına çıkmıştır.

ruhaninin kardinal olması için bin dört yüz sene geçmesi gerekti.

Öyleyse İrlanda papalık tacına olan sadakati ile Britanya tacına karşı sergilediği sadakatsizliği sonucunda ne kazanmıştır? Ortada büyük bir kazanç vardır ama kendisi için değil. On yedinci ve on sekizinci yüzyıllar boyunca İngilizceye adapte olup kendi ülkelerini neredeyse unutan İrlandalı yazarlardan bir tanesi idealist felsefeci Berkeley'dir; *Vicar of Wakefield*'ın yazarı Oliver Goldsmith; eserleri İngiltere sahnelerinde halen takdir gören iki komedi yazarı, Richard Brinsley Sheridan ve William Congreve; Rabelais'la birlikte dünya edebiyatının hicivdeki zirvelerinden olan *Guliver*'in yazarı Jonathan Swift; ve İngilizler tarafından dahi modern Demosthenes olarak dillendirilen ve Millet Meclisindeki[350] en etkili hitapları yapmış olan Edmund Burke de bunlara dahildir. Bugün dahi bütün engellere rağmen İrlanda, İngiltere'nin sanat ve düşünce hayatına katkı sunmaya devam ediyor. *Standard* ve *The Morning Post*'un[351] önde gelen makalelerinde okuduğumuz şekliyle, İrlandalıların beceriksiz ve dengesiz salaklar olduğu savı, İngilizcenin en büyük üç çevirmeni ile yalanlanıyor. Farsî şair Ömer Hayyam'ın *Rubailer*'ini çeviren Fitzgerald; Arap başeserlerinin çevirmeni Burton; ve *İlahi Komedya*'nın[352] klasik çevirmeni Carey. Bu saçma sav, başka İrlandalılar tarafından da yalanlanmaktadır; İngiliz müziğinin duayeni Arthur Sullivan; Chartism'in kurucusu Edward O'Connor; ruhani ve mistik bir çöldeki entelektüel vahayı andıran ve İngiltere'de adı efsane olan romancı George Moore; paradoksal ve ikonoklast yazının

350. Hayatlarının tümünü ya da büyük kısmını Londra'da geçirmiş İrlandalı yazarlar.

351. Bu her iki gazete, Londra'da yayımlanmaktaydı.

352. Edward Fitzgerald, Hayyam'ın *Rubailer*'ini yayımlamıştır. Sir Richard Burton, *Binbir Gece Masalları*'nı, Henry Francis Cary, İlahi Komedya'yı çevirmiştir.

komedi yazarı George Bernard Shaw ve devrimci bir şairin[353] oğlu olan üstün zekâlı Oscar Wilde gibi iki Dublinli. Son olarak bu saygısızca yaklaşım bir kez de, yurtdışına gittiğinde kendisini kabullendirmekte hiç zorlanmayan sıradan İrlandalılar sayesinde bir kez daha yalanlanmaktadır.[354] İnsanın anayurdundaki ekonomik ve entelektüel koşullar, gelişimine engel olabilir. Ülkenin ruhu, yüzyıllar boyu süren gereksiz mücadele ve tutulmayan sözler nedeniyle zayıflamış olabilir. Kişisel girişimler kilise tarafından ikaza uğrarken, beden doğrudan askerler, polisler tarafından prangalara vurulmuş olabilir. Kendisine saygısı olan hiç kimse İrlanda'da kalmak istemez. Aksine, Jüpiter tarafından lanetlenmiş gibi ülkeden kaçmak ister. Bu anlaşılabilir bir kaçıştır. Limerick anlaşmasından bu yana, daha doğrusu bu anlaşmanın İngilizler tarafından bozulmasından itibaren, milyonlarca İrlandalı evlerini terk edip başka kıyılarda yeni yaşamlar kurmuşlardır. Bu, "Vahşi Kazlar" diye anılan göçmenler, Avrupa'nın yabancı güçlerinin garnizonlarında, özellikle Fransa, Hollanda ve İspanya'da görülürler ve emrine girdikleri efendileri adına sayısız zaferler kazanmışlardır. Amerika'da yeni bir anavatan oluşturmuşlardır. İrlanda aksanı Amerikalı isyancılar arasında sıklıkla duyulur ve Lord Mountjoy 1784'te, "Amerika'yı İrlandalı göçmenler nedeniyle kaybettik," demiştir.[355]

"Bugün bu göçmenler Amerika'da, on altı milyon kişilik zengin, güçlü ve sanayileşmiş bir toplum oluşturmuş durumda. Bu bile İrlanda'nın diriliş hayalinin gerçekliğini göstermez mi bize? Eğer İrlanda'nın evlatları başkalarına hizmet etmişse, örneğin Tyndall gibi adı kanalın ötesinde

353. Oscar Wilde, şair Jane Francesca Wilde'ın oğludur.

354. D. P. Moran'ın, "İrlandalılar, kendi ülkeleri dışında her yerde başarılı olmuşlardır," sözüne gönderme.

355. Luke Gardiner, Mountjoy Viskontu (1745-98). New Ross savaşında öldürülmüştür.

de anılan bir bilim adamı gibi; Kanada Valisi ve Hindistan Naibi Dufferin Marquess gibi; koloni valileri Charles Gavan Duffy ve Hennesy gibi; İspanya'nın yakın zamandaki başbakanı Tetuan Dükü gibi; Birleşik Devletler'deki başkan adayı Bryan gibi; Fransa Cumhuriyeti'nin başkanı Marshal Mac Mahon gibi; İngiliz Kanal Filosu'nun başkaptanı Charles Beresford gibi; ve İngiliz ordusunun üç bilindik komutanı, komutan Lord Wolseley, Sudan zaferini kazanan ve şu anda Hindistan ordularının başında bulunan Lord Roberts ve Afgan ve Güney Afrika savaşlarında zaferler kazanmış Lord Roberts – eğer İrlanda tüm bu vasıfları başkalarının hizmetine sunabiliyorsa, bu toprağın kendi evlatlarının vatanına faydalarının dokunmamasında hastalıklı, kötü niyetli ve despotça bir sebep vardır.[356] "Bugün dahi *Wild Geese*'in (Vahşi Kazlar) uçuşu devam ediyor. Her yıl İrlanda'nın kırk bin evladı yurdunu terk ediyor. 1850'den bugüne kadar Amerika'ya beş milyon İrlandalı göç etti ve her gidenden, geride kalanlara davet mektupları geliyor. Yaşlılar, düşkünler, çocuklar ve fakirler evde kalıyor ve bu çifte esarete katlanmak zorunda bırakılıyorlar. Ölüm döşeğinin etrafında, neredeyse kanı çekilmiş, cansız zavallı bedenler, yurtseverler tarafından ajite ediliyor, hükümetler tarafından tutsak ediliyor ve rahipler son ayinlerine hazırlanıyor. Bu ülkenin kaderinde eski güzel günlerine kavuşup, kuzeyin Yunanistan'ı olmak olabilir mi?[357] Kelt ruhu, Slav ruhu gibi (birçok benzeş yönüyle), medeniyet bilincine yeni keşifler ve kurumlarla katkıda bulunarak, geleceği canlandırma kaderine sahip midir? Ya da beş Kelt milletiyle, Kelt dünyası, kıtanın ucundaki daha güçlü bir ırk tarafından baskı altında tutulup –Avrupa'nın ucundaki adalarında– yüzyıllarca mücadelenin ardından

356. Denizaşırı ülkelerde görevler üstlenen İrlandalılar.

357. "Tanrı, sen ve ben birlikte çalışırsak, adanın Helenleşmesi için bir şey yapabiliriz." (*Ulysses* 157-8)

okyanusa boylu boyunca serilecek midir? Pekâlâ, biz amatör sosyologlar ikinci sınıf kâhinler sayılırız; insanoğlunu bağırsaklarına kadar deşeriz de en sonunda hiçbir şey bulamadığımızı itiraf ederiz! Sadece süpermenimiz, geleceğin tarihini yazabilir.

Bu insanların dirilişinin muhtemel sonuçlarını irdelemek ilginç olsa da bu akşam amaçladığım şeyler arasında değil. İngiltere'ye, yanı başında çok dilli, cumhuriyetçi, merkeziyetçi, müteşebbis, kendi ticari filosu, limanları[358] ve dünyanın her tarafında elçileri bulunan bir rakip adanın ekonomik sonuçları ne olurdu? Farklı bir ruha sahip, ateşli, sanatsal ve cinsel açıdan kural tanımayan, idealizmle dolu ama ona bir türlü bağlanamayan, çocukça saplantıları olan, sadakatsiz, saf ve mizahi, anıldıkları şekliyle "sevgisiz İrlandalılar"dan oluşan İrlandalı sanatçı ve düşünürlerin Avrupa'da belirmelerinin ahlaki etkisi ne yönde olurdu? Ama itiraf etmeliyim ki böyle bir diriliş sonucu İngiliz tiranlığı bir şekilde püskürtülse de Roma'nın tiranlığının, ruhlardan sökülmesi çok zor görünüyor. İngilizlere yöneltilen yağmacı veya Anglosakson medeniyetinin aşağılık tarafı gibi ağır sövgülerin hiçbir anlamı yoktur – her ne kadar tamamen materyalist bir medeniyet olsa da. *Kells Kitabı*, *Leccan'nın Sarı Kitabı*, *Dun Cow Kitabı* gibi, Çin'in minyatürleri kadar eski olan ve İngiltere halen medeniyetten çok uzakken kaleme alınmış İrlanda eserleriyle övünmek de boşunadır. Ya da ilk Fleming'in İngiltere'ye gelip İngilizlere nasıl elbise dikildiğini öğretmesinden çok önce İrlanda'dan Avrupa'ya kumaş ihraç ediliyor olmasıyla... Böyle bir yaklaşım mantıklı olsa, ataları nedeniyle her şeye hakları olabilecek Kahire'deki fellahların İngiliz turistlere hamallık yapmayı katiyetle reddetmeleri gerekirdi. Nasıl ki eski Mısır tarihe karışmışsa, eski İrlanda

358. Sinn Fein'in 15 Eylül 1906 tarihli bildirgesiyle karşılaştırmak gerekir. Bu fikirlerin benzerlerini Bloom, *Ulysses*'te Grifftih'e aktarmaktadır.

da öyledir. Ağıtları yakıldı, mezarları dikildi. Eski milli ruhu büyülü sözlerle ağızdan ağza taşıyan kâhinlerin, gezgin ozanların ve Jakoben şairlerin devri, James Clarence Mangan'la sona ermiştir. Onun ölümüyle eski ozanların bin yıllara dayanan üçlü sıra geleneği de sona ermiştir.[359] Bugün, başka ideallerin peşinde koşan başka ozanların sırasıdır artık.

Bana bir tek şey açık gözüküyor. Tüm hatalarına rağmen İrlanda ayaktadır. Dirilişi mümkün olsun ve gerçekleşsin ya da kafası koparılıp sonsuza kadar mezara düşsün. Oscar Wilde bir arkadaşıma,[360] "Biz İrlandalılar," demiş bir gün, "hiçbir şey yapmış değiliz ama Antik Yunan'dan beri en büyük lafazanlarız." Ama her ne kadar güçlü hatipler olsak da insan nefesiyle devrim yapıldığı görülmemiştir ve İrlanda yeterince yanlış anlaşmış ve anlaşılmıştır. Ve bizim uzun zamandır beklemekte olduğumuz gösteri, bir şekilde gerçekleşecekse bu, tam, kesin ve nihai olsun bari. İrlandalı aktörlerin, babalarının tembihlediği gibi acele etmeleri, faydasızdır. Ben kendi adıma, eve dönerken perdenin açıldığını göreceğimi sanmıyorum.

359. Kelt dünyasında Antik Yunan ve Latin geleneğinden geldiği şekilde *druidh, filidh, baird* şeklinde, öğrenilmişlerin ayrılması geleneği süregelmiştir.
360. W. B. Yeats.

JAMES CLARENCE MANGAN (1907)[361]

Kendi çağının insanını, bilinçleriyle aydınlatma ve olayları sorgular hale getirme erdeminin yanı sıra, çağlarının çelişen eğilimlerini kendi bünyelerinde içselleştiren ve bu birleşimi başka bir olguya dönüştüren, başka sözlerle ifade etmek gerekirse, yeni bir enerjinin kaynağı olma görevini üstlenen, belli başlı şairler vardır.[362] Böylesi şairler, işin doğası gereği içselliklerini dışavuran bir eylemi değerlendirme konusunda yetersiz olan ve bu nedenle de, bir şairin toplumsal harekete kişisel katkısına övgüde, cömert bir şekilde aceleci davranan halk yığınları tarafından, ilkinden ziyade ikinci sebep nedeniyle saygı görürler. Böyle bir durumda tercih edilen cömertlik heykel gibidir çünkü ölüyü onurlandırmaya niyetlenirken hayattakine daha çok yağ çekerler ve gerçeği söylemek gerekirse, unutulmaya yüz tutmuş bir şeyi canlı tutmanın en naif ve etkili yolu bu olması nedeniyle, kesin sonuç alma avantajına sahiptirler. Ciddi, akılcı ülkelerde bir heykel, itinayla çalışılarak tamamlanır ve açılış zamanında, üzerindeki örtü kaldırılırken, devlet memurları, hatipler ve halktan kalabalık top-

361. Yirmi dört sayfalık, İtalyanca asıllı (*Giacomo Clarenzio Mangan*) bir metindir ve metnin orijinali Yale arşivlerindedir.

362. "Şair, çağının tam ortasında, çağıyla kendi ömrü arasında yaşamsal bağlar içeren bir hayat yaşar. Kendisini çevreleyen evreni içselleştirme becerisine sahiptir." Stephen Hero 85.

lanır. Ama Tanrı tarafından kaderi, ciddi dünyanın karikatürü olarak çizilmiş İrlanda'da, karakteri sıradan halkla bütünüyle uyumlu bir zatı muhteremin heykeli, oldukça popüler bir kişiye ait olsa da, temel taşının üstüne nadiren geçebilir. Bu şekilde, James Clarence Mangan ismi üzerindeki derin anlaşmazlığı yansıtmayı başarabilirim belki ve şunu da hatırlatmakta fayda var; Zümrüt Adası'nın cömertliğinin ününe rağmen, hiçbir ateşli ruhun aklına, milli şairin huzur bulmamış gölgesini teskin etmek üzere, klasik taş ve çelenklerle bir anıt dikmek gelmemiştir.[363] Belki de rahatsız edilmeyen dinginliği kendisine öyle iyi gelmektedir ki hayaletleri andıran sükûnetinin, sürgün edilmiş bir yurttaşının, onun hakkında, donanımlı yabancılardan önce tuhaf bir dille, beceriksizce kaleme aldığı bir metin tarafından didiklendiğini duymaktan (eğer bu dünyanın sesleri mezarın ötesine ulaşabiliyorsa) gocunacaktır.

İrlanda'nın Avrupa edebiyatına katkısı beş dönemde ve iki ana kategoride incelenebilir. Başka bir deyişle "İrlanda diliyle yazılmış edebiyat" ve "İngilizce yazılmış edebiyat" olarak ayırabiliriz. İlk kategori, ilk iki dönemi kapsar. Çok uzaklarda duran ve kutsal, epik kitapların, hukuki metinlerin, topografik hikâyelerin ve efsanelerin yazıldığı erken dönem, zamanın belirsizliği içinde kaybolmuştur. Daha yakın dönem, II. Henry ve Kral John zamanındaki Anglosakson istilasının çok sonralarına kadar süregelmiştir. Gezgin ozanların, eski Kelt geleneğiyle sözlü edebiyatı devam ettirdikleri ve size daha önce anlatma fırsatı bulduğum dönemdir. İrlanda edebiyatının İngilizce kaleme alındığı ikinci kategori de, üç döneme ayrılabilir.[364] İlk dönem on sekizinci yüzyılı ve *Wakefield Papazı* romanının

363. Joyce, 1902'de kaleme aldığı makalenin aksine, Mangan algısını abartılı bir şekilde veriyor.

364. Bu konuda detay, "İrlanda; Azizler ve Bilgeler Adası" makalesinde bulunabilir.

yazarı Oliver Goldsmith'i, eserleri bugün dahi Avrupa'da sergilenen, iki ünlü komedi yazarı, Richard Brinsley Sheridan ve William Congreve'i, *Güliver'in Gezileri*'nin yazarı Rabelaisian Dean Jonathan Swift'i, İngiliz eleştirmenler tarafından meclis hatiplerinin gelmiş geçmiş en başarılısı olarak nitelendirilen ve İngilizcenin Demosthenes'i olarak adlandırılan Edmund Burke'ü ve düzenbaz politikacıların içinde en eğitimli ve kültürlüsü olarak görülen Albion'ı kapsar. İkinci ve üçüncü dönemler ise son yüzyılı kapsar. İlki 1842-1845 yılları arasında gelişen Genç İrlanda Edebiyat hareketi ve ikincisi de, size daha sonra başka bir metinde bahsedeceğim, günümüzün edebiyat hareketidir.[365]

Ayrılıkçı gazete *Nation*'ın (Millet) yayına başladığı 1842 yılında oluşan edebi hareketin kurucuları Thomas Davis, John Blake Dillon (İrlanda Meclis Partisi'nin önceki liderinin babası) ve .....

[Metnin bir sayfası kayıptır.]

orta sınıftandır. Çocuklara kötü muamele edilen bir evde geçen çocukluktan sonra ıstırap ve şanssızlığı, üçüncü sınıf bir noterin yanında kâtipliğe başlamasıyla devam etmiştir. Hep içine kapanık ve miskin, kendisini gizli dillerle ilgili çalışmaya vermiş, insanlardan kaçan, sessiz, dini sorulara kafa yoran, arkadaşı olmayan bir çocuk. Yazmaya başladığında, lirik ritmi ve coşkulu idealizmiyle ortaya çıkan, İngiliz edebiyatında eşine benzerine rastlanmayan –Shelley'in şarkılarını saymazsak– eserleri, bu dizelerin alışılmadık ahengine ve süslenmemiş güzelliğine kapılan aydınların hemen ilgisini çekmiştir. Edebiyatla ilgili nüfuzlu kişiler sayesinde, eşsiz bir hazineye sahip, Roma'daki Victor Emmanuel Kütüphanesi'nin[366] üç katı büyüklü-

365. İrlanda Edebiyat Rönesansı.
366. İtalya Milli Kütüphanesi.

ğündeki, *Dun Cow Kitabı*'nı, Leccan'nın *Sarı Kitap*'ını, İrlanda'nın Süleyman'ı[367] olarak bilinen Muhteşem Kral Cormac'ın resmi yazışmalarını ve *Kells Kitabı* gibi antik İrlanda kitaplarını da barındıran Dublin Trinity College'ın dev kütüphanesinde, yardımcı kütüphaneci olarak işe alındı. Bu kitaplar Hıristiyanlığın ilk yıllarına kadar uzanır ve Çin minyatürleri kadar eski ve kıymetlidirler. Mangan, arkadaşı ve biyografisinin yazarı olan Mitchell'la da burada tanışmıştır. Mitchell, şairin eserlerini değerlendirirken, önsözde dış görünüşünü hayalet gibi, ufak tefek, soluk bir yüz, bir kısmı yolunmuş gibi görünen mat saçlar şeklinde betimler.[368] Mangan günlerini bu kütüphanede, ileride donanımlı bir dilbilimci olacak şekilde geçirmiştir. İrlanda ve İngiltere edebiyatı ile dillerinin yanı sıra İtalyan, İspanyol, Fransız ve Alman dillerine ve edebiyatına da hâkimdi ve Arapça ile Sanskritçe başta olmak üzere oryantal dillere dair de bilgisi vardı. Bu huzurlu ortamı arada bir, devrim hareketine katkı için terk ederdi ama partinin düzenli toplantılarına ilgisi de oldukça sınırlıydı. Gecelerini yalnız geçirirdi. Meskeni, Dublin'in bugün halen "Liberties" diye anılan eski bölümündeki küçük, karanlık bir odaydı. Geceleri, Liberties'in, şehrin alt sınıfına, haydutlarına, aranan suçlularına, pezevenk ve orospularını ağırlayan hırsızlarına yataklık eden namlı evleri arasında mekik dokumakla geçiyordu ve muhtemelen bu evlerde, çok tuhaf bir figür olarak algılanıyordu. İşin tuhafı (her ne kadar yurttaşları tarafından farklı manalar yüklense de) Mangan buralarda, muhtemelen en temel ihtiyaçları ve ilişkileri için bulunuyordu. İçmek onda farklı bir etki yaratsa da az buz sayılmayacak kadar içiyordu ve böylece, gitgide sağlığını tehlikeye attı. Üstelik ölü maskesini andıran yüzü ona, za-

367. *Aicill Kitabı* (Joyce, Lecan'ın *Sarı Kitap*'ıyla karıştırıyor), İrlanda'nın Büyük Kralı sıfatıyla, Cormac MacArt'a atfedilmiştir.

368. Mitchell (1859).

rif ve aristokrat bir görüntü katıyor, yüzündeki çizgilerden melankoli ve bezginlikten başka bir şey görünmüyordu. Patologların, alkol ve afyonun bileşiminin korkunç sonuçları hakkındaki beyanlarına katılıyorum. Mangan da bedenini, aralıksız şekilde narkotikle doldurduğuna göre, bu gerçeğe ikna olmuş olduğu anlaşılıyor. Mitchell bize, Mangan'ın hayatının sonuna doğru nasıl da bir iskelete benzediğini anlatıyor. Yüzünde et kalmamıştı ve neredeyse porselen gibi yarısaydamdı, bedeni tükenmişti. Gözlerindeki nadir ışıltının ardında yorgun ve şehvet batağında geçmiş bir hayatın anıları gizliydi. Sesi kasvetli ve baygın, konuşması yayvandı. Mezara doğru son basamakları ürkütücü bir hızla indi. Son döneminde bir insan müsveddesi gibiydi ve ancak ruhuyla bedenini bir arada tutacak kadar yemek yiyordu. Ta ki artık dayanamayacağı güne kadar... Hastaneye gittiğinde cebinden birkaç peni ve kenarları yırtılmış Almanca bir şiir kitabı çıktı. Öldüğünde sefil haldeki cesedi hastane personelinin ürkmesine neden oldu ve masrafı, birkaç hayırsever ile birkaç arkadaşı tarafından karşılanan, sefil bir cenaze töreni oldu. İşte bana göre çağdaş Kelt dünyasının ve edebiyatının en büyük şairi ve lirik formuyla başka ülkeleri de etkilemiş edebiyatçısı, böyle yaşadı ve öldü. Unutuluşun renksiz sonsuzluğunda yerini alıp almayacağını bildirmek için erken ama şunu söyleyebilirim ki hak ettiği onuru kazanacaksa; bu, yurttaşlarının elinden olmayacaktır. Mangan, İrlanda ile yabancı, yani Anglosakson ve Roma Katolik güçleri arasındaki ihtilaflar giderildiğinde ve belki yerel, belki de tamamen yabancı niteliklere sahip, yeni bir medeniyete yol verildiğinde, İrlandalılar tarafından milli şair ilan edilecektir. O güne kadar ya unutulacak veya başka şairler ve kahramanlar gibi[369] bayramlarda hatırlanacaktır, böyledir çünkü Parnell gibi, varlıklarının ilahi nedeni olarak bütün John'lardan onu

369. Bu paragrafın son cümleleri M.S. Cornell'e aittir.

vaftiz etmesini ve bütün Joan'lardan onu özgürleştirmesini talep eden İrlanda'ya karşı, erdemli ve namuslu olma günahını işlemiştir.[370]

Wagner'in, genellikle Kalvinizm'in kör ve keskin ruhunun etkisiyle İngilizlerden gelen bir eleştiri okunduğunda, ahmak Parsifal'ın aklına düşürdüğü soru, sık sık hatırlanır. Güçlü, yenilikçi ve zeki bir tarafla muhatap olduğumuzda, bu eleştirilere bir açıklama bulmak kolay olacaktır çünkü böylesine zeki bir varlık, eski düzeni yıkmaya çalışan, çürümüş bir yaklaşımın işaretidir. Örneğin Henrik Ibsen'in eserlerindeki yıkıcı ve bireysel eğilimleri anlayan birisi, Ibsen'in bir oyunun sahnelenmesinin hemen ertesi sabahı, onun hakkında Londra'da dillendirilen kızgın sözleri, onu, "domuz pisliğinde eşelenen pis bir köpek" (Daily Telegraph'tan birebir alıntı yapıyorum) olarak nitelendiren etkili eleştirileri duyduğunda şaşırmayacaktır. Ama sözkonusu, bütün hatası saygıdeğer külte körü körüne boyun eğmemek olan, ama öte yandan da kimseye zararı dokunmayan bir şairin aşağılanması olunca, durumu açıklamak daha zordur. Ve Mangan'dan kendi ülkesinde söz açıldığında (arada sırada edebi ortamlarda adı anılır), böyle değerli bir şairin yetersiz ilgiye sahip olduğundan yakınılır ve aynı kişiler, bu egzotik adamın pek de yurtsever olmadığını öğrendiklerinde, şaşkınlığa uğrarlar. Onun hakkında yazanlar, esrarkeşle ayyaş arasındaki dengeyi tutturmaya çalışırken vicdanlı davranırlar ve "Osmanlı'dan" veya "Kıpti'den" dizelerini yazmasının ardında, meşakkatli bir öğrenme azminin mi yoksa alelade bir hilenin mi yattığını anlamaya çalışırlar. Ve unutmamak gerekir ki Mangan kendi ülkesinin sokaklarında bir yabancı, tuhaf bir figür olarak, eski bir günahın diyetini ödeyen, aciz bir adam olarak dolaşmıştır. Elbette Novalis'in, "ruhun hastalığı" diye nitelendirdiği hayat ve günahı üstüne yıkanın dahi ne

370. Joan Arc ve Baptist John'a gönderme.

günah işlediğini unuttuğu sancı dolu kefaret, onun yüzüne nefret ve küçümsemeyle bakanların içindeki kötülüğü ve zayıflığı yüzlerinden okuyabilen büyük sanatçı için, acı dolu bir miras olmuştur. Bize bıraktığı biyografisinde sadece gençliğinden, çocukluk ve ergenliğinden, arkadaşlarının nefretle baktığı pis çocuktan ve bu çelimsiz çocuğun babasının, fareyi, yılanı andırdığından bahseder. Çizilen bu vahşet tablosunda oryantal ilaçların etkisini görebiliriz ama bunu bir yana bıraksak dahi, bunların düzensiz bir beynin hayal ürünü olduğunu ileri sürenler, duygusal bir çocuğun bütün evrene karşı nasıl da acı dolu olduğunu bilmez ya da unuturlar. Çektiği acılar onun münzevi olmasına yol açmıştır ve hayatının büyük kısmını, ruhun tapınağına ancak mutsuz ve zeki olanların kabul edildiği, erdemli bir dünya hayaliyle geçirmiştir. Bir arkadaşı, anılan bu hayalin çok abartılı ve kısmen de yanlış olduğunu söylediğinde, "Bu benim hayalim, başkasını ilgilendirmez," demiştir. Dünya onun için zamanla, gerçekdışı bir şey haline gelmiştir. Genç ve basit yüreklerin buncasına gerçeklik atfettiği hayaller nereye varır ki? Doğası gereği çok hassas olan birisi, böylesine zorlu bir hayata dair hayallerini unutamaz. Şüpheye düşebilir, askıya alabilir ama birisinin yeminle o hayali inkâr ettiğini duyarsa, gururla ya da duygusallığın zayıflığa baskın gelmesiyle veya Mangan'ın durumu sözkonusu olduğunda doğal zayıflığından sıyrılarak, onları cevaplar; hatta dünyayla bir uzlaşıya girerek, her ne kadar böylesine dehşetli bir küçümsemenin karşılığı olmasa da, karşılığında en azından sükûnet alır. Öyle bir tavrı vardır ki yüzüne bakan, orada gurur mu tevazu mu saklı olduğunu bilemez ve karşılarındaki adamın sanki sadece, pırıldayan gözleri ve solgun ipeksi saçları için yaşadığı, bunun dışındakilerin boşuna olduğu hissine kapılır. Bu ihtiyatın tehlikeleri de yok değildir ve aşırılıklarının fark edilmesinden korur onu. Mangan'la, Almanca dersi verdiği bir

öğrencisi arasında gönül işleri döndüğü dillendirilmiştir ve sonrasında üçlü bir aşk komedisinin içinde bulmuştur kendisini. Erkeklerle ne kadar mesafeliyse, kadınlara karşı bir o kadar mahcuptur ve cesur bir konuşmanın yumuşak kısımlarını gerçekleştirmek için fazlasıyla eleştirel ve içine kapanıktır. Onu tuhaf kıyafetlerinin içinde –eski tulumları andıran uzun konik bir şapka, sıska bacaklarına bol gelen bir pantolon ve eski bir şemsiye– gören birisi, çekingenliğinin komik bir yansıması olarak algılar. Uzak diyarlara dair öğrendikleri, Doğu masalları, büyü kitapları ona hep eşlik etmiş, kendi zamanının dışına savurmuştur – günden güne biriken ve bir ağda toplanan esin. Kendisini özgürce ifade ettiği muhtelif sayıda dille haşır neşir olmuş, birçok edebiyat eserini kendi dilinden okumuş, denizleri aşmış, haritalarda bulamayacağınız Peristan'a dahi uğramıştı. Prevorst rahiplerinin hayatıyla bile ilgilenmiş ve ruhun azimli halini barındıran Ortaçağ'ın fenomeninde dahi tipik bir hercailikle ve "bizi tatminden uzak tutan ve hatta büsbütün mutsuz kılan nedir" diyerek, Watteau'daki gibi (Pater'ın mesut kelimelerinde) sanal bir dünya aramıştır.

Asla düzenli bir baskıda toplanmamış olan yazmaları, hiçbir düzen içermez ve çok az düşünce sırası takip eder. Düzyazıları ilk okumada ilginç gelse de aslında yavan metinlerdir. Tarzları, kelimenin en hafif anlamıyla, kibirlidir, çarpıktır, ele aldığı konular ham ve şişirilmiştir ve yerel bir gazetede basılan sıradan metinleri andırır. Yine de Mangan'ın hiçbir edebi geleneğe bağlı kalmadan yazdığı ve ancak günlük meseleleri önemseyip, şairin görevinin bu meseleleri yansıtmak olduğunu düşünen bir halk kitlesine yazdığı unutulmamalıdır. İstisnalar dışında ürettiklerini düzeltme ihtiyacı hissetmemiştir ama eğlencelik niyetine kaleme aldığı sıradan dizeleri bir yana, gerçek övgüyü hak eden eserleri dikkate şayandır çünkü bunları "şeylerin anası" hayaliyle, hayali biz olan, bizi kavramaya çalışan ve

bizim kavramamız için kurgulamış – nefesiyle beynimizi kor ateşlere (Shelley'nin ifadesiyle) bulamıştır. Mangan'ın en iyi eserlerinde dahi, hayali bir kişiliği ve bu hayali daha canlı hissetmemizi sağlayan ışığı yansıtan, yabancı duygular hissedilir. Doğu ve Batı bu hayalde buluşur (Nasıl olduğunu biliyoruz). Hayaller orada yumuşak ipekler gibi birbirine karışır ve kelimeler pırlanta gibi ışıldar. Dizeler İrlanda'ya ya da İstanbul'a dair olsun, fark etmez; kelimelerde, inancını kaybetmiş ve tekrar huzura kavuşmak için dua eden bir müminin nakaratını duyar, ruhunun berraklığını hissederiz, Amin.

Bu hayal bizi Ortaçağ'ın ruhani tutkularına ve hayali aşklarına taşır. Mangan kadınını, metne bakanların şairin gözünden aşk dolu bir figür olarak görmesini sağlayan, hoş melodilerin, ışığın ve kokuların olduğu bir dünyaya, yerleştirir. Işığı Vittoria Colonna, Laura ve Beatrice'in yüzüne tutan ve konuyu aynı acı hayal kırıklığı ve kişisel zilletle kapatan şövalye ruhlu bir bakış, erkeksi bir adanmışlıktır. Ve Mangan'ın kadınını yaşatacağı dünya, Buonarotti'nin mermer tapınaklarından veya Floransalı teolojistin[371] huzur dolu cennet bahçelerinden farklıdır. Doğu gecelerindeki zalim dünyadır. Afyonun etkisiyle bu dünya, olağanüstü ve korkunç hayallere bulanmıştır. Tüm Doğu, ateşli rüyalarının etkisindeki ve bu dizelerin arasında heyecanla dolaşan, vahiyle kendinden geçerek teşbihler oluşturan şair tarafından (esrarkeş şairin cenneti) tekrar yaratılmıştır. Samanyolu'nun ortasında yiten aydan, gökyüzünü kırmızıya bulayan büyülerden, safran sarısı kumların arasında kaynayan denizden, Balkan tepelerindeki yapayalnız sedirlerden, kralın gülistandan esen bir rüzgârla altına bulanan saray bahçelerinden bahseder. Mangan, mistisizmin ardına saklandığı, en beğenilen dizelerinde, memleketinin yerlerde sürünen onurundan ve yaz günü sislere bulanan

371. Dante.

tepelerden söz eder. Hissedilmesi güç, eriyip gitmekte olan ve ancak üzerine düşen küçük ışık huzmeleriyle fark edilebilen dizeler... Sesler bazen hançeresinden çıkar ve savaş alanlarındaki ağıtları andırır. Mükemmel dizelere sahip, *Tir-Owen ve Tirconnell'a Ağıt* şiirinin kıtalarında, halkının bütün acısını ortaya koymuştur.

Gecenin ayazı, donmuş gözlerine şebnemlerle perdah çekse de
Asil ellerini buzdan eldivenler kaplamışken
Ilık bir elbise bedenini sarmalı
Tenini değil ruhunu sarmalayan

Hücum borusu çaldığında – ardından bakakaldım acıyla
Ve bu gece sırılsıklam bedeni — donmuş halde dolanıyor, üzgün ve tükenmiş —
Ama sağ eliyle boyadığı kireç sıvalı evine dönme hayali
Kahramanın yüreğini ısıtıyor[372]

İntikam hissinin bu kadar güzel bir ritimle yansıtıldığı başka bir İngiliz edebiyatı bilmiyorum. Kahramanlık şiirlerinin boğuk bir ses barındırdığını ve alaycı bir saldırgan ruhun dizelere eşlik ettiğini bilirim. Bir çağın ve ülkenin ruhunu özümseyen Mangan gibi şairler, bize bir amatör eğlence sunmazlar ancak, hayatını adadığı şeyi takipçilerine ileten, güçlü esintiler bahşederler. Mangan'ın özgür şair ruhunu her türlü lekeden koruduğu inkâr edilemez. İngilizceyi mükemmel kullanmasına rağmen İngiliz dergi ve gazeteleri için çalışmayı reddetmiştir. Çağının odak noktalarından olsa da siyasilerin ağzı olmayı kabul etme-

372. Bu dizeler Mangan'ın, *O'Hussey'in Maguire'a Güzellemesi* şiirinden alınmıştır.

miş, kendisini yalanlara peşkeş çekmemiştir. Sanat hayatının, bütünüyle ve başka hiçbir şey içermeksizin, ruhun aksetmesi olduğuna inanan, iç dünyanın popüler hiçbir desteğe dayanmaması gerektiğini düşünen, sadakatten kaçman, sapkın ruhlardandı. Son olarak şairin kendi kendine yeteceğine, dünyevi bir kalıtımın mirasçısı olduğuna ve bu nedenlerle iç bayıltıcı, vaaz verici ve tez canlı olmaması gerektiğine inanıyordu.

Peki, Mangan'ın gelecek nesillere aktarmak istediği temel fikir neydi?

Tüm şiirleri yanlışlar, acılar, ağıt yakanlar, insanların emelleri ve düşüncelerinde, yine bu acıyı gören kişiler üzerine kuruludur. Bu, İrlanda şiirinin ana temasıdır ama başka hiçbir İrlanda şiiri Mangan'ınkiler kadar, onulmaz acılar çeken ruhların derinliklerine inemez. Naomi adını Mara olarak değiştirir çünkü çok iyi bilir ki ölümlülerin varlığını bilmek çok acıdır ve Mangan'ın şiirlerinde, isimlerini, unvanlarını yitiren kahramanları ve içinde kendisini kaybettiği bu öfkeli değişimi açıklayan da, bu derin hüzün ve acı duygusu değil midir? İçinde yalnızlığa itikat veya Ortaçağ'da kiliselerin kulelerinden cennete uzanan inancı, zafer ilahilerini bulamadığı için vakti-saatini bekliyor. Kefaret günlerinin ve çektiği acıların sonu olacak saati. Cesaret sahibi olmadığı için belki Leopardi'den daha zayıftır ama ...

[*Metnin bir sayfası kayıptır.*]aktüaliteye karşı belli bir duyguyla. Gerçeğin testi sayılabilecek en basit sezgi dahi kaybetmişlere, fantastik ve gerçekdışı bir şeylerden bahsediyormuş gibi görünür. Piyasa insanlarının idollerini, şiir, çağların akışı, çağın ruhu gibi şeyler nadiren ilgilendirir. Şairin temel çabası, bu idollerin onu içten ve dıştan çürüten uğursuz etkilerinden kendisini özgür kılmaktır ve Mangan'ın böyle bir çaba içinde olduğunu beyan etmek doğru olmayacaktır. Ülkesinin tarihi onu öylesine kavrar

ki yüksek tutku anlarında dahi duvarlarını kıramaz. Hayatında da dizelerinde de yağmacılara karşı feryat vardır ama Kelt kumaşlarına ve süslemelerine yaktığı ağıttan daha derin olanı yoktur. Bir geleneğin, kutsal bir el tarafından sınırlanmayan, en kötü ve geç tarafını miras almıştır. Bu öyle bir gelenek ki ilerledikçe bölünür ve çözülür. Ve bu gelenek onun için saplantı haline geldiğinden, onu tüm hatalarıyla kabul eder ve olduğu gibi gelecek nesillere aktaracağı için pişmanlık duyar. Tiranlara karşı sinirini kusan bir şair, gelecekte daha koyu tiranlar oluşmasına yardımcı olur. Sonuç olarak dua ettiği, sefil bir kraliçedir ve işlediği kanlı cinayetler ile ona karşı girişilen suikastler nedeniyle delirmiştir. Ölümün eşiğindedir ama buna inanmaz ve domuz yemeğinde eşelenirken dahi kutsal bahçelerini ve güzel çiçeklerini hatırlar. Aşk acısı, tehditler ve çaresizlik, James Clarence Mangan şiir geleneğinin temel taşlarıdır ve bu miskin, sıska, zayıf figürde, histerik bir milliyetçilik son halini alır.

Gurur tapınağında onun figürünü hangi hücreye koymamız gerekir? Kendi yurttaşlarının dahi sempatisini kazanamamışken, yabancılarınkini nasıl kazanacak? Gerçekten de arzuladığı unutuluş şimdi onu mu bekliyor? Eskilerin ilahlaştırdığı görkemli gerçeği ve zaferin güzelliğini bize aktaracak gücü ve cesareti kendi içinde bulamadığı kesindir. O bir romantikti, güzel şeylerin habercisiydi, "olmak" niyetindeki bir milletin prototipiydi, ama bütün bunların ışığında onun ruhunun kutsal öfkesini vakur bir şekilde anan, onun adını suya dahi yazamayacaktır. Bizi çevreleyen hayatın değişkenliği içinde ve hayatın, kendi hafızamızdan çok daha büyük ve cömert olan hafızasında muhtemelen, sonsuza değin kaybedilmiş coşkulu bir hayat yoktur. Ve asil bir küçümsemeyle yazanlar, yorulmuş olsalar da asla boşuna yazmamıştır...

[*Metnin son sayfası kayıptır.*]

İRLANDA EDEBİYATININ RÖNESANSI[373]

On sekizinci yüzyılın[374] sonundaki büyük isyandan bu yana iki millet arasında en azından üç büyük çarpışma buluruz. İlki, Genç İrlanda Partisi'nin kendisini, küçümsediği O'Connell'ın saflarından[375] kesin bir şekilde ayırdığı zamandır. İkincisi, Fenianizmin doruk noktasına ulaşıp Dublin'de cumhuriyetin ilan edildiği 1867 senesindedir. Üçüncüsü günümüzde, Parnell'a karşı girişilen ahlakdışı suikast sonrası meclisteki taktiklerin yetersizliği karşısında, İrlanda gençliğinin hayal kırıklığına uğraması ve kendisini daha çok ve daha ciddi şekilde milliyetçi saflara çekmesi sonucudur. Ekonomik savaş içeren bir milliyetçilik, maddi ve manevi boykot içeren bir milliyetçilik, bağımsız ve gelişen bir sanayinin oluşturulması, İrlanda dilinin teşviki, İngiliz kültürünün yasaklanıp, antik Kelt kültürünün canlandırılmasının da diyebiliriz. Tüm bu uzlaşmaz siyasi hareketlere edebiyat da eşlik etmiştir. Bazen baskın bir hitabet ve bazen de...

373. Yale arşivlerindeki yarım sayfalık bir not kâğıdından aktarılmış ve İtalyancadan tercüme edilmiştir.

374. Birleşik İrlandalıların isyanı (1798).

375. Genç İrlandalılar, güç kullanımı konusunda Daniel O'Connell ile ayrı düşmüşlerdir (1848).

FENİANİZM – SON FENİAN[376]

John O'Leary'nin yakın zamanda, İrlanda'nın milli günü olan St. Patrik gününde[377] gerçekleşen ölümü, çalkantılı bir dramayı andıran Fenianizm'in son aktörünün yitirilişini işaret eder. Antik İrlanda'dan gelen ve kralın koruyucusu anlamına gelen "Fenian" kelimesi, günümüzdeki İrlanda isyan hareketine de isim olmuştur.

On dokuzuncu yüzyıldaki İrlanda isyanı üzerine çalışma yürütenler, bu mücadelenin ikili yapısıyla karşılaşacaktır; İrlanda milletinin İngilizlere karşı mücadelesi ile daha az çetin olmayan, ılımlı milliyetçilerle silahlı mücadele taraftarları arasındaki mücadele. "Beyaz çocuklar" "98'liler" "Birleşik İrlandalılar" "Yenilmezler" ve "Fenianlar" gibi isimlerle anılan bu güç kullanımı taraftarları, İngilizlerle ya da meclisteki milliyetçilerle[378] her türlü diyaloğu

376. *Il Piccolo Della Sera* (Trieste, 22 Mart 1907). Metin, İtalyanca yayımlanan, *"Il Fenianismo: L'ultimo Feniano"* makalesinden çevrilmiştir. Milliyetçi çizgide yayın yapan ve daha çok İtalya'nın iç meseleleri hakkında haberler veren gazetede, İrlanda hakkında çıkan haber, hem İtalyanlar ve hem de İtalya'da yaşayan İngilizler tarafından ilgi görmüş, İrlanda sorunu gündemde yer kaplamıştır.

377. John O'leary (1830-1907) 16 Mart'ta, St. Patrik gününden bir gün önce ölmüştür.

378. "Beyaz Çocuklar" on sekizinci yüzyılda, kırsal kesimde kurulmuş gizli bir topluluktu. "Yenilmezler" 1881'de "İrlanda Cumhuriyet Kardeşliği" grubundan keskin bir çizgiyle ayrılanlar tarafından kurulmuştu.

reddederler. Derler ki (ve tarih de bu savlarını destekler) İngiltere'ye verilmiş her türlü imtiyaz gönülsüz ve silah zoruyla gerçekleşmiştir. Çomak sokan basın, Westminister meclisindeki Milliyetçileri sarkastik ve kışkırtıcı makalelerle yüreklendirmeyi asla ihmal etmez. Ve İngiltere'nin muazzam gücü ve silahlı kalkışmanın imkânsız bir rüya olduğunun farkına varılması sonucu basın, yeni nesillere ayrılık dogmasını aşılamayı asla kesmez.

Robert Eminet'in[379] komik isyanı ya da Genç İrlanda hareketinin 1845'teki coşkulu kalkışmasından farklı olarak Fenianizm, karanlığın içinde bir an kıvılcım halinde çakıp sonra daha büyük bir karanlığa mahkûm olan önceki hareketlere benzemez. Fenianizm ilk baş gösterdiğinde Zümrüt Adası'nın nüfusu sekiz milyondu[380] ve İngiltere'ninki de on yedi milyon civarındaydı. James Stephens komutasındaki ülke, her biri yirmi beş kişiden oluşan bağımsız hücrelerle örgütlenmişti ve bu şekilde ihanet olasılığı ortadan kalkıyordu.[381] Bu hücreler karmaşık bir yapıyla birbirine bağlıydı ve tümü tepede Stephen'ın ellerinde birleşiyordu. Aynı zamanda Amerikan Fenianları da benzer bir örgütlenmeye sahipti ve her iki taraf ahenk içinde hareket ediyordu. İngiliz ordusundaki birçok asker, polis, gardiyan ve muhafız Fenian saflarındaydı.

Her şey yolunda gidiyordu ve cumhuriyet ilan edilmek üzereydi (aslında Stephen tarafından ilan edilmişti de); ta ki partinin gazetecileri[382] O'Leary ve Luby tutuklanana kadar. Hükümet, Fenian yapılanmasının her ayağını

379. Robert Emmet'in isyanı 1803'te gerçekleşmişti.

380. Burada Joyce, rakamları abartmış. 1841'de sekiz milyona yaklaşan İrlanda nüfusu, 60'lardaki kıtlık sonucu altı milyona gerilemiştir.

381. James Stephens (1824-1901): Fenian yöneticisi ve İrlanda Cumhuriyet Kardeşliği'nin kurucusu. "James Stephens'ın fikirleri en iyisiydi." *Ulysses*, 457-8.

382. James Stephens, *Irish People* gazetesini 1863'te, O'leary ve Thomas Clarke Luby'le birlikte kurmuştu.

bildiğini iddia ettiği Stephens'ın başına ödül koydu. Stephens yakalandı ve hapse kondu ama mücadeleye sadık bir Fenian muhafızı sayesinde kaçmayı başardı. Ülkenin bütün limanlarında casuslar cirit atıyor ve onu yakalayabilmek için bütün gemileri, tekneleri kontrol ediyorlarken o, başkenti bir sandalla, (efsaneye göre) beyaz tüller ve elinde turuncu çiçeklerle, nedime kıyafetiyle terk etti. Daha sonra Fransa'ya[383] giden küçük bir kömürlü tekneye binmiş. O'Leary yirmi yıl mahkûmiyet ve ağır koşullarda çalışmayla cezalandırılmış ama daha sonra cezası düşürülüp on beş yıl sürgüne gönderilmiştir.

Böylesine iyi bir organizasyon, nasıl olup da çökmüştür? İrlanda'da en hayati anda ortaya bir muhbir çıkmıştır.[384] Fenian'ın yasaklanmasının ardından fiziki güç kullanımı doktrini canlanır ve zaman zaman saldırgan eylemler gerçekleşir. "Yenilmezler" Clerkenwell hapishanesini[385] havaya uçururlar, yoldaşlarını Manchester polisinin elinden kurtarıp, muhafızları[386] öldürürler, İngiliz Genel Sekreteri Lord Frederick Covendish ile yardımcısı Burke'ü, Dublin'deki Phoenix Parkı'nda güpegündüz hançerlerler[387]. Tüm bu vahşetin ardından tepkiler biraz dindiğinde bir İngiliz bakanı, Birlikçilerin, Feniancıların ve Meclisçilerin tartışıp birbirlerini ağır bir şekilde suçlayacakları, İrlanda için reform yasasını masaya getirecek ve muhtemelen ilk grup konuyu meclisteki taktiklerle çözecekle-

383. Stephens ısrarla, bu hikâyenin gerçekdışı olduğunu iddia etmiştir.

384. Konuyu daha iyi anlamak için Stephens'ın, *Portreler*'deki yorumlarına bakmak gerekir.

385. On iki kişinin ölümüne sebep olan, Albay Richard O'Sullivan Burke'ü, Londra'daki Clerkenwell Hapishanesi'nden kurtarma girişimi, 13 Aralık 1867'de gerçekleşmiştir.

386. 18 Eylül 1867'deki, Fenianların Manchester'daki hapishaneden kurtarılması girişiminde, Çavuş Charles Brett hayatını kaybetmiştir.

387. Bu suikast, Dublin'deki Phoenix Park'ında, 6 Mayıs 1882'de gerçekleşmiştir.

rini, son grup işin de hançer ya da bombayla çözülmesi gerektiğini ifade ederek ülkeyi ikna etmeye çalışacaklardı. Aynı anda bu üzücü komedinin arka planında, ülkelerinin ekonomik ve entelektüel durumunu katlanılmaz bulan İrlandalıların Birleşik Devletler'e ve Avrupa'ya akını sonucu nüfusun hızla erimesi devam ediyordu.[388] Bu nüfus azalmasının öte tarafında, Queenstown'dan New York'a gidecek cesareti bulamayan veya bilet parasını denkleştiremeyen aç ve fakirlere hizmet veren onlarca kilise, katedral, aşevi ve ruhban okulları vardı.

Sayısız vecibeyle eza çeken İrlanda, hem Tanrı'ya hem Servet'e hizmet ederek o güne kadar imkânsız görünen bir şeyi başarmıştır. Ülke kendisini İngiltere'nin kullanmasına izin verirken bir yandan da sekiz yüz yıl önce adayı II. Henry'ye hediye eden IV. Adrian'ın kulaklarını çınlatacak şekilde St. Peter'in kesesine katkıda bulunmuştur. Böyle bir ortamda kanlı ve aşırı uçta bulunan Fenian doktrininin devamı mümkün değildir. Aslında kırsal alandaki bu şiddet olayları günden güne azaldıkça Fenian da adını ve biçimini değiştirmiştir. Yeni Fenianlar "Yalnızca Biz"[389] adıyla yeniden organize olmuştur. İrlanda'yı çift dilli bir ülke haline getirmeyi amaçladılar ve İrlanda ile Fransa arasında doğrudan bir feribot hattı tesis ettiler. İngiliz mallarını boykot ediyor, Britanya tacına[390] hizmet eden askerler olmayı reddediyorlardı. Tüm ülkedeki sanayiyi geliştirmeye çabalıyor ve İngiliz meclisindeki seksen vekili çeyrek milyonla beslemek yerine, bu parayla, İngiltere'nin müdahalesi olmaksızın doğrudan ticaret amacıyla, belli başlı dünya limanlarında temsilcilikler oluşturmaya çalışıyorlardı. Birçok açıdan Fenian'ın bu yeni modeli daha

388. İrlanda nüfusu 1907'de 4,5 milyona kadar düşmüştü.

389. *Sinn Féin* (edebi anlamda "yalnızca biz") hareketi, 1905 ile 1908 arasında Arthur Griffith yönetiminde gelişmiştir.

390. Sinn Féin, 26 Mayıs, 9 Haziran, 16 Temmuz, 15 Eylül 1906.

mukavemetli olacaktır.[391] Etkileri İrlandalıların karakterini yeniden yansıtmalarına olanak vermiştir. Eski lideri O'Leary yıllar sonra Paris'teki sürgünden İrlanda'ya döndüğünde kendisini, 65'tekinden çok daha farklı şeylerden etkilenen bir neslin ortasında buldu. Yurttaşları tarafından coşkuyla karşılandı ve zaman zaman, ayrılıkçı bir toplantıya başkanlık etmek üzere toplumun karşısına çıktı. Ama belli ki tükenmiş bir geçmişe dair bir figürdü. Sıklıkla nehir boyunda yürüyen, hafif bir kıyafetle, büsbütün ak düşmüş saçlarıyla saygıdeğer ama neredeyse yaşının iki katı acılar çekmiş haldeydi. Arada bir sahaf dükkanında soluklanıyor, bir iki kitap aldıktan sonra yeniden nehir kenarına dönüyordu. Mutlu olması için çok az sebebi vardı. Planları uçup gitmişti, arkadaşları ölmüştü ve ülkesindeki çok az kişi, kim olduğunu ve neler yaptığını biliyordu. Ve şimdi öldüğünde yoldaşları onu mezarına muazzam bir törenle uğurluyorlar çünkü İrlandalılar, ülkeleri için hayatlarını kurban edenlerin, zamanında kalplerini kırmış olsalar da, ölülerine büyük saygı gösterirler.[392]

391. Joyce'un şiddet kullanımına karşı duruşu onun, Arthur Griffith'in Sinn Féin hareketinden bir miktar ayrı durmasına neden olur.

392. Bu tespit bizzat John O'Leary tarafından yapılmıştı; "Büyük bir cenaze töreni, İrlandalı bir liderin fark edildiği tek andır."

"HOME RULE" DÖNEMİ[393]

Yirmi bir yıl önce 9 Nisan 1886[394] akşamında, Dublin'in milliyetçi gazetesinin ofisine çıkan yollar kalabalıklarla dolmuştu. Zaman zaman taze bir baskı elden ele dolaşıyor, böylelikle kalabalık, kamuya açık alanları şafaktan[395] beri insanlarla tıka basa dolmuş olan Westminister'da oynanan tiyatroyu paylaşma şansını yakalıyordu. Başbakanın konuşması dörtte başlamış, sekize kadar sürmüştü. Birkaç dakika sonra son baskı duvardaki yerini aldı: "Gladstone, İngiliz Liberal Partisi'ni, İrlanda'ya otonomi verilmediği sürece İngiliz yasamasına katılmayacağını bildiren, muhteşem bir nutukla tasfiye etti." Bu haber üzerine sokaktaki kalabalık çılgınca kutlamaya başladı. Her yandan, "Çok yaşa Gladstone" "Çok yaşa İrlanda" sözleri duyuluyordu. Birbirini tanımayan insanlar, yeni milli oluşumu kutlamak için birbirine sarılıyor, yaşlılar sevinçten ağlıyordu.

Yedi sene geçti ve ikinci Home Rule tasarısıyla kar-

393. *Il Piccolo Della Sera* (Trieste, 19 Mayıs 1907). Metin, İtalyanca yayımlanan, *"Home Rule Maggiorenne"* makalesinden çevrilmiştir. Joyce başlığı, *Sinn Féin*'in yayın organındaki temel makalelerden birinden almıştır. Paragraf başlarında "yirmi bir yıl... yedi yıl..." ifadelerini kullanması da Arthur Griffith'in *Sinn Féin*'deki *"Gerileme"* makalesine (11 Mayıs 1907) bir göndermedir.

394. Home Rule'un ilk önergesi 1886'da Avam Kamarası'nda, Liberal Başbakan Gladstone tarafından sunulmuştur. İkinci önerge 1893'de sunulmuş ve her ikisi de reddedilmiştir.

395. *Dublin Evening Mail*'deki, 8 Nisan 1886 tarihli manşete gönderme.

şı karşıyayız. Gladstone, İrlandalı rahiplerin yardımıyla gerçekleşen Parnell'ın ahlaki suikastının da etkisiyle Avam Kamarası'nda önerisini, üçüncü kez okuyor. Konuşması öncekine göre kısa ve bir buçuk saat sürüyor. Ve Home Rule tasarısı geçiyor. Güzel haber telgraflarla İrlanda'ya bildiriliyor ve yeni bir coşku dalgasına sebep oluyor. Katolik Kulübü'nde insanlar bu haber üzerine konuşuyor, tartışıyor, gülüşüyor, kadeh kaldırıyor ve öngörülerini bildiriyorlar.

Üzerinden bir on dört yıl daha geçiyor ve şimdi 1907 yılındayız. 1886'dan bu yana yirmi bir yıl geçmiş ve İngiliz geleneğine göre Gladstone'un tasarısının zamanı gelmedi.[396] Ama o arada Gladstone hayatını kaybetti ve bildirisindeki hükümler doğmadı bile. Zamanında öngördüğü şekilde tasarının üçüncü kez ele alınmasıyla birlikte bir üst merci olan Lordlar Kamarası'nın etekleri zil çalmış, siyasi veya ruhani kesimden lordlar, tasarıya vurulacak ölüm darbesi için ellerinden geleni yapmışlardı. İngiliz liberaller sözlerini unuttular. 1881 ile 1886 arasında İrlanda aleyhine alınan her türlü cebri tedbir kararını onaylayan, üçüncü sınıf bir siyasetçi, şimdi Gladstone'un görevini üstlenmiş durumda.[397] İrlanda genel sekreterliği makamı ki İngilizler dahi bu makamı, siyasi itibarın mezarı olarak görürler, iki yıl önce Bristol'de seçmenlerin karşısına çıksa İrlanda'yı temsil hakkını kazanması imkânsız olan, edebi bir hukukçu tarafından temsil ediliyor şimdi.[398] Verilen sözlere, büyük çoğunluğuna ve İngiltere'nin meclis tarihinde temsil edilmemiş olmasına rağmen İngiliz Liberal Partisi, 1885'te emperyalist Chamberlain'in önerilerinin ötesine geçmeyen, geriletici bir bildiriyle geliyor ve Muhafazakâr İngiliz

396. Sinn Féin, 13 Nisan 1907.

397. Archibald Philip: Beşinci Rosebery Kontu (1847-1929)

398. Augustine Birrell (1850-1933): Hâkim, siyasetçi, İrlanda Genel Sekreteri (1907-16)

basını toplumu, tüm bu gelişmelerden açıkça bilgilendirilmeyi reddediyor.[399] Bu teklif, meclisteki ilk okunmasının ardından, sarı basının düzmece haberlerine ve lordların kendi aralarındaki, bu sendeleyen kukla için kılıçlarını kınlarından çıkarmaya değer mi, diye tartışmalarına rağmen, yaklaşık üç yüz oyla kabul edildi.

Lordlar muhtemelen, işleri bu olduğu için, önergeyi öldürecekler ama biraz akılları varsa, anayasal galeyan nedeniyle İrlanda'nın sempatisini kaybedip yabancılaşmadan önce ve özellikle de Hindistan ve Mısır kargaşa içindeyken, denizaşırı koloniler emperyal federasyon talebinde bulunurken, durup düşünürler. Onların bakış açısıyla, zengin siyasi emellerinin aleyhine olacak ve her açıdan sorun yaratması muhtemel, "tıkama taktiği"ne yol açacak, "Boycott" kelimesini uluslararası savaş çığlığı haline getiren insanların tepkisini çekecek, sert bir veto tavsiye edilmez.[400]

Yine de İngiltere'nin kaybedecek pek bir şeyi yok. Önerge (Home Rule'un yirminci teklifi değil sonuçta), Dublin'deki yönetim heyetine ne yasama yetkisi, ne vergi toplama yetkisi, ne jandarma ne de polis teşkilatı oluşturma yetkisi ve ne de üst mahkeme yetkisi veriyor. Dahası, birlikçilerin her türlü hakları kıskanç bir şekilde korunuyor. Liberal bakan tartışmanın en önüne, bu önergenin kabulü halinde, İngiliz seçmenlerinin cebinden yılda yarım milyon pound çıkacağı tezini koydu. Muhafazakâr makale ve konuşmalarda, yurttaşlarının hakları kutsallaştırılarak bu sav, İngiliz seçmenlerinin en değer verdiği kavramla; yani cepleriyle ilişkilendirilerek sıklıkla işlenmektedir. Ama ne Liberal bakanlar ve ne de muhalefet gazeteleri, bunun İngiltere'nin cebinden çıkan bir para değil, İngiltere'nin

399. 7 Mayıs 1907'de Augustine Birrell, Avam Kamarası'na, Milli Konvansiyonun reddedeceği "İrlanda Konsey Önergesi"ni sunmuştur.

400. "Boykot" kelimesi Kaptan Charles Boycott'tan (1832-97) kalmadır.

İrlanda'ya borcu olduğunu açıklamıyorlar. Hiçbiri, İngiliz Kraliyet Komisyonu tespitine göre, İrlanda'nın, baskın ortağından daha fazlasıyla, her yıl normalden seksen sekiz milyon frank[401] daha fazla vergilendirildiğinden bahsetmez. İrlanda'nın ortasındaki bataklığı inceleyen siyasilerin ve bilim adamlarının, her İrlanda ocağında iki hayalet oturduğunu tespit ettiklerinden de bahsetmezler. Tüketim ve delilik, tüm İngiliz iddialarını yalanlar ve bir yüzyılı aşkın süredir yaşanan bu harabeti görmezden gelen İngiliz hükümetinin yol açtığı maddi ve manevi maliyet belki de beş yüz milyon frankı bulur. İnsani çöküntü ise bunun çok ötesindedir.

Home Rule'un tarihi üzerine yüzeysel bir çalışma dahi bizi iki sonuca ulaştırır. İlki şu: İngiltere'nin İrlanda'ya karşı kullanabileceği en güçlü silahlar artık, muhafazakârlık yerine, liberalizm ve Vatikan'dır. Muhafazakârlık, tiran yönetimine dayandığı için, açık ve samimi bir şekilde, düşmanca bir doktrindir. Pozisyonu mantıklıdır. Büyük Britanya'nın yanı başında rakip bir adanın büyümesini, İrlanda fabrikalarının İngiliz fabrikalarıyla rekabet etmesini, şarap ve tütünün eskiden olduğu gibi İrlanda'dan ithal edilmesini, yerel ya da yabancı bir hükümet altında olsa da İrlanda limanlarının düşman donanmalarına ev sahipliği yapmasını istemez. Bu pozisyon, aynen İrlandalı ayrılıkçıların pozisyonu gibi anlaşılır ve mantıklıdır ve bu ikisinin her konuda birbirleriyle çelişiyor olmaları da mantıken su götürür. Gladstone'un İrlanda'ya, Disraeli'den[402] daha büyük zarar verdiğini görmek büyük bir zekâ gerektirmez ve İrlanda Katolikliğinin en büyük düşmanı İngiliz Vatikanizminin önderi Norfolk düküdür.[403]

401. Sinn Féin; 17 Mayıs, 14 Temmuz, 22 Eylül 1906.

402. İrlanda'da "Tory" açık bir düşman, "Whig" ise hain bir dost olarak tanımlanır. O'Brien durumu, bu kelimelerle tanımlamıştır.

403. "Bu günlerde olan biten, Norfolk dükünün Vatikan'ı, Birleşik Krallığın

İkinci çıkarım daha barizdir. O da şu; İrlanda Meclis Partisi iflas etmiştir.[404] Yirmi yedi yıl boyunca konuşmuş ve kamuoyunu karıştırmıştır. Bu zaman zarfında destekçilerinden otuz beş milyon almış ve çabalarının sonucunda İrlanda'nın ödediği vergiler, aynı dönemde İrlanda'nın nüfusu bir milyon[405] azalmasına rağmen, seksen sekiz milyona yükselmiştir. Vekilleri, yarattıkları bunca sorun karşılığında, durumlarının bir ispatı olarak birkaç aylık hapisle kurtulmuşlardır. Köylü çocuğu, esnaf, müşterisi olmayan avukatlar iken yüksek ücretli danışmanlar, fabrika patronları, gazete sahipleri, toprak ağaları haline gelmişlerdir. 1891'de ustaları Parnell'ı İngilizlere satarken de özgeciliklerini ispatlamışlardır.[406]

temsilcisi sıfatıyla yılda üç kez ziyaret etmesi ve orada türlü oyunlar çevirmesidir." (*Sinn Féin,* 15 Aralık 1906)

404. *Sinn Féin;* 11 Ağustos, 25 Ağustos 1906.

405. *Sinn Féin;* 6 Temmuz, 25 Ağustos, 29 Eylül 1906.

406. "On iki havarinin içinden Yehuda, hahambaşına gidip, 'Size onu teslim edersem bana ne kadar verirsinizi?' diye sordu. Ona otuz gümüş sikke verdiler ve o da, ihaneti için uygun zamanı kolladı." (Matta 26: 14-16)

SINIRDAKİ İRLANDA[407]

Birkaç yıl önce İrlanda'da ses getiren bir dava görüldü. Batı'daki, Maamtrasna adındaki uzak bir kasabada bir cinayet işlendi.[408] Her biri köklü Joyce sülalesinin üyeleri olan dört beş köylü tutuklandı. Polis en çok, köylülerin en yaşlısı olan, altmış yaşındaki Myles Joyce'tan şüphelendi. Kamuoyu ise onun masum olduğunu düşünüyor ve adamı, aziz mertebesinde görüyordu. Ne yaşlı adam ve ne de diğer tutuklular İngilizce biliyordu. Mahkeme tercüman hizmeti almak zorundaydı.[409] Bu adama uygulanan sorgulama, kimi zaman komik kimi zaman da trajikti. Bir yanda resmi tercüman, öte yanda sefil kabilenin atası sayılabilecek ve her türlü resmi işten hoşlanmayan, tüm hukuki süreçten şaşkınlık duyan adam vardı.

Yargıç sorar; "Sanığa, o sabah kadını görüp görmediğini sorun."

407. *Il Piccolo Della Sera* (Trieste, 16 Eylül 1907). Metin, İtalyanca yayımlanan, *"L'Irlonda alla Sbarra"* makalesinden çevrilmiştir. Başlık, uluslararası basın ve çıkar çevreleri karşısında derdini anlatmakta zorlanan İrlanda'yı temsil etmektedir.

408. 17 Ağustos 1882 günü, merkezden oldukça uzaktaki Connemara sahilindeki Maaamtrasna kasabasında John Joyce, eşi, annesi ve çocukları öldürülmüştür. Olay kırsal kesimde işlenen sır dolu cinayetler olarak hafızalarda kalmıştır.

409. Tutanaklardan anlaşıldığı kadarıyla tercümanın duruşmadaki rolü, aynen Joyce'un anlattığı gibidir.

Soru yaşlı adama İrlanda dilinde tekrarlanmıştır ve adam, elini kolunu sallayarak karmakarışık şeyler anlatmaya başlamış ve uzun konuşmasının ardından diğer sanıkların cennete havale edilmeleri ricasında bulunmuştur. Sonra, çabası sonucu yorgun düşüp sessizliğe bürünmüş, tercüman yargıca dönüp, tek kelimeyle, "Hayır diyor majesteleri," demiştir.

Yargıç bu kez de, "Sor bakalım, yakınlarda mıymış peki?" diye sorar.

Yaşlı adam, anlaşılmadığı düşüncesiyle sinirlenir ve anlaşılsın diye, bağırır çağırır, uzun uzadıya söylenir ve adamın sözleri sona erince tercüman bir kez daha, "Hayır diyor majesteleri," der.

Sorgu bittiğinde yaşlı adam suçlu bulunmuş ve idam kararıyla bir üst mahkemeye sevk edilmiştir. İnfaz günü hapishanenin önündeki meydan Myles Joyce'un ruhunun huzur bulması için dizlerinin üstünde İrlanda dilinde dua eden insanlarla dolmuştur. Efsaneye göre cellat bile kurban edilen yaşlı adamla anlaşamamış, kafasını ilmiğe geçirmesi gerektiğini anlamayan adamın kafasına, sinirle vurmuştur[410].

Bu şaşkın, yaşlı adam figürü, artık bizim olmayan bir kültürün son izleridir, hükmünden sonra dilsiz, sağır hale bürünmüştür ve kamu nezdinde sınırda olan İrlanda milletinin önemli bir sembolüdür. İrlanda, tıpkı bu yaşlı adam gibi, modern İngiliz bilinciyle uyum sağlayamaz. İngiliz basını, her ne kadar, evlerine düzeni bozmak veya haraç kesmek niyetiyle geldiğine inanan Milliyetçi vekillere arada sırada kulak verip ateşli şikâyetlerine maruz kalsa da, İrlanda ile İngiliz seçmeni arasında tercümanlık yapar. Dış ülkelerde, telgraf hatlarını bir süreliğine kilitleyen bir fela-

410. İdamı sırasında Myles Joyce suçsuz olduğunu söylemeye ve söylenmeye devam etmiş, cellat Marwood bunun üzerine adamı hırpalamıştır.

ket olmadığı sürece İrlanda hakkında pek konuşulmaz.[411] Kamuoyu, gerginliği azaltan ve yukarıda bahsedildiği şekilde bir tercüman görevi gören İngiliz basını kanalıyla olaylardan haberdar olur. Bu sebeple İrlandalılar, geceleri dehşet saçan, Birlikçileri öldürmeye çalışan, çirkin yüzlü suçlular olarak görülüyor. Ve İrlandalılarla ilgili algı, İrlanda'nın gerçek hükümdarı Papa'ya, kiliseye doluşmuş bir sürü köpek gibi ulaşmaktadır. Adadan yükselen ağıtlar ve feryatlar, upuzun bir yolculuğun ardından, bronz kakmalı kapıya ulaşana kadar neredeyse fısıltıya dönüşmektedir. Dünyaya yayılmış yirmi milyon İrlandalı var ve Zümrüt Adası bunların yalnızca bir kısmını barındırıyor. İngiltere'nin İrlanda'yı, kendi iç politikasının kilit noktası olarak gördüğünü dikkate alan ve en karmaşık kolonyal sorunları dahi nasıl bertaraf ettiğini bilen bir gözlemci, St. George kanalının, İrlanda'yla küstah metresi arasında nasıl olup da bir cehennem çukuruna dönüşmediğini anlar. Altı yüzyıllık silahlı işgal ve yüzlerce yıllık yasal baskı sonucu mutsuzlaşan halkın göçü ardından adanın nüfusunun sekiz milyondan dört milyona düşmesiyle, dörde katlanan vergilerle, kırsal sorunların düğüm haline gelmesiyle İrlanda sorunu halen çözümsüzdür. Bundan daha karmaşık bir sorun yoktur aslında. İrlandalılar bu sorunu kısmen, İngilizler ise daha azıyla anlarken, konu yabancılar için bütünüyle karanlıktadır. Ama en azından İrlandalılar, acılarının kaynağının bu sorun olduğunu bilirler ve sorunun çözümü için saldırgan bir tutum sergilemelerinin sebebi de budur. Örneğin yirmi yıl önce, toprak ağalarının zulmü sonucu açlığa mahkûm edilmelerinin ardından kiralarını ödemeyerek, bir takım imtiyazlar elde etmiş, Gladstone'un reformlara girişmesini[412] sağlamışlardır. Bugün meralar besili davarlarla doluyken, halkın yarısı açlık

411. Joyce, 4 Ağustos'ta başlayan Belfast'taki isyanlara vurgu yapıyor.
412. Joyce, Land Ligi ve politikalarına göndermede bulunuyor.

sınırında olunca, davarları holdinglerden sürüp almışlardır. Sinirlenen liberal hükümet, muhafazakârların cebri tedbirlerini yeniden işleme koymaya niyetlenmektedir; kırsal sorunlara makalelerinde ve köşelerinde haftalarca yoğun bir şekilde yer veren İngiliz basını, durumun ciddi olduğunu ve bunun bir isyan olduğunu savunur; yabancı basına da durum bu şekilde yansır.

İrlanda'nın kırsal sorununa yorum yapmak ya da hükümetin ikiyüzlü politikalarını açığa çıkarmak değil niyetim ama konuyu doğru bir yere oturtmak faydalı olacaktır. Londra çıkışlı telgrafları her kim okusa İrlanda'nın suç batağında olduğunu düşünür. Bu büsbütün yanlış bir hükümdür. İrlanda'daki suç oranı, herhangi bir Avrupa ülkesindeki ortalamanın çok altındadır ve organize suç kesinlikle yoktur. Parisli gazetecilerden birisi durumu, biraz da ironiyle "kızıl kanla yazılan bir türkü" diye tanımladığında tüm ülke şoka uğramıştı. İşin aslı ise geçen aylarda İrlanda'da sadece iki vahşi ölüm gerçekleşmişti. Her ikisi de İngilizlerin kontrolündeki Belfast'ta, askerlerin bir kalabalığa, anlaşıldığı kadarıyla uyarı da yapmaksızın, ateş açması sonucu bir kadınla bir erkeğin öldürülmesiyle sonuçlanmıştı. Kalabalıklara karşı saldırılar oluyordu fakat bunlar İrlanda'dan ziyade, İngiltere'nin kontroündeki acımasız suçluları barındıran Great Wyrley'de gerçekleşiyordu.

Beş yıl önce toplumun öfkesini hafifletmek için, şimdi özgür olan, masum bir adam suçlanmıştı. Ama hapisteyken bile saldırılar devam etti. Geçen hafta iki at, karınlarından bıçaklanmış, bağırsakları dışarı taşmış şekilde, çayırlıkta ölü bulundu.

James Joyce

OSCAR WILDE: SALOMÉ'NİN ŞAİRİ[413]

Oscar Fingal O'Flahertie Wills Wilde. Gençlik heyesiyle ilk şiir kitabının üstüne basılmasını istediği tumturaklı isim bu şekildeydi.[414] Ona itibar kazandıracağını umduğu bu çabayla, belki de onu bekleyen kaderin ve şaşaalı geleceğin bir heykelini oluşturmuştu. İsmiyle müsemmadır: Oscar, Kral Fingal'ın yeğeni ve karmakarışık Kelt serüveninde doğmuş tek Ossian; ölümü, bir masada sakince otururken düşmanının elinden tatmış kahraman. Kaderi kasabaların kapılarını kuşatmak olan saldırgan İrlanda kabilesi O'Flahertie'ler; isimleri huzur içinde yaşayan halka dehşet saçıyordu ve halen aynı tonla telaffuz edilir, eski azizlere edilen dua son bulduğunda, musibetlerin ortasında, Tanrı'nın gazabı ya da zinanın ruhu: "saldırgan O'Flahertie'lerden, *libera nos Domine*."[415] Oscar'da ölümü, tam da böyle, masada, başında asma yapraklarından bir taçla oturup Plato ile tartışırken tadacaktır. Bu ilkel saldırgan kabile gibi Oscar da paradoks dolu hitabetinin mızrağını, geleneklere karşı kullanacak, bu şekilde itibar-

413. *Il Piccolo Della Sera* (Trieste, 24 Mart 1909). Metin, İtalyanca yayımlanan, *"Oscar Wilde: il poeta di Slaomé"* makalesinden çevrilmiştir. Makale, *Trieste*'de Salomé operasının sergilenmesi üzerine yayımlanmıştır.

414. Oscar Wilde, Şiirler (1881)

415. Galway'deki Ortaçağlardan kalma bir kapının üzerindeki kabartmadan; "Saldırgan O'Flahertie'lerden, bizi koru yüce Tanrım."

sızlaştırılıp, dışlanıp, doğruluk peşindeki adamlar tarafından sapkın olduğuna dair bir koronun sesini duyacaktır.

Wilde, İrlanda'nın başkentinde, elli beş yıl önce doğmuştur. Babası, kulak burun boğaz mütehassısı, nitelikli bir bilim adamı idi. Annesi 48 yılındaki edebiyat devriminde, milliyetçi gazetede "Speranza" remiziyle yer almış, şiir ve makalelerinde halkı, Dublin kalesini ele geçirmeleri yönünde tahrik etmiştir. Daha sonraları tükenmesine sebep olan cinnetin nedeni olarak Bayan Wilde'ın hamileliğinden ve Oscar'ın çocukluğundan kaynaklanan bazı sebepler vardır ve en azından çocuğun, serbestlik ve savurganlık[416] içinde büyüdüğü kesindir.

Oscar Wilde'ın toplum hayatı, sınav sırasında bir el arabasının yanında, geleceğin toplumuna vaat edilmiş topraklara doğru, efemine bir şarkı söyleyen can sıkıcı, Ruskin adında bir hocanın bulunduğu Oxford Üniversitesi'nde başladı.[417] Annenin hafifmeşrep mizacı oğluna da bulaşmıştı. Kısmen Pater ve Ruskin'in kitaplarından edindiği güzellik teorisi ve kısmen de kendinden kattıklarıyla eserlerini oluşturmaya başladı. Toplumun alaylarına başkaldırarak, elbiselerinde ve evinde estetik reformunu duyurdu. Birleşik Devletler ile İngiliz bölgelerinde dersler verdi ve estetik hareketin sözcüsü haline geldi. Dönmelerin fantastik güzellik miti onun etrafında oluşmaya başladı. Toplumda ismi anıldığında, lezzetli bir zarafeti ve çiçeklerle bezenmiş bir hayatı çağrıştırır oldu. Ayçiçeğine olan düşkünlüğü kısa zamanda sanat çevrelerine yayıldı ve sıradan insanlar onun, türkuvaz rengine boyalı fildişi bastonundan ve Neron stili saçlarından bahseder oldu.

Bu farfaralı portrenin arka planı, orta sınıfların tahmin edemeyeceği kadar sefildi oysa. Akademik gençliğin-

416. Bayan Wilde'ın, ikinci çocuğunun kız olmasını arzuladığı anlatılır.

417.. John Ruskin (1819-1900): Sanat eleştirmeni, sosyalist. Öğrencilerini, Oxford'u çevreleyen demiryollarını tamir etmeleri için organize etmiştir.

den kalan madalya ve kupaları, dönüp dolaşıp emanetçi dükkânlarına düşmekteydi. Ve şairin genç eşi kimi zaman bir çift ayakkabı alabilmek için konu komşudan borç almak zorunda kalıyordu. Wilde kendisini, basmakalıp bir gazetede editörlüğü kabul etmek zorunda buldu.[418] Hayatında lüks ve refahı tattığı tek kısa dönem, hafif komedilerinin sergilendiği dönemdi. *Lady Windermere's Fan*, bir süre Londra'yı salladı. Wilde, Sheridan ve Goldsmith'ten Bernard Shaw'a kadar süregelen İrlanda edebiyat geleneğindeki komik oyunlar yazma kervanına katıldı ve İngilizlerin nazarında saray soytarısı muamelesi gördü. Zarafet konusunda karar mercii haline geldi ve bir dönem yazdıklarından elde ettiği gelir yarım milyon franka ulaştı. Altınlarını hayırsız arkadaşlarıyla har vurup harman savurdu. Her sabah, biri kendisine diğeri arabacısına, iki tane pahalı çiçek alma âdeti geliştirdi. Meşhur davasının görüldüğü gün mahkemeye, iki atlı arabayı kendi kullanarak ve arabacısına da damat gibi süslü kıyafetler giydirerek gitti.

Düşüşü de, eğlence konusundaki katı saplantısının sonucu başladı. Suçlandığını duyan kalabalık, mahkeme önündeki çamurlu sokakta toplanıp şarkılar eşliğinde dans ettiler. Bir gazetecinin hapishaneye girmesine izin verildi ve hücrenin penceresinden, Oscar'ın utanılacak halini görebildi. Tiyatro afişlerindeki ismi beyaz bantlarla kapandı, arkadaşları onu yüzüstü bıraktı. İki yıllığına ağır çalışma koşuluyla hapiste tutulduğunda metinleri evinden çalındı. Annesi utanç içinde öldü, eşi de öyle. İflas ettiği ilan edildi ve tüm malvarlığına el konuldu, çocukları elinden alındı. Hapisten çıktığında asil Quensberry Markizi'nin[419] tuttuğu katiller onu bekliyordu. Köpekler tarafından kovalanan bir tavşan gibi o otelden bu otele sürüklendi durdu. Otelciler ne yatak ne de yemek vermeyip, kovdular. En sonunda

418. Oscar Wilde, 1887'de *Kadın Dünyası* adıyla bir dergi yayımlamıştır.
419. İngiliz şair, Oscar'ın sevgilisi ve *Salomé*'yi çeviren kişi.

bir gece yarısı kendisini kardeşinin penceresinin önünde hüngür hüngür ağlayıp, çocuk gibi zırlarken buldu.

Son sözlerin söylenmesine az kalmıştı ve son dönemlerini Napoli'nin kenar mahallelerinde Latin Bölgesi'ndeki fakirhanelerde sefalet içinde geçiren şair, son nefesini, on dokuzuncu yüzyılın[420] son yılının son ayında, menenjit nedeniyle verdi. Parisli casusların yaptığı gibi onu gölgelemek hoş olmayacaktır. Katolik olarak öldü ve son nefesini vermeden önce, meşhur "toplum hayatının çöküşü doktrinini" inkâr etti.[421] Piyasanın idollerine meydan okuyan ve eğlencenin kutsallığını savunan şair, sona yaklaşırken diz çöküp acıma ve şefkatle doldu. Asi ruhunun son sayfasına ruhsal sadakat ekledi.

Burası, ne Oscar Wilde'ın tuhaf hayatını didikleme yeri ve ne de sara hastalığı nedeniyle sinir sisteminde soyaçekimden kaynaklanan sorunların, suçlandığı konularda onu ne derece mazur göstereceğinin tespiti yeridir. Ona ithaf edilenlerden dolayı suçlu olsun ya da olmasın, bir günah keçisi olduğu muhakkak. En büyük suçu İngiltere'de bir skandala sebebiyet vermesiydi. İngiliz otoritesinin onu, bir tutuklama emrinden önce kaçmaya ikna etmek için ellerinden gelen çabayı gösterdiği bilinir. Bir bakanlık görevlisinin bildirdiğine göre sadece Londra'da dahi, en az yirmi bin kişi gözetim altında tutuluyor ama bir skandala bulaşmadıkları sürece serbestçe dolaşmalarına izin veriliyor. Mahkemede Wilde'ın mektupları okunmuş ve bunları yazanın yozlaşmış, cinsel sapkınlığa eğilimli olduğu beyan edilmiştir. "Zamana meydan okuyorsunuz. Sizin leylaklarınızı ve güllerinizi kıskanıyor,"; "Menekşelerle dolu vadilerde dolaşmanızdan hoşlanıyorum, ışıklar saçan bal rengi

420. Wilde Paris'te 30 Kasım 1900'de ölmüştür.

421. Bkz. W. B. Yeats'in Wilde ile ölüm döşeğinde yaptığı söyleşi. "Nedametinin ciddi olmadığını, sona yaklaştığında kendi kendisine karşı dürüst davranmamaktan hoşlanmadığını söylemişti."

saçlarınızı savurarak." İşin aslı Wilde, İngiltere'nin ortasında kendiliğinden bitiveren bir sapıklık abidesi değil, tecrit edilmiş bir birey ve ketum İngiliz eğitim sisteminin doğal ve kaçınılmaz sonucudur. İnsanlar tarafından ayıplanması birçok farklı sebebe dayanır; ama bu suçlamaların ortak bir bilinçten kaynaklanmadığı kesindir. Resmin bütününe ve insanların ifade ve tepkilerine dikkat eden birisi, bu tepkilerin saf bir ruh halinden kaynaklandığı konusunda tereddüde düşecektir. Büyük bir askeri birlikte olsun, bir çarşıda olsun, Wilde'ı taşa tutan adamların hayatlarını ve kullandıkları dili izleyen birisi, onların lekelerle dolu olduğunu görür. Aslında böyle bir konuda konuşmak isteyen birisi, karşısındakinin kendisinden daha fazlasını bileceği kaygısıyla, isteksiz davranır. Tarafsız hâkimler en fazla, Oscar Wilde'ın *Scots Observer*'da[422] yayımlanan kişisel savunmasını yasal belge olarak kabul etmelidir. Herkes kendi günahını *Dorian Gray*'e yüklüyor (Wilde'ın en ünlü romanı). Ve *Dorian Gray*'in günahının ne olduğunu kimse ne biliyor ne söylüyor. Günahı keşfedenle işleyen aynı.

İşte burada Wilde'ın sanatının hayati merkezine ulaşıyoruz: günah. Kendi kendisini, yeni pagan toplumda, halka gönderilmiş bir umacı olarak kandırdı. Tüm karakteristik nitelikleri, ırkının nitelikleri (belki), aklı, dürtüleri, aseksüel zekâsı bir araya geldiğinde kendisini, dünyanın gençlik eğlencesinin altın çağının yaşanmasına hizmet edecek birisi olarak görmesini sağlıyordu. Ama derinlerde, Aristo'nun öznel yorumundan çıkarılacak bir şey varsa, huzursuz düşünceleri safsatadan çok kıyasa dayanıyordu. Mücrim ve tevazu gibi yabancı huyları içselleştirmesi de Katolik ruhundan miras aldığı şeylerdi: Bu adam kutsal

422. *Dorian Gray'in Portresi* (1891) hakkındaki olumsuz bir eleştiri karşısında Wilde, "Herkes Dorian Gray'de kendi günahını görüyor. Dorian Gray'in günahının ne olduğunu ise kimse bilmiyor. Onu keşfeden kendisini de keşfeder," demiştir. (*Scots Observer* 12 Temmuz 1890)

düşünceye, günaha bulanmadan ve ruhunda ayrılıklar yaşamadan ulaşamaz.[423]

Son kitabı *De Profundis*'te, *A House of Pomegranates*'in uydurulmuş sayfalarından doğan bilimsel İsa'ya bir selam gönderir ve sonra gerçek ruhu, Heliogabalus'un harmanisinin[424] yanında, titreyerek, üzgün, ürkek bir şekilde belirir. Fantastik miti, sanat ve doğanın çoksesli ilişkisini dillendirdiği eserinde, tinin ifşasından ziyade altın kitaplarıyla, onu bazılarının gözünde son yüzyılın en nükteli yazarı olarak görünmesini sağlayan mecazları şimdi yağmalanmış durumda.

İşler Kitabı'ndan bir dize, Bagneux'daki gariban mezarlığındaki kabir taşına işlenmiştir. Belagatini över. Gelecek kuşaklar daha kibirli ve daha dindar başka bir dizeyi işleyebilirler mezar taşına; *partiti sunt sibi vestimenta mea et super vestem meam misrunt sortes.*[425]

423. "Sefil geçen günlerimde anladığım kadarıyla, insan yüreğine, günahlarından sıyrılmadan ulaşamaz." (W. B. Yeats ile konuşmalarından)

424. Oscar Wilde, *Profundis* (1905) ve *A House of Pomegranates* (1891). Roma İmparatoru Varius Avitus'un (203-22) Suriye Tanrısı Heliogabalus'un adını aldığını ve kendisini Roma'nın Tanrısı olarak ilan edip, kendisine tapınılmasını istediğinden bahseder.

425. "Mücevherlerimi bölüşüp, giysilerimi yağmalıyorlar." Wilde'ın Bagneux'daki mezar taşındaki yazı.

BERNARD SHAW İLE SANSÜRCÜNÜN SAVAŞI: *"SHEWING-UP OF BLANCO POSNET"*[426]

Dublin, 31 Ağustos

Dublinlilerin takviminde gururla geçirdikleri bir hafta vardır. Ağustosun son haftasındaki At Gösterisi, komşu adadan, ana kıtadan ve hatta ta Japonya'dan çok renkli, çokdilli bir kalabalığın ilgisini çeker ve İrlanda'ya gelmelerini sağlar. Bezgin şehir birkaç günlüğüne, yeni evli bir gelin gibi süslenir ve bunak uykusu bir esnemeyle sona erer.

Oysa bu sene bir sanatsal faaliyet, andığım gösteriden daha fazla ilgi görmüş ve neredeyse her yerde Bernard Shaw ile Genel Vali arasındaki tartışma konuşulmuştur. Bilindiği gibi Bernard Shaw'un son eseri *"Shewing-up of Blanco Posnet'in* (Blanco Posnet'in Takdimi) Birleşik Krallık'taki gösterimi, İngiliz lordu Chamberlain'in da onayıyla yasaklanmıştır.[427] Bu karar, benzerleri daha önce, *Mrs. Warren's Profession* ve *Press Cuttings* gibi iki eserinin de

426. *Il Piccolo Della Sera* (Trieste, 5 Eylül 1909). Metin, İtalyanca yayımlanan, *"La battaglia fra Bernard Shaw e la censura; 'Blanco Posnet smascherato'"* makalesinden çevrilmiştir. Joyce bu makaleyi *Dublinliler*'in yayımlanması işini sonuçlandırmak üzere bulunduğu Dublin'de iken kaleme almıştır.

427. Bernard Shaw'un *Shewing up of Blanco Posnet* oyunu İngiltere'de yasaklanmıştı. Chamberlain'in sansürünün Dublin'de nasıl delineceğini öneren, W. B. Yeats ve Lady Gregory olmuştur.

başına geldiği için Shaw'u şaşırtmamıştır. Bu işten gurur duyacağı bir taraf var ise o da, aynı yasağın Ibsen'in *Hortlaklar*'ına, Tolstoy'un *Karanlığın Gücü*'ne ve Wilde'ın *Salomé*'sine de uygulanmış olmasıdır.[428]

Shaw yenilgiyi kabullenmedi ve sansürcünün yasağına karşı koymanın bir yolunu buldu. Tuhaf bir şekilde Birleşik Krallık'ta Dublin, sansür yasağının uygulanmadığı tek yer ve gerçekten de eski bir kanunda "Dublin dışında her yer" diye yazıyor. Ve Shaw'un oyununu önerdiği İrlanda milli tiyatrosu eserin sergilenmesini kabul eder ve sıradan bir oyun olarak duyurur. Sansür bu yolla geçersiz kılınmıştı ve Genel Vali, kanunun üstünlüğünü korumak adına, olaya müdahil olma ihtiyacı hissetti. Kralın temsilcisi ile komedi yazarı arasında birkaç mektup gidip geldi: bir taraf ciddi ve tehditkâr, diğer taraf saygısız ve küçümser bir tavırla.[429] Sanata ilgileri tartışılabilir ama ortada bir tartışma olunca Dublinliler, olan biteni ellerini ovuşturarak seyreder oldular. Shaw haklarının arkasında duruyor ve tiyatronun bilet ofisi de, yedi gösterinin tüm biletlerinin satıldığını, bu nedenle yapacak bir şey olmadığını söylüyordu.

O akşam Abbey Tiyatrosu'nda izdiham yaşandı ve güvenliği de iriyarı askerlerden oluşan bir müfreze sağlıyordu fakat küçük, isyankâr tiyatroyu tepeleme dolduran, oradaki seçkin topluluğun herhangi bir düşmanca tavır sergilemeyeceği daha en başından belliydi. Gazetelerin akşam baskıları da en ufak bir sorun olmadığını bildiriyordu. Perde kapandığında, oyuncuları bis için tekrar tekrar sahneye çağıran bir alkış tufanı koptu.

Shaw'un tarifiyle, melodram içindeki öğüt türündeki komedi tek perdelikti. Olay, vahşi batıdaki tuhaf bir kasa-

428. Oscar Wilde'ın *Salomé* oyunu Londra'da 1905'te; yani, 1896'da Paris'te yayımlandıktan dokuz yıl sonra yayımlanmıştır.

429. Bernard Shaw'un daktiloda kaleme aldığı mektupların kopyaları Yale arşivinde bulunmaktadır.

bada geçiyordu. Kahraman, bir at hırsızı idi ve oyun onun yargılanmasına odaklanıyordu. Kardeşinin ondan haksız bir şekilde almış olduğunu düşündüğü bir atı çalıyordu. Ne var ki kasabadan kaçarken bir kadınla, hasta çocuğuna rastlar. Kadın, çocuğunun hayatını kurtarmak için yakındaki büyük kasabaya ulaşmak istemektedir ve adam da kadına atı verir. Sonrasında yakalanır ve idam edilmek üzere geri kasabaya getirilir. Duruşma özet şeklinde verilir ve zorlu geçmektedir. Şerif, suçlanan adama bağırarak, masaya vurarak, tanıkları elindeki tabancayla tehdit ederek sinirli bir yargıç gibi davranır. Posnet; yani hırsız, ilkel dinsel metinleri kullanır. Bedbaht annenin ricasına kulak verdiği duygusal zayıflık anı, hayatının dönüm noktası olmuştur. Tanrı'nın parmağı beynine dokunmuştur. Bu rastlaşmadan önce yaşadığı gaddar ve hayvanca hayatı sürdürmesi imkânsızdır artık. Uzun, birbirinden kopuk konuşmalar yapar (sofu İngiliz sansürcünün kulaklarını tıkadığı bölüm de burasıdır). Konuşmaları, ana teması Tanrı olan teolojik ifadelerdir ama kullandığı dil, rahiplerin terminolojisinden farklıdır. İnancının samimiyetiyle Posnet, madenci ağzına başvurur kimi zaman ve Tanrı'nın insanların kalbini nasıl işlediğini örneklemek için Tanrı'yı da bir at hırsızı olarak betimler.

Oyun mutlu sonlanır. Çocuğu ölen anne kasabaya döner ve olan biteni anlatmasıyla Posnet beraat eder. Oldukça masum bir metindir ve seyirci, sansürcünün ne akla hizmetle bu oyunu yasakladığını merak eder.

Shaw haklıdır, bu bir öğüttür. Shaw doğuştan vaizdir. Konuşkan ve canlı ruhu, modern bir oyunun gerektirdiği asil stille örtüşmez. Karmaşık geçişler içinde duygularına bir gedik açarak ve sonsuz sahne yapısıyla kendisine, çoğunlukla diyaloğa dayanan, özel bir dramatik form oluşturur. Sonuca mantık ve ahlaki kanallardan ulaşan bir metin yerine durum komedisini tercih eder. Bu oyununda mer-

kez olay, *Devil's Disciple*'dan devşirilmiştir ve bir öğüde dönüştürülmüştür.[430] Bu dönüşüm bir öğüt için fazla, sanatsal bir eser için oldukça az bir sonuç doğurmuştur.

Böyle bir oyun yazarın kafasındaki bir krizi de işaret etmez mi bize? *John Bull's Other Island*'da bu krizin ayak sesleri hissedilmişti zaten.[431] Shaw'un hayatı da son kahramanı gibi düzensiz ve kural tanımazdır. Ilımlı sosyalistliği, vejetaryenliği, alkol karşıtlığı, müzik, resim ve edebiyattaki aykırı duruşu her zaman ilgi odağı olmasını sağlamıştır. Ve şimdi belki de, onun da beynine kutsal bir el dokunmuştur ve Blanco Posnet gibi o da takdim edilmiştir.

430. Bernard Shaw, *Devil's Disciple* (Şeytanın Müridi), 1901.

431. Bernard Shaw, *John Bull's Other Island* (John Bull'un Öteki Adası), 1904.

HOME RULE KUYRUKLUYILDIZI[432]

İrlanda'nın bağımsızlığı fikri zamanla ince ve solgun bir sisin içine düşmüştür. Birkaç hafta önce İngiliz meclisinde bir kararname iptal edildiğinde doğuya bakıldığında ufukta bir şeylerin karanlığa gömüldüğü görülebiliyordu.[433] Kısacası *Home Rule* kuyrukluyıldızıydı batan, uzakta ve her zamanki gibi tam zamanında... Hükümdarın, Westminister'daki yarı-tanrıların üzerine binen sözü, şuursuz ve emir kulu yıldızı hükümsüz bir karanlığa yolladı.

Ama bu sefer bu pek fark edilemedi çünkü hava bulutluydu. Britanya'nın kıyılarında sıkça gördüğümüz sis öylesine kalın bir tabaka haline geldi ki delinmez bir buluta dönüştü. Geri plandan da seçimler için çalan orkestranın müziği geliyordu. Asillerin histerik ve acıklı sözleri, halkın üflediği borular ve zaman zaman İrlanda'dan bir flüt sesi...

İngiltere'deki siyasi ortamın karışıklığı öyle belirgin ki gazetelerin akşam ve sabah baskıları bütünüyle birbiriyle çelişen esrarengiz haberlerle çıkıyor. Aslında Birleşik

432. *Il Piccolo Della Sera* (Trieste, 22 Aralık 1910). Metin, İtalyanca yayımlanan, "*La Cometa dell'Home Rule*" makalesinden çevrilmiştir. Metnin başlığı *Sinn Féin*'de yayımlanan bir karikatürden alınmıştır.

433. Meclisin feshi, Galli liberal siyasetçi ve Maliye Bakanı David Lloyd George'un Avam Kamarası'na sunduğu "halkın bütçesi" önergesinin reddedilmesi sonucu gerçekleşmiştir.

Krallık'taki mevcut tartışma, oldukça zor olan bir meseleye tarafsız bir tetkik getiriyor. Şimdiye kadar ahmaklığa bulaşmadan, onurlu bir yönetim gösteren üç liderin, Asquith, Balfour ve Redmond'un[434] ayrılığını takiben, mevcut seçim kampanyasının İngiltere'nin toplum hayatındaki karşılığı oldukça düşmüştür. Muhafazakârlar, Hazine Müsteşarı'nın dudaklarından hiç böyle bir şey duyulmuş muydu, merak ediyorlar. Ama hırçın Gallerli bakanın alayları, Bakan Smith'in muhafazakârlarının, hâkim Carson'ın ve *National Review*'nun editörünün ağır hakaretleri sonucu solgunlaştılar. Aynı esnada İrlandalı iki hizip, düşmanlarının durumuna ilgisiz, birbirlerini küçümsemekle meşguldüler.[435]

Ve dahası (karışıklığın bir başka sebebi) İngiliz partileri artık isimleriyle örtüşmüyordu. Radikaller mevcut serbest ticaret siyasetinin sürmesini isterlerken Muhafazakârlar, vergi reformu talep ediyorlardı. Meclisin elinden bir referandumla yasama yetkisini almaya çalışanlar da Muhafazakârlardı. Son olarak, dini duygulardan uzak ve liberal bir hükümette çoğunluğu oluşturan da, dindar ve uyuşmaz İrlandalıların partisiydi.

Bu ikilemler parti lideri olan kişilerin, kişiliğine de yansıyordu elbette. Chamberlain ve Roseberry, birisi aşırı uçtaki radikalliğinden ötürü, öteki de Gladstoncu liberalizminden dolayı bir yana ve her ikisinin de emperyalizmin saflarına geçtiği düşünülürse (genç bakan Churchill'in yolculuğu ise tersi yönde seyretmektedir), dini döneklik ve sapkın Fenianlığın dalaleti olarak Anglikan Protestanlığı ve birleştirici milliyetçiliğini sebep olarak buluruz.[436] Balfour,

434. Başbakan ve Liberal Parti'nin başkanı Herbert Asquith (1852-1928), Birleşik İrlanda Partisi'nin lideri John Redmond'un desteğine ihtiyaç duymaktaydı.

435. İki İrlandalı hizip diye anılan, milliyetçiler ve birlikçilerdir.

436. Joyce, 1910'da genel sekreter olan Winston Churchill'den bahsediyor.

politikacıdan ziyade bir septiktir. İskoç ekolünün müridi-dir. Kişisel bir özlemin de ötesinde Cecil ailesindeki kalıt-sal kayırmacılık anlayışının etkisiyle, Salisbury markizi,[437] merhum amcasının ölümünün ardından Muhafazakâr Parti'nin başkanlığına getirilmiştir. Meclis onun kaçamak görüşlerine şahit olmaktadır her gün. Karşı çıkmasına rağ-men ordu üç savaşa girmiş ve her biri diğerinden ağır şe-kilde üçünde de yenilmiştir ama buna rağmen biyografisi-ni yazan kişi (muhtemelen Cecil ailesinin bir bireyi) felsefi metinlerinde dinin ince dokularına değindiğinden ve psi-kolojik prensiplerinden bahsedecektir ki bu da onu, mecli-si çarkıfelek gibi idare etmekten alıkoymaz. İrlandalı mu-haliflerin lideri O'Brien, on vekili kendi saflarında "Her şey İrlanda için Hareketi"ne çekmiş ve tüm fanatikler gibi, fanatiklikleri sona ermeden önce her ne yaparlarsa, onu yapmıştır. Şimdi, yirmi yıl önce tutuklanmalarını isteyece-ği Birlikçilerle beraber çalışıyor; onu saralı gibi gösteren saldırgan çıkışları dışında, ateşli gençliğinden geriye hiç-bir şey kalmış değil. Bu kadar karmaşanın içinde haberle-rin önce teyit edilip sonra inkâr edilmesi, *Home Rule*'un önce kapıda olduğunu sonra da ölümünün altı saat içinde gerçekleşeceğini söylemeleri anlaşılabilir. Sıradan insanın kuyrukluyıldız hakkında dogmatik yaklaşım sergilediği söylenemez ama yine de uzun zamandır beklenen vefat ilanı resmi kayıtlara geçmiş durumdadır. Geçen hafta İr-landalı lider Redmond, mutlu haberi bir grup balıkçıyla paylaştı. İngiliz demokrasisi lordların direncini ve gücünü kırdı ve belki de birkaç hafta içinde İrlanda'nın otono-misi ilan edilecek. Şimdi açgözlü bir milliyetçinin bunu sindirmesi gerekiyor. Liberal kabine, bakanlık dağılımının hemen ardından, içlerinde çift taraflı dengeyi gözetmele-ri gerekenlerin önem arz edeceği, ciddi sorunlarla yüzle-

437. Robert Arthur Talbot Gasoycne-Cecil (1830-1903): Üçüncü Salisbury Markizi, muhafazakâr siyasetçi ve bir dönem başbakan.

şecek.[438] Konunun öyle böyle tatlıya bağlanması halinde, emsaller ve avam, V. George'un[439] taç giyme töreninde bir ateşkes bildiriminde bulunacaklar. Şimdiye kadar işler yolunda gitti ama şimdiki gibi heterojen bir hükümetin ne zamana kadar süreceğini de ancak peygamberler bilir. İktidarlarının devamı için Galler ve İskoçya'ya kırsal ve dinsel konularda bazı teselli armağanları olacak mıdır? İrlandalılar desteklerinin karşılığı olarak otonomi isterlerse kabine, *Home Rule* önergelerinden birisini, Lordlar Kamarası'na gelmeden sakız gibi sündürecek midir? Anglosakson liberalizminin tarihi, bu tür soruların cevabını kestirebilmek için müthiş bir zekâ ve öngörü gerektirdiğini söyler. Liberal bakanlar namuslu adamlardır. İrlanda sorunu bir kez daha kabinenin yüreğinde bir çatlak açacak ve ardından İngiliz seçmeninin hükümete aslında böyle bir yetki vermediği tantanası koparılacaktır. Eğer hükümet gizlice ve ölçüp biçerek, parti çıkarlarını da gözeterek, milliyetçi duyguları dikkate almama yönündeki liberal taktiğin peşine düşerse ve İrlanda'nın mağrur bir şekilde reddedeceği bir reform ya da "sözümona bir reform" geliştirirse, her türlü tehlikeli hevesten bağımsız yeni bir obur sınıf yaratacaktır ve bu durum, Muhafazakâr Parti'nin müdahale için beklediği, bulunmaz fırsat olmayacak mıdır? İyiliğe inanmayan, sadık olmayan uzun geleneğiyle bu parti İrlanda diktatörlüğünün tahammül edilmez olduğunu bildirecek ve İrlandalıların meclisteki sandalyesini, düşen nüfus nedeniyle seksenden kırka düşürmeye çalışacaktır. O nedenle lordların vetosunun lağvedilmesi sonucu İrlanda'nın otonomisinin gerçekleşeceğine inananlara şunu söylemek lazım, bu derhal gerçekleşecek bir durum değildir. Son tahlilde bu İngilizlerin iç işidir. İngiliz halkının idari ve dini

438. Liberal Parti, muhafazakârlar ve birlikçiler arasında hassas dengeler sözkonusuydu.

439. Büyük Britanya Kralı V. George, 1910'da tahta geçmişti.

patronlarına eskisi kadar saygı duymadığını itiraf etmek gerekirse, bu muhtemelen kamaranın reformuyla birlikte dikkatlice ve yavaşça, Ortaçağ'a dayanan kanunları gibi, zafere dayanan ve ikiyüzlü edebiyatı gibi, rezil hukuk sistemi gibi ilerleyecektir. Böyle bir reformu uman saf İrlanda köylüsü için dışişleri bakanlığının, Lord Lansdowne'ın mı, Sir Edward Grey'in mi kontrolünde olduğunun pek önemi yoktur.

İrlanda'nın İngiltere demokrasisiyle ortak dava gütmek istemesi ne sürprizdir ve ne de ikna edicidir. Ne de öte yanda kendi özüne sadık kalmıştır. Britanya egemenliğine tümleyici bir birim olarak girmemiştir. Kendi dilini neredeyse unutmuş, fatihin dilini kabullenmiş ama bu dilin aracılık ettiği kültürle asimile olamayıp, onu içselleştirmemiştir. Kahramanlarına, ihtiyaç duyduklarında ihanet etmiştir. Ruhani liderlerini gerektiğinde sürgüne göndermiş gerektiğinde onlarla övünmüştür. Sadece bir efendiye sadık olmuşlardır, Roma Katolik Kilisesi. Ne var ki kilise bu sadakatin bedelini uzun uzun sömürmüştür.

Bu tuhaf insanlar ve yeni Anglosakson demokrasisiyle nasıl bir ittifak olabilir ki? Bu ittifak hakkında şimdi oldukça ılımlı sözler eden retorikçiler yakında, İngiliz asilleriyle işçilerinin kanının aynı olduğunun farkına varacaklardır (şimdiye kadar olmadıysa da). Sözü edilen, mükemmel beyefendi Salisbury Markizi, sadece kendi sınıfı için değil ırkını temsilen, "İrlandalılar bırakalım kendi kanlarında boğulsunlar," dememiş miydi?

James Joyce

[MERAKLI TARİH][440]

Sayın Editör
17 Ağustos 1911

Via Della Barrierra Vecchia 32, III,
Trieste (Avusturya)

İngiltere ve İrlanda arasındaki yazarlık şartlarına ışık tutan bu mektubumu yayımlamanızı rica ederim.

Yaklaşık altı yıl önce Londralı yayıncı Bay Grant Richards[441] ile *Dublinliler* isimli öykü kitabımın yayınıyla ilgili bir sözleşme yaptık. On ay sonra, yayın aşamasında sorun olacağı için bir öykümü tamamen çıkarmamı ve bazılarının da kimi bölümlerini değiştirmem gerektiğini bildirdi. Her ikisini de reddettim ve Bay Richards ile üç ay boyunca uzlaşmaya varmaya çalıştık. O zaman yaşamakta olduğum Roma'da uluslararası bir avukata başvurdum ve o da metni değiştirmemi tavsiye etti. Bunu da reddettim ve yayıncı altında imzası olan ve bir kopyası halen bende mevcut olan sözleşmeyi feshedip metni yayımlamaktan

440. Joyce, *Dublinliler*'in kaderiyle ilgili bu mektubun kopyalarını muhtelif yayıncıya göndermiştir. Metin 2 Eylül 1911'de, 26 Ağustos 1911'de Belfast'ta *Northern Whig*'te yayımlanan eleştiriye karşılık olarak, *Sinn Féin*'de bütün olarak yayımlanmıştır. Ezra Pound, aynı metni 15 Ocak 1914'te, *"Meraklı Bir Tarih"* başlığıyla *New Freewoman*'da yayımlamıştır.

441. Joyce'un *Dublinliler*'i ilk kez 1905'te gönderdiği yayıncı Grant Richards, kitabı sonunda 15 Temmuz 1914'te yayımlamıştır.

vazgeçtiğini bildirdi.

Altı ay sonra Marsilya'dan Bay Hone[442] adında birisi, yayıncı Mösyö Maunsel ile görüşmemi tavsiye etti. Görüştüm ve bir yıl sonra Mösyö Maunsel ile, kitabı en geç 1910 Eylül'üne kadar yayımlanması konusunda anlaştık. Ve sözleşme imzaladık. 1909'un Aralık ayında Mösyö Maunsel'ün müdürü[443] benden, *Ivy Day in the Committe Room* öyküsündeki VII. Edward'a değinen bir bölümü değiştirmemi rica etti. Çok gönüllü olmasam da kabul ettim ve birkaç satırı değiştirdim. Mösyö Maunsel kitabın yayımlanmasını sürekli erteledi ve sonunda bu bölümü tamamen çıkarmamı veya radikal bir şekilde değiştirmemi istedi. Kabul etmedim ve Londra'dan Bay Grant Richards'ın VII. Edward hayattayken dahi bu bölümle ilgili bir değişiklik talebinin olmadığını ve VII. Edward tarihteki yerini almışken İrlandalı bir yazarın neden böyle bir değişiklik yapması gerektiğini anlamadığımı söyledim. Bir hakem uzlaşması veya değişiklik yapılacaksa da tarafımdan bir açıklama dipnotu konmasını önerdim ama Mösyö Maunsel her ikisini de kabullenmedi. Bay Hone (ilk aşamada bana yazdığında) tüm sorumluluklarından feragat ettiğini ve firmayla bir bağının kalmadığını bildirdiği için Dublin'de bir avukatın görüşünü aldım. O da bana, Birleşik Krallık'ta bir ikâmetgâhım olmadığı ve mahkemeye 100 £ yatırmadığım için Mösyö Maunsel'ü sözleşmeyi ihlal etmekle suçlayamayacağımı ve 100 £ yatırıp dava açsam dahi, ilgili bölümün son krala bir saldırı niteliği taşıdığı düşüncesiyle Dublin'de bir mahkemeden lehimde bir karar çıkartamayacağımı ve bütün bu nedenlerle bölümde değişiklik yapmamı önerdi. O zamanda mevcut Kral V. George'a, sözü edilen bölümü de ekleyerek, bunun toplumla paylaşılması-

442. Joseph Maunsel Hone (1882-1959): İrlandalı edebiyat tarihçisi ve biyografi yazarı.

443. George Roberts: Maunsel firmasının yöneticisi.

nın sakıncalı olup olmadığı ve babasının anısına bir saldırı hissedip hissetmediğini bildirmesini rica eden bir mektup yazdım. Majestelerinin özel sekreterinden bana gelen cevap şu şekildedir:

Buckingham Sarayı

Özel Sekreter, Bay James Joyce'un mektubunun alındığını ancak Majestelerinin böyle çelişkili bir durumda fikir beyan etmesinin uygun olmayacağını bildirir. Bildirim tarafınıza iletilmiştir.

11 Ağustos 1911

İhtilafa sebep olan bölüm aşağıdaki gibidir:

— Ama baksana John, dedi Bay O'Connor. — İngiltere'nin kralına neden bir karşılama düzenleyelim ki? Parnell'ın kendisi ....?

— Parnell öldü, dedi Bay Henchy. Benim bakış açım bu. Şimdi, annesi tarafından, saçları ağarana[444] kadar tahttan uzak tutulan adam sonunda tacın sahibi oldu. Düzgün, temiz bir adam gibi sanki ve bana sorarsan kötü bir tarafını göremiyorum. Sadece kendi kendine, "Şu İrlanda'yı da ömrümde hiç görmedim. İsa üzerine yemin ederim ki bir gidip, neye benzediğini görmek istiyorum," diyor. Adam dostça buraya gelmek istiyorsa neden aşağılayalım ki onu? Doğru değil mi, Crofton?

Bay Crofton başını sallar.

— Ama her şey bir yana, der Bay Lyons yeni bir tartışma açarak, Kral Edward'ın yaşamı pek de, ... —

— Eskileri unutmak lazım, dedi Bay Henchy. Kişisel olarak adamı takdir ediyorum. Senin benim gibi hayatın sillesini yemiş birisi. Belki biraz içkici, biraz da hovarda

444. Hikâyenin daha sonra yayımlanan bir baskısında, "O da dünyanın sillesini yemiş bir adam ve bizi anlar" ifadesi konmuştur.

ama sporcu bir ruhu da var. Allah kahretsin, biz İrlandalılar da şu oyunu daha temiz oynasak ya. Bu hikâyeleri yedi yıl önce yazdım ve haklarımın hiçbir şekilde korunmadığını görerek burada, Mösyö Maunsel'ün dilediği değişiklik ve silmelerle yayımlamasına izin verdiğimi kamu önünde bildiririm ve yayımlayacağı şeyin de benim düşünce ve zamanımı harcadığım şeyi yansıtacağını ummaktayım. Bir yazar olarak beni bu konuma getiren yasaları (kanuni, sosyal veya resmi) protesto ediyorum. Nezaketiniz nedeniyle teşekkürlerimi sunarım efendim. Her zaman hizmetinizdeyim.

James Joyce

İNGİLİZ EDEBİYATINDA REALİZM VE İDEALİZM[445] (DANIEL DEFOE – WILLIAM BLAKE)

Daniel Defoe[446] (I)

O muhteşem 1660 yılında, sürgün edilmiş, kaçkın, sahipsiz Charles Stuart, Dover'da İngiliz topraklarına yeniden ayak bastı ve tantanalı, coşkulu bir kalabalık eşliğinde, tam on bir yıl önce, babası şehit kralın suçlamasıyla hükümdarın işbirlikçisi komutanlar tarafından Whitehall'da başından alınan tacı tekrar kuşanmak üzere başkente yöneldi. Cromwell ve Ireton'un cesetleri mezardan çıkartılıp, sanki orada cellat tarafından asılmışlar gibi darağacına çekilecekleri Tyburn'e (İngiliz tarihindeki Golgotya, iskeletler diyarı) kadar sürüklendi ve çürüyene kadar da asılı kaldılar. Neşeye susamış İngiltere'nin keyfi geri geldi. Stuart meclisinde refah, kültür, ihtişam ve lüks tekrar yerini aldı. Genç kral, sarayının kapılarını her iki cinsiyetten yalakalara ardına kadar açtı. Bakanlarını, kucağında finosuyla birlikte karşıladı. Kendisini soytarılarından daha çok eğlendiren bakanlarını Avam Kamarası'nda, şöminenin karşısında, Tanrı'nın lanetlerini savurarak (Majestelerinin

445. Joyce, Mart 1912'de *"Universita Popolare'de* (Halk Üniversitesi) aynı adla anılan iki ders vermek için Trieste'ye geri dönmüştü.

446. MS Buffalo, metin yaklaşık kırk sayfayı bulan İtalyanca aslından çevrilmiştir.

en sevdiği küfür şekliydi) dinledi.

Ama bu şaşaa gelip geçiciydi ve kısa zamanda Stuart hanedanının yıldızı sönüp gitti ve Nassau'lu William tarafından temsil edilen Protestanlık, İngiliz Anayasası'nın kilittaşı haline geldi. Ders kitaplarına göre bu yıllarda antik tarih sona erer ve modern çağ başlar.[447]

Ve daha sonra kraliyet, kilise ile yasama arasında bir sözleşmeyle çözülen anayasal kriz; dindar, görkemli ve ölümsüz sayılan bu prensin üstesinden geldiği tek engel ve çözdüğü sorunların en ilginci değildi.[448] Prensin bu zaferi, ırksal ve etnik bir intikamı da temsil ediyordu. Fatih William'dan beri hiçbir Alman kökenli, İngiliz hükümdarlık asasını ele geçirmemişti. Norman'ları Plantagen'ler, Plantagen'leri Tudor'lar, Tudor'ları Stuart'lar izlemişti.

Halkın özgürlüğünün aziz koruyucusu olan Oliver Cromwell dahi Kelt asıllıydı ve babası Galli, annesi İskoç'tu. Hastings Savaşı'nın üstünden ve Anglosakson hükümranlığının gerçek varislerinin İngiltere tahtına geçmesinin üzerinden altı yüz yıldan fazla geçmişti. Hollandalı çolak ve suskun komutanın gelişine alkış tutanlar, aslında bir yandan da yeni bir insani doğuşu ve kendilerini alkışlıyorlardı.

Edebiyatta İngiliz ruhunun, gerçek anlamda ilk kez ortaya çıkışı da bu zamana denk gelir.[449] Bu ruhun o zamanlar ne kadar da minimal olduğunu tahmin edersiniz. Gösterişli ve dikkat çekici bir tarzı olan Chaucer'da, din adamları, Normanlar gibi yerel ve saygın unsurlar, seyrek biçimde de yabancı kahramanlar hemen dikkat çekerler. Oysa Büyük İngiliz toplumu, Chaucer'dan iki yüz yıl son-

447. Turuncu Prens olarak anılan ve The Hague'da doğan III. William, 1688'deki Muhteşem Protestan Devrimi'nden sonra kral ilan edilmişti.

448. *Ulysses*, II. William, burada da aynı ifadelerle anılır.

449. Joyce, Defoe'nun, İngilizlerin yabancı kral III. William'a itirazlarıyla ironik bir şekilde eğlendiği *True-Born Englishman* (Doğuştan İngiliz) (1701) adlı eserinden bahsediyor.

ra yazan William Shakespeare'de nasıl kahramanlarla karşılaşmıştı? Kaba saba bir köylü, bir soytarı, yarı deli yarı aptal bir baldırı çıplak, bir mezar kazıcı. Shakespeare'in kahramanları ise hep denizaşırı ülkelerden gelir; Otello –Mağripli prens, Shylock– Venedikli bir Yahudi, Romalı Sezar, Danimarka Prensi Hamlet, Keltli yağmacı Macbeth, Verona şehrinin vatandaşları Romeo ve Juliet. Tüm bu zengin bileşimin içinde gerçekten İngiliz sayılabilecek tek kişi, koca göbekli, şişman şövalye John Falstaff'tır. Fransa'nın istilasından sonra İngiliz edebiyatı, Boccaccio, Dante, Tasso ve Messer Lodovico gibi ustalardan etkilenmiştir.[450] Chaucer *Canterbury Hikâyeleri'nde*, *Decameron* veya *Novellino*'dan esinlenmiştir, Milton'ın *Kayıp Cennet*'i, *İlahi Komedya*'nın kuralcı bir kopyasıdır. Shakespeare'in, paletinde barındırdığı Titianvari renkleriyle, tutkusu ve belagatiyle, yaratıcılığıyla, İtalyanlaşmış bir İngiliz olduğunu, aynı zamanda Restorasyon tiyatrosunun anafikrinin kaynağının İspanyol sahneleri ve Calderon del Lope de Vega'nın işleri olduğunu söyleyebiliriz. Yabancı eserleri kopyalamadan ya da esinlenmeden, edebi modelleri takip etmeden, kalemiyle tamamen yeni, milli bir yapı oluşturan ve kendi sanatsal örnek biçimini yaratan kişi, İngiliz romanının babası (Sallust ve Plutarch'ın monografları istisna) Daniel Defoe'dur.

Daniel Defoe, Charles Stuart'ın dönüşünden bir yıl sonra, 1661'de doğmuştu. Babası, Cripplegate'te varlıklı bir kasaptı ve her taşralı gibi, oğlunun kutsal değerlere uygun yetişmesini diliyordu. Gelin görün ki bir azizden başka her şey olabilecek bu kavgacı oğul için, Hıristiyan ilahileri okumak azaptı ve kiliseye tıkılıp kalmak yerine, beşikten mezara mücadele içinde, gayretli bir hayat geçirmeye hazırlanıyordu.

Eğitimini tamamlar tamamlamaz kendisini siyasetin

450. Ludovico Ariosto (1474-1533): İtalyan şair.

girdabına bıraktı. Monmouth dükü (Sevgili kralın sayısız piç çocuklarından birisi) isyan bayrağını çektiğinde, onun saflarına katıldı.[451] İsyan başarısızlıkla sonuçlandı ve Defoe canını zor kurtardı. Birkaç yıl sonra dokuma ticaretiyle uğraşırken görüyoruz onu. 1689'da hafif süvari alayına yazılıyor ve yeni hükümdarlar William ve Mary'ye, Guildhall'daki bir ziyafette eşlik ediyor. Sonra doğuya giden gemilere takılıyor.[452] Fransa'ya, İspanya'ya ve Portekiz'e seyahat ediyor ve bir süre bu ülkelerde yaşıyor. Ticaret için Hollanda ve Almanya'ya da gidiyor fakat bu seyahatlerden dönüşünde, bir dizi felaket onu bekliyor. İflasını isteyen bankerlerden yakasını kurtarmak için, sadece, icra memurlarının yasal olarak onu tutuklayamayacağı tek gün olan pazar günleri dışarı çıktığı için, ahalinin "Bay Pazar" adını taktıkları Bristol'a sıvışıyor. Ardından, bankerlerle vardığı bir anlaşma sonucu, zorunlu ikâmetinden kurtuluyor ve on iki yıl boyunca, on yedi bin sterlini bulan, devasa borcunu ödemek için çalışıyor.[453]

Serbest kalmasından Kral William'ın ölümüne kadar geçen sürede Defoe, Hollanda'daki kumaş firmalarından birinde yöneticilik yapıyor ve siyasetle aktif olarak ilgileniyor. *The True-Born Englishman* (Doğuştan İngiliz) dışında, edebi değeri olmayan, yabancı kralı pohpohlayan makale, el ilanı, piyes ve hicivler kaleme alıyordu. Kraliçe Anne'in göreve gelmesini takiben meclis, Protestan Muhalifleri (Anglikan Kilisesi'nin üstünlüğünü tanımayanlar) baskı altına alan bir kanunu yürürlüğe koydu ve aşırı uçtaki Anglikan maskesiyle Defoe, içinde Anglikan Kilisesi'nin dogma ve törelerini kabullenmeyenlerin, İsa Mesih Topluluğu uğruna çarmıha gerilme onuruna erişmeleri amacıyla hap-

451. James Scott, Monmouth Dükü, II. Charles'ın öz oğlu, Londra Kulesi'nde idam edilmiştir.

452. Masefield.

453. Masefield.

se tıkılmalarını önerdiği, meşhur hicvi *The Shortest Way with the Disseneters'ı* (Muhaliflerle Başa Çıkmanın en Kısa Yolu) kaleme aldı.[454] Bu eser en başta, oyunu çok akıllıca ve bilgece bulan fakat daha sonra, oyuna getirildiklerini anlayan bakanların, aptal yerine konmaları nedeniyle büyük gürültü kopardı. Defoe'nun tutuklanması yönünde bir ilam çıkarıldı ve sonrasında Londra Gazetesi, hicvi kaleme alanı tarif eden, şu açıklamayı yayımladı:

Aylak bir adam, orta yaşlı, kırklarında, buğday tenli, koyu kahve saçlı ama peruk takıyor, kanca burunlu, çıkık yanaklı, gri gözlü, dudağının kenarında büyük bir ben var, Londra doğumlu, Tilbury ve Essex Kontluğu'nda tuğla ve kiremit işiyle uğraşıyor.[455]

Polis başına ödül koydu ve aynı ay içinde yakalanıp tutuklandı. Kitabı, kamu görevlileri tarafından yakıldı ve üç gün boyunca Tapınak Kapısı'nda, suçlu olarak teşhir edildi. Cezası boyunca yüreğini serin tuttu. Sarayın bir merhamet anına denk geldiği için, kulakları kesilmekten kurtuldu; çiçekçiler, işkence gördüğü yeri çelenklerle donattılar. *A Hymn to the Pillory* (Darağacındaki İlahi), birkaç peniye peynir ekmek gibi satıldı ve ayaktakımından kalabalıklar meydanı doldurup, mahkûmun serbest bırakılması ve konuşma özgürlüğü verilmesi için gösteriler yaptılar.[456]

Mahpusluğu devam etti ama edebi faaliyetine izin verildi. Halen hapisteyken, ilk İngiliz gazetelerinden birisi olan *The Review*'yu[457] kurup yayımladı ve otoriteleri yağlayıp ballamakta öyle becerikliydi ki bir süre sonra serbest bırakılmakla kalmayıp, gizli bir görevle Edinburgh'a gönderildi.

Yazarın, siyasetin gölgesinde kaybolduğu yedi yıl daha

454. Daniel Defoe, *The Shortest Way with the Dissenters* (1702).

455. Minto 39.

456. Daniel Defoe, *A Hymn to the Pillory* (1703)

457. Defoe, *The Review*'yu 1704'ten 1713'e kadar yayımlamıştır.

geçti. Sonra hükümet, gazetelerin üstüne ağır bir vergi saldı ve *The Review*, dokuz yıllık yayın hayatına son verdi. Defoe, yorulmaz bir ikinci sınıf yazar kimliğiyle, kendisini yine polemiklerin içine savurdu. Jakoben hareket hakkında kaleme aldığı kitapçık yüzünden hakkında bir kez daha dava açıldı ve hakaret nedeniyle suçlu bulunup, yine Newgate hapishanesine kondu. Geçirdiği ağır bir felç sayesinde salıverildi. Hastalığı ölümcül olsaydı şayet, dünya edebiyatının başyapıtlarından birinden mahrum kalacaktık. İskoçya ve İngiltere'nin birleşmesi ve Hanover Evi'nin, İngiliz tahtında kurulmasının ardından Defoe'nun siyasi pozisyonu, hızlı bir şekilde önemini yitirdi. Bunun üzerine, I. George'un hükümdarlığının ilk yılında (hayatı boyunca tacın yedi kez el değiştirdiğini görmüştü ve altmışını geçmişti), kendisini tamamen edebiyata verdi. *Robinson Crusoe'nun* ilk kısmını basın için yazdı ve tefrika halinde yayımlattı. Yazar kitabın tamamını, şehrin neredeyse tüm yayınevlerine önerdi ama bu yayınevlerinin, çok öngörülü olduklarından olsa gerek, hepsi reddetti. Sonunda birisiyle anlaştı ve Nisan 1719'a gelindiğinde ise kitap dördüncü baskıya ulaşmış ve seksen binden fazla kopya satmıştı. Halk Defoe'nun kahramanının maceralarına doyamamıştı ve daha fazlasını istiyordu. Toplumun talebine boyun eğip, yalı kazığını andıran kahramanı Sherlock Holmes'ü, üçkâğıtçıları, haramzadeleri[458] enselesin diye mezardan çıkartan Conan Doyle gibi, altmış yaşındaki Defoe da, ikinci bir kitap daha yazıp, ilkinde nostaljik seyahatler yapan kahramanını, Britanya adasına, evine geri getirmiştir. Bunu bir üçüncüsü izlemiştir; *Serious Reflections of Robinson Crusoe.*[459] Defoe, huzur içinde yatsın, yavan realizmi içinde kahramanının ruh durumuna hiç değinmediğini geç

458. Arthur Conan Doyle (1859-1930): İngiliz yazar ve Sherlock Holmes'ün yaratıcısı.

459. Daniel Defoe, *Rabinsan Crusae'nun Hayatı ve Sürpriz Maceraları* (1720).

de olsa fark edince, bu kitapta, insanın kaderi ve Yaratıcı hakkında, üçüncü bir göz olarak yorumunu katmıştır. Bu bezemeler, kitaptaki sert denizci figürüne, boyuna asılan tılsımlar, adaklar, Meryem Ana önünde edilen dualar şeklinde yansır. Kitap öylesine etkili olmuştur ki bir Londralı, *Yün Tüccarı Daniel Defoe'nun, Issız Britanya Adası'nda Yaşadığı İnanılmaz ve Şaşırtıcı Maceralar* adıyla, Defoe'yu kitabın kahramanı halinde sunan bir güldürü yayımlamış, iyi bir satış rakamı ve gelir elde etmiştir.[460]

Realist hareketin öncüleri olan kimi işgüzarlar, metindeki küçük hataları didiklemeye koyuldular. Batan gemiden sahile yüzen Robinson Crusoe'nun cepleri, nasıl olur da bisküvi dolu olurmuş? Mağaranın zifiri karanlığında keçinin gözlerini nasıl görürmüş? İspanyollar Cuma'nın babasıyla, yanlarında mürekkep ve kalem yokken nasıl olur da sözleşme yaparlarmış? Batı Hint adalarında ayı var mıdır, yok mudur?.[461] Vesaire. İşgüzarlar haklılar. Hataları var kitabın. Ama yeni realizm seli onları, kökünden yolunmuş otlar gibi sağa sola savuruyor.

1719 ile 1725 arasında yazarımız, yaşlanmış olsa da yazmaya devam etti ve bir düzine romans (hayata dair öyküler), hiciv, gezi yazısı, piyes ve spiritüel metin kaleme aldı. Ama daha sonra, gut hastalığı ve ilerleyen yaşı onu yazmaktan alıkoydu. 1730 yılında üçüncü kez hapishaneye düştüğü söylenir. Bir yıl sonra onu, bir kaçak olarak Kent'teki bir kalede[462] görüyoruz. Ölümü etrafında bir sis perdesi vardır. Belki kaçarken belki de oğlu (babasının bir kitabında, iflah olmaz bir serseri olarak anılan) ile tutuştuğu bir kavga sonucu, Kral Lear'ınkini anımsatan bir

460. Sözkonusu kitabın adı aslında Joyce'un andığından daha da uzundur.

461. Minto'ya göre, bu olumsuz eleştirileri umursamadığını ve bunların metne ayrı bir hava kattığını düşündüğünü öğreniyoruz.

462. Joyce, bu ifadeyi, Minto'nun *The Mysterious End* (Gizemli Son) eserine dayanarak kullanıyor.

trajediyle karşı karşıya kalmıştır. Belki yaşlılığından kaynaklanan sancılar, yoğun yazma temposu, etrafında dönen desiseler, felaketler ve tamahkârlığı, bunakça bir körelme yaşamasına yol açmış ve zekâ pırıltıları ile entelektüel kapasitesi kaybolmuştur. Nasıl olup bittiğini bilmiyoruz ve bilemeyeceğiz. Yine de Moorfields'taki yükleme sahasındaki tuhaf, ıssız ölümünde anlamlı bir şeyler vardır. Tuhaf Crusoe'yu ıssız bir adaya sürükleyen ve onu, daha başka birçok kahramanla birlikte ölümsüzleştiren, toplumun sularında kaybeden adamın ölümü de, kahramanının hayatına benzemektedir. Eski toprak, son saatlerini izbe bir yerde geçirmiştir. Yorgun bedeninden kurtulmak ve gözlerden ırak bir yerde, son nefesini vermek istemiştir. Ve bazen, ayıplı bir dünyaya doğan adam, dönüp dolaşıp ölüme giderken, başkaları, hayattayken fenomen haline gelen birisini bu kötü haliyle görüp, üzülsün istemez ve insan hayatına son noktayı da hep, şakacı Doğa koyar.[463]

Daniel Defoe (II)

Matbaa manivelalarının iki yüz on kez dönmesini sağlayan, Daniel Defoe gibi ürteken bir yazar hakkında söz söylemek, başlı başına zor bir iştir. Ama siyasi içerikli olanlarla gazete makalelerini andıranları bir kenara koyarsak Defoe'nun eserleri, iki ana ilgi odağına ayrılabilir. Bir tarafta günlük olayları ele aldığı eserler vardır ve öte yanda da –aşk hikâyeleri barındırmadığı, psikolojik karakter tahlillerine[464] yer vermediği için roman olarak adlandıramayacağımız– biyografileri[465] vardır ve bunlar, donmuş

463. Joyce olayları, Minto'nun aktardığı sırayla aktarıyor fakat Defoe'nun ölümünde, Minto'dan farklı olarak, yalnızlığına ve çaresizliğine vurgu yaparak efsanevi bir nitelik kazandırmaya çalışıyor.

464. Joyce bu eleştirileri, Leslie Stephens'tan alıyor

465. Bu, Minto tarafından kullanılan terimdir.

ruhlara sahip, amorf ve biçimsiz figürleriyle, modern realist romanın izlerini taşıyan edebi eserlerdir. Örneğin *The Storm* (Fırtına),[466] Britanya adalarında büyük hasara yol açan, 1703 yılının Kasım ayında gerçekleşen bir kasırgayı anlatan romandır. Modern çağın meteoroloji uzmanları, Defoe'nun ortaya koyduğu barometrik verilerin doğruya oldukça yakın olduğunu teyit ederler.[467] Kullandığı yöntem, basitliğin ta kendisidir. Kitap, rüzgârların sebeplerini açıklayan bir bölümle başlar ve sonra da insanlık tarihinde yer etmiş, ünlü fırtınalar anlatılır. Sonra da anlatıcı, koca bir yılan gibi, yarattığı algı, mektuplar ve raporlarla etrafınızı sarmalar. Bunlar birbiri peşi sıra devam eder. Birleşik Krallık'ın her köşesinden gelen mektuplarda, aynı şeyi okuruz. Sayısız ağaç (meyve ağaçları, meşeler, çınarlar) köklerinden sökülmüş, evlerin çatıları uçmuştur. Sayısız gemi kayalıklarda parçalanmış, kiliselerin kuleleri çökmüştür. Daha sonra can kaybı, hasar, yaralılar hakkında kılı kırk yaran bir ayrıntı ve hatta çatılardan uçan kiremitlerin dahi detayı verilir. Kitabın, can sıkıntısı konusunda fenomen olduğunu söylemek dahi gereksizdir. Çağdaş okur, kitabın sonunu bulana kadar bolca homurdanır ama sonda, bu arşiv meraklısının amacı anlaşılır. Bu hesap kitapta, bunca detay, figürler vesaire sayesinde fırtına gözle görülür, yarattığı hasar hissedilir hale gelir.

Journal of the Plague (Veba Günlüğü) adlı eserinde Defoe, daha da kanatlanır.[468] Defoe'nun eserine önsöz yazan Sir Walter Scott der ki:

"Daniel Defoe, Robinson Crusoe'yu yazmamış olsa dahi, *Journal of the Plague*'da gösterdiği dehayla da ölümsüzlüğü hak ederdi." Karaveba, II. Charles'ın hükümran-

466. Daniel Defoe, *The Storm* (Fırtına) (1704).

467. *"The Storm* (Fırtına), modern meteorolojistleri, zamanın hava olaylarının tam bir haritasını çıkartmalarına yardımcı olmuştur." Masefield.

468. Daniel Defoe, *Journal of the Plague Year* (1722).

lığının sürdüğü yıllarda, Londra'yı kasıp kavurmaktadır. Kurbanların defin işlemleri dahi doğru dürüst gerçekleştirilemez ve kayıplar yüz elli bini geçmiştir. Defoe, bu korkunç kıyım hakkında, yarattığı üzüntü ve dehşetten daha korkunç bir bilgi verir. Hastalığı kapmış evlerin üstünde, *Tanrım, bizi affet!* yazar ve kırmızı bir haç işareti vardır bu evlerde. Şehir tabut gibi, kasvetli ve çürümüş bir sessizliğe bulanmıştır. Cenaze arabaları sokaklarda gece dolaşır ve arabacılar, dezenfekte edilmiş bezlerle, ağızlarını burunlarını örterler. Önde bir tellal, elinde bir çanla yürür ve evlere doğru, *Ölülerinizi getirin!* diye seslenir. Aldgate kilisesinin yanında dev bir çukur kazılmıştır. Burada arabacılar yüklerini boşaltır ve kararmaya yüz tutmuş, çürük bedenlerin üstüne kireç serperler. Suçlular tavernalarda gece gündüz eğlenirler. Ölümcül hastalık, onları ölüme yaklaştırmaktadır. Hamileler, yardım dilenirler. Sokakların köşe başlarında ve meydanlarda ateş yakılır, dumanlar tüter. Dini çılgınlık, zirvesine ulaşmıştır. Delinin teki kafasının üstünde, içinde kor kömürler bulunan bir mangal taşıyarak sokaklarda anadan üryan halde dolaşır ve peygamber olduğu iddiasıyla, ilahi söyler gibi ağlamaklı, *Ah yüce ve korkunç Tanrım!* diyerek dolanır.

Defoe'nun hikâyesinde bu dehşetli anları aktaran anlatıcı, kim olduğu bilinmeyen bir saraçtır ama anlatıcının stilinde, Tolstoy'un *Sivastopol*'unu veya Hauptmann'ın *Weravers*'ını anımsatan, görkemli (bu kelimeyi uygun görürseniz) ve orkestrayı andıran bir hava vardır. Her iki eserinde de lirik bir akıcılık, kendinden emin bir sanatsal yapı ve çağdaş bireyin, ego ve süperego çelişkisine karşı isyanını yansıtan müzikal bir tema vardır. Defoe'da abartı yoktur; ne lirizm, ne sanat için sanat ve ne de toplumsal duygular. Saraç, ıssız sokaklarda yürür, ıstırap çekenlerin feryatlarını dinler, hastalıktan korunmaya çalışır, valinin uyarılarını okur, sarımsak ve sedefotu çiğneyen zangoçlar-

la laflar, Blackwall'da bir gemiciyle tartışır, ekmeğin fiyatını takip eder, gece bekçilerinden şikâyet eder, Greenwich tepesine tırmanır ve Thames'te ilerleyen mavnalarda, üç aşağı beş yukarı kaç kişinin sığınmacı olarak başka şehirlere kaçtığını hesaplar, sıklıkla dua eder, istavroz çıkartır, şükreder, dört dizeyle hesabını bizimle paylaşır ve iyi bir saraç vasfıyla, okuyucunun hoşgörüsünü diler. Söylediklerinin basit ama içten sözler olduğunu belirtir. Şöyledir:

"Londra'da korkunç bir veba vardı,
Sene altmış beş idi,
Yüz bin cana kıydı,
Ama ben kaldım canlı!"

Defoe'nun şairliği, gördüğümüz gibi ahım şahım değildir, yine de, Robinson Crusoe ve Duncan Campbell'ın bazı sayfalarında umulmadık anda karşımıza çıkan, gösterişten uzak saygı duyulacak bir tarzı vardır. *History of the Devil* (Şeytanın Tarihi) ise, bu yönüyle kimilerine mide bulandırıcı gelir. Defoe'nun şeytanı, Büyük Yaratıcı'nın planlarına karşı savaş açan Kaos'un oğluyla çok az ortak nokta içerir. Daha çok, dokuma tezgâhının arkasında, başına musallat olan borçlarla nasıl baş edeceğini düşünen birisine benzer. Defoe, şeytanın pabucunu giyinmiş bir realizmle çıkar karşımıza. *Kayıp Cennet*'teki kahraman kadar kanlı canlıdır. Şeytanın, cennetten kovulup cehennem çukurlarına düşmesinin ne kadar zaman aldığını merak eder; peşinden kaç ruhu sürüklediğini; dünyanın yaratıldığını ne zaman fark ettiğini; Havva'yı nasıl kandırdığını; nerede olmaktan hoşlandığını, neden ve nasıl kanatlandığını. Aklın bu doğaüstü eğilimi ki edebi hükümde doğal algı olarak görülebilir, makul bir barbarın eğilimidir. Kimi zaman filozof Dickory Cronke'ın şişirilmiş ve sakat tarihindeki gibi, sanki bir aptal, başka bir salağın eylemlerini

anlatıyor gibidir; kimi zaman Duncan Campbell'da olduğu gibi (İskoçya'nın gaipten haber verme geleneğine dair spiritüel bir çalışma), yazarın eğilimi anafikri ortaya koymak olabilir ve bize, bir çocuğun sorusunun masumiyetini ve içtenliğini hatırlatır.

Muhtemelen, telepatinin havalarda uçuştuğu İskoç dağlarında ya da adalarındaki bir misafirliği sonucu ortaya çıkan bu hikâyede Defoe'nun kendi sınırlarını zorladığının işaretlerini görürüz. Düşsel bir oğlanın yanında oturup, onun kalkık kirpiklerine bakan, soluğunu dinleyen, başının şeklini inceleyen, diri tenini not eden Defoe, bilinmezin ruhuna sinmiş bir gerçekçidir; gördüğü rüya ile aklını kaybetmekten korkan bir adamın mücadelesinin deneyimidir anlatısı; son olarak, Kelt ruhu taşyan bir Anglosakson'dur.

Defoe'nun ikinci kategoriye giren eserleri, daha fazla kişisel ilgi içerir ve top gürlemelerini ya da aralıklarla çalınan trampetleri nadiren duyarız. *The Memoirs of a Cavalier*'ın (Bir Şövalyenin Hatıraları) karakteristik önsözünde Defoe'nun, III. William'ın emrinde çalışan bir subayın anılarıymış gibi yansıttıkları aslında, Gustavus Adolphus emrinde çarpışan bir subayın kişisel notlarıdır ve daha sonra bu notlar, I. Charles'ın ordusunda belge olarak sunulmuştur. Kitabın şaibeli kaynağı bir yana, bu kanlı dönemin tutanakları ancak dönemle ilgilenen bir öğrencinin ilgisini çekebilir. Başka yerlerde de şövalyelerin raporlarını okumuşuzdur. Tekrar tekrar okusak da, canlı betimlemeler ve belki renkli bir an dışında çok umursamayız.

Öte yanda *Memoirs of Captain Carleton'm* (Kaptan Carleton'ın Anıları) İspanya'da geçen bölümleri, cesur maceralarla boğa güreşleri içerir ve anlatım, günümüzün sinema jargonuyla boy ölçüşür ve gerçekçi yaklaşıma uygundur. Eğer Defoe günümüzde yaşasaydı, hayalleriyle bize sunduğu hediyeleri, müthiş deneyimi ve zarif, kesin

tarzıyla yakaladığı ünle, büyük Amerikan ve İngiliz gazetelerinde boy boy yer alması kaçınılmaz olurdu.[469]

Eserlerinde boy gösteren ilk kadın karakter, Ross Ana olarak da bilinen, Bayan Christian Davies'tir[470]. Bu kadın, maceracı Roxana ve unutulmaz kahpe Moll Flanders ile birlikte, günümüzde dahi süregelen, edebiyat dünyasında kadınların anlamsız suskunluğuna son veren üçlüden birisidir. Gerçekten de zarif bir edebiyat insanı ve bibliofil olan Sir Leslie Stephen, saygın bir yazarın merakıyla, Defoe'nun bu figürler için kimleri model aldığını sorgular.[471] Defoe'nun son editörü, şair John Masefield, bir yazarın, hem de monarşiyi takip eden Restorasyon'un mutlu günlerinde yaşamış ve Lucy Walters, Nell Gwynne, Martha Blount, skandalların kadını Susannah Centlivre ve meşhur nüktedan Lady Mary Montague gibi kadınların[472] sıcak ilgisine mazhar olmuşken, neden böylesine olumsuz, kaba, edebe aykırı kadın profilleri kaleme aldığını anlamadığını söyler. Yukarıdaki beyefendilerin eleştirilerine karşı, *The Life of Mrs Christian Davies* (Bayan Christian Davies'in Hayatı), Jan d'Arc'ın, dengeli bir çocuk tarafından çıkartılmış sureti gibi görünecektir.

Dublinli hoş bir taverna kadını olan Christian, damacanayı andıran kabarık eteklerinden kurtulup, erkek kıyafetlerine bürünür, Dük Marlborough'nun ordusunda ağır süvari olan kocasını aramak üzere Avrupa'nın yollarına düşer. Kadın kocasını, Hochstat savaşının ortasında bulur ama aynı zamanda kocasının kendisine, bir de Hollandalı sevgili edindiğini öğrenir. Christian ile sadakatsiz kocası-

469. Defoe aslında bir gazetecidir.

470. *The Life and Adventures of Mrs. Christian Davies commonly called Mather Rass* (1740), kitabının yazarı, kitabın baskısından dokuz yıl önce ve kitabın kahramanı Christian Davies'ten sekiz yıl önce ölen Defoe olamaz.

471. Leslie Stephen, *"Defoe'nun Romanları"* eserinde, Defoe'nun kadın kahramanları için bu tanımlamayı kullanamaz.

472. Masefield'ın notlarından.

nın, bir odadaki karşılaşma anı, kederli kadının gözünden aktarılır bize:

"Onu mutfakta, şu Hollandalı kadınla içerken gördüm ama onu fark etmemiş gibi, hancı kadının yanına gidip, özel bir oda istediğimi söyledim. Benden önce odaya gitti ve sipariş ettiğim yarımlık birayı getirdi ve sonra beni melankolik halimle baş başa bıraktı. Oturdum, dirseklerimi masaya yasladım ve başımı ellerimin arasına alıp, 'Neden böyle değişti ki?' diye düşünmeye başladım. Hollandalı kadınla içli dışlı, samimi hallerini hatırlayınca, ağlamaya başladım ve ferahladım. Yarım saatten fazla gözümün yaşına engel olamadım. Sonunda ağlamam kesildi ve biramdan bir yudum aldım, ağlamamın izlerini silmek için yüzümü yıkadım. Sonra hancı kadını çağırıp, bir yarımlık daha getirmesini söyledim."

Bu kitapta, Tristan ve Isolde'den farklı bir şeyler var![473] Modern müzisyen, edebiyatçı ya da benzerleri, bu, daha genç bir kızken yaşlı Kont C'nin koynuna girerek hayata atılan ve altmış iki yaşında, emekli bir levazımcı olarak Chelsea askeri hastanesinde, kötürüm bir halde ve acılar içinde hayata gözlerini yuman kadının hikâyesinde, pek bir şey bulamayacaklardır. Daha da azı hatta neredeyse hiçbir şey, Newgate hapishanesinde doğmuş, altmış yaşına kadar hareketli bir hayat yaşayan, ömrünün on iki yılını orospulukla geçiren, beş kez evlenen (birinde özkardeşiyle) on iki yıl boyunca hırsızlık yapan, sekiz yıl Virgina'da bir hapishanede yatan, çıkınca zengin olan ve hayatının sonunu dürüst bir şekilde geçirip, yaşadıklarından pişmanlık duyan, benzersiz (kitabın eski başlığını kullanıyorum) bir kadın olan Moll Flanders'ın hayatının anlatıldığı kitaptadır.

Belki de modern gerçekçilik bir tepkidir. Orléans'ın bakiresini efsane haline getirerek yücelten büyük Fransız

473. Burada ima edilen Richard Wagner olsa gerek, *Tristan und Isolde* (1865).

milleti, bir yandan da Voltaire'in sözleriyle onun adını kirletirler, on dokuzuncu yüzyıl sanatçılarının ellerinde onu ahlakdışı bir şekilde lekelerler ve yirminci yüzyılda da Anatole France'ın sivri diliyle parçalara bölüp, her yanını tırmalarlar.[474] Fransız gerçekçiliğinin keskin dili ve saflığı, ruhani kökenini ortaya döker. Ama Defoe'daki, Huysman'ın üzgün sayfalarını cılız bir ışıkla aydınlatmaya çalışan sinirli coşkusunda suistimal ihtimalini, boşuna ararsınız. Üstelik Gorki ve Dostoyevski'den[475] iki yüzyıl önce yazmış ve bize, Avrupa'nın avamının tortularını edebiyat kanalıyla aktarmış olan yazarımızda, onların eselerindeki coşku, öfke ve isyanı aramanız da boşunadır: Cepçiler, dolandırıcılar, fahişeler, cadalozlar, hırsızlar ve kazazedeler. Bulabileceğiniz şey, bu insanların içgüdüleridir. Kadınları, sokak hayvanları gibi edepsiz, erkekleri ise ağaçlar gibi güçlü ve sessizdirler. İngiliz feminizmi ve emperyalizmi, bu insanların damarlarında ve ruhlarında pusuya yatmıştır. Afrika'da elçilik yapan Cecil Rhodes, doğrudan Kaptan Singleton'ın soyundan gelmekte iken, yukarıda bahsi geçen Bayan Christian Davies'in, sembolik olarak Bayan Pankhurst'ün büyük büyük ninesi olduğunu varsayabiliriz.[476]

Defoe'nun başeseri *Robinson Crusoe*, bu içgüdünün sanatsal izdüşümüdür. Korsan Captain Singleton'ın hayatında ve hayırseverlik kalıbıyla örülmüş Albay Jack'in hikâyesinde Defoe bizi, sonradan birçok insanın gönlünü fetheden, kelimeler ve harfler[477] üzerinden dostluğunu

474. St Joan of Arc (1412-31): Orléans kuşatmasının yarılmasında önderlik eden ve Charles VII'ın Reims'de taç kuşanmasına yol açan Fransız kahraman. Anatole France (1844-1924): *Vie de Jan D'Arc* eserinin yazarı.

475. Maxim Gorki (1868-1936): Rus yazar, Fyodor Dostoyevski (1821-81): Rus romancı.

476. Defoe'nun Kaptan Singleton'ı, Afrika'daki İngiliz sömürgelerinde komutanlık yapan Cecile Rhodes'un (1853-1902) öngörüsüdür bir anlamda.

477. Joyce, Robinson Crusoe'nun (1719), Kaptan Singleton (120) ve Albay

kazanan, bu yapayalnız figürün zorlu yaşamına hazırlar. Dört seneyi ıssız bir adada geçiren kazazede denizcinin yaşadıkları belki de, İngiliz edebiyatındaki başka hiçbir kitabın yapamadığı şekilde, kahramanlık içgüdülerini ortaya koyar ve yakın gelecekte kurulacak imparatorluğun kehaneti gibidir.

Avrupa'nın eleştiri kurumları, birkaç nesil boyunca inatla ve pek de iyi niyet barındırmaksızın, kuzey denizindeki küçük bir adada zor bir hayat süren ve Latinler gibi anlayışla, Yahudiler gibi sabırla, Almanlar gibi şevkle ve Slavlar gibi duygusallıkla ödüllendirilmemiş bu melez ırkın,[478] nasıl olup da dünyayı yoğun bir şekilde etki altına almış olduğunu aydınlatma mücadelesi içindeler. Bir zamanlar Avrupa karikatürü kendisini, maymun ağızlı, koca ayaklı, iri bedenine dar ve kısa gelen damalı bir kıyafete bürünmüş, fazlasıyla gelişmiş bir adam figürüyle eğliyordu (hiç rahatsızlık hissetmeyen bir alaycılıkla); ya da ebleh ve kırmızı suratlı, tıknaz müabaşir John Bull figürüyle... Bu iki komik figür[479] yüzyıllar geçse de bir karış toprak ele geçiremezdi. Britanya fethinin gerçek sembolü, ıssız bir adaya düşen, cebinde sadece bir bıçak ve piposu olan, zamanla ve kendi yeteneğiyle mimar, marangoz, bileyci, astronom, fırıncı, denizci, hamal, çiftçi, saraç, terzi, şemsiye imalatçısı ve muhasebeci haline gelen Robinson Crusoe'dur oysa. Britanya koloni kurucusunun gerçek bir prototipiyken Cuma (zorlu bir günde ortaya çıkan sadık yerli), teba haline gelecek halkın prototipidir. Anglosakson ruhun tüm özellikleri Crusoe'nun ruhunda barınır: muktedir bağımsızlık, zulüm, inat, yavaş olsa da etkili bir zekâ, kayıtsız bir cinsellik, pratik ve dengeli bir dindarlık, hesapçılık. Bu basit ve sürükleyici kitabı her kim okusa, ar-

---

Jack'ten (1722) önce geldiği gerçeğini es geçiyor.

478. Burada Joyce'un İtalyanca metni esas alınmıştır.

479. Bu her iki karikatür de "John Bull" olarak anılır.

dından gelen tarihe dair öngördüğü kehanetin etkisinden kurtulamaz.[480]

Evanjelist St. John, Patmos adasında, dünyanın nasıl yerle bir olduğunu ve duvarların ardından, zümrüt, pırlanta, yakut ve safirle bezenmiş edebi şehrin nasıl yükseldiğini görmüştür.[481] Cruose'nun ise çevresini saran verimli alanda gördüğü biricik harika şey ise, bakir kumsaldaki ayak iziydi. Bu ikincisinin, ilkinden daha önemli olup olmadığını kim bilebilir ki?[482]

[William Blake][483]

[*Metnin on sayfası kayıptır.*]Gördüğü sonsuz hayal, kendi idrakını körleştirmişti ve ölümlü hayatının sonuna doğru, ömrü boyunca aramış olduğu "bilinmez" onu, geniş kanatlarının altına almıştı. Ölümsüz biri olarak konuştuğu ölümsüz melekler, sessizlik örtülerinin altına büründüler onu.

Eğer onu, acı sözleri ve gölgelere bulanmış, kırık kanatlı, ikinci veya üçüncü sınıf bir demagogun ürünü sayılabilecek saldırgan şiirleri üzerinden anlatacak olsam, size Blake'in kişiliği hakkında yanlış bir fikir aşılamış olurum. Gençliğinden itibaren, içinde Bayan Wollstonecraft ve *Rights of Man'in* (İnsan Hakları) namlı (belki de kötü şöhretli demeliydim) yazarı Thomas Paine'in[484] de

480. Leslie'nin Crusoe tanımlamasıyla çelişir: "İngiliz ahlakı ve çalışkanlığını dünyaya tanıtarak onların gelişmini sağlamıştır." (*De Foe's Novels*)

481. Ayetler I: 9-20

482. Metnin kabataslak halinde metin burada sonlanmaz ve bu noktadan sonra Robinson Crusoe ile Cuma'nın ilişkisi hakkında yorumlar varken Joyce, ders notlarını bu noktada kesmeyi tercih etmiştir.

483. Padova'daki *Universita Popolare'de* (Halk Üniversitesi) William Blake hakkında İtalyanca verilen ders notlarından çevrilen bir metindir.

484. Mary Wollstonecratf (1759-97): Britanyalı feminist, *Kadın Haklarının Korunması*'nın (1792) yazarı. Tom Paine (1737-1809): Britanyalı radikal, *Erkeklerin Hakları*'nın (1793) yazarı.

bulunduğu, edebi-devrim heyetinin üyesiydi. Aslında bu grubun içinde, kafasında yeni dönemin sembolü olan kırmızı şapkayla dolaşma cesareti olan da sadece Blake idi. Ama sonradan, Paris hapishanelerinde 1792'de yaşanan kıyımların[485] ardından o şapkayı, bir daha hiç giymemek üzere çıkarmıştı başından. Dünyanın muktedirlerine karşı ruhunda taşıdığı isyan, bizlerdeki ruh hali gibi "haybeden" değildi. 1799'da kraliyet ailesi bünyesinde bir görev teklif edilmişti kendisine. Ama Blake, hem oradaki suni ortamın sanatındaki yaratıcılığı öldüreceği kaygısıyla ve hem de egemenlere hizmet etmekten imtina ettiği için bu görevi reddetti, dahası bu teklifi reddederken zorlukla geçiniyor ve öğrencilerinden elde ettiği gelirin neredeyse tamamını, alt sınıftan gelen öğrencilerine bağışlıyordu.[486] Ölümünden sonra Prenses Sofya, dul eşine, yüz poundluk bir armağan gönderdi. Dul eşi, parayı nazikçe iade etti ve bu para olmadan da idare edebilecek durumda olduğunu ve böyle bir meblağın, kendisinden daha fazla ihtiyacı olan birisinin derdine derman olabileceğini belirtti.[487]

Anarşist ruhlu Blake ile Ortodoks din adamı, filozof ve "*Europae atque orbis universi magister et oculus populi christiani*" sözünün sahibi Francisco Suarez ile geçen yüzyılda, zürriyetin devamı için vahşeti meşru gören, zalimce bir önerme kaleme almış olan Don Giovanni Mariana di Talavera'nın elbette bir miktar farkı vardır.[488] İnsanın içindeki şeytana karşı salıverdiği yıldırımları oluşturan, mistik kitabı *Thel*'de[489] de kullandığı şekliyle, zifaf gecesinde arzularımızın üzerine nazik bir örtü gibi serilen be-

485. Edwin Ellis, *The Real Blake* (1907)

486. Ellis'in Blake hakkındaki anlatımına Joyce, "alt-sınıf" ifadesini ekliyor.

487. Ellis, 437.

488. Francisco Suarez (1548-1617): Cizvit ilahiyatçı. Juan Mariana de Talavera (1771-1861): Cizvit tarihçi ve yazar.

489. William Blake, "Arzularımızın yatağında bir beden örtüsünün işi ne?" *Thel Kitabı*'ndan.

den misali, Blake'i mest eden ve besleyen de aslında aynı idealizm olgusuydu. Hayat hikâyesinde yüreğinin iyiliğine ters düşen hiçbir boşluk yoktur. Hayatı mücadeleyle geçiyor ve yaşadığı küçücük evinin idaresi için haftada sadece yarım gine harcıyorken, ihtiyaç sahibi bir arkadaşına, gözünü kırpmadan kırk pound borç verebiliyordu. Bir sanat öğrencisini, kolunun altında dosyasıyla, kederli ve perişan halde penceresinin önünden geçerken gördüğünde onu evine davet edip, yedirip içirip derdini dinlemişti.[490] Genç kardeşiyle ilişkisi, David ve Jonathan'ın hikâyesinde[491] anlatılanlarla benzeşir. Blake kardeşini evinde barındırmış, ihtiyaçlarını gidermiş, ilgisini üzerinden esirgememiş ve hastalığı boyunca ona bakmıştır. Ona edebi dünyadan bahsetmiş ve rahat etmesini sağlamıştır. Kardeşinin ölümüne kadar yatağının başucundan ayrılmamış ve kardeşi son nefesini verdiğinde onun ruhunun mutlulukla, ellerini çırparak göğe süzüldüğünü görmüştür. Ve görevini tamamlamanın huzuruyla uykuya dalmış ve kesintisiz yetmiş iki saat boyunca uyumuştur.[492]

İki üç kez Bayan Blake'i andım ve belki de şairin eşi hakkında daha fazlasını belirtmeliyim. Blake yirmilerindeyken âşık olmuştu. Oldukça saf ve ahmak olduğu söylenebilecek kızın adı Polly Woods idi. Bu aşkın etkileri Blake'in ilk eserleri *Poetical Sketches* (Şiir Taslakları) ve *Songs of Innocence*'ta[493] (Masumiyet Şarkıları) görülür. Ne var ki ilişki aniden sonlandı. Kız, adamın neredeyse deli olduğunu, adam da kızın, sıradan bir flört olduğunu, düşünüyordu.[494] Bu kızın yüzünü, kehanet kitabı *Vala*'da görebiliyoruz; kadınsı zarafetin ve duyguların sembolü

490. Bu hayırseverlikler Ellis tarafından kaydedilmiştir.
491. Samuel, 18: 1-2
492. Ellis, 100.
493. William Blake, Şiir Taslakları (1783), *Masumiyet Şarkıları* (1789).
494. Ellis, 37-8.

olan tatlı, gülen bir yüz.[495] Bu ayrılığı unutmak için Blake Londra'yı terk etti ve Bouchier adındaki bir manavın sayfiyesinde yaşamaya gitti. Bu adamın yirmi dört yaşında, babasının misafiri gencin aşkta yaşadığı hayal kırıklıklarını duyunca yüreği şefkatle dolan, Catherine adında bir kızı vardı. Kadının şefkati ve adamın buna karşı beslediği şükran, sonunda onları bir araya getirdi. Blake'in hayatındaki bu kısmı okuyunca, Otello'nun şu dizeleri;

"Beni, başımdan geçen felaketlerden ötürü sevdi,
Ve benim onu sevme sebebim de,
bana duyduğu şefkatti."[496]

geliyor insanın aklına. Blake, birçok başka büyük dehanın aksine, eğitimli ve kültürlü kadınlardan hoşlanmıyordu. Ya duygusal, müphem, zarif ve basit bir eğitim almış kadınları tercih ediyor ya da sınırsız egoizminin etkisiyle, âşık olduğu kişinin ruhuna, itinayla ve yavaşça nüfuz ederek, onu kendi yarattığı bir imge[497] haline dönüştürüyordu, bulutların içine[498] gizlenmiş şeytan gibi (ki onu oraya gizleyen de kendisiydi). Her halükârda Bayan Blake ne çok güzel ne de çok eğitimliydi. Aslında okuryazar da değildi ve şair, eşine okuma yazma öğretene kadar oldukça zorlandı. Ama Blake, birkaç yıla kalmadan, eşini kendisine oymalarında, çizimlerinin düzeltilmesinde yardımcı olabilecek hale getirmeyi başardı ve hayalleriyle onu biçimlendirdi. Kişilerin özleri ve geçmişin büyük adamlarının ruhları, sanat ve hayallerden konuşmak üzere şairin odasını, genelde geceleri ziyaret ediyorlardı. Blake,

495. William Blake, *Vala or the Four Zoas* (1797-1810)

496. William Shakespeare, *Otello.*

497. *Exiles*'ın (Sürgünler) ikinci sahnesindeki, Robert Hand ile Richard Rowan arasındaki Bertha yüzünden yaşanan tartışmayla kıyaslanabilir.

498. William Blake, *Songs of Innocence* and *Experience.*

böyle zamanlarda yatağından fırlar, kalemine sarılır, uzun Londra gecelerinde, karısı koltuğun yanında çömelmişken ve kocasının elini sevgiyle tutup, kâhinin esriklik halini bozmamak için çıt çıkarmazken o, bu hayallerin bedenini ve özelliklerini çizerdi. Hayaller şafağa doğru kaybolduğunda karısı örtülerin altına girer Blake ise, yaratımın coşkusuyla ateşi yakar ve her ikisi için mükellef bir kahvaltı hazırlardı.[499] Los, Urizen, Vala, Tiriel ve Enitharmon gibi sembolik varlıkların ve Homer ile Milton'ın[500] gölgelerinin, ruhlar âlemini bırakıp bu Londra fakirhanesine gelmelerinden mi yoksa, onların gelişini kutlamanın yolunun Hint çayıyla yağda pişmiş yumurtalar olmasından mı şaşkınlık yaşamalıyız? Ezeli ve ebedi varlıkların, alçakgönüllü bir canlının ağzından konuşmaları dünya tarihinde ilk kez mi oluyordu? William Blake'in ölümlü hayatının akışı böyleydi işte. Yarım yüzyıla yakın zaman karısının hayatı, şefkat ve şükran nezaretinde açılıyor ve bilindik limanlara doğru seyrediyordu. Çocukları yoktu. Birlikteliklerinin ilk yıllarına ufak tefek anlaşmazlıkları vardı. Bu anlaşmazlıkları, daha önce de belirttiğim ve Blake'in, İbrahim'in, Sara'nın istemediğini Hacer'e vermesi[501] yöntemini izleyerek aştığı, kültür ve mizaçtaki büyük farklılıkları aklımızda tutarsak, idrak etmemiz kolaylaşır. Karısının masumiyeti, ölümüne kadar zevkin en büyük güzellik olduğunu düşünen Blake'in mizacına ters düşüyordu. Gözyaşlarına bulanmış bir tartışma anında karısı baygınlık geçirerek yere düştü ve bu olay, çocuk sahibi olmalarına engel oldu.[502] Bu çocuksu masumiyete sahip, bir çocuğun ruhuyla çocuklar için şarkılar yazmış, ilginç şiiri *The Crystal Cabinet* ile

499. Ellis, 435.

500. Bu figürlerin her biri Blake'in 1789'dan sonraki kehanet kitaplarındandır.

501. İbrahim'in karısı Sara, ona çocuk verememişti ve Sara, İbrahim'e, hizmetçileri Hacer'den çocuk sahibi olabileceğini salık verdi. İbrahim bu öneriyi kabul etti.

502. Ellis, 91.

hamilelik fenomenini mistik ve hassas bir şekilde aktaran şairin, şöminesinin karşısında kendi çocuğuyla asla oynayamayacak olması, acıklı bir ironiden ibaretti.[503] Her canlıya karşı büyük bir merhamet besleyen, kendi dünyasında yaşayıp acı çekerken, sanal dünyasının hayallerine karışan, sineğe, deliye, baca temizleyen küçüğe, kızıl göğüslü ardıçkuşuna; hatta pireye[504] dahi şefkat gösteren birisinin, ne yazık ki hayalleri dışında baba olma imkânı yoktu. Ve *Proverbs*'e (Atasözleri) yansıyan şu dizelerde de yoğun bir babalık hissi vardır:

"Evlat sevgisiyle dalga geçenin
Hayatta da ahrette de işi zordur.
Çocuğuna şüpheyi öğreten
Mezarında dört dönecektir.
Evladına sadakatle bağlı olan ise
Cehennem alevlerinden kurtulacaktır."[505]

Mezarlar, cehennem ve dehşetin krallığı, korkusuz ve ölümsüz bir ruh olan Blake'i sindirememişti. Yaşı kemale erip, sonunda etrafında eşi dostu ve hayranları oluşmaya başladığında, Büyük Cato gibi, yabancı bir dil öğrenmeye soyundu.[506] Öğrenmeye çalıştığı bu dil, benim bu akşam, sabrınıza sığınarak ve becerebildiğim kadarıyla, Blake'in ruhunu evrenin şafağına sunmaya çalıştığım ve beraberce onu anlamaya çalıştığımız dille aynıydı. İlahi Komedya'yı aslından okuyabilmek ve Dante'nin hayallerini mistik çizimlere dökebilmek için, İtalyanca öğrenmeye çalışıyordu.[507] Hastalığının etkisiyle zayıflamış ve yorgun düşmüş

503. William Blake, *Crystal Cabinet*

504. Bu listelenen hayvanlar, *Auguries of Innocence'tan* (Masumiyet Alametleri) alıntılanmıştır.

505. William Blake, *Auguries of Innocence* (Masumiyet Alametleri).

506. Marcus Porcius Cato (MÖ 234-149): Romalı devlet adamı.

507. Ellis, 402-3.

bedenini yastıklarla destekliyordu. Dizlerinin üstünde, çizimlerini yaptığı koca bir defter vardı ve onun beyaz sayfalarına, hayalinden geçenleri aktarmaya çabalıyordu. National Gallery of London'daki, Philips tarafından resmedilmiş halinde bize, bu anlattığım hali yansır.[508] Beyni son günlerine kadar yetisini yitirmedi, elleri çizim yeteneğinden bir şey kaybetmedi. Ölüm ona, buz gibi titremelerle, kolera nöbetleriyle geldi. Bu korkunç soğuk, sonunda elini kolunu kilitledi ve zihnini bir anlığına dondurup, gökkubbeye bir yıldız gibi ulaşmasını sağladı. Ölmekteyken bağıra çağıra, tavanı titreterek şarkılar söylediği söylenir. Şarkısının sözleri zihninde yer eden ideal dünyadan, gerçeğin gücünden, hayallerin kutsallığından bahsediyordu. "Ah aşkım, bu sözler bana ait değil," demiş eşine. "Hayır, sana söylüyorum, benim değil bu sözler."[509]

Blake'in kişiliği hakkında yürütülecek bir inceleme mantıken üç aşamadan oluşmalı: patolojik, teosofik ve sanatsal. Sanırım ilk madde hakkında söylenecek fazla bir sözümüz yoktur. Büyük bir dehanın sanatsal yeteneğini fark ettiğimizde, onun yarı kaçık olduğunu söylememiz, romatizması olduğunu ya da diyet yapması gerektiğini söylememiz kadar değerlidir ancak. Delilik aslında, tıbbi bir ifadedir ve dengeli bir yaklaşımla, bir din adamının sapkınlığa dair suçlaması ya da bir savcının ahlakla ilgili suçlamasından daha fazla ihtimam gösterilmemelidir. Eğer, şimdilerde çok saygı gören, paldır küldür materyalizmin bilimsel bakış açısına ve inanç sistemine dahil olmayan her büyük dehayı, deli olmakla suçlasaydık, dünya sanatından ve tarihinden geriye pek az şey kalırdı. Masum zihinlere yönelik böylesi bir kıyım, peripatetik sistemin çoğunu, tüm Ortaçağ metafizikçilerini, St. Thomas Aquinas tarafından simetrik biçimde inşa edilen doktrinin bütününü,

508. Resim, Thomas Philips'e (1770-1845) aittir.
509. Ellis, 436.

Berkeley'in idealizmini ve (rastlantıya dikkatinizi çekerim) bizi Hume'a yönelten şüpheciliği, kapsaması gerekir.[510] Sözkonusu sanat olduğu için, şu çok yararlı işler yapan meclis fotoğrafçıları ve yazıcılarının canları güvendedir. Çok da uzak olmayan bir gelecekte, bugünlerde piyasada sözü en çok geçen iki odağın, halkın ve kadınların ılımlı ittifakı sonucu, böyle bir sanat ve felsefenin ortaya çıkacağı öngörüsüyle, her sanatçı ve filozof –farklı düşünseler de– hayatımızın ancak özünü yansıtmaya yönelecektir.

Blake'in Batı mistisizmindeki yerini tanımlamak, bu metnin amacının dışındadır. Bana göre de Blake, büyük bir mistik değildi. Mistisizmin gerçek evi Doğu'dur. Dil çalışmaları sayesinde Doğu'nun düşünce sistemini anlamaya başladığımızda (Eylem ve durağanlık sonucu oluşan enerji döngüsünden bahseden *Upanishads*'ı kalıp halindeki bir düşünce sistemine sokabilir miyiz, bilmiyorum[511]) Batı'nın mistik eserlerinin ancak, daha güçlü bir ışığın cılız yansıması olduğunu görüyoruz. Blake muhtemelen, Hint mistiklerinden oldukça az etkilenmiştir; Paracelsus, Jacob Behmen veya Swedenborg'dan etkilendiğinden de az belki; her halükârda daha az sıkıcıdır.[512] Blake'de, hayal dünyası derhal sanatsal bir yapıya dönüşüyordu. İlk aşamada bir kişinin, Paracelsus ve Behmen'in cıva, tuz ve sülfürün sarmal dönüşümü sonucu beden, ruh ve tin haline gelişine dair kozmik beyanlarına benzer bir fikir oluşturabilmesi için bir Hint fakirinin sabrına ihtiyacı vardır. Blake'in kategorisi ise farklıdır, sanatçıdır o ve bana göre bu kategoride, entelektüel zekâyla mistik duyguları birleştirebildiği için, ayrı bir yere ve öneme sahiptir. Mistik sanatta daha

510. George Berkeley, (1685-1753): İrlandalı filozof; David Hume (1711-76): İskoç filozof ve tarihçi.

511. *Upanishad* (MÖ 800-200): Kutsal Hint metinleri.

512. Theophrastus Bombastus von Hohenheim (1493-1541): Paracelsus adıyla bilinir; İsviçreli fizikçi, Jakob Boehme (1575-1624): Mistik metin *Aurora*'nın (1612) Alman yazarı.

önce belirtilen nitelikler neredeyse bütünüyle kayıptı. Blake'in yanına koyabileceğimiz nadir sanatçılardan biri olan Tapınakçı St. John örneğin, baygın bir duyguyla kendimizden geçmemizi sağlayan kitabı *The Dark Night of the Soul*'da[513] (Ruhun Karanlık Gecesi) ne biçim kaygısı gütmüştür ne de akıl yürütmenin uyumuna sığınmıştır. Bu durumun izahı, Blake'in birbirinden oldukça farklı olmakla birlikte formal duyarlılıkları benzeşen iki ustaya sahip olmasındadır; Michelangelo Buonarotti ve Emanuel Swedenborg. Blake'in mistik çizimlerinden ilki olan *Joseph of Arimathea Among The Rocks of Albion*'ın bir köşesinde "*Michelangelo pinxit*" yazılıdır.[514] Michelangelo'nun *Last Judgement* (Son Hüküm) eserindeki bir taslağa göre modellenmiştir ve duygusal felsefenin gücünden şiirsel hayale yansıyanları betimler. Çizimin altına Blake, "Bu, karanlık çağ diye andığımız dönemde katedraller inşa etmiş, dünyada gözü olmayan, bir hırka bir lokma dolaşan Gotik dönem sanatçılarındandır,"[515] ifadesini yazmıştır. Michelangelo'nun Blake üzerindeki etkisi, özellikle de, yaratılmamış boşluğun arka planına karşı saf ve belirgin bir hat çizdiği düzyazılarında[516] görülür. Londra'da sürgündeyken ve Blake'in yeni yeni yazıp çizmeye başladığı dönemde ölen Swedenborg'un etkisi ise, Blake'in eserlerine tema olan kutsanmış insanlık yaklaşımında görülebilir. Hayal âlemini uzun yıllar, sıklıkla ziyaret eden Swedenborg, sonunda cenneti insanın içinde görmüştür.[517] Ona

513. Juan de Yepes Alvarez (1542-91): Tapınak Azizi John olarak bilinir, tüm zamanların en güzel mistik şiirlerinden biri olan *En una nocha oscura*'nın (Karanlık Gece) (1578) yazarı.

514. "Michelangelo tarafından resmedilmiştir" anlamında.

515. Bu, Pauline Şapeli'ndeki Michelangelo'ya ait *Crucifixion of St Peter* eserinden bir detaydır. Joyce'un hatası Ellis'ten kaynaklanmaktadır.

516. William Blake, *Resimlerin Açıklayıcı Katalogu* (1809).

517. Swedenborg cenneti, sadece ölülerin ruhlarından oluşuyordu ve kültürel mistisizmi, tüm insanları *maximus homo* olarak tasavvur eder.

göre Michael, Rafael ve Gabriel üç ayrı melekten daha çok, üç meleğin oluşturduğu bir koroydu. St. Augustine ve sevgili müridinin gözünde, semavi bir şehir olarak zuhur eden ebediyet, İsveçli mistiğe ise, her uzvu devinim halindeki bir meleği andıran insanın iç dünyası olarak zuhur etmiştir: Aşk ve bilgeliğin damarlarımızdaki dolaşımı. Bu düşünceden hareketle, İnsanın oğlunun St. Matthew olarak göründüğü başeseri Arcana Coelestia'nın içine işleyen ve ortaya çıkmasına sebep olan, muhaberat adını verdiği muazzam sistemini oluşturmuştur.[518]

Bu, bir yanı Michelangelo'nun sanatından ve diğer yanı Swedenborg'un vahyinden oluşan, iki tarafı keskin kılıcı kuşanınca Blake, etrafını kuşatan doğal deneyim ve doğal bilgelik canavarını öldürebildi. Uzay ve zamanı yok ederek, hafıza ve duyguları inkâr ederek eserini, boşluğun kutsal sinesine nakşetmeye çalıştı. Ona göre, kanın damardaki dolaşım zamanı kendi şartlarında değerlendirilmelidir ve altı bin yıla eşdeğerdir çünkü bu, görece hem sonsuz ve hem de çok kısa zamanda bir şair, eserini idrak edip doğuşuna sebep olabilir.[519] Ona göre, Los'un çekiciyle yaratılmış ve insan kanının damlasından daha büyük her alan hayalidir ve dünyevi hayatımızın bir gölgesi olan, bundan daha küçük her alanda da ebediyete ulaşırız. Bu nedenle ruh göz ile değil, göz üzerinden görmelidir çünkü göz, ruhun uykuya daldığı gecede doğacak olur ise, ölü doğacaktır.[520]

Dionysus, *Divine Names* (İlahi Adlar) adlı kitabında,

.....

[*Metnin son sayfaları kayıptır.*]

518. Joyce, havari Yuhanna'ya ve onun yeni Kudüs vizyonuna gönderi yapıyor.

519. Bkz. James Clarence Mangan (1902).

520. Milton (1809) pafta 29, 19. ve ,22. satırlar. *Auguries of Innocence*, 125, 8. satır.

CHARLES DICKENS'IN YÜZÜNCÜ YAŞ GÜNÜ[521]

Dickens'ın İngiliz Dili üzerindeki etkisi (Shakespeare'den sonra ikinci sırada olduğu söylenebilir), büyük oranda eserlerinin popüler karakterine dayanır. Oysa edebi sanat ya da edebi zanaatkârlık açısından bakıldığında adı, en yukarıdakilerin arasına yazılmayı zorlukla hak eder. Tercih ettiği yazım şekli dağınık, gereksiz gözlemler içeren, düzenli aralıklarla komik unsurların katıldığı bir biçimdir ve büyük roman geleneğiyle pek örtüşmez. Dickens, aşırı coşkulu hayranlarından zarar görmüştür. Yüzüncü yıldönümünden önce, onu kötülemek gibi bir eğilim vardı. Viktoryen dönemin sonuna doğru İngiliz edebiyatı, o güne kadar gelen ana akım yazarların ortaya koyduğu edebi eserlerden (en azından geçen yüzyıldakilerden) oldukça farklı sanatsal kaygıların etkisi altındaki Rus ve İskandinav yazarların akınıyla sarsılmıştı. Dehşetli ve dikbaşlı bir ağırbaşlılık, okurun karşısına gerçeği bütün çıplaklığıyla, hayır, daha da fazlasıyla, derisi yüzülmüş, kanlar içindeki çıplak gerçeği koyma azmi, Viktoryen duygusal yazımıyla büyümüştür ve bu şekilde düşünmeye alış-

521. Bu metin, Joyce tarafından, Nisan 1912'de Padova Üniversitesi'nde verilen dersin notlarıdır. Charles Dickens'ın yüzüncü doğumgünü, 7 Şubat 1912'de kutlanmıştır.

kın olan orta sınıfı şaşkına çevirmek konusunda bir gencin hevesi – tüm bu ürkütücü bileşenler, zevk standardını devşirme; hatta alaşağı etme amacıyladır. Tolstoy, Zola, Dostoyevski ve Bjornson ve diğer ultra-modern eğilimli romancıların katı gerçekçiliğiyle karşılaştırdığımızda Dickens, solgun ve tazeliğini kaybetmiş görünür. O nedenle Dickens'a karşı bir eleştiri dalgası yükselmiştir ama edebiyata dair bu tarz popüler söylemler öylesine maymun iştahlıdır ki önceki sınırsız tapınma ne kadar yersiz ise şimdiki karalama da o denli anlamsızdır. İşin aslı Dickens'ın gerçek konumu, bu iki aşırı uçlu yorumun ortasıdır; ne yüce gönüllü, engin dehaya sahip, derin bir ruh barındıran, bir zamanlar takipçilerinin yaptığı gibi onuruna tütsüler yakılacak bir yazardır ne de günümüz edebiyat sektörünün ve eleştiri ortamında yıldızı parlasın isteyenlerin acımasızca dillerine dolayabileceği ucuz bir malzemedir.

Takma adı "Büyük Cockney"[522] idi ve hiçbir sıfat onu daha iyi tanımlayamazdı. Her ne zaman uzağa, Amerika'ya (*Amerika Notları*) veya İtalya'ya (İtalya'dan Manzaralar) gitse, sihrini kaybeder, elinin ayarı kaymış olurdu. *Martin Chuzzlewit'teki* Amerika sayfalarından daha iç karartıcı ve dolayısıyla Dickensvari olmaktan uzak başka ne olabilir, tasavvur etmek zordur.[523] Dickens'ın sizi ele geçirmesini istiyorsanız *Bow Bells*'in çanlarının sizi yoldan çıkarmasına izin vermemelisiniz.[524] O zaman yerel sıcaklığına ve krallığına ve gücüne erişirsiniz. Londra hayatını, kendi burnunda solur gibi aktarır. Kendinden önceki veya dönemindeki hiçbir yazar, bu hayatı onun kadar özümsememiştir. Renkler, aşina sesler, büyük metropolün kokuları

522. *Cockney,* Londra'nın East End bölgesinde doğup büyüyenlere verilen ad. (ç.n.)

523. Charles Dickens, *Amerika Notları* (1842), İtalya'dan Manzaralar (1846) ve *Martin Chuzzlewit* (1843)..

524. St. Mary Le Bow kilisesinin çan sesini duyuyorsanız, Londra'nın göbeğindesinizdir ve bu çan sesini duyarak büyümüşseniz "Cockney" diye anılırsınız.

eserlerinde, gösterişli bir senfoni gibi birleşir ve neşeyle keder, hayatla ölüm, umut ve düş kırıklığı iç içe geçmiştir. Şimdilerde bunu takdir etmekte zorlanırız çünkü o anlattığı hareketli, canlı karakterlerle, zaten fazlasıyla iç içeyiz. Ve yazar, anlattığı dönemle yargılanmalı, takdir görmeli veya eleştirilmelidir. Kısmen Londra'da geçen ve Defoe'nun (toplumun algısından çok daha fazlasını hak ettiğine inandığım bir yazar) *Journal of the Plague*'inin yanına konamayacak *Barnaby Rudge* bile bize, Dickens'ın en iyi seviyesini göstermez.[525] Onun Londra'sı Lord George Gordon'm değil, Reform Bill'in[526] Londra'sıdır. O zamanların, "çayırları papatyalarla bezenmiş"[527] ülkesi İngiltere, tüm eserlerinde yer alır ama daha çok arka planda ve bizi olaylara hazırlamak üzere. Dickens kendisine, çok daha edepli ve doğru bir şekilde, Lord Palmerston'ın ünlü *Civis Romanus Sum*'ını uygulayabilirdi. Saygıdeğer lordumuz, işin aslı, bu anılmaya değer sözle (Hafızam beni yanıltmıyorsa, Gladstone'un da dikkatini çeken sözlerdi bunlar) aklından geçenin tam tersini ifade etmiştir. Söylemek istediği bir emperyalist olduğuydu; oysa ağzından, "Küçük bir İngiliz" olduğu çıkmıştı.[528] Dickens ise, kelimenin tam anlamıyla, "Londralı"dır. Bebekliğinde, çocukluğunda, gençliğe adım attığında ve koca bir adam olduğunda kulağına çalınan kasvetli çan sesleri, ne zaman bir başka Whittington gibi, elinde bir çantayla şehri terk etmeye niyetlenip bir daha geri dönmemeye yemin etse de, onu geri çağırmıştır. Bu nedenle hemşerilerinin gönlünde her zaman büyük bir yeri vardır ve bu nedenle ona yöneltilen eleştirilerin kapsamlı bir etkisi olmamıştır. Dickens hakkında hakkaniyetli

525. Charles Dickens, *Barnaby Rudge* (1846).

526. Lord George Gordon, 1780'deki isyanı yönetmiştir ve Reform Bill, 1832'de ortadireği etkilemiştir.

527. John Milton, *L'Allegro*.

528. "Küçük İngiliz," yirminci yüzyılın başında, emperyal maceralara destek veren yazarlara yakıştırılan sıfattı.

bir karara varabilmek ya da İngiliz edebiyatının sahnesindeki doğru yerini tespit edebilmek için, sadece Londralıların övgülerini okumakla yetinmeyip, İskoç, İrlandalı ve Kolonilerden yazarların da fikirlerine başvurmalıyız. Dickens hakkında, kendi sınıfında ve çapında, onun amacını anlayabilecek ve değerlendirebilecek, ruhen ondan uzak ama eleştirebilmek için de kan bağı aramayan yazarların takdirini duymak ilginç olurdu. Büyük Cockney'in R. L. S. veya Bay Kipling ya da Bay George Moore nazarındaki ederini merak ediyor insan.

Dickens ile ilgili hükmümüz muallak iken ona yine de, edebiyatın büyük yaratıcıları arasında bir yer bulabiliriz. Yazarın ürettiği eserlerin sayısı ve uzunluğu, üretkenliğine işaret eder. Eserlerin yapısına bakıp Dickens'ın büyük bir karikatürist ve duygulara hitap eden bir kişi olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz (kelimeleri tam karşılığıyla ve hiçbir art niyet taşımaksızın kullanıyorum) – Hogarth'ın büyük karikatüristliği ne ise, aynen o anlamda,[529] Goldsmith'in duygulara hitap beceresinden ne anlıyorsak, o şekilde. Yarattığı kişilikleri sıraya dizsek, bu konuda eşinin olmadığını (belki yaklaşanlar vardır) görebiliriz ve bu ancak, o kişiliği tuhaf, kararsız bir ahlaki yapıda, muvazene duygusundan uzaklaştıracak fiziksel deformasyonlarla ve kişiyi yorgun gerçeklikten, fantastik dünyanın sınırlarına taşımakla mümkün olabilir. Edebi kişilikler olan Micawber'ın, Pumblechook'ın, Simon Tappertit'in, Peggoty'nin, Sam Weller'ın (babası için aynı şeyi söylemiyorum), Sara Gamp'in ve Joe Gargery'nin, birçok gerçek insandan daha fazla insan ve sıcakkanlı olduğunu söyleyebiliriz.[530] Dickens'ın bu geniş karakter galerisindeki kişileri, örneğin Shakespeare kişileri gibi trajik ya da komik; hatta ulusal ya da yerel tipler olarak göremeyiz. Hatta onları,

529. William Hogharth (1696-1764): Hiciv yazarı ve oyma ustası.

530. Dickens'ın bazı romanlarındaki karakterler.

Tabard Inn'deki[531] yabansı ruhu olan ve lezzetli bir gözlemle aktarılan, yürüyüşleri, konuşmaları, kıyafetleri en ince ayrıntısıyla bildirilen hacılarda olduğu gibi, yaratıcısının gözünden de göremeyiz. Hayır, Dickens karakterleri, güçlü; hatta abartılı tek bir fiziksel yapıda bildirilir –derin uykuda, kaprisli ve bencil, korkunç şekilde obur, pervasız, düpedüz ahmak, saçma bir melankolinin kucağında– gibi. Bir de Dickens'ı sevse ve Küçük Nell'ın kaderine ağlamış, temizlikçi Zavallı Joe'nun ölümüne üzülmüş, Pickwick ve silah arkadaşlarının maceralarına gülmüş, Uriah Heep ve Yahudi Fagin'den nefret etmiş (tüm iyi insanların yapması gerektiği gibi) olsa da biraz abartıldığını düşünenler vardır.[532] Onun hakkında böyle bir ifade kullanmak, hani şu tuhaf tanımlamalar yapmayı seven Amerikalıların deyişiyle, ona ölümsüzlük bileti sunmaktır aslında. Aslında tam da bu abartı, onu popüler hale getirmiş ve yarattığı kişileri, popüler karakterler olarak insanların zihnine kazımıştır. Yine bu abartı sayesinde, Shakespeare'den sonra, Britanya İmparatorluğu'nda mukim insanların kullandığı dili en çok etkileyen yazar olmuş, yurttaşlarının gönlünde sarsılmaz bir yer edinmiş ve büyük rakibi Thackeray'den çok daha fazla onura sahip olmuştur.[533] Peki, Thackeray'nin en iyi eserleri Dickens'tan daha üstün değil midir? Bu boş bir soru. İngiliz halkının beğenisiyle Dickens, bir Türk padişahının konumunda görülmektedir ve tahtının yanına yaklaşabilecek bir başkası yoktur.

531. Tabard, Geoffrey Chaucer'in hacılarını anlattığı, Southwark'taki mağaradır.

532. Dickens'ın bazı romanlarındaki karakterler.

533. William Makepeace Thackeray (1811-63): Romancı ve *Vanity Fair*'in yazarı.

RÖNESANS'IN EVRENSEL EDEBİYATA ETKİSİ[534]

Medeniyetimizin bize keyifle öğretmeye çalıştığı evrim teorisine göre küçük olmamız, henüz yeterince büyümemiş olduğumuz anlamına gelir.[535] Aynı yaklaşımla, Avrupa Rönesansı'nı kırılma noktası olarak alırsak, o zamana kadar insanlığın sadece bir çocuğun bedenine ve ruhuna sahipken, ancak o dönemin ardından, olgun tanımlamasını hak edecek şekilde fiziken ve ahlaken geliştiği sonucuna varabiliriz. Oldukça keskin ve ikna edici olmayan bir sonuç. Aslında ("*laudator temporis acti*" bir duruma düşmekten endişe ediyorum),[536] bu sonuca tüm gücümle karşı çıkmak istiyorum. Bu yüzyılın büyük tantana koparan gelişmelerinden bir tanesi, tüm amacı hızlıca ve azgın bir şekilde kârı ve bilgiyi toparlayıp bunları, toplumun belli bir ücreti ödemeye hazır bireyleri arasında yeniden bölüştürmek olan makinelerin dalaşına dairdir. Bu sosyal sitemin birçok büyük, yararlı mekanik icat geliştireceği konusunda hemfikirim. Bu konuda ikna olmak için, modern bir şehrin caddelerinde neler gördüğümüzün bir

534. Bu metin, Joyce tarafından, Nisan 1912'de Padova Üniversitesi'nde verilen dersin notlarıdır ve İtalyanca aslı, *"L'influenza letteraria universale del rinascimento"*dan çevrilmiştir.

535. Defoe metninden bir tekrar.

536. "Geçmiş zamanlara yakaran" (Horace, *De Arte Poetica*)

listesini çıkarmak yeterli olacaktır: elektrikli tramvay, telgraf telleri, hürmetkâr bir postacı, gazeteci çocuklar, büyük şirketler vesaire. Ama bu karmaşık ve çok kenarlı medeniyetin orta yerinde insan aklı, maddesel büyüklükten dehşete düşmüş vaziyette kayboluyor, kendini inkâr ediyor ve günden güne zayıflıyor. O halde, doğrudan Rönesans'ın ardılı olan, günümüz materyalizmini insanın maneviyatını körelten, gelişimine ket vuran, mutsuzluğuna sebep olan neden olarak görebilir miyiz? Hadi bakalım.

Rönesans çağında insanlık, skolastik mutlakiyete karşı, kökleri[537] soğuk, açık ve soğukkanlı, muğlak ve gizemli Hıristiyan ideolojisini de zirveye taşıyan Aristocu düşünceye dayanan yoğun (ve birçok yönden de saygı duyulacak) felsefi sisteme karşı mücadele etmiştir. Ama insanlık bu sisteme karşı mücadele etmişse şayet, bu sistem kendisine yabancı olduğundan değildir. Tasma kaliteli ve can acıtmayan türdendir;[538] ama bir tasmadır en nihayet. Böylece Rönesans'ın büyük asileri, Avrupa'nın insanlarına, artık tiranlık olmayacağı, insanoğlunun acılarının şafaktan sonra dağılan sis gibi yok olacağı, insanın artık tutsak edilmeyeceği, insan ruhunun bilinmezin cazibesine kapılmış olduğu, görünen dünyanın kavranabilirliğinin sesinin duyulduğunu, yaşam ve ölümü, günah ve nedameti, insanın zayıf düşüren münzevi hayatın yok edileceği gibi "iyi haberleri" beyan ettiklerinde, yeni ilahiler sahiplenilmeye başlandı. İnsan, huzurunu bir kenara bıraktı çünkü onu yormuştu; tıpkı Tanrı'nın, onun mükemmelliğinden yorulmuş olduğu gibi (izninizle oldukça saygısız bir terim kullanıyorum), çağrısı, hiçlikten yeni bir yaratım içindi, tıpkı bir kadının, kalbini tüketmekten başka işe yaramayan huzur ve sükûnetten yorgun düşüp, gözünü hayatın

537. Joyce burada, Latince "ima" kelimesini kullanıyor.

538. Metnin aslında, İncil'in Matta (II:30) kısmındaki "boyunduruk" kelimesine gönderme vardır.

cazibesine çevirmesi gibi. Giordano Bruno güç hakkında der ki doğada veya ruhta olsun güç, insanın kendisini tamama erdireceği, dengeleyici karşı bir güç yaratmalıdır ve ilaveten der ki böylesi her türlü ayırım, yeni bir bileşimle sonuçlanır. Büyük Nolan'ın düalizmi, sadık bir şekilde Rönesans'ın fenomenini yansıtır. Ve ona, karşı kanıt göstermeye çalışmak ve yazarı olduğu eseri kınamak (ya da en azından hüküm vermek) için kendi sözlerinden alıntı yapmak biraz keyfi olacaktır; cevaben ben, uzun, inatçı, çift yönlü savunmasıyla, kendisini suçlayanların okunu, onlardan tarafa döndüren Bruno'nun izlediği yolu takip etmekten başka bir şey yapmıyorum.

Bu sayfaları, Rönesans'ın bulutların üstüne (ya da oralarda bir yerlere) çıkardığı büyük yazarların adlarıyla doldurmak kolay olurdu, kimsenin sorgulamayacağı eserlerine övgüler düzmek ve sonunda ritüel haline gelmiş şekilde ruhlarına dua etmek işin kolayı ve ezberden dua etmenin felsefi bir yaklaşımla ilgisi olmayacağı için, böyle bir eylem ödleklik sayılabilir. Sorunun düğümü başka bir yerde. Edebiyat sözkonusu olduğunda Rönesans'ın ne kastettiğini ve bizi mutlu ya da trajik, nasıl bir sona sürüklediğini anlamalıyız öncelikle. Şunu açıkça belirtmeliyiz ki Rönesans gazeteciyi, kabilenin reisi konumuna yükseltmiştir. Başka bir deyişle, keskin sınırlı ve formel aklı, asayı kolay, geniş görüşlü (tiyatro ilanlarındaki terim gibi), huzursuz ve biçimsiz bir zihniyete vermek üzere, tahtından indirmiştir. Shakespeare ve Lope de Vega, modern sinemanın sorumluluğunu taşımaktadırlar. Yorulmak bilmeyen yaratıcı güç, hararetli ve güçlü tutku, görmek ve hissetmek için yoğun arzu, başıboş ve coşkun merak, üç yüz yılın ardından, çılgın bir duygusallıkla ortaya çıktı. Modern çağdan birisi kalkıp, ruha değil de bedene sahip olduğunu söyleyebilir. Organizmasının duyumsal gücü muazzam şekilde gelişmiştir ama bu gelişim, ruhani melekelerin aleyhine olmuştur.

Ahlaki değerlerin ve hayal gücünün eksikliğini hissediyor olabiliriz. Sahiplendiğimiz en karakteristik edebi eserler genelde ahlakdışıdır; Marco Praga'nın *The Crisis* eseri, Materlinck'in *Pelléas et Mélisande* eseri, Anatole France'ın *Crainqubille* eseri ve Turgenyev'in *Smoke*'u gibi.[539] Bunlar rastgele aklıma gelenler. Sorun değil: öne sürdüğüm teze temel oluşturacaklardır. Müziğine[540] aşk duygusunu işlemek isteyen modern bir sanatçı eserine sanatsal becerisinin elverdiği kadarıyla, her nabız atışını, ürpertiyi, kalp titremesini ve iç geçirişleri katmak isteyecektir ama hisler ve notalar birbiriyle gizli bir mücadeleye girişeceklerdir. Kiminin sevgisi acımasız eylemlerle ortaya dökülürken, kimisi acı çekerek sever. Âşık kişinin bedeninden gözlerine aynı anda öfke, şüphe, şefkat ve sahiplenme yansıyabilir. *Tristan ve Isolde* ile *Inferno*'yu (Cehennem) yan yana koyunca, şairin nefretinin, yoğun bir duygu fırtınasının eşliğinde nasıl da cehennem çukurlarında gezindiğini ve hatta şairin, o nefret duygusunun yarattığı alevler içinde nasıl da tükendiğini, sanatçının sanatının, bizimle paylaştıkça nasıl da daha dehşetli hale geldiğini görebilirsiniz. Birisi koşulların oluşturduğu sanattır, diğeri ise fikirlerin. Ortaçağlarda bir haritacı, üzerinde çalıştığı eserde hayalen de olsa kaybolduğunda itidalini kaybetmezdi. Bilinmeyen bölgeye *Hic sunt leones*[541] yazardı. Yalnızlık fikri, tuhaf hayvanların saçtığı dehşet ve "bilinmez" kavramı onun için yeterliydi. Bizim kültürümüzün ise bütünüyle farklı hedefleri var, detaylar konusunda açgözlüyüz. Bu nedenle edebi jargonumuz yerel renklerden, mekânlardan, atmos-

539. Marco Praga (1862-1929): İtalyan raomancı ve oyun yazarı, *La Crisi* (1907); Anatole France, *L'Affaire Crainquebilele* (1901); Ivan Turgenyev, *Smoke* (1867).

540. İma edilen, Defoe metninde olduğu gibi Richard Wagner'in *Tristan und Isolde* eseridir.

541. "Eski zamanın haritacıları, ayak basılmamış yerlere 'Buralarda aslanlar var,' yazarlardı." W. B. Yeats, *Kelt Şafağı* (1893).

ferden ve atalardan ibaret: yeni ve tuhaf olanın biteviye bir şekilde aranması, gözlemlenen ya da okunan detayların toparlanması, ortak kültürün tören alayı.

En kestirme ifadesiyle Rönesans, ölüm sonrası yeniden doğum, Sara'nın uzun süren kısırlığından sonra doğurganlığı yakalamasıdır. Aslında Rönesans, sanatın, formel mükemmellik nedeniyle can çekiştiği dönemde ve düşünce, boş ustalıklar peşinde yiterken çıkagelmişti. Şiir, insani sorunları sembollere döküp, kurallar çerçevesinde çözmeyi amaçlayan cebir sorusu gibi algılanır olmuştu. Bir filozof, eğitimli bir sufiden başka bir şey değildi ve kalabalığın karşısında İsa adına Tanrı'ya yakarıyor, Bellarmine veya Giovanni Mariana gibi, tiranlığa karşı ahlaki bir savunma inşa etmeye çabalıyordu.

Rönesans tüm bu durağanlığın üstüne kasırga gibi geldi ve bütün Avrupa'da bir heyecan fırtınası yaşandı. Artık şarkıcılar olmasa da onların şarkıları, kulağımıza dayadığımızda bize denizin sesinin yankılanmasını dinleten denizkabukları ile duyulmaya devam edecektir.Onu dinlemek hüzünlüdür, ya da en azından ruhumuzun yorumu bu yöndedir. Gerçekten ilginç! Tüm fetihler, havanın, karanın, denizin, hastalıklar, cehalet, böyle söylemek doğru olursa, zihnin potasında eriyip gider ve bir küçük damlaya dönüşüp, gözyaşı olarak yanağından süzülür insanın. Rönesans, başka bir faydası olsa ya da olmasa da, ruhumuzda ve sanatımızda, yaşayan, umut eden, ölen ve aldatılan her canlıya karşı merhamet duygusunun oluşmasına yardımcı olmuştur. En azından bu konuda eskilerden daha iyiyiz: bu konuda popüler gazeteci, ilahiyatçıdan daha iyidir.[542]

542. Defoe metnindeki Robinson Crusoe, Evanjelik John ilişkilendirmesiyle çelişen bir ifade.

KABİLELERİN ŞEHRİ[543]
BİR İRLANDA LİMANINDA İTALYA'YA DAİR ANILAR

Galway, Ağustos

Pek seyahat etmeyen ve ülkesini, sağdan soldan duyduklarıyla tanıyan tembel bir Dublinli, Galway'de yaşayanların vakti zamanında İspanya'dan göçtüğünü düşünür ve şehrin dar, kasvetli sokaklarında zeytin gözlü, kara saçlı bir İspanyol tipine rastlamadan dolaşmanın imkânsız olduğuna inanır. Dublinli hem yanılıyor hem de haklı. Bugünlerde çoğunluğun kızıl saçlı ve beyaz tenli olduğu Galway'de kara saçlı birisine nadiren rastlanır. Eski İspanyol tarzı evler harabeye dönmüş durumda ve pencerelerinde kapılarında yabani otlar bitiyor. Şehrin dışında ise yeni, eğlenceli, geçmişten kopuk mahalleler oluşmuş durumda. Ama yine de gözlerinizi bu modernliğe bir anlığına kapamanız, şehre sinen İspanyol ruhunu hissetmenize yetecektir. Sayısız adanın üstünde kurulu şehir, her yönde dereler, çavlanlar, göletler ve kanallarla bölünmüştür. Atlantik'e

543. *Il Piccolo Della Sera* (Trieste, 11 Ağustos 1912). Metin, İtalyanca yayımlanan, *"La Citta della tribu; Ricordi italiani in un porto irlandese"* makalesinden çevrilmiştir. Joyce'un bu metinde kullandığı bilgilerin büyük çoğunluğu James Hardiman'ın *Galway Şehrinin Tarihi* (1820) adlı kitabından alınmıştır. Hardiman ağırlıklı olarak şehrin İspanya'yla olan ilişkisine vurgu yaparken Joyce, İtalya'yla olan ilişkisini ön plana çıkarmaya çalışmıştır.

açılan, bütün İngiliz donanmasının demirleyebileceği kadar geniş bir boğazın ağzında kuruludur. Körfezin ağzında, gri suların[544] arasında uyumakta olan üç balinayı andıran Aran Adaları, doğal bir mendirek oluşturur ve okyanusun azgın dalgalarını engeller. Kuzeydeki adadaki deniz feneri, eski dünyadan yeni dünyaya doğru selam niteliğinde, yılardır bu kıyılara uğramamış tüccarları davet eden, zayıf ışıklar çakar.

Ortaçağ'da bu sular binlerce yabancı gemiyi ağırlıyordu. Sokakların köşe başlarındaki tabelalar, şehrin geçmişte Latin Amerika ile olan ilişkisine işaret eder. Madeira Sokağı, Tüccar Sokağı, İspanyol Meydanı, Madeira Adası, Lombard Sokağı, Velasquez Palmira Caddesi. Oliver Cromwell'in mektupları, Galway'in Birleşik Krallık'ın ikinci büyük ve İspanya ile İtalya'ya yapılan ticarette birinci sıradaki liman olduğunu teyit eder.[545] On dördüncü yüzyılın ilk çeyreğinde şehrin gümrük gelirlerini toplayan, Floransalı tüccar Andrea Gerrado idi. Şehrin belediye başkanlarına baktığımızda on yedinci yüzyılda Giovanni Fante[546] ismine rastlarız. Şehir, Bari'nin St. Nicholas'ını aziz olarak kabul etmiştir ve resmi evraklarda dahi temsili olarak, denizcilerin ve çocukların koruyucusu olan bu azizin kabartması vardır.[547] Şehit kralın duruşması sırasında Papalık heyetinden Kardinal Rinuccini şehre gelerek, şehri Vatikan fermanlarına bağlamıştır. Ruhban sınıfından bazıları ve halktan kimileri onun otoritesini reddettiklerinde

544. Bray Head'in *Ulysses*'teki açıklamasıyla karşılaştırılabilir.

545. Hardiman aslında, İrlanda başkumandanı Oliver Cromwell'in oğlu Henry Cromwell'den (1628-74) bahsediyor. Ne Hardiman ne de Cromwell, İtalya'ya işaret etmiyorlar.

546. "Kasabanın ticareti öylesine baltalanmıştı ki Floransalı bir tüccar ve gümrük idarecisi olan Andrew Gerrard, vergilerde hatırı sayılır bir indirime gitmişti." (*Galway'in Tarihi*)

547. St. Nicholas (340'lar): Myra piskoposu. Ona ait kutsal emanetler 1087'de Bari limanında çalınmıştı. Joyce, bu makaleyi yazarken de Galway'deki St. Nicholas kilisesinin yakınında kalmaktaydı.

saldırgan Kardinal, Carmelite kilisesinin çanını yere atmış ve kendi avanesinden rahipleri, kiliseye sadık kalmaya çalışanları engellemek üzere kilisenin kapısına yığmıştır.[548] St Nicholas'ın evleri bize, Ortaçağ'dan başka bir büyük din adamının kaydını aktarır; meşhur Borgia'dan imzalı bir mektup.[549] Aynı evde, on altıncı yüzyılda seyahat eden bir İtalyan'dan kalan ve "Dünyayı dolaştım ama bir bakışta Galway'de gördüğümü hiçbir yerde göremedim," diyen esrarengiz bir mektup da bulunur: ev sahibini uyandıran bir rahip, bir geyiğin çektiği av, tam yolla limana giren bir yelkenli ve mızrakla avlanan bir somon.[550]

Krallık'a, İspanya'dan Portekiz'den, Kanarya Adaları'ndan ve İtalya'dan ithal edilen bütün şarap bu limandan geçerdi. Gelen miktar bin beş yüz fıçıyı, başka bir deyişle iki milyon litreyi bulurdu.[551] Bu ticaret öylesine önemliydi ki Hollanda hükümeti şehre yakın bir mülkü, arazi ne kadar gümüş sikke ile kaplanırsa, o bedelle almayı teklif etmiştir. Ama yabancıların rekabetinden telaşlanan yerel yönetim teklifi, sikkeler ancak dikine yerleştirilirse kabul edeceklerini bildirmişler. Hollandalıların bu nazik karşı teklife cevabı bilinmiyor.[552]

Yüzyıllar boyunca şehrin idari ve dini yönetimi, adları bir dizede sıralanan on dört kabilenin torunlarının elinde bulunmuştur.[553] Şehrin arşivlerinde bunan en ilginç ve tuhaf belge, on yedinci yüzyılda Lorraine dükü için ha-

548. Giovanni Battista Rinuccini (1592-1653): Şehit Kral I. Charles idaresindeki Katolik isyanı desteklemek üzere İrlanda'ya, silah ve mühimmatla gelen papalık temsilcisi.

549. Hardiman, Borgia'dan gönderilen iki zarf olduğunu belirtir.

550. Bu ifadeler de, *Galway'in Tarihi*'nden alınmıştır.

551. "Bu soyu kırıklar ortalığa dökülmeden önce İspanya'yla Fransa'yla hatta Flamanlarla ticaretimiz vardı." (*Ulysses*)

552. Bu hikâye de, *Galway'in Tarihi*'nden alınmıştır.

553. "Aşağıdaki dizede adı anılan on dört aile vardı: Athy, Blake, Bodkin, Browne, Deane, Darcy, Lynch, Joyes, Kirwan, Martin, Morris, Skerrett, French," On dördüncü aile Font'lardı.

zırlanan açıklayıcı haritadır ki haşmetmeap bu haritayla, kuzeni İngiliz monarkının borç paraya ihtiyaç duyması halinde, kendi şehrinin refah düzeyini göstermeye ve varsıllığını ispatlamaya çalışmıştır. Oyma ve sembolik isimlendirmelerden oluşan harita, şehrin bir bölümünün yöneticiliğini yürüten Henry Joyce tarafından hazırlanmıştır[554]. Parşömenin kenarları, kabilelerin armalarıyla bezenmiştir ve haritanın kendisi kabilelerin topografik dağılımını da göstermektedir. Haritacı, on dört burç, on dört sur, on dört manastır, on dört kale, on dört anacadde çizmiştir ve bu caddeler anahtarla yedi cennete, İsa Mesih için yol alan tören alayları için yedi mihraba, yedi çarşıya ve dünyanın yedi harikasına açılır. Bu bezemelerin arasında son olarak da –konum olarak da en sonda– Joyce, şehrin güney bölgesine bir güvercin evi nakşeder.[555] Tüm kabilelerin en ünlüsü Lynch'lerdi. Şehrin kuruluşunu takip eden bir buçuk yüzyıl boyunca ve Cromwell'in askerlerinin işgalini takip eden yıkım günlerinde, bu kabileye mensup kişiler tam seksen dört kez şehrin yönetimini yürüttüler. Şehrin tarihindeki en trajik zaman, 1493'te, belediye başkanı James Lynch FitzStephen'ın tek oğlu Walter Lynch'e işlediği suç karşılığı verilen cezaydı.[556] O sene, zengin bir şarap tüccarı olan belediye başkanı, Gomez adındaki İspanyol dostunun davetlisi olarak İspanya'ya seyahat etmişti. Gomez'in oğlu, belediye başkanının anlattığı büyüleyici hikâyeleri dinledikçe İrlanda'ya âşık oldu ve babasından, dönüş yolunda başkana eşlik etmek için izin istedi. Babası tereddüde düştü. Kötü zamanlardı ve seyyahlar, son istekleri bile

554. 1651 yılında Clanricade Markizi, Lorrain Dükü ile bir sözleşme yapmış ve Galway şehrini de teminat olarak göstermiştir. Belirtilen harita bu nedenle hazırlanmıştır. Haritanın aslı, Dublin Trinity Koleji'nin Kütüphanesi'ndedir.

555. Roma yedi tepede kurulu ve Nil, yedi koldan akar,
Kutba doğru baktığında, yedi gezegen döner durur,
Galway ise, hem Roma'nın hem Nil'in ve hem de evrenin iki mislidir.

556. Bu hikâye Hardiman tarafından anlatılmıştır (*Galway Tarihi*).

sorulmadan, bilinmedik kıyılarda can veriyorlardı. Ne var ki başkan, dostunun oğlunun hayatını koruyacağına dair ant içti ve beraber yola koyuldular. Galway'e ulaştıklarında genç İspanyol'la başkanın, şehrin ileri gelenlerinden birisinin kızı olan Agnes Blake'e sevdalı, etkileyici, delişmen oğlu Walter, sıkı fıkı dost oldular. Ama kadere bakın ki öte yanda, Agnes ile İspanyol aşka düştü. Olan biteni hazmedemeyen ve gözü dönen Walter bir akşam, İspanyol, Blake'lerin evinden ayrılırken pusuya yatarak genç dostunu bir hançer darbesiyle yere serdi ve kanlı hançeri bir havuza fırlatıp oradan uzaklaştı. Cinayet çok geçmeden çözüldü ve Walter yakalanıp tutuklandı. Hâkim, şehrin başkanı olan babasıydı. Kan bağını bir yana koyup, şehrin onurunu korumak adına oğlunu idama mahkûm etti. Arkadaşlarının onu, kararından vazgeçirme çabaları boşunaydı. Halk, genci kurtarmak adına, ailenin anayoldaki, karanlıklara bürünmüş şatosunu istila etti.[557] Başkan, kararı uygulamak istemeyen celladın çağrısına dahi kulak tıkadı. Baba ve oğul, infazın gerçekleşeceği günün şafağına kadar, hücrede birlikte dua ettiler. Ve beklenen saat geldiğinde baba ve oğul şatonun penceresinde belirdiler. Birbirlerine sarılarak veda ettikten sonra baba oğlunu, pencerenin korkuluklarından sallandırarak, kendi elleriyle idam etti.[558]

Eski İspanyol evleri harap haldedir. Kabilelere ait şatolar yıkık dökük tür. Kapı eşiklerinde avlularda yabani otlar bitmiştir. Revaklardaki armaları yosun bürümüştür ve kararmışlardır. Capitol'lerin ikiz kurtları, Habsburg'ların çift başlı kartalları, Şarlman'ın[559] torunları olan

557. Burada bahsedilen, Shop Sokağı ve Abeygate Sokağı'nın kesişimindeki Lynch Kalesi'dir.

558. "Bahtsız oğlunu son bir kez kucakladı ve onu ebediyete uğurladı!" (*Galway'in Tarihi*)

559. Galway'in eski ailelerinin armaları, *Galway Tarihi* kitabında resmedilmiştir. Roma'yı besleyen kurtlar Romulus ve Remus'a yer verilmemiştir. Habsburg'ların çift başlı kartalı, hem Browne'ların ve hem de Joyce'ların armasın-

Darcy'lerin kara boğası. Galway'in tarihi, tutku ve onurla örülmüştür.

Şehrin akşamları sakin ve gridir. Uzaklardan, çavlanlardan akan sulardan hoş bir ses gelir. Vızıldayan arıları andırır. Gitgide yaklaşır. Kalabalığın önünde yürüyerek gayda çalan yedi genç belirir. Gururla geçerler önünüzden, başları diktir ve çaldıkları garip melodi içinize işler. Solgun ışığa rağmen omuzlarından sarkan yeşil ekoseleri ve safran sarısı etekleri seçilebilir. Takdim Kilisesi'nin sokağına doğru saparlar ve çaldıkları melodi günbatımına karışırken, kilisenin pencerelerinde rahibelerin beyaz örtüleri belirir.[560]

---

da yer alır.

560. Nora Barnacle, on iki yaşındayken, Takdim Kilisesi'nde çalışmıştır.

ARAN BALIKÇISININ GÖRDÜĞÜ SERAP: SAVAŞ DURUMUNDA İNGİLTERE'NİN EMNİYET SÜBABI[561]

Galway, 2 Eylül

Tekne, zihninde aritmetik hayallere dalmış İskoç yöneticinin bakışları altında, gündelik yolcularıyla iskeleden ayrılıyor. Galway'in küçük limanını geride bırakarak ve sağına, şehrin dışında kümelenmiş evlerden oluşan Claddagh köyünü alarak, okyanusa doğru açılıyor. Bu köy, bir küme evden ibaret olsa da krallık kadar itibarlı. Birkaç yıl önce köy kendi kralını seçti, halkı kendi stilinde kıyafetler giyiniyor ve kendi kanunlarını oluşturup, ayrı bir hayat yaşamaya başladı. Evlilik yüzükleri, kralın taçlandırılmış bir kalbin üzerinde birleşmiş iki elden oluşan mührünü taşıyor.[562]

Adalıların "eski deniz" dedikleri Atlantik'in gri sularında uyuklamakta olan dev bir balinayı andıran kutsal Aranmor adasının önünden geçiyoruz. Bu suların altında ve körfezin kıyılarında, talihsiz İspanyol donanmasının enkazı yatıyor. Kanaldaki yenilgilerinin ardından yöneldikleri kuzeyde, kasırgalar ve okyanus fırtınalarına kurban gitmişlerdi. Galway köylüleri, İspanya ile İrlanda arasında uzun yıllara dayanan dostluk ve İngiliz garni-

561. *Il Piccolo Della Sera* (Trieste, 5 Eylül 1912). Metin, İtalyanca yayımlanan, *"Il mirragio del pescatore di Aran: La valvola dell'inghilterra in caso di guerra,"* makalesinden çevrilmiştir. Bu makalenin, *Ulysses*'te de yansımaları vardır.

562. Joyce'un, Claddagh köyüne ve ona dair törenlere ait veriler Hardiman'dan alınmıştır. (*Galway Tarihi*)

zonlarından intikam almak için kazazedelere yardım elini uzatmışlar, enkazı ve kefenlerle örttükleri ölüleri kutsal törenlerle uğurlamışlardı. Sular pişman oldu. Her yıl 14 Ağustos'ta ringa avı başlarken sular kutsanır. Balıkçı filosu Claddagh'dan ayrılırken güvertelerinde Dominiken armaşı çekilir. Bereketli bir noktaya ulaştıklarında filo durur, denizciler diz çöküp başlarını öne eğerler, armalar yarıya indirilir ve kötü kadere karşı edilen dualara, alacakaranlığı bölen istavrozlar eşlik eder.

İlerideki beyaz kumsal, yeni transatlantik limanının yükselebileceği yeri işaret etmektedir belki de[563]. Yanımdaki arkadaşım Galway'den Kanada'nın limanlarına gidecek gemilerin demirleyeceği yeni limanın planlarını gösteren bir haritayı açıyor. Avrupa'dan Amerika'ya seyahat üç günden az sürecek. Avrupa'nın en batısındaki liman olan Galway'den St. John'a (Newfoundland) bir yolcu gemisinin seyahati iki gün ve on altı saat sürecek. Galway'den de Kanada'nın en doğusundaki liman olan Halifax'e üç gün ve on saat sürecek. Haritanın yanındaki kitapçıkta bütün bu veriler, maliyet hesapları ve oşinografik bölümler yer alıyor. Yazar, Britanya donanmasına, demiryolu şirketine, ticaret borsasına ve İrlanda halkına yürekten sesleniyor. Yeni limanın, olası bir savaşta İngiltere için de emniyet sübabı olacağından bahsediyor. Birleşik Krallık'ın tahıl deposu olan Kanada'dan gelecek tahıl yüklü gemiler, St. George kanalının akıntılarıyla ve düşman tehdidiyle boğuşmak yerine doğrudan Galway'e ulaşabilecekler. Barış zamanlarında bu yeni hat iki kıtayı en kısa yoldan birbirine bağlayacak. Şimdilerde Liverpool'dan yolculuğa başlayan ürün ve insanlar, yakın gelecekte Londra'dan ve Dublin ile Holyhead üzerinden, doğrudan Galway'e ulaşacaklar.[564]

563. 1852'den bu yana, yeni liman bölgesi olarak tanımlanan Galway Körfezin'deki Mutton Adası kastediliyor.

564. Joyce bir yandan da, Amerika ile denizcilik rotalarında tekel haline gelen

Çürümeye yüz tutmuş şehir, eski görkemine ulaşacak yeniden. Yeni Dünya'dan akacak enerji ve refah, Galway üzerinden İrlanda'nın damarlarına ulaşacak. On yüzyıl aranın ardından, St. Bernard'ın takipçisi, fakir ve zavallı Aran'lı balıkçıyı şaşırtan serap, okyanusun aynasında bir kez daha belirmeye başlıyor.[565]

Bilindiği gibi Kristof Kolomb, Amerika'yı keşfettiği için yeni nesiller tarafından saygıyla anılır. Oysa Cenevizli denizcinin Salamanca'dan sevinç içinde uğurlanmasından bin yıl önce St. Brendan, şu an bizim yaptığımız gibi teknesinin yönünü Yeni Dünya'ya çevirmiş ve okyanusu aşarak Florida kıyılarına ulaşmıştı. O zamanlar ada ormanlık ve verimliydi.[566] Ormanın kuytusunda İrlandalı rahiplere ait, dördüncü yüzyılda St. Enda tarafından kurulmuş bir inziva bulunmuştu. Finnian bu inzivayı Lucca rahibi olmak için terk etti. İrlanda'nın ruhani takviminde Dante Alighieri'nin[567] müjdecisi olarak anılan St. Fursa da yaşamıştır. Ortaçağ'dan kalan yazmalarda St. Fursa'nın cehennemden cennete, şeytani ateşlerle kavrulan cehennem çukurlarından, meleklerin kanatlarıyla evrenin kutsal ışığına yaptığı yolculuk anlatılır. Bu metinler İlahi Komedya'ya model olmuş olabilir ve şairi (Kolomb gibi) keşfi yapan olarak algılandığından büyük saygı görür ve insanların gönüllerindeki tahtta yerini alır.

İngiltere için tehdit unsuru olan Galway'in, transatlantik limanı yapılmasına dair tartışma ve istatistiklere vurgu yapıyor.

565. Joyce, Galway'in tarihe dayanan, büyük bir liman olma özlemiyle, İrlanda açıklarında olduğu varsayılan Hy Brasil adası efsanesini karşılaştırıyor. *Navigatio*'nun yazarı St. Brendan (484-577) bu, "azizlerin ve vaat edilen mutluluğun" adasını, Amerika'nın yerinde işaretlemiştir.

566. İnis Mor, üç adanın en büyük olanıdır ve Hardiman'a göre ve halen izleri görülebildiği şekilde, eskiden ormanlarla kaplıydı.

567. St. Enda (550'ler), Aran'ın hamisi ve Brendan, Fursa (veya Fursey) ve Finnian'ın hocasıydı. St. Brendan'ın *Navigatio*'sunun, Dante'nin İlahi Komedya'sında müjdeci olarak nitelendirildiği ve Kolomb'un Amerika'ya yaptığı yolculuktaki rota seçiminde de etkili olduğu bilinir.

Sandalların yelkenleri kurusun diye körfezin kumsallarına serilmiş. Dört adalı, Galway'li manavların tezgâhlarında da görebileceğiniz mor ve kızıl yosunlarla kaplı kayalıkların üzerinden çevik hareketlerle zıplayıp denize doğru yöneliyorlar. Aran'ın balıkçıları yere sağlam basarlar. Baldırını açıkta bırakan toprak rengi, topuksuz, meşin bağcıklı çarıklar giyiyorlar. Kalın yünden giysileri var ve başlarında da siyah, siperlikli şapkalar.[568]

Nereye gideceğimizden emin olamadığımız için duraklıyoruz. Adalılardan biri bize, tamamen kendine özgü bir İngilizceyle iyi günler dilerken, Tanrı'nın işi olarak cehennem gibi bir yaz geçirdiğini, söylüyor. Ettiği laf önce alışıldık bir İrlanda gafı gibi gelse de öylesine gönülden söylüyor ki bu tarafını önemsemiyoruz. Bunu söyleyen adamın prenslere layık bir adı var, O'Flaherty; hani Oscar Wilde'ın şu ilk kitabına gururla yazdırdığı isim.[569] Ama bu ismin ait olduğu medeniyetin üstünü, rüzgârın ve zamanın taşıdığı topraklar kaplamış – ama yine bu toprakta, atalarının mirasını taşıyan, dilini canlı tutan, Aran ismini bugüne ulaştıran İrlanda'nın kutsal meşeleri büyümeye devam ediyor.[570] Adanın tepeciklerinde zorlukla büyüyen fundalar, hayallerde yaşayan efsane ve ruhundaki masallar gibidir. O benzersiz basitliklerinin gerisinde eğlenceli ve kişiyi hayal dünyasına taşıyan bir şey vardır. Söyleyeceğini söyledikten sonra uzaklara bakar ve etkilenmiş okullu, not defterine, Joseph Arimathea'nın bastonunu ötedeki koruluktan yonttuğu gerçeğini yazar.[571]

Yaşlı bir hanımefendi bizi evine davet ediyor. Masaya dev gibi bir çaydanlık, bir somun ekmek ve tereyağı geti-

568. Synge'in Aranlı balıkçıyı tarifi, Joyce'unkinden oldukça farklıdır.

569. Bkz. *Oscar Wilde* makalesi.

570. Efsaneye göre St. Columba, Aran adasında, Kudüslü bir başkeşişin mezarını keşfetmiştir.

571. Synge'in, Aranlı hikâyeci hakkındaki naif anlatımıyla çelişir.

riyor. Kadının oğlu olan adalı ocağın yanına oturup, arkadaşımın meraklı sorularını utangaç ve mütevazı bir şekilde cevaplıyor. Kaç yaşında olduğunu bilmediğini ama yakında yaşlı olacağını bildiğini söylüyor. Neden evlenmediğini de bilmediğini söylüyor. Belki de ona uygun bir kadın yoktur. Arkadaşım, neden ona uygun bir kadın olmadığını soruyor ve adalı, şapkasını da çıkartarak, yüzünü, kafası karışmış halde gülerek şapkasına gömüyor. Aran'ın dünyadaki en tuhaf yer olduğunu söylüyor, fakir bir yer. Ama nasıl fakir bir yerse arkadaşım kadına ödeme yapmak istediğinde kadın neredeyse sinirlenerek, evinin onurunu lekelemeye çalıştığı suçlamasıyla reddediyor. Gri bulutların arasından tatlı bir pus akıp gidiyor. Yağmur dolu buğular yoğunlaşırken vapurun kampanası dönüş için çalıyor. Ada, büyülü bir kadifeye sarmalanıyormuş gibi yavaş yavaş gözden yitiyor. Tepede hissiz bir şekilde oturan üç Danimarkalı denizci de kayboluyor. Yaz balığı için okyanusa açılmışlar ve Aran'da mola vermişler. Sükunetle ve melankolik bir şekilde, Galway şehrini sekizinci yüzyılda yakıp yıkan Danimarkalı yağmacıları ve Danimarkalı kızların çeyizlerinde yer alan İrlanda efsanelerini düşünüyorlardı sanki tekrar fethetmek istermiş gibi. Adalara ve denize yağmur yağıyor. Yağmur, sadece İrlanda'da yağabileceği biçimde yağıyor. İlerdeki kalede bir kız, dizlerinden kavradığı bir miçoyla oynaşırken haritamızı yeniden açıyoruz. Alacakaranlıkta limanın ismini okuyamayız ama Galway'den çıkıp uzak diyarlara doğru uzanan hatların oluşturduğu şeklin, şehrin mistik yerel armasını; hatta peygamberlere eş tutulan belediye başkanını andırdığını görebiliyoruz: *Quasi lilium germinans germinabit et quasi terebinthus extendens ramos suos.*[572]

James Joyce

572. Bu Joyce'un kendi kişisel yorumudur. Hardiman'ın, Henry Joyce'un hazırladığı 1657 tarihli haritaya dair detaylı tarifine göre oradaki ifade, *"Quasi terebinthus extendens ramos suos"* tur. Joyce'un ifadesi, haritanın aslındaki

bu ifadeyle, Galway tarihindeki başka bir sözün karışımından oluşmaktadır ve "bir leylağın büyümesi ve çitlembiğin köklerini salması gibi büyüyüp serpilecektir" anlamındadır.

SİYASET VE DAVAR HASTALIKLARI[573]

Memleket, birlikçi ve hizipçilerin,[574] İrlanda'nın bazı bölgelerinde yaşanan felaketleri siyasi gündemin dışında tutma yönündeki değersiz çabalarına kanmamış olsa da, Bay Dillon bu art niyetlilerin namussuzca çığırtkanlığına işaret ederek değerli bir amaca hizmet etmiş bulunuyor. Bay Dillon'ın da belirttiği şekilde onlar, dertleri İngiliz hayvancılığını korumaktan ziyade İrlanda davarlarının İngiliz pazarına girmesini engellemek olan Bay Henry Chaplin ve Bay Bathrust'ın elinde oyuncak olmuşlardır.[575] Yasağın hafifletilmesinin gerekliliği yönündeki feryatları bastırılan İrlanda çiftçisinin düşmanlarının elinin güçlenmesi, Bay Runciman'ın, yasakların hafiflemesi için gerekli koşulların oluştuğu yönde tarafsız beyanıyla değil, İrlandalı sürü sahipleri ve tüccarların haklı taleplerine karşı yeni ve taze karşı fikirler ileri sürülmesiyle olur. Tüm bu aptal tehditler ve İrlanda Partisi'ne hükümetten çekilme yönündeki çağrılar, İngiliz dışlayıcıların eline cephane ver-

573. *Freeman's Journal* (10 Eylül 1912). Metin imzasızdır ama Charles Joyce ile Stanislaus Joyce arasındaki bir yazışmaya dayanarak, James Joyce'a ait olduğu tespit edilmiştir. Benzer bir konu *Ulysses*'te de işlenmiştir.

574. Meclisin, John Redmond'ın İrlanda Meclis Partisi dışında kalmayı sürdüren İrlandalı vekilleri (Parnell karşıtları).

575. Henry Chaplin (1840-1923) ve Charles Bathrust (1867-1958), İngiliz siyasetçi ve tarım uzmanları.

miştir. Globe'un bunları nasıl kendi hesabına çevirdiğini gördük.[576] Şu da fark edilebilir ki bu birlikçi ateş yutucuların hiçbiri, soruna destek olmak için partilerine başvurmamışlardır. *Irish Times*'ın Londra muahbirine göre, "Her fikirden İrlandalı üyeler, yasağın kalkması için uğraşıyor ama başarılı olamıyorlar".[577] Birçok kişiye ulaşan haber bu yönde. Oysa birlikçi görüşteki İrlandalı vekillerin, olan biten hakkındaki sükûnetinden başka bir şeye şahit olmadık. İrlanda Birlik Partisi'nden bir tek vekil dahi, Bay Runciman'ın oturumuna katılmadı. Bay Chaplin ve Bay Bathrust, bir tek İrlanda Birlik üyesinin itirazı olmaksızın, saldırılarını gerçekleştirme imkânı buldular. Yine de birlikçi toprak ağaları, muhbirler, on bir ayın adamları[578] ve onların feryadına katılan, yenilgiye uğramış hizipçi adaylar, Bay Chaplin'in sözlerine gem vurulması için İrlanda Birlik Partisi'nin liderlerini dürtüklemek yönünde, kıllarını dahi kıpırdatmadılar. Tüm bu yaşananlar, Birlikçilerin gerçek amaç ve hedeflerini gözler önüne sermesi bakımından yeterlidir.

Bay Dillon, İrlanda Partisi'ne önerilen eylemin belli başlı sonuçlarının neler olacağına işaret ediyor. Sadece Home Rule önergesinden ve Home Rule hareketinden feragatle kalmayıp, bu tavsiyeyi öne sürenlerin amaçlarının da yok olması sonucu doğacaktır. Böyle bir gelişmeden sonra hiçbir İngiliz bakanı, amaçlarına meydan okuyacağı için, limanları aylarca açmaya cesaret edemez. Hastalığın önemsizliği hakkında konuşulanlar ve kimi ahmaklarca, çiftçileri durumu hasıraltı etmeleri yönünde verilen tavsiyeler de eşit derecede kötü ve tehlikelidir. Neyse ki İrlan-

576. *Globe*: Muhafazakâr Londra gazetesi.

577. *Irish Times*: 1859'daki kuruluşundan bu yana, birlikçi görüşleri savunan gazete.

578. Bir arsayı, on bir aylık kirayla, bir yıllığına kiralayan ve böylelikle kiracılık sorumlulukları azalan kişiler.

dalı çiftçiler bu tavsiyelere kulak asmamışlardır. Şüpheli her durumu bildirerek duyarlılıklarını ispatlamışlardır. Kamu otoritesine yardım yönündeki tedirginlikleri ise, bildirilen hastalıkların kaynağının genelde başka bir sebep olmasından anlaşılabilir. Açıktır ki ticaretin güveni, ancak bu şekilde kazanılabilir ve böylelikle İngiliz bakan, üstü örtülen gerçeklerle baş edebilir. "Hastalığın, çocuklarda görülen kızamık gibi olduğu ve aslında bütün hayvanlara bulaşmasının iyi olacağı" şeklindeki konuşmalar, çiftçilere durumu hasıraltı etmelerinin tavsiye edilmesi kadar aptalcadır ve muhtemelen, hastalıktan hiç etkilenmemiş bölgelerin de, durum tamamen temizlenene kadar, haklarının gasp edilmesi yönündeki olağandışı resmi yaklaşımdan kaynaklanmaktadır. Bu durum tamamen aşılmıştır çünkü İrlandalı sürü sahipleri konuya oldukça makul yaklaşmışlardır. Belirttiğimiz şekilde anlamsız açıklama yapanlardan dolayı sorumlu tutulamazlar. Ama bir bakış açısına göre de sürü sahiplerinin, bu tuhaf açıklamaları yapanlarla, Right Hon, Henry Chaplin ve Bay Charles Bathrust gibi lüzumsuz feveran edenlerin aynı kefede olduğunu düşündürür.

İrlandalı çiftçilerin ve hayvan tüccarlarının, rahatlamaları ve bu hastalığa karşı çabalarını sona erdirmeleri gerektiği gibi bir şey söylemiyoruz. Tam aksi. Durum kritiktir ve İrlanda limanlarının sağlıklı besilikler için yeniden açılmalarını talep etmeleri için haklı gerekçeleri vardır. Bu haklı gerekçeler, birtakım tehditler ve hastalığın İrlanda'da gizlendiğine dair açıklamalar nedeniyle zayıflıyor. Bu kışkırtmaya karşı mücadele etmek hayati önemdedir ama aptalca ve ikiyüzlü sözleri hoş görmemek de bir o kadar önemlidir ki ancak bu şekilde, Bay Runciman'ı yıldırmaya çalışanlar geri adım atabilirler.

Dâhi bir yazarın, ilk gençliğinden olgunluk dönemine kadar kaleme aldığı ve *Ulysses, Dublinliler, Finnegans Wake* gibi eserlerinin kilometre taşları olarak görebileceğimiz deneme, makale ve eleştirilerle karşı karşıyayız. Edebiyattan resme, tiyatrodan heykele kadar James Joyce'un düşünce ikliminde bir gezintiye davet ediyor sizi bu kitap. Yanı sıra büyük yazarın, dönemin İrlanda bağımsızlık hareketiyle ilgili birinci elden değerlendirmeleri ışığında, yüzyıl öncesi ile günümüz Türkiye'sinin benzerliğine şaşkınlıkla şahit olacak, iktidar, felsefe, şiir ve sair konulardaki denemelerini keyifle okuyacaksınız. Joyce'un, Yeats'ten Shakespeare'e, Bernard Shaw'dan Bruno'ya, Defoe'dan Ibsen'e ve daha pek çok yazar hakkındaki eleştirilerinde, kendi edebiyatını nasıl oluşturduğunu göreceksiniz. Bambaşka bir bakış açısı ve farklı bir ufuk sizleri bekliyor. Üstelik yine, dilin tüm imkânlarının zorlandığı, lezzetli kelimelerle.

"Milletlerin de bireyler gibi kendi egoları vardır."

"İyi, sahip olunduğunda lezzet bırakan şeydir: Arzu edilen. Gerçek (doğru) ve güzel, arzunun yönlendirmesi sonucu ulaşılmaya çalışılan en inatçı olgulardır. Gerçek, anlaşılabilir ilişkiler sonucu tatmin edilen ve dindirilen entelektüel lezzet sonucu arzulanır. Güzellik ise estetik lezzet sonucu arzu edilir ve duygusal ilişkiler sonucu tatmin edilip, dindirilir. Doğruya ve güzelliğe ruhen sahip olunur. Doğru zihinsel gelişim sonucu, güzel kavrayış sonucu... Ve onlara sahip olmayı arzulayan lezzetler; zihinsel ve estetik lezzetler, bu nedenle ruhani lezzetlerdir."

19 ₺
KDV DAHİL